

Prel. Stanislovas Kiškis

ARKIVYSKUPAS
TEOFILIUS MATULIONIS

1873 - 1962

Kaišiadorių vyskupijos kurijos leidykla

1996

NIHIL OBSTAT
Can. Ioannes Mintaučkis
Censor ad hoc deputatus
Kaišiadorys, die 5 ianuarii 1996

IMPRIMATUR
Josephus Matulaitis
Episcopus Kaišiadorensis
Kaišiadorys, die 9 ianuarii 1996
Nr. 3

I. Leidėjų žodis apie šią knygą ir jos autorių

Lietuvių Katalikų Akademijos 1981 m. Romoje išleistos Prano Gaidos knygos "Nemarus mirtingasis arkivyskupas Teofilius Matulionis" įvadiniame žodyje pasakyta, kad daugiausia šiai knygai medžiagos surinko Lietuvoje gyvenantis N.N., kurio pavardė tuo metu negalėjo būti paskelbta. Tai popiežiaus garbės prelatas ir Kaišiadorių katedros kapitulos kanauninkas Stanislovas Kiškis, daug metų dirbęs vietos vyskupo kancleriu, labai kruopštus žmogus.

Dabar, kai nebėra pavojaus būti apkaltintam antisovietine veikla ir suimtam, prel. St. Kiškis leido spausdinti apie arkivyskupą Teofilį Matulionį 1974 m. jo parašytus atsiminimus, pridėdant kai ką iš minėtos Prano Gaidos knygos. Autentiški arkivysk. T. Matulionio tekstai šiek tiek pageduoti.

Taip pat prel. St. Kiškis 1989 m. lapkričio 14 d. parašė Kaišiadorių vyskupijos apaštaliniam administratoriui pareiškimą, nurodydamas priežastis ir prašydamas pradėti kanonišką procesą arkivyskupo Teofiliam Matulionio šventumui paskelbti. Tada buvęs dar tik apaštalinio administratoriumi dabartinis Kaišiadorių vyskupas Juozas Matulaitis, priėmęs tą pareiškimą, pasitarė su Kunigų taryba ir Lietuvos vyskupsais, sudarė reikalingą komisiją ir kreipėsi į Vatikaną, o gavęs Kongregacijos šventųjų byloms nagrinėti pritarimą ("Nihil obstat"), visus pakvietė melsis ir pradėjo kaupti žinias apie arkivyskupą Teofilį Matulionį. Dabar jau surinkti jo rašyti laišakai ir raštai, apklausinti jį asmeniškai pažinoję liudininkai, gauta daug atsiliepimų raštu. Netrukus visa ši medžiaga bus išversta į kurią nors plačiai vartojamą kalbą ir pateikta Kongregacijai šventųjų byloms nagrinėti, kad būtų ištirta ir nuspręsta, ar arkivyskupas Teofilius Matulionis tikrai yra vertas paskelbti palaimintuoju. Tai būtų didelė Dievo dovana Lietuvos Bažnyčiai ir garbė tautai. Melskimės!

Visagali Dieve, mūsų prieglauda ir stiprybė! Tu stiprini visus tvirtai Tave tikinčius ir nuoširdžiai Tavo valią vykdančius.

Tu stiprinai ir mūsų vyskupą Teofilį Matulionį, kai dėl Tavo vardo jis net šešiolika metų kentėjo įvairiuose lageriuose ir liko Tau ištikimas. Suteik malonę, kad mes, kadaise turėję jį savo vyskupu, dabar galėtume turėti šventuoju ir užtarėju danguje.

Viešpatie, išklausyk mūsų maldą ir suteik prašomą malonę! Tėve mūsų, Sveika, Marija, Garbė Dievui Tėvui.

(APROBUOTA. t J. Matulaitis. Kaišiadorys, 1990 07 10.)

Deja, rengiant knygą "Arkivyskupas Teofilius Matulionis 1873-1962" spaudai jos autorius prel. St. Kiškis 1995 m. rugsėjo mėn. 25 d. Kaišiadoryse mirė ir to paties mėnesio 28 d. palaidotas Katedros šventoriuje šalia prel. Teodoro Brazio.

Stanislovas Kiškis gimė 1900 m. spalio 20 d. Peterburge, religingoje lietuvių inteligentų šeimoje, kilusioje iš Kavarsko parapijos Lietuvoje. Čia, Abromiško kaime, Kiškiai turėjo ūkį, kuriame vasarą visa šeima atostogaudavo. Šeimoje augo net septyni vaikai, Stasiukas buvo trečiasis. Tėvas vienoje Peterburgo ligoninėje dirbo felčerių.

1908 metais Stasiukas pradėjo lankyti Šv. Stanislovo parapijos pradinę mokyklą, o 1913 metais jau įstojo į prie Šv. Kotrynos bažnyčios buvusią gimnaziją. Ją būdamas gabus ir darbštus, 1918 metais baigė aukso medaliu. Kadangi po 1917 metų revoliucijos Rusijoje įsigalėjo sovietinė valdžia, nusiteikusi prieš religiją, tai 1918 metų vasarą pirmiausia Stanislovas, o paskui ir jo tėvas su kitais vaikais parvyko į Lietuvą. Motina mirė dar 1915 metais, palaidota Peterburge, Vyborgo kapinėse.

Grįžęs į Lietuvą, Stanislovas 1918 metais įstojo į Vilniaus kunigų seminariją, kurią 1922 metais baigė, tačiau kunigu dar neišventinamas, nes buvo per jaunas. Todėl, vyskupo Jurgio Matulaičio patarimas, atvyko į Kauną ir Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos-filosofijos fakultete pas prof. P. Būčį studijavo apologetiką, o mokyklose dėstė tikybą. Tik 1924 m. balandžio 19 d. Marijonų koplyčioje prie Šv. Gertrūdės bažnyčios arkivyskupas Zecchini išventino kunigu, tačiau ir tada dar metus St. Kiškis išbuvo Kaune.

1925 metų pavasarį kartu su vienu studentu buvo pasiūstas į JAV rinkti aukų Kaune statomiems Ateitininkų namams. O kai grįžo iš Amerikos, vyskupas J. Kukta paskyrė jį Merkinės gimnazijos kapelionu. Nuo 1926 m. sausio 6 d. jam teko ten dirbti ir direktoriumi. Visus žavėjo savo prielankumu, be to, dar ir muzikalumu...

1929 metais, uždarius Merkinės mokyklą, kun. St. Kiškį vyskupas pasiėmė į Kaišiadoris ir paskyrė savo kancelieriu. Juo kun. St. Kiškis išbuvo net 16 metų. Būdamas gabus ir labai darbštus, energingas, jis ir prie rašomojo stalo sėdėjo, ir katedroje chorui dirigavo, ir katalikų veiklai vyskupijoje vadovavo; įvairius suvažiavimus šaukė, konferencijas organizavo, paskaitas skaitė, straipsnius rašė...

Prasidėjus karui ir 1941 metų vasarą vokiečiams užėmus Kaišiadoris, kun. St. Kiškis čia suorganizavo ligoninę likusiems sužeistiems raudonarmiečiams ir daugelį jų išgelbėjo nuo mirties. Taip pat ir visiems kitiems, į vargą patekusiems, jis kiek galėdamas stengėsi padėti ir padėjo. Todėl, kai 1944 metais grįžo Raudonoji armija, daug kas manė, kad kun. St. Kiškis bus apdovanotas... Deja!..

1945 m. birželio 24 d. Kaišiadoryse kun. St. Kiškis buvo areštuotas, nuteistas ir išvežtas į Sibiro lagerius. Ten 10 metų kalėjo, o paskui

apaštalavo, lankydamas tremtyje esančius lietuvius ir teikdamas jiems sakramentus... Tik 1957 metais grįžo į Lietuvą ir buvo paskirtas Semeiškių bažnyčios altarista. Tačiau 1958 metų pavasarį vėl buvo areštuotas ir ketveriems metams išvežtas į Sibirą, iš kur grįžo tik 1962 metais.

Antrą kartą grįžęs iš Sibiro, beveik metus buvo Joniškio (Molėtų raj.) bažnyčios altarista, penketą metų - Punios klebonu, trejetą metų - Jiezno altarista, keletą mėnesių - Dubingių klebonu ir net devynerius metus Stirnių bažnytelės klebonu. 1982 metais, perėmęs vyskupijos valdymą, vysk. Vincentas Sladkevičius pasikvietė dar vyskupo Teofiliaus Matulionio kanauninku paskirtą St. Kiškį į Kaišiadoris ir padarė jį čia katedros altarista. Kaišiadorių vyskupo V. Sladkevičiaus rūpesčiu 1988 metais kan. Stanislovas Kiškis buvo paskirtas Popiežiaus garbės prelatu.

Ir po Sibiro vargų kan. St. Kiškis liko be galo darbštus ir kūrybingas. Rūpestingai ištyręs archyvus, parašė kai kurių bažnyčių istorijas. Daug surinko medžiagos apie žymias asmenybes, rašė savo atsiminimus; darė iš užsienio gaunamų vokiškų ir lenkiškų laikraštėlių santraukas (religinio turinio) ir siuntinėjo kunigams; bene aštuoniose vietose vadovavo kunigų rekolekcijoms. Kol buvo stipresnis, kasmet vasarą mėnesiui važiuodavo į Palangą ne tiek pailsėti, kiek rusams vakarais bažnyčioje rusiškai skaityti konferencijų, sakyti pamokslų...

Gyvendamas Kaišiadoryse, beveik kasdien rytais Katedroje laikydavo šv. Mišias, o vakarais klausydavo išpažinčių; šventomis dienomis per šv. Mišias sakydavo ir pamokslą. Daugiausia laiko praleisdavo prie rašomosios mašinėlės. Todėl paliko beveik 40 savo parašytų dalykų. Lig šiol išspausdinti yra tik "Vilniaus kalvarijos", lageryje parašytos "Vilties maldos" ir prisiminimų knyga "Aš padarysiu jus žmonių žvejais", spaudai rengiami Kaišiadorių vyskupijoje dirbusių kunigų nekrologai.

Dievas tesuteikia prelatui Stanislovui amžiną šviesą danguje, o jis tešviečia savo pavyzdžiu mums čia, žemėje!

Kan. J. MINTAUČKIS

II. Įvadas

Štai ką papasakojo vienas kunigas Lietuvoje 1972 metais: "Kai grįžau iš lagerių, man neleido gyventi Lietuvoje. Tad laikiausi Latvijoje, Daugpilyje. Čia 1958 ar 1959 metais buvo atvykęs eks-kunigas Ragauskas skaityti ateistinės paskaitos. Jis man pažįstamas iš seminarijos laikų, ir mudu po paskaitos nuėjome į restoraną kavos išgerti... Prie mūsų priėjo jaunas latvis. Jis kreipėsi į mus klausdamas rusų kalba, ar kartais nežinome, kur dabar yra vyskupas Matulionis. Iš mūsų sužinojęs, kad vyskupas gyvena Šeduvoje, nepažįstamasis ir sako paskaitininkui Ragauskui: "Nuvažiuok Tams-ta į Šeduvą pas vyskupą Matulionį ir su juo nors pusvalandį pasikalbėk! Tada Tamstai praeis noras tokias paskaitas skaityti".

Dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą Kretingos parapijoje gyveno Riaukų šeima, kurioje išaugo 12 vaikų. Trečiasis sūnus Sikstas, karui prasidėjus, buvo pašauktas į kariuomenę ir pirmajame mūšyje neteko dešinės rankos iki pat peties. Taip sužalotas ir likęs visam laikui invalidas, jis buvo nuostabios dvasios: karštas katalikas, ugingas patriotas ir gabus kalbėtojas, I ir II Seimo krikščionių demokratų grupės deputatas. Gyvendamas Kaune, pažinojo vyskupą Matulionį, jį labai gerbė ir, kada tas, atlikęs Vladimire jau trečią kalėjimo bausmę, atsidūrė Mordovijoje, Sikstas Riauka pasiryžęs senelį vyskupą išvaduoti iš tremties ir sugrąžinti į Lietuvą. Ko tik jis nedarė ir kur nesikreipė! O kada vyskupas Teofilus savo laiške išreiškė susirūpinimą, kad tos Siksto pastangos nepakenktų jam pačiam, gavo iš jo tokį atsakymą: "...man jau nėra kaip ir bepakenkti! Mes Tamstą su lova ar su kėde parvešime į Lietuvą, jei ne gyva, tai palaikus! Lietuvų tauta niekadės Tamstos neužmirš!"

Apie vyskupo Teofiliaus buvimą Oršos kalėjime 1947-1948 metais Panevėžio vyskupijos kan. Petras Rauda, miręs 1974 m. kovo 7 dieną, štai ką papasakojo: "1953 metais kovo mėn. iš Sibiro buvau atgabentas į Vilnių. Pasirodo, norėta man pridėti bausmės, nes sėdėti buvo likę vieneri metai. Tardytojas iškilmingai pareiškė - be 25 metų nepaleisias! Tai buvo Berijos ir Chruščiovo lenktyniavimo periodas. Tačiau staiga tardymas buvo nutrauktas ir vėl buvau siun-

čiamas į Sibirą. Pakeliui išlaipino Oršos kalėjime. Tai originalus kalėjimas su ilgomis pastogėmis, bet šiaip gana primityvus. Per medicininę apžiūrą kalėjimo felčeris, žmogus jau pagyvenęs, sužinojęs, kad esu lietuvis ir dar kunigas, papasakojo, kad prieš kelerius metus čia buvęs vyskupas Matulionis.

- Tai nepaprastas žmogus! - sakė jisai. - Jį ne tik visi gerbė, bet ir jo klausė. Gavęs siuntinius, jis dalijosi su visais!..

O jau buvo praėję penkeri metai, kai čia kalėjo vyskupas! Net visai svetimiems jis paliko tokį įspūdį, kad jie ilgai jo neužmiršo. Ir jis pajutęs jame dievišką šviesą."

Kai 1957 metais, atleidęs iš pareigų savo generalvikarą kan. J. Stankevičių, vyskupas Teofilus pats pradėjo valdyti Kaišiadorių vyskupiją, pasklido kalbos, kad jis bus vėl suimtas ir uždarytas į kalėjimą. Išgirdęs šiuos gandus, Teofilus ramiai pareiškė:

- Jei, einant pro krūmus, iš jų kas netikėtai iššokęs suriktų ū-ū, gal ir išsigąsčiau... Bet kad mane gali vėl suimti ir į kalėjimą pasodinti, tas manęs nei kiek negąsdina.

Si knyga - tai bandymas trumpai atpasakoti a. a. arkivyskupo Teofiliaus Matulionio turiningo ir pamokančio gyvenimo svarbiausiuosius etapus. Daugiausia medžiagos buvo pateikęs pats arkivyskupas mūsų istorikui a. a. kun. dr. J. Stakauskui. Kai kurių duomenų gauta iš kunigų, sugrįžusių 1933 metais kartu su vyskupu iš Rusijos. Buvo apklausti artimiausi giminės, peržvelgti archyvai ir pas privačius asmenis užsilikę vyskupo laišakai; įdomių žinių surinkta ir Latvijoje.

Tautos himne Lietuva yra vadinama "didvyrių žeme", taikant šį posakį mūsų garbingajai praeičiai. Bet gal ne mažiau jis tinka ir dabarčiai, kai daugeliui tenka žygiuoti sunkiais, erškėčiuotais ir kruvinais keliais.

Mes galime didžiuotis, kad Dievo Apvaizda davė Lietuvai arkivysk. Teofilų Matulionį - tikrą dvasios didvyrį, išbandytą ir užgrūdintą Sovietų Rusijoje. Kai jis 1934 m. apsilankė Romoje ir labai gerbdamas Šv. Tėvą priklaupė, kad būtų palaimintas, Pijus XI jį pakėlė ir tarė:

- Esi kankinys, privalai pirma mane palaiminti! Ir tik tada leido pabučiuoti Žvejo ziedą.

Tas pats Šventasis Tėvas 1936 metais lietuvių maldininkų grupės apsilankymo proga apie vyskupą Teofilų išsitarė:

- GARBĖ LIETUVIŲ TAUTAI, KURI DAVĖ TOKĮ DIDVYRĮ!

III. Arkivyskupo **Teofiliaus** Matulionio gyvenimas ir darbai

TEOFILIAUS TĖVAI

Gal dar XVIII amžiaus pabaigoje, o jau tikrai XIX amžiaus pradžioje Aluntos parapijos Zibėčių kaime gyveno prastų ūkininkų šeima: Marcijonas Matulionis su savo žmona Ieva Telksnyte. Jie išaugino keturis sūnus: Joną, Adomą, Matą ir Jurgį, ir dvi dukteris: Oną ir Barbora.

Jonas nuėjo užkuriom į Spiečiūnų kaimą (Skiemonių par.) veddamas Uršulę Stripeikytę; jų šeima buvo gausi, bet beveik visi vaikai išmirė dar kūdikiais būdami. Užaugo tik dvi dukterys, iš kurių Uršulė ištėkėjo į Trakinių k. (Kurklių par.) už Mykolo Pilkos (jos sūnus Jonas Pilka, g. 1917 m., kunigas), o kita - Anastazija (šeimoje ji buvo vienuoliktoji) - į Spiečiūnų k. už Balaišio (jos vaikaitis Bronius Balaišis, g. 1933 m., taip pat kunigas). Jų tėvas Jonas Matulionis sirgęs nervais. Kartą eidamas į Debeikius, šv. Jono atlaidus, nukrito nuo liepto ir prigirė Rubikių ežere, netoli Klykūnų kaimo.

Adomo pirmosios žmonos Raškevičiūtės (Skiemonių par.) duktė Joana, vėliau Kraujalienė, ir sūnus Alfonsas atsidūrė Amerikoje. Vyskupas Teofilus su Joana buvo susitikęs Čikagoje 1935 metais; ji turėjo dukterį Leliją, g. 1920 m., ir sūnų Otoną, g. 1924 m. Su savo antrąja žmona Vijeikyte iš Baltašavos k., Skiemonių par., Adomas turėjęs gausią šeimą.

Mataušas buvo vedęs kitą Raškevičiūtę (Adomienės seserį), gyveno ir mirė Zibėčių kaime. Jų vaikai - Vladas, Stefanija (buvo netekėjusi, nušauta Antrojo pasaulinio karo metu), Ona ir Antanina.

Jurgio Matulionio sūnus - vyskupas, o vėliau ir arkivyskupas Teofilus.

Ona, Jurgio sesuo, giedodavo Aluntos bažnyčioje, vėliau buvo Vilniuje skalbėja. Ten ir mirė badu 1916 ar 1917 metais.

Barbora ištėkėjo Aluntos parapijoje už Užubalio; jos vaikaitis, kunigavęs vos trejus metus kun. Aleksandras Juočepsas, anksti mirė džiova.

Vyskupo Teofiliaus tėvas Jurgis Matulionis buvo žmogus tvarkingas ir taupus. Pasiskolinęs iš banko pinigų, netoli, gal apie 5 km nuo Skiemonių, pirkto nemažą, dviejų ar trijų valakų, vienkiamį Kudoriškį. Jei dabar važiuosi iš Skiemonių Skudutiškio link, netoli už kapinių prie kelio pamatysi nedidelį Ožionių kaimą. Už to kaimo, kelio dešinėje, ir yra Kudoriškio vienkiamis, arkivyskupo Teofiliaus gimtinė. Kudoriškio sodyba apaugusi dideliais, senais medžiais, o ūkiniai pastatai stambūs, kaip seno dvaro. Pusė gyvenamojo namo nugriauta, bet ir dabar jis neprarado proporcijų ir normalios išvaizdos. Netgi to namo fasade, žemiau langų, yra išlikę gražūs senoviški medžio raižiniai... Kiek atsimena žmonės, Kudoriškį valdę Karveliai, o viena Karvelytė buvo ištėkėjusi už Satkūno, ir jai iš bendro ploto buvo duota 12 ha; ši sodyba dabar vadinama Aukštakalniu. Karveliai buvo pasiturintys ūkininkai, užtat sovietų laikais jiems teko savo ūkį palikti. Taigi nuo amžių Kudoriškis priklausė Skiemonių parapijai, tik, po 1863 metų ją panaikinus, jis priskiriamas Aluntai.

Skiemonių bažnytkaimis dabar yra Anykščių rajone, 2 km į pietryčius nuo gero asfaltuoto kelio, jungiančio Ukmergę su Utena. Skiemonys, lygiai kaip Svėdasai, Tauragnai ir Panevėžio senamiestis, turėjo bažnyčią anksčiau negu Anykščiai (taigi prieš 1505 metus). Iš Skiemonių bažnyčios varpinės per 1863 m. sukilimą kalbėjęs kun. A. Mackevičius turbūt gerokai padidino sukilėlių skaičių, kad Muravjovas panaikino Skiemonių parapiją prijungdamas ją kaip filiją prie Aluntos. Po 20 metų, gubernatoriui leidus, skiemoniečiai, parodydami daug drąsos ir ryžto, pastatė dabartinę medinę bažnyčią. Viską pernešę iš senosios bažnyčios į naująją, jie per vieną naktį išardė senąją bažnyčią, išnešiojo rąstus ir apakėjo tą vietą, kad sužlugtų caro valdžios sumanymas paversti ją cerkve ir apgyvendinti prie jos popą...

Kokiu būdu neturtingo baudžiauninko sūnus Jurgis Matulionis pajėgė nusipirkti ne vieno valako Kudoriškį? Atsakymas nesunkus: sukilimo malšintojas Muravjovas suprato, kad sukilimą inspiravo ir jam vadovavo daugiausiai lenkų dvarininkai, o lietuvių liaudis laikėsi nuošaliau. Todėl jis palaikė kaimiečius ir, skatindamas įsigyti savo žemės, geromis sąlygomis teikė ilgesniam laikui paskolas.

Jurgis Matulionis yra tipiškas Lietuvos kaimo žmogus - protingas ir apdairus. Tuos gražiuosius bruožus paryškina ir jo fotografija - ten matome jo aukštą, plačią kaktą ir plonas lūpas. Ir iš tikrųjų, įsigydamas Kudoriškį, jis lyg susisuko lizdą ir tik tada, būdamas jau 36 metų, vietos klebono paragintas vedė jauną, vos 19 metų mergaitę Oną Juočepytę iš Bajorų kaimo. Abu buvo tos pačios Aluntos parapijos. Po trejų užsakų, paskelbtų bažnyčioje, jų santuoka įvyko 1870 metų vasario 1 dieną. Prie altoriaus susirinko nemažas būrelis žmonių, ir metrikų knygoje pasirašė šie liudytojai: Dominykas Stripeikis, Kazimieras Juočepys, Antanas Karvelis, Jonas Lasys, Antanas Umbrasas ir Juozapas Barauskas. Jaunosios tėvas buvo Gabrielius ir motina Ona Strazdaitė. Naują santuoką palaimino Aluntos klebonas kun. Antanas Poborcevičius.

JURGIO MATULIONIO ŠEIMA

Jurgis ir Ona Matulioniai, begyvendami Kudoriškyje, susilaukė trijų sūnų: Jono (1871-1920), Teofiliaus (1873.VI.22-1962.VIII.20) ir Juozo (1875-1955). Jaunoji motina ketvirto kūdikio jau neišvydo: ji mirė gimdydama. Teofilui tada buvo ketveri metukai ir jis tik prisimena, kad karste šalia motinos gulėjo nedidelis ryšulėlis su negyvu kūdikėliu. Tai įvyko 1877 metų gegužės 9 dieną. 27 metų motina buvo palaidota Aluntos kapinėse. Jos sūnus vyskupas Teofilus, 1933 metais grįžęs iš Rusijos, lankydavo jos kapą. Su dideliu pietizmu ir giliu jausmu jis išstardavo Kudoriškio ir Aluntos vardus.

Alunta, arba, anot žinovų, Alanta, yra viena seniausių gyvenviečių ne tik Lietuvoje, bet gal ir Europoje. Iš rašytinių šaltinių žinoma, kad 1436 metais Žygimantas Kęstutaitis Aluntos dvarą buvo atidavęs Kristinui Astikui. Šio palikuonis Jokūbas (Mscislavo vaivada) 1534 metais pastatydino Aluntoje mūro bažnyčią šv. Jokūbo titulu. Yra duomenų, kad ir anksčiau (prieš 1522 m.) Alunta turėjusi medinę bažnyčią. Tų pačių Astikų giminei tada priklausė ir Kavarskas. 1538 metais steigiant ten parapiją, Trakų

vaivados sūnus Jurgis Astikas, su komisija atvykęs į Aluntą, liepos 22 d. pasirašė Kavarsko bažnyčiai fundacijos dokumentą gudų kalba: "Na kostel desetina ot Ostika" (Kavarsko bažnyčiai dešimtinė nuo Astiko). Astikų rūmai Aluntoje stovėjo prie pat Virintos upelio. Po to, kai 1580 metais Kavarsko ponas Gregorijus Astikas už išdavystę nukirsdinamas, o Astikų dvarai valdžios konfiskuojami, jų rūmai Aluntoje buvo sudeginti...

XVI amžiaus pabaigoje Aluntos dvarą įsigyjauolus kalvinistų rėmėjas Kristupas Radvila. Nuo to laiko Aluntos bažnyčią užvaldė kalvinistai ir joje laikėsi 58 metus (1598-1656). Senoji mūro bažnyčia išstovėjo Aluntoje iki 1904 metų. Ją sugriovus, toje pat vietoje imta statyti dabartinę - didesnę ir gražesnę. Ji buvo užbaigta 1912 metais kun. D. Vainausko ir konsekruota tik 1921 metais vyskupo Pr. Karevičiaus.

Minint netolimą Aluntos praeitį, reikia pažymėti, kad 1831 metų liepos 16 d. gen. Dembinskis su 4000 sukilėlių, pasiryžęs trauktis į Lenkiją, iš Panevėžio atvyko į Aluntą. Smarkiai puolamas rusų armijos husarų ir apšaudomas artilerijos, netoli Molėtų neteko kelių šimtų karių. Tačiau, vengdamas atviro mūšio, jis išvedė savo armiją pro Inturkę į Baltstogės girią ir toliau į Lenkiją.

Vyskupo Teofiliaus vyresnysis brolis Jonas buvo nevedęs. Karo metu jis atsidūrė Rusijoje - gyveno Petrograde ir Oriole. Sugrįžęs 1918 metais Vilniuje turėjo kepyklą. Mirė 1920 metų vasario 16 d. Palaidotas Rasų kapinėse. Jo sesuo Grasilda (kitos motinos) laikė jį geriausiu broliu ir negailėjo jam pagyrimų. Jonas buvo aukšto ūgio, plačiapetis, su didele barzda.

Kitas vyskupo brolis, už jį jaunesnis Juozas, gimęs 1873 metų kovo 9 d., buvo vedęs, turėjo vieną sūnų Vytautą, kuris mirė būdamas 12 metų. Juozas gyveno Aukštojoje Panemunėje, prie pat Kauno. Ten 1955 metais vasario 26 dieną mirė, taip ir nesulaukęs brolio vyskupo, netrukus turėjusio sugrįžti iš Mordovijos invalidų namų.

Likęs našliu su trimis mažais berniukais, Jurgis Matulionis tais pačiais 1877 metais ar kitų metų pradžioje vedė antrą žmoną Oną Savickaitę iš Leliūnų parapijos, Užugirio kaimo. Norėdamas savo šeimai ramybės, o antrajai žmonai daugiau laisvės auginant O. Juočepytės vaikus, protingasis Jurgis pardavė Kudoriškį Karveliui ir nusipirko jau kiek mažesnę ūkį Purviniškių kaime, 2 km nuo Daugailių. Pirmoji O. Savickaitės - Matulionienės duktė

Grasilda, vėliau Šeduikienė (1878-1970), dar gimusi Kudoriškyje, ir jos krikšto motina buvo senoji Juočepienė.

Su antrąja savo žmona Jurgis Matulionis turėjo septynis vaikus: jau minėtą Grasildą, Praną, Jurgį, Kazimierą, Antaną, Elžbietą ir Jeronimą. Norėdamas paaugusius vaikus pamokyti, Jurgis apie 1890 m. pardavė **Purviniškį** (visų pinigų neatgavo) ir išsinuomojo pradžioje **Latviškių** vienkiemį, paskui neilgam Merkio ūkį ir pagaliau - Baraukos vienkiemį, prie pačių Dusetų. Čia jis ir mirė 1911 metais. Sergantį tėvą iš Petrapilio sūnus kun. Teofilius aplankė, bet laidotuvėse dalyvauti negalėjo. Ant Jurgio Matulionio kapo Dusetų kapinėse yra paminklinis kryžius su misingine lentele.

Grasilda Matulionytė - Šeduikienė mirė Aukštojoje Panemunėje 1970 metais sulaukusi 92 metų. Pranas buvo nevedęs, kartu su broliu Jurgiu ir Jeronimu ūkininkavo Baraukoje, o, tėvui mirus, bene 1912 metais, išvyko į Ameriką, gyveno ir mirė Pitsberge. Su broliu vyskupu Teofiliumi Amerikoje nebuvo susitikęs. Jurgis (1885-1952) buvo nevedęs, ūkininkavo Baraukoje, mirė Kaune, palaidotas šalia motinos Aukštojoje Panemunėje. Kai Kazimieras, gimęs 1886 ar 1887 metais, norėjo stoti į Rygos gimnaziją, pasirodė, kad jau peraugęs - tad paėmė savo jaunesnio jau mirusio brolio Antano metriką ir jo vardu įstojo į gimnaziją: nuo tada ir buvo vadinamas Antanu. Antanas, gimęs 1888 m., mirė dar būdamas kūdikėlis. Elžbieta, gimusi 1896 m. **Latviškių** vnk., vėliau Baruolienė, 1914 m. karui prasidėjus kartu su mokiniais buvo nuvežta į Voronežą. Ten ji lankė „Saulės“ mokytojų kursus, o atostogas kartu su motina ir broliu Jurgiu leido pas brolį kun. Teofilų Petrograde. Brolis Juozas, turėdamas savo šeimą, gyveno atskirai. Klebonas kun. Teofilius, kadangi mūrinė bažnyčia buvo tik statoma, gyveno nedideliame mediniame namelyje, o pamaldas laikydavo laikinoje medinėje šopoje. Jeronimas, gimęs 1897 m., su žmona Emilija Markevičiūte gyveno Aukštojoje Panemunėje ir turėjo keturis vaikus: jo sūnų Mindaugą Baltazarą Teofilų krikštijo vyskupas Teofilius, o su jo dukra Maryte (vėliau Bendoraitiene) susirašinėjo būdamas Mordovijoje. Antanas (nors krikštytas Kazimieru) gyveno Kaune, turėjo žmoną Antaniną ir dvi dukteris.

Taigi Jurgio Matulionio šeimoje išaugo 10 vaikų: trys berniukai pirmosios žmonos Onos Juočepytės, penki berniukai ir dvi mergaitės antrosios žmonos Onos Savickaitės.

TEOFILIUS MOKOSI

Teofiliaus tėvai gan pasiturinčiai gyveno Kudoriškyje. Mirus pirmajai žmonai Onai Juočepytei, Jurgis Matulionis veda Oną Savickaitę ir pardavęs Kudoriškį išsikelia į Purviniškį, netoli Daugailių. Čia žemės buvo perpus mažiau ir ūkininkauti ne taip sekėsi. Teofilius, netekęs savo mamytės, negalėjo patirti tos šilumos, kuri sieja vaiką su motina. Jis augo nors ir geros, bet vis tik pamotės globoje. Gal todėl dažnai ilgesnį laiką praleisdavo pas savo močiutę Zibėčių kaime.

Dar mažas būdamas Teofilius norėdavęs mokytis. Skaityti jį išmokė Juozas Barisa iš Ziedavainių kaimo. Jis mokė vaiką lenkiškai, pats tos kalbos nemokėdamas. Teofilius labai prašė savo tėvelio, kad leistų jį mokytis pas Juozą Pakalnį, kuris jau buvo baigęs keturias Liepojos gimnazijos klases. Pirmąsias elementariąsias žinias Teofilius gavo iš Pakalnio, kuris jį mokė ir lietuviškai. Vėliau Pakalnis įstojo į Vilniaus kunigų seminariją. Pirmoji lietuviška knygelė, gauta iš Pakalnio, buvo apie kun. J. Bosko gyvenimą. Galima suprasti, kokį didelį įspūdį vaiko sieloje paliko jaunuomenės mylėtojas ir auklėtojas kun. J. Bosko! Tačiau J. Pakalniui išvykus į Vilniaus kunigų seminariją (jis paskui ir kunigavo Vilniaus vyskupijoje), Teofilius liko be mokytojo. Tada tėvas norėjo leisti vaiką į rusų pradinę mokyklą, tačiau sūnus purtėsi jos. Sužinojęs, kad Antalieptės cerkvės diačiokas moko vaikus privačiai, Teofilius kreipėsi į jį. Tačiau nedaug ir čia laimėta: diačiokas dirbo be jokios sistemos ir nemokė, kas reikalingiausia. Daug laiko sugaišta veltui.

Pagaliau Teofilius prašo tėvo, kad leistų mokytis į Daugpilio realinę gimnaziją. 1886 metais tėvas pristato savo sūnų direktoriui. Pasirodė, kad pagal nuostatus vaikas jau yra peraugęs stoti į pirmąją gimnazijos klasę. Reikėjo ruošti į antrąją. Buvo pasamdytas VI klasės mokinys paruošti vaiką egzaminams. 1887 metais Teofilius per egzaminus gauna rusų kalbos pataisą. Rudenį ją išlaikęs buvo priimtas į II klasę ir galėjo užsidėti gimnazisto kepuraitę su ženkliuku.

Baigdamas V klasę Teofilius turi nepatenkinamą pažymį iš geometrijos ir per egzaminus gauna dvejetą. Todėl palieka mokyklą ir vėl mokosi privačiai.

Aštuoniolikos metų jaunuolis pasiryžta stoti į Kunigų seminariją. O tam reikėjo gauti savo valsčiaus gyventojų pritarimą. 1891 metų liepos 1 d. seniūnas Kazimieras Sabaliauskas sukvietė sueigą, kurioje dalyvavo 169 ūkininkai (o visoje seniūnijoje buvo 332), kurie nutarė atleisti Teofilijų Matulionį nuo visų visuomeninių prievolių bei mokesčių ir netrukdyti jam stoti į Kunigų seminariją.

PETRAPILIO KUNIGŲ SEMINARIJOJE

Teofilui stojant į Vilniaus kunigų seminariją, radosi nenumatyta kliūtis - jo pažymėjime nebuvo lotynų kalbos. Vienąkart sužinota, kad Petrapilio kunigų seminarijoje visai nežiūrima į tai, kokį pažymėjimą - realinės ar klasikinės gimnazijos - turi kandidatas.

1892 m. rudenį Teofilus buvo priimtas į Petrapilio kunigų seminarijos I kursą. Seminarija buvo netoli Šv. Stanislovo bažnyčios, prie Jekaterinos kanalo (Jekaterinskij kanai). Tai dviejų aukštų mūro pastatas, o kieme - fontanas ir keletas medelių. Ten pat buvo ir koplytėlė. Sekmadieniais ir per šventes klierikai eidavo pamaldoms į katedrą I Rotoje. Seminarijoje iš viso buvo penki kursai. Baigusius šešias klases priimdavo į II kursą. Vienas kitas iš gabesnių, baigęs IV kursą, stodavo į akademiją. Klierikų būdavo iki 100, o kai seminarija persikėlė į I Rotą, jų skaičius dar padidėjo.

Baigęs pirmąją seminarijos kursą, Teofilus gavo pažymėjimą Nr. 519, išrašytą 1893.X.28. Iš jo sužinome, kad, būdamas geriausio elgesio, Teofilus ir mokėsi gerai: katekizmo mokėjimas įvertintas 5, visi kiti dalykai - 4 (filosofija, lotynų kalba ir istorija net ketvertu su pliusu), tik vokiečių ir prancūzų kalbos - 3. Kartu tame dokumente pažymima, kad Teofilus keliamas į II kursą, tačiau paties prašymu iš seminarijos atleidžiamas dėl nusilpusios sveikatos ir pašaukimo neturėjimo!.. Taigi, išbuvęs seminarijoje metus, jis ima abejoti savo pašaukimu ir pats pasiprašo iš jos atleidžiamas.

Dabar jis tęsia gimnazijos kursą ir gauna brandos atestatą.

Tačiau ir seminariją palikęs taip gerbė kunigystę, kad, neberasdamas pasaulyje savo sielai ramybės, daugiau patyręs ir subrendęs, vėl ryžtasi grįžti prie filosofijos ir teologijos studijų. Bet štai nauja kliūtis: seminarijos rektorius Vytautas Erdmanas įtaria, kad T. Matulionis norįs seminarijos rūmuose pasislėpti nuo kariuomenės. Tik po trejų beldimosi metų, kai rektorius suprato jaunuolio gryniausią intenciją, Teofilus iš naujo priimamas į Petrapilio Kunigų seminariją.

Maistas seminarijoje buvo blogas ir nepakankamas, tad tekdavo prisidurti nusiperkant. Ketvirtakursiui Teofilui jau suteikiami subdiakono šventimai. Iš penkiolikos to kurso auklėtinių penki buvo lietuviai. Lietuviai klierikai kartais susibūrę ir padainuodavo, bet už tai nuo rektoriaus gaudavo barti... Rektorius dėstė kanonus ir civilinę teisę (graždanskoje pravo), inspektorius Pr. Karevičius - filosofiją, lietuvį Igną Baltrušį visi laikė vienu iš geriausių profesorių. Dvasios tėvu buvo Augustinas Losinskis, taip pat dogmatinės teologijos, apeigų ir giedojimo profesorius. Teologijos magistras Przyrembelis dėstė bažnyčios istoriją ir katekizmą, o Stanislovas Ptašyckis (geras katalikas) - rusų kalbą ir literatūrą.

Arkivysk. Klopotovskis dažniau ateidavo į V kursą. Jis mokėjo imponuoti klierikams: "Esu didžiausios pasaulyje diecezijos arkivyskupas! Jums teks reikalų turėti su įvairių tautų ir papročių žmonėmis tokioje imperijoje!"

Šiaip klierikams buvo draudžiama skaityti laikraščius, nebent kartais zakristijonas Zauka katedroje pakišdavo lietuvišką numerį.

Mokslas Teofilui sekėsi ir jau artėjo prie pabaigos. 1899 m. gegužės 27 d., per Šeštines, jį iššventino diakonu, o kadangi sušlubavo sveikata, tai dvasinė vyresnybė paskubėjo suteikti ir kunigystės šventimus: jį iššventino vyskupas sufraganas Karolis Antanas Nedzialkovskis 1900 metų kovo 4 d., per šv. Kazimierą, o kitą prisimintiną šv. Tomo Akviniečio dieną, kovo 7, kunigas Teofilus seminarijos koplyčioje laikė savo pirmąsias šv. Mišias.

Po ilgų studijų jaunas kunigas išvažiavo pailsėti į tėviškę. Jis kiek laiko pagyveno pas savo pusseserę Anastaziją Balaišienę Spiečiūnų kaime; jos klėtelėje laikydavo gegužines pamaldas, o su jos mažyte dukrele Filomena nueidavo pagrybauti. Tuometinis Daugailių klebonas kun. Kazimieras Kiršinas tėviškai globojo

pasilpusį jauną kunigą, o tas gi iš švento uolumo katekizuodavo Garnių kaimo ir kitus vaikus, ruošdamas juos pirmajai išpažinčiai ir šv. Komunijai.

Kun. K. Kiršinas, sulaukęs senyvo amžiaus, 1940 metais mirė Daugailiuose ir ten palaidotas. Jo laidotuvėse dalyvavo ir pats vyskupas Teofilius.

VARAKLIANŲ VIKARAS

Mogiliovo arkivyskupas metropolitas Klopotovskis 1900 m. birželio 26 d. raštu paskyrė jauną, tik išventintą kunigą Teofilijų Varaklianų parapijos vikaru. Varaklianai - tai didžiausia parapija Rozitės dekanate (Rositensis ad Luban), Rėzeknės apskrityje, Latgaloje. Parapijoje buvo arti 7000 tikinčiųjų. Čia jaunasis kunigas žengia pirmuosius žingsnius pastoraciniame darbe, kuris pasidarys viso jo ilgo gyvenimo didžiausias rūpestis ir mylimiausia veiklos dirva. Naujasis vikaras greitai išmoka latvių kalbą (latgalių tarmę) ir gali ją vartoti ne tik klausykloje, bet ir sakykloje.

Tame pačiame dekanate, kaimynystėje, buvo kita parapija - Bikava (Bykovo). Joje puikavosi mūrinė Svč. Jėzaus Širdies bažnyčia. Perkėlus tos parapijos kleboną kun. F. Smilgevičių į Kraslavą, 1901 m. sausio mėn. pradžioje Varaklianų vikarui kun. Teofiliiui pavedama kartu eiti ir Bikavos klebono pareigas, o jau lapkričio 13 d. perimti Bikavos bažnyčią ir jos turtą. Formaliai neatleistas iš Varaklianų vikaro pareigų, kun. Teofilius, susikrovęs savo nedidelį turtą į tris vežimus, persikėlė iš Varaklianų į Bikavą ir pradėjo administruoti jam pavestą parapiją.

Negana to, neseniai buvo sudegusi Stružanų bažnyčia, ir ką tik atvykusiam naujam Bikavos administratoriui reikia aprūpinti ir Stražanų parapijiečius. Prie 3200 tikinčiųjų prisidėjo dar dvi koplyčios: viena netoli Bikavos, tituluojama Dievo Apvaizdos vardu, kita - šv. Kryžiaus Ideno kapinėse, už 9 kilometrų. Pagaliau arkivyskupas metropolitas Klopotovskis 1902 m. vasario 9 d. raštu Nr. 685 kun. Teofilijų, "laikiniai einantį Bikavos klebono pareigas Varaklianų vikarą", skiria Bikavos parapijos klebonu. Kartu

ir formaliai baigėsi jauno kunigo pirmasis, bet ne paskutinis vikaravimas.

Ir 60 metų praėjus nuo tų laikų, senesnieji parapijiečiai mini kun. Teofiliaus pastoracinį uolumą, jo nepaprastą meilumą bei mandagumą, nors vikarauti čia jam teko visai neilgai - kiek daugiau nei vienerius metus...

BIKAVOS KLEBONAS

Klasikinio stiliaus Bikavos bažnyčia buvo statyta 1825 metais Stanislavos Benislavskienės lėšomis. 1896 metais vyskupas Pranciškus Simonas ją konsekavo. Bažnyčios sode stovėjo nedidelė medinė varpinė. Bikavos bažnyčia buvo per maža - sekmadieniais ir šventėmis susirinkusieji melstis netilpdavo. Reikėjo ieškoti kokios išėities.

Taigi jaunasis klebonas, vos atvykęs į Bikavą, kuria planus, kaip bažnyčią padidinti ir išpuošti. Jo mintyse formavosi trys dalykai: bažnyčią paaukštinti, pailginti fasadinę dalį pristatant du bokštus (ten būtų ir chorai) ir klasikinį stilių pakeisti į gotiškąjį, kuris jo širdžiai buvo mielesnis. Vienas bažnyčios perstatymo projektas, sudarytas Vilniaus architekto A. Kleino 1906-1907 metais, išsiskiria iš kitų savo didingumu, tačiau jam realizuoti būtų reikėję daug lėšų. Klebonas nenuilsdamas ieškojo net tolimųjų geradarių, kurie paremtų šį kilnų darbą. Tikrai reikia stebėtis, kiek pinigų ir milžiniško darbo teko įdėti perstatant Bikavos bažnyčią, kad ji taptų tikra gražuolė!

Uolusis klebonas, lankydamas parapiją ir kitomis progomis susitikdamas su žmonėmis, nuolat kalbėjo apie bažnyčios perstatymą, skatino vyrus ir jaunimą prisidėti prie to gražaus ir švento sumanymo, kol pagaliau visi parapijiečiai tvirtai pasiryžo perstatyti, padidinti ir išgražinti Dievo namus. Tam reikalui paskiriamos tokios prievolės: kiekvienas pilnas ūkis savanoriškai įmokės 50 rublių, atveš tris kubus akmenų iš Rinkavos ar Dricanų (13-15 km), rąstų iš valdiško miško (14 km) ir t.t. Be to, visų kaimų vyrai, jaunimas ir moterys, kol vyks darbai, ateis nustatyta tvarka padirbėti paskirtu laiku prie bažnyčios staty-

bos. Tarp talkininkų dažnai buvo galima matyti ir patį kleboną, kuris ne tik gyvu žodžiu, bet ir savo vyriška fizine jėga palaikydavo jų nuotaiką.

Darbams vykdyti pagal sudarytus planus pakviestas Juozas Luginskas iš Kraslavo nepadarė pakankamai gilių ir plačių pamatų ir ant jų statomi bokštai atsiskyrė nuo fasado. Tik iš Petrapičio atvykęs žymus architektas sugebėjo gresiantį pavojų pašalinti ir bokštai nenugriuvo.

Didysis altorius buvo papuoštas didele Svč. Jėzaus Širdies statula. Ant altoriaus padėtos iš Romos atvežtos šventųjų relikvijos. Ir 60 metų praėjus, Bikavos parapija gyvai prisiminavo savo buvusį kleboną kun. Teofilų, ypač procesijų progomis: tai jo rūpesčiu buvo įsigytas tas puošnus baldakimas ir brangus meniškas nešiojamas altorėlis su Švč. Jėzaus Širdies ir šv. Juozapo paveikslais.

Prie didesnių parapijos kelių ir kryžkelių klebono iniciatyva buvo statomi puošnūs kryžiai, kartu butelyje toje vietoje užkasamas atitinkamas dokumentas (vienas tokių dokumentų laikomas Bikavos bažnyčios archyve; jis buvo rastas kryžiaus duobėje).

DIDUOMENĖ NEPALANKI NAUJAM KLEBONUI. Kaip Lietuvoje, taip ir Latgaloje tais laikais parapijos gyvenime daug reiškė sulenkėję bajorai ir aristokratai. Ir Bikavoje senutė kunigaikštienė Radvilienė buvo nepatenkinta naujuoju klebonu: ji gailėjo senojo, kuris su aristokratais jau buvo gerai susipratęs ir susigyvenęs. Jis mėgdavo pas juos pabūti ir neatsisakydavo sėstis prie kortų staliuko. Kai kunigas Teofilus lankėsi pas Radvilienę, ji jam į akis pasakė:

- Mes kunigo nenorime!

Charakteringa, kad ji tai sako ne savo, bet visų vardu - "mes". Jaunas kunigas į tai atkirto:

- Mane čia paskyrė vyskupas, todėl ir atvykau. O jeigu jūs nenorite, kad aš čia būčiau, tai prašau rašyti vyskupui skundą. Jei nežinote adreso, galiu jums jį duoti.

Kunigaikštienė turbūt nerašė skundo, ir kun. **Teofilus** išbuvo Bikavoje klebonu net devynerius metus!

KUNIGAS TEOFILIUS - ASKETAS. Savo asketinio gyvenimo aštrumą kun. Teofilus taip mokėjo slėpti nuo draugų ir parapijiečių, kad šie nepastebėdavo jame nieko ypatingo. Tačiau

iš patikimos liudytojos Bronislavos Grisiulytės, kuri patarnaudavo Dricanų klebonijoje, sužinome tokių smulkmenų. 1901-1902 metais kun. Teofilus kartais atvykdavo pas Dricanų kleboną į pastoracinę talką ir čia nakvodavo. Kad ir išvargintas ilgos kelionės (iki Rezeknės 34 km, o važiuodavo ne koku autobusu, bet arklio traukiamais ratais), jis visada miegodavo ant plataus medinio suolo, pridengto viena paklode, o pagalvės vieton dėdavosi akmenį... Keldavosi labai anksti, kokią trečią valandą, ir skubėdavo į gana toli nuo klebonijos esančią bažnyčią pasimelsti. Reikia manyti, kad ir savo namuose jis ilsėdavosi panašiai.

PARAPIJIEČIŲ LANKYMAS. Jaunasis klebonas labai karštai ėmėsi Gerojo Ganytojo darbo. Reguliariai lankydamas parapiją, nuolat aiškino, skatino, ragino geriau ir plačiau pažinti tikėjimo ir dorovės pagrindus. Taigi ne tik vaikus, bet ir jaunimą, suaugusius, net senius egzaminuodavo iš katekizmo. Sakoma, kad kai kurie vyrai kartais dėl to vengdavo su klebonu susitikti... Užėjęs su kalenda į namus, visada vargonininko lydimas, jis užgiedodavo "Jesu, Tibi sit gloria!" ir, pašlakstęs susirinkusiuosius, pasukdavo prie paruošto staliuko. Prasidėdavo laisvas pokalbis ir katekizmo žinių tikrinimas. Ir keliasdešimčiai metų praėjus po tų pasikalbėjimų, parapijiečiai prisimindavo jų turinį. Klebonas klausia senelį:

- Kuris sakramentas išganymui būtinai reikalingas?

- Motinystė, - atsako tas.

Vienuolikmetės mergaitės klausia:

- Kuris tikėjimas yra tikras?

- Mūsų, - atsako toji.

Čia pat kunigas visiems paaiškina:

- Liuteronas ir bet kuris klaidatikis taip pat sakys "mūsų". Į mano klausimą reikia taip atsakyti: "Tikras tikėjimas yra katalikų!"

Ypatingos meilės iš kun. Teofiliaus susilaukdavo vaikai; jis apdalindavo juos paveikslėliais, mažais kryželiais, saldainiais... Ir vaikai labai mylėjo savo kleboną.

Kunigas Teofilus skatino bažnytinį giedojimą: pats patikrindavo visų norinčiųjų giedoti chore balsus ir klausą. Žiūrėdavo, kad jie nepraleistų repeticijų ir palaikydavo drausmę.

VAIKŲ RENGIMAS I KOMUNIJAI. Tai užtrukdavo dvejus metus, kasmet po du mėnesius vasaros metu. Vaikai susi-

rinkdavo kas savaitę po tris kartus. Taigi susidarydavo apie 50 dienų. Vasaros diena ilga ir mokymas trukdavo beveik visą dieną, nepaisant kelių neilgų pertraukų. Per tą laiką vaikai išeidavo trumpąjį katekizmą, pramokdavo poterių bei įsakymų, gaudavo bendrąjį krikščioniškojo gyvenimo supratimą, sugebėdavo atsakyti į klausimus. Jausdami tokį kunigo gerumą, jie noriai rinkdavosi ir uoliai mokydavosi. Vaikai laukdavo I Komunijos iškilmių bažnyčioje, o paskui vaišių pas kleboną. Labai gerai išlaikę parengiamuosius egzaminus buvo leidžiami I Komunijos jau pirmaisiais metais, kiti - antrais. Reikia pasakyti, kad kun. Teofilius dar prieš Sv. Tėvo Pijaus X dekretą leisdavo I Komunijos vaikus, jei jie buvo pagal savo amžių tinkamai paruošti. Taip pat karštai palaikė dvasinės Komunijos praktiką. Pamaldesnius žmones būrė į šv. Pranciškaus III Ordiną.

KUNIGO TEOFILIAUS KLAUSYKLA. Jaunasis klebonas parodydamas didelį uolumą stengėsi įkvėpti, kad ir vaikai, ir suaugusieji įprastų labiau gerbti ir vertinti Atgailos sakramentą. Jis dažnai primindavo, jog savo nuodėmės išpažįstame ne tik kunigui, bet ir pačiam Jėzui Kristui. Jei kartais neįmanoma kunigo prisišaukti, kaip, pvz., mirties pavojuje, karo ar revoliucijos metu, negalima išpažinties atidėlioti: paėmę į rankas kryželį turime pačiam Jėzui Kristui su gailesčiu išpažinti savo nuodėmės ir prašyti atleidimo. Petrapilyje yra buvę atsitikimų, kad kunigas, atvykęs pas mirštantį, jau netekusį kalbos, iš kitų sužinodavo, jog ligonis, kol galėjo kalbėti, atlikęs išpažintį su kryželiu rankoje, kaip mokė kun. Teofilius. Dabar ligonis gaudavo kunigo išrišimą.

Dalis kunigų ir net pasauliečių papeikdavo kun. Teofilijų už smulkmeniškumą ir lėtumą klausant išpažinčių. Neretai būdavo, kad per visą dieną jis išklausydavo vos kelis penitentus, o sekmadieniais ir per šventes vėlai vakare būrys žmonių grįždavo į namus nė nespėję išpažinties atlikti. Todėl daug jaunimo ir vyrų ėmė vengti jo klausyklos, ieškodami "greitesnių" nuodėmklausių.

Būtų labai klystama aiškinant, kad kun. Teofilius nesugebėdavo suvokti situacijų, pasinerdavo į skrupulus ar iš viso buvo lėto būdo. Jis nebuvo flegmatikas, o atvirkščiai, turėjo gyvą ir aktyvų protą, ryžtingą valią ir be galo jautrią, karštą širdį. Negalima jam prikišti nė sąžinės bailumo. Jo visas gyvenimas rodė retai pasitaikantį nuostabų, tiesiog herojišką dvasios tvirtumą ir sugebėjimą greitai suvokti, pasiryžti ir vykdyti visa, kas atrodė esant

reikalinga Dievo garbei ir žmonių dvasinei gerovei. Jis nepaisė sunkumų, kliūčių, grasinimų, netgi numatydamas, kad daromi žygiai nepasiseks. Tiesa, kaip jo draugai pastebėjo jau seminarijoje, kunigo sąžinė buvo itin jautri ir švelni. Jis nuoširdžiai gerbė ir pačią kunigystę, ir visa, kas šventa. Tas jo jautrumas ir didelė pagarba Atgailos sakramentui, dvasios tvirtumas ir suvokimas, kokia rimta yra padėtis, privertė susidaryti išpažinčių klausymo "savąjį" metodą, tokį skirtingą nuo įprastinio.

Daugelio vartojamą "bendrąją praktiką" žymėjo dvi savybės: nuodėmklausys paprastai nieko nepasakydavo penitentui, nebent kas būtų iš esmės reikalinga: jis pasitenkindavo paskyręs atgailą ir sukalbėjęs absoliucijos formulę, ir taip visiems - ar tai būtų metiniai, ar dažniau išpažinties einantieji penitentai. Daugiausia tikinčiųjų Atgailos sakramento eidavo "atlaidų" proga, 40 valandų ar rekolekcijų dienomis, kada didelės žmonių minios apguldavo klausyklas. Kai kurie kunigai pasigirdavo išklausę per valandą 100 penitentų ir net po du per minutę... Daugelis tų žmonių pasakydavo dvi tris nuodėmes, kaip buvo išmokę vaikystėje, ir be jokio gailesčio ir pasiryžimo gaudavo išrišimą.

Šitokią išpažinčių klausymą kai kas tuo pateisindavo, kad dauguma kunigų gerai nemoka latviškai, nuodėmklausių nedaug, o "būtina" kuo greičiau išklausti susirinkusius žmones. Tačiau jau ir tais laikais, XX amžiaus pradžioje, buvo kunigų - daugiau lietuvių, tarp kurių matome ir kun. Teofilijų - kitaip žiūrinčių į šį reikalą. Jie jautė didelę kunigo atsakomybę už absoliucijos formulės pilnumą ir penitento esminį pasirengimą. Jiems atrodė, kad žmonių antplūdis neduoda teisės atleisti penitentą nuo išpažinties pilnumo (*integritas*). Antra vertus, tokia praktika, jų supratimu, rodo nepagarbą sakramentui ir daro didelę žalą žmonių sieloms. O iš tikrųjų tokios nelemtos praktikos priežastis dažnai būdavo ganytojų nerūpestingumas arba tiesiog reikalingo uolumo stoka.

Ir iš tikrųjų, kai 1907 metais kun. V. Urbelis, didelis kun. Teofiliaus draugas, jo pavyzdžiu suskirstė parapiją ir nurodė, kurie kaimai ir kurį gavėnios sekmadienį turi atlikti velykinę išpažintį, pasirodė, kad nuo ryto iki vakaro uoliai padirbėjęs klausykloje klebonas galėjo neskubėdamas išklausti visų savo parapijiečių velykinę išpažintį, t.y. per visą gavėnią kas sekmadienį iki 200 žmonių.

Ir kun. Teofilius, savo tautiečio kun. Danieliaus Jasinskio pamokytas, stengėsi neužlaikyti penitentų prie klausyklos per ilgai; per dieną išklausydavo iki 70 žmonių. Reikia turėti galvoje ir tai, kad uoliam ganytojui dažnai tekdavo taisyti penitentų anksčiau netinkamai atliktas išpažintis arba pamokyti, kaip atlikti išpažintį iš viso gyvenimo. Jam rūpėjo nuraminti baikišias sielas, apšviesti ir uždegti apsileidusius, uolesniems nurodyti tikrą tobulumo kelią. Tad nenuostabu, kad prie jo klausyklos plaukė būriai žmonių net iš tolimų parapijų: juos traukė kunigo uolumas, išmintis, meilumas, gera, gailestinga širdis ir neišsemiamą kantrybę.

Toks kunigo darbas davė gerų ir patvarių vaisių. Galima sakyti, kad visa, kas Bikavos parapijos dvasioje buvo susikaupę ir vėliau pražydo krikščioniškojo gyvenimo dorybėmis, savo šaknimis siekė kun. Teofiliaus klausyklos. Daugelis mirties patalę prisipažindavo, kad, atlikę pas kun. Teofilijų išpažintį, niekad nebuvo praradę sąžinės ramybės ir išganymo vilties. Uolus ganytojo darbas klausykloje ir kitur būtų visai pakeitęs Bikavos parapijos veidą, jei būtų dar ilgiau nenutrauktas.

Kun. Teofilius, gerbdamas Dievo namų šventumą ir sakramentų kilnumą, labai žiūrėjo, kaip žmonės elgiasi bažnyčioje. Jis panaikino netikusį paprotį, pagal kurį vyrai ir moterys stovėdavo bažnyčioje susimaišę. Ne tik sekmadieniais, bet kartais ir paprastomis dienomis jau nuo vidurnakčio žmonių būriai stumdydavosi dar prie uždarytų bažnyčios durų, kad pirmiau patektų prie klausyklos. Kai kurie grūsdavosi net per jėgą. Ir kun. Teofilius nevėluodavo: dar neišaušus pasirodęs prie bažnyčios, nuramindavo susirinkusius ir, išsileidęs žmones į bažnyčią, vyrus surikiuodavo klausyklos dešinėje, o moteris - kairėje (toji tvarka dar ilgai laikėsi). Tuos, kurie, skubėdami užimti vietą prie klausyklos, nepriklaupdavo prieš Švenčiausiąjį, išpėdavo ir liepdavo sugrįžti ir priklaupiti. O kartais, pakilęs iš klausyklos, labai taktiškai ir ramiai numalšindavo įaudrintą minią.

BLAIVYBĖS APAŠTALAS. Kunigas Teofilius labai griežtai kovojo su latgaliečių pragaištinga yda - nesaikingu girtavimu. Jis panaikino nuo seno įsikerojusį paprotį šermenų ir laidotuvių proga vaišintis svaigalais ir net šokti. Lubano ežero žvejai, viešai griežtai įspėti iš sakyklos už tai, kad gamina ir pardavinėja svaigalus, pradėjo taisyti. Būdamas geras ir švelnus, kun. Teofilius

sumaniai, tinkamoje vietoje ir tinkamu laiku taikė ir tą galingą sielovados ginklą - drąsų viešą žodį, nors dėl tų išpėjimų už Dievo įsakymų laužymą kai kas net išsižeisdavo.

ŽEMIŠKIEJI TURTAI. Kun. Teofilui visai nerūpėjo įsigyti kokio nors turto ar pinigų. Parapijos ūkį ir visus naminius reikalus jis buvo pavedęs tvarkyti savo broliui Jurgiui, o pats nesikišo ir jo nekontroliavo. Kartais Bikavoje ilgesnį laiką pagyvendavo ir klebono tėvas. Kunigas Teofilius niekada nenustatydavo aukos už dvasinius patarnavimus dydžio, pasitenkindavo tuo, kiek kas aukodavo. Vargšams patarnaudavo be jokio atlyginimo. Pasligonius dažnai važiuodavo savo vežimu, pakinkęs du baltus arklius. Iš jo 1961 m. vasario 18 d. testamento sužinome, kad baldai, užtiesalai, servizai ir kilimai (išskyrus du) yra Kaišiadorių kurijos ir po mirties jai grąžinami. Taip pat Kurijai paliekamos dvi taurės šv. Mišioms laikyti, rūbų spinta, bibliotekos knygos, visi rūbai. Bufetėlį ir abu minėtus kilimus kun. Teofilius paliko Angelei Mišūnaitei, kuri keletą metų sąžiningai šeimininkavo. Penki religiniai paveikslai atitenka dviem broliams, dviem seserims ir brolienei Mikalinai. Padengus pagal stipendijų knygutę nelaikytų šv. Mišių obligacijas, jei dar liktų kiek pinigų, jie paliekami broliui Antanui ir brolio Jeronimo dukrai Marytei lygiomis dalimis.

TEISME UŽ KUNIGIŠKAJĮ UOLUMĄ. Dievo Apvaizda kiekvieną žmogų veda į amžinąjį gyvenimą vis kitokiais, dažnai labai nuostabiais keliais. Tai itin žymu kun. Teofiliaus gyvenime. Juk dar neseniai jis patyrė vieną didelę viešai žinomą nesėkmę - vos nesugriuvo dar nebaigti statyti bažnyčios bokštai. To pavojaus pavyko išvengti. Liko pamoka, kad ne bet kuo galima visiškai pasitikėti. Dabar jo laukia kitas, didesnis smūgis - šį kartą jis slapta pakrikštijo svetimos Dircanų parapijos silpną kūdikį. Kūdikio motina buvo stačiatikė, o caro įstatymai griežtai draudė kunigams krikštyti kūdikį, kurio bent vienas tėvų nėra katalikas. Matyt, kūdikio tėvai neišlaikė paslapties, ir apie šį įvykį sužinojo rusų popas - "misionierius". Jis įskundė kun. Teofilijų, ir tas atsidūrė Rezeknės apskrities teisme. Tai buvo 1909 metais.

Vitebsko gubernijos teisėjas Demetjevas klausia teisme kaltinamąjį:

- Ar prisipažįsti nusikaltęs įstatymui?

Tas atsako:

- Kas apie mane skunde parašyta, viskas yra tiesa!

- Ar žinojai, kad kūdikio motina yra stačiatikių tikėjimo?

- Taip, bet taip pat žinojau, kad kūdikis yra silpnas ir kad aš privalau pasirūpinti, jog jis nemirtų be krikšto.

Pagal įstatymą kunigas nuteisiamas trims mėnesiams kalėjimo ir turėjo būti pašalintas iš klebono pareigų. Kaltinamasis apeliavo ir Peterburgo Teismo Rūmų 1909 metų balandžio 16 d. sprendimu buvo nubaustas 50 rublių ir tris mėnesius nušalintas nuo bažnytinių pareigų.

Šitas teismas iš dalies atidengė kun. Teofiliaus dvasios tur-
tus: ten sužibo jo gyvas ir tvirtas tikėjimas, tiesos meilė, nesu-
drumsta išmintis ir dvasios pusiausvyra. Šiomis dvasios savybė-
mis jis pelnė net savo teisėjo palankumą.

Gera yra žinoma, kad nuo pat Kotrynos II laikų (trečia-
sis padalijimas 1795 m.) caro valdžia stengėsi laikyti savo įtako-
je Katalikų Bažnyčios hierarchiją, o ši ramybės dėlei dažnai pa-
taikaudavo valdžiai peržengdama leistinas ribas. Tad ir teismo
nubaustas kunigas net savųjų laikomas ne tik netekusiu garbės,
bet ir kaltinamas "per dideliu uolumu" ar netaktu. O juk kuni-
gui be galo sunku jaustis "kaltam" ne tik valdžios, bet dar la-
biau dvasininkų akyse. Matyt, Dievo Apvaizda norėjo, kad kun.
Teofilius paragautų kartumo ir iš šitos taurės, nes jo dvasia tu-
rėjo pasiruošti daug skaudesniems išbandymams. Čia buvo tik
nedidelė repeticija.

KUNIGAS VITAS URBELIS - TEOFILIAUS BIČIULIS.
Penkeriais metais už Teofilijų jaunesnis V. Urbelis buvo kilęs iš
Adutiškio parapijos. 15-kos metų jis nuvyko į Petrapilį, kur gy-
veno du jo broliai. Mokėsi parapijinėje mokykloje prie Šv. Sta-
nislovo bažnyčios, kur mokytojavo keli lietuviai - Matulaitis,
Brazaitis, Brazdžionis, Pavalkis. 1898 metais įstojęs į Kunigų se-
minariją, jis rado Teofilijų jau ketvirtame kurse. 1903 metais išven-
tintas kunigu, kurį laiką buvo Šv. Stanislovo bažnyčios vikaru pas
šviesų ir uolų kun. Čečiotę, o vėliau už Nevos Vartų prie Šv. Ka-
zimiero bažnyčios, pastatytos ir remiamos daugiausia lietuvių, Pu-
tilovo fabriko darbininkų. Jau būdamas vikaru Daugpilyje, kun.
Teofiliaus patariamasis ir moraliai palaikomas, 1907 metais sutiko
aptarnauti Rikavos parapiją ir tapo savo vyresniojo draugo kai-
mynu (Rikava tik 14 km nuo Bikavos). Dar 1972 metais kun. V.
Urbelis kaip emeritas gyveno savo namelyje Maltoje, Rėzeknės
rajone. Tuo metu jis buvo seniausias kunigas Latvijoje (o gal ir

Lietuvoje?). Būdamas 95 metų amžiaus, turėjo šviesų protą ir
nuostabiai gerą atmintį: iš jo gauta vertingų prisiminimų apie Pet-
rapilio kunigų seminariją ir kun. Teofiliaus kunigavimą Latvijoje.
Paminėsime bent vieną įdomesnę epizodą.

Kartą pas kun. Šimkevičių Vilianuose buvo svečių, tarp jų
ir kun. St. Švėgžda (Lietuvoje jį vadindavo "komisaru", klebona-
vo Saldutiškyje ir Želvoje, kur ir mirė 1945 m.). Ten svečiavosi
ir pristavas (kaip dabar policijos viršininkas), anksčiau minėta-
sis "misionierius" Evstratijus bei kiti. Buvo lošiama kortomis ir
ant pietų stalo radosi gėrimų. Prie stalo popas iškėlė teologinį
klausimą:

- Kieno gi krikštas geresnis: stačiatikių popo ar katalikų
kunigo?

Greit susiorientavęs, į tai atsakė kun. S. Švėgžda:

- Čej pop krepčė, togo i kreščenije lūčše!

Po pietų gerokai įkaušęs popas buvo drąsus kalboje, bet
netvirtas ant kojų. Kieme plytėjo nemažas tvenkinys. Priėjęs prie
kun. St. Švėgždos, popas stumtelėjo jį vandens link ir tas pasvi-
ro, tarsi padrašindamas puoliką. Tačiau čia pat atsisukęs, jis
stverė popą už apykaklės ir staigiu smūgiu įmurdė jį į vandenį...
Visas šlapias, purvina barzda ir veidu popas repečkomis lipo į
aukštą, bet netvirtą tvenkinio krantą. Visiems buvo gardaus juo-
ko. Pristavo ten jau nebebuvo: jis pasišalino neatsisveikinęs, ne-
norėdamas būti to įvykio liudininku.

Būdamas Rikavos klebonu iki 1908 metų, kun. V. Urbelis
dažnai susitikdavo ir pasikalbėdavo su Bikavos klebonu kun. Teo-
filiumi. Prel. A. Dambrauską - Jakštą jie laikė didžiausiu autori-
tetu ir atsidėję skaitė jo leidžiamą "Draugiją". Kun. V. Urbelis
pažinojo Teofiliaus tėvą ir brolius, kurie lankydavosi Bikavoje.
Anot jo, savo ūgiu, veido bruožais ir judesiais kun. Teofilius buvo
labiausiai panašus į tėvą. Kai jau vyskupas Teofilius gyveno Kau-
ne pas benediktines, kartą jį aplankė kun. V. Urbelis. Vyskupas
buvo kiek pasitaisęs, bet vienuolės prašė jam to nesakyti, kad ne-
nustotų valgęs. Kun. V. Urbelis mirė 1973 metų birželio 16 d. ir
buvo palaidotas Rėzeknėje.

PETRAPILIO ŠV KOTRYNOS BAŽNYČIOS VIKARAS

v

Sv. Kotrynos bažnyčia Petrapilyje yra didžiausia ir gražiausia katalikų šventovė buvusioje Rusijos sostinėje. Pradėta statyti Kotrynos II laikais toli nuo centro, bet jėzuitų iniciatyva į centrą buvo nutiestas geras kelias, todėl per kurį laiką pati bažnyčia atsидūrė sostinės centre (Nevos pr. 32). Esantys prie tos bažnyčios jėzuitų, o vėliau dominikonų rūmai buvo atiduoti katalikų vaikų mokykloms, iš kurių jau XX amžiaus pradžioje išaugo dvi privačios gimnazijos katalikams: berniukams ir mergaitėms. Toms gimnazijoms išlaikyti valstybė neskirdavo jokių lėšų, o jų abiturientai visas teises gaudavo tik išlaikę egzaminus prie Švietimo ministerijos atstovo. Gimnazijų kryptis buvo klasikinė - lotynų kalba nuo pirmos klasės, dvi svetimos kalbos (vokiečių ir prancūzų), gimtoji kalba ir tikyba kiekvienai tautinei grupei atskirai, dėstomoji kalba - rusų. Abiejose gimnazijose moksleivių būdavo iki 600-800!

XIX amžiaus pabaigoje Šv. Kotrynos bažnyčia buvo suremontuota ir išgražinta. Puikių vargonų ir nuostabių Č. Sasnausko improvizacijų pasiklausyti į ją susirinkdavo sostinės diduomenė, aristokratai, studentai. Jau XIX amžiuje Šv. Kotrynos bažnyčia pasidarė reprezentacinė katalikų šventovė Petrapilyje: čia buvo rengiamos valstybinės ir tautinės iškilmės, iššventinami vyskupai visai plačiajai Rusijai (mūsų A. Karosas, A. Baranauskas, Pr. Karevičius, o iš senesniųjų - M. Valančius ir kiti), sekmadieniais keli šimtai gimnazistų giedodavo "Missam de Angelis", čia telkėsi įvairių tautų katalikai: prancūzai ir vokiečiai, lietuviai ir lenkai, latviai ir italai, pagaliau katalikais tapę rusai.

1910 metų pradžioje (sausio 5 d. raštu Nr. 51) kun. Teofilus metropolijos valdytojo prel. Denisevičiaus buvo atleistas iš Bikavos klebono pareigų ir jam pasiūlyta būti prie Šv. Kotrynos bažnyčios Petrapilyje iki naujo potvarkio. Bikavos bažnyčią su visu turtu buvo pavesta perduoti buvusiam Prelės vikarui kun. Miškinui. Tik lapkričio 26 d. raštu Nr. 7823 arkivyskupas metropolitas Kliučinskis kun. Teofilų pagaliau paskyrė Šv. Kotrynos bažnyčios vikaru.

Nesuspėjęs užbaigti visų Bikavos bažnyčios remonto darbų (seni, labai vertingi vargonai taip ir liko neatnaujinti), kun. Teofilus persikėlė į Petrapilį. Mokėdamas kelias kalbas, čia jis buvo nepakeičiamas ir nenuilstantis sielovados darbe. Tačiau sostinės didybė jo nesužavėjo, jis per daug nesusidraugavo nei su turtuoliais, nei su aristokratais.

Tuo metu už dešimties kilometrų nuo miesto centro, už vadinamųjų Nevos Vartų trijų tautybių darbininkai (lietuviai, lenkai ir latviai) kūrė naują parapiją ir statė Švč. Jėzaus Širdies bažnyčią. Darbininkai prašė valdytojo, kad duotų jiems "nubaustąjį" Šv. Kotrynos bažnyčios vikarą. Šia proga derėtų išsiaiškinti, ar jis tikrai buvo nubaustas ir kuria prasme. Jis pats viename savo 1960 m. rašytame laiške sakosi, kad prieš 50 metų buvęs "priverstas" palikti Bikavos parapiją. Tokia yra ir viešoji nuomonė - daug kam buvo žinomas 1909 metų teismas ir jo nuosprendis. Kitokios nuomonės laikosi anksčiau minėtasis kun. V. Urbelis: kad kun. Teofilus iš tolimos provincijos persikėlė į imperijos sostinę tokiai sunkiai misijai, daugiausia nulėmė jo nenuilstamas uolumas perstatant Bikavos bažnyčią ir taip retos tikrojo ganytojo savybės. Pagaliau tegul tai bus "kaltė ir bausmė". Bet argi tie visi išoriniai gyvenimo reiškiniai eina savo vaga, išslydę iš Apvaizdos rankų? Ar šioje vietoje netinka pakartoti: "O felix culpa!" (O laimingoji kaltė!) Kun. Teofilui atlikus "bausmę", valdytojas prel. Denisevičius jį pasiūkęs klausia:

- Ar atgal grįši į Bikavą, ar važiuosi į Ludzę dekaną pareigoms?

Kuklus kunigas nuolankiai padėkojo ir sako:

- Aš nesirinksiu. Kur skirsite, ten važiuosiu! Visur yra sunkumų!

Ir valdytojas paliko jį administruoti naujai kuriamą parapiją ir tęsti Švč. Jėzaus Širdies bažnyčios statybą už Nevos Vartų.

Radęs tik pradėtus statomos bažnyčios pamatus, energingas administratorius per kelerius metus išmūrijo sienas, apdengė stogą, ir bažnyčioje kartais būdavo laikomos pamaldos. Salia bažnyčios stovėjo laikina patalpa ir nedidelis medinis namelis kunigui gyventi. Ir Pirmojo pasaulinio karo metu, kad ir sunkiomis sąlygomis, kun. Teofilus nenuilsdamas tęsė statybą. Vienas liudininkų gerai prisimena 1915 m. vasarą, kai iš visų bene dvylikos miesto parapijų žmonės plaukte plaukė prie Vyborgo bažnyčios,

kur yra katalikų kapinės. Prie šventoriaus vartų stovėjo darbų nuvargintas kun. Teofilius, nuo saulės nudegusiu veidu, suskilusiomis nuo karščio lūpomis, apdulkėjusia sutana. Jis kartkartėmis skardžiu balsu prabildavo į judančią minią, maldaudamas aukų Švč. Jėzaus Širdies bažnyčiai užbaigti.

ŠVČ. JĖZAUS ŠIRDIES BAŽNYČIOS UŽ NEVOS VARTŲ KLEBONAS

Nors faktiškai jau nuo 1911 metų kun. Teofilius vadovavo Švč. Jėzaus Širdies parapijai už Nevos Vartų, bet tik 1918 m. gegužės 18 d. arkivyskupas Roppas jį formaliai paskyrė jos klebonu, kartu palikdamas ir Šv. Kotrynos bažnyčios vikaru.

Iš pradžių naujasis klebonas gerokai baiminosi manydamas, kad bus labai sunku kunigauti darbininkų kvartale. Tie paprasti žmonės - darbininkai suprato ir tinkamai įvertino savo naująją dvasios vadą. Jo nuolankumas, nepalaujamas uolumas sielos reikaluose ir nenuilstamas darbas statant Švč. Jėzaus Širdies bažnyčią visus žavėjo. Lankydamas savo parapijiečius - turtingus ir vargšus, uoliuosius ir apsileidėlius, sergančius jų namuose ir miesto ligoninėse, neišskirdamas psichinių ligonių, - susilaukė didžiausios ne tik savo parapijiečių, bet ir pašalinių žmonių pagarbos. Jo, kaip ganytojo, uolumą atskleidžia šie konkretūs pavyzdžiai.

Teklė Juknevičiūtė, kilusi iš Bikavos parapijos, 1913 metais, būdama dar visai jaunutė, atvyko į Petrapilį ieškoti darbo. Šv. Kotrynos bažnyčioje ji eidavo išpažinties pas kun. Teofilį. Sis, matydamas, kokie dideli pavojai gresia neprityrusiai jaunai mergaitei tokiam dideliame, nedorybių pilname jūrininkų mieste, stengėsi įkalbėti, kad tuojau grįžtų į namus. Kai mergina atsisakė, buvo pasirengęs rašyti jos tėvui, kad dukterį pasiimtų. Nenurimo nė tada, kai ji sakėsi gavusi darbą ir žadėjo visai paklusti nuodėmklausiu. Jis reikalavo, kad vengtų gatvėse pasivaikščiojimų, draugautų ne su rusais, bet tik su katalikais, kad nuoširdžiai darbuotųsi, visada su savimi nešiotų škaplierius, kuriuos

turėjusi gauti prie statomos bažnyčios už Nevos Vartų. Kai mergina visa tai įvykdė ir atliko išpažintį, priėmė ją su tikru nuoširdumu ir davė tris rublius kelionei. Ir vėliau, kiek kartų pas jį apsilankydavo, visada patirdavo kunigo nuostabų gerumą, nors gerai žinojo, kad jam pakanka kitokių rūpesčių ir darbų. Kunigas leido jai, jei susidarytų tokios sąlygos, geriau sekmadieniais dirbti, negu dykinėti gatvėse. Mergaitė prisipažįsta, kad kun. Teofiliaus vadovaujama, nors ir didmiestyje gyvendama, išlaikiusi tikėjimą ir neiškrypusi iš doros kelio.

Kitas labai pamaldus vyras, kilęs iš kun. Teofiliumi žinomo latgalių kaimo, Ksaveras Jurovs štai ką liudija. Jis Pirmojo pasaulinio karo pradžioje gyveno ir dirbo Petrapilyje. Gresiant mobilizacijai, jį kankino skaudžios abejonės dėl praeities gyvenimo ir nuo pat vaikystės atliktų išpažinčių. Kažkas jam patarė kreiptis į šventą kunigą Teofilį, tą didįjį sielų gelbėtoją, malonėmis apdovanotą nuodėmklausį. Paprastą savaitės dieną Ksaveras pėsčias nuėjo tolimą kelią iki naujai už Nevos Vartų statomos bažnyčios. Kunigą rado besirengiantį laikyti šv. Mišias. Su didžiausiu palankumu jis draugiškai paprašė, kad malonėtų kiek palaukti po šv. Mišių, kol išklaussys kitų jo laukiančių. Paskui, pasikvietęs prie savo klausyklos, labai kantriai, gailestingai ir tėviškai ilgai klausinėjo apie visas nuodėmes ir ankstesnes išpažintis. Ksaveras jautėsi stovįs prieš šventą vyrą, kurio žvilgsnis kiaurai peršmėlkė jo sielą ir sąžinę. Pagaliau žmogus atgavo visišką ramybę ir sąžinės tikrumą: kunigas jį užtikrino, kad po išpažinties jis bus toks švarus, koks yra buvęs tuoj po krikšto. Ir ateityje Ksaverui niekada nekildavo abejonių dėl šių žodžių tikrumo. Tą patį yra patyrę šimtai žmonių, kurie turėjo laimę pažinti kunigą Teofilį.

Lietuvoje esame pratę mišriąją parapiją vadinti tokią, kurioje šalia lietuvių yra kalbančių lenkiškai. O už Nevos Vartų Švč. Jėzaus Širdies parapijos tikintieji buvo trijų tautybių: lietuviai, lenkai ir latviai. Kunigas Teofilius stengėsi būti visiems paslaugus. Kiekvienai grupei jis laikydavo pridedamąsias pamaldas jų kalba, nors tai buvo labai nelengvas darbas. Vienu metu jo padėjėjas buvo lenkas. Tam rodėsi, kad lenkai šioje parapijoje sudaro daugumą, ir jis pasiūlė surašyti parapijiečius pagal jų tautybę. Patikrinus paaiškėjo, kad lietuvių visoje parapijoje buvo maždaug tiek pat, kiek ir lenkų, būtent: lietuvių 2500, lenkų 2600 ir latvių

1800. Nors ir kitų tautybių tikinčiųjų buvo nemažai, lenkai kunigai sakydavo klebonui:

- Kam vargsti laikydamas kiekvienos tautos tikintiesiems pamaldas jų kalba?

Jiems atrodė, kad galima pasitenkinti vien lenkų kalba.

1917 METŲ REVOLIUCIJA RUSIJOJE

1917 metų vasario pabaigoje Petrogrado gatves užplūdo minios žmonių: jie kėlė raudonas vėliavas, dainavo revoliucines dainas, šaukė: "Laisvės, duonos, šalin karą!" Šturmu buvo paimti Žiemos Rūmai, vieni ministrai suimami, kiti pabėgo, caras atsisakė sosto, valdžią paėmė Revoliucinis komitetas... Kaliniai paleisti, prie policijos būstinių degė krūvos dokumentų, o aukštų namų pastogėse šautuvais ir kulkosvaidžiais ginkluoti "faraonai" (policininkai) dar ilgai šaudė į neramią minią gindami caro valdžią.

Revoliucija greitai laimėjo visoje Rusijoje. Žmonių nuotaika pakilo, ir naujoji valdžia pasiryžo "garbingai" užbaigti užsitęsusį karą. Galicijos fronte prasidėjo didelės puolamosios operacijos. Tačiau rusų tauta buvo jau gana išvargusi ir nusivylusi karu. Spalio mėnesį įvyko perversmas ir valdžia atiteko bolševikams. Maisto atsargoms išsekus ir transportui pairus, prasidėjo badas - mieste galima buvo gauti nusipirkti tik rūgščių kopūstų ir sūdytos žuvies. Jei pasirodydavo kas geresnio, jau nuo vidurnakčio prie parduotuvių susidarydavo ilgos eilės. Duonos davinsys pagal korteles sumažintas iki aštuntosios dalies kilogramo (vosmuškos!). Kunigai duonos kortelių visai negaudavo.

Kunigas Teofilus gan ramiai pergyveno Rusijos revoliuciją Petrograde. Komunistai jo nelietė gal todėl, kad lietuvių komunistų kaip ir nebuvo. Nedaug teatsirado jų ir tarp lenkų. Kun. Teofilus buvo visų gerbiamas - net tramvajuje darbininkai užleisdavo jam savo vietą! Kas tik galėjo, stengėsi bėgti iš "alkano" Petrogrado. Tada ir lietuviai grupėmis legaliai ir slaptai veržėsi į

vokiečių užimtą Lietuvą. Viena iš tokių grupių (daugiausia studentai ir abiturientai), studento P. Karvelio vadovaujama, 1918 m. gegužės mėnesį jau buvo Vilniuje.

Stebėdamas tą masinį bėgimą, kun. Teofilus ryžosi Petrograde pasilikti iki mirties: jis norėjo būti apaštalų ten, kur iš kūdikio sielos išraunami gražiausi Dievo meilės žiedai, kad savo paties auka palaikytų vis labiau gesinamą ugnelę ir būtų kelrodžiu ieškantiems tiesos.

Rusijos revoliucija davė naują impulsą ir sužadino tautinių mažumų viltis. Jau nuo senų laikų nemažai lietuvių gyveno pasklidę plačiuose Rusijos plotuose - miestuose ir provincijose. Pirmajam pasauliniam karui prasidėjus, naujos lietuvių bangos užliejo Rusijos miestus (Petrogradą, Maskvą, Voronežą, Tambovą) ir provincijas (Kaukazą, Uralą, Sibirą). Ten buvo organizuojamos lietuviškos mokyklos, bendrabučiai, valgyklos, kūrėsi organizacijos, atsirado spauda. Caro valdžiai žlugus, ir lietuviai pajuto reikalą susiburti ir pasitarti dėl artimiausios ateities planų. 1917 metų gegužės 27 d. Petrograde įvyko visos Rusijos lietuvių seimas. Sprendžiant Lietuvos ateities klausimą, kilo nesutarimų, ir dalis kairiųjų atstovų išėjo iš salės traukdami revoliucinę dainą... Įdomu, kad šiame seime dalyvavo ir kun. Teofilus: jo asmeninėje byloje randame bilietą - kvietimą į posėdžių salę.

Netrukus po Spalio perversmo, 1919 metų pavasarį, arkivysk. Roppas ir visi miesto kunigai buvo staiga suimti ir pasodinti į kalėjimą. Vyskupas J. Cieplikas pasislėpė pas Šv. Kotrynos gimnazijos direktorių St. Cibulskį. Laisvas liko tik visų jauniausias kun. Boleslovas Sloskans (vėlesnis vyskupas). Artimiausią sekmadienį po tų suėmimų, gegužės 25 dieną, kai sujaudintos tikinčiųjų minios iš viso miesto pripildė Šv. Kotrynos bažnyčią, jį - jau pamaldoms pasibaigus - iš sakyklos suteikė sakramentinį išrišimą visiems bažnyčioje esantiems. Tada žmonės procesijos tvarka, su kryžiumi priešakyje, giedodami suplikacijas nužygiavo miesto gatvėmis į garsų kalėjimą Goročovaja 2, kur buvo laikomos arkivyskupas ir kunigai. Triskart pabeldę su kryžiumi į kalėjimo duris, atėjusieji pareikalavo paleisti suimtuosius. Greitai jie buvo paleisti. Arkivyskupą Roppą perkėlė į Maskvos kalėjimą, o paskui paleido į Lenkiją, gavus už jį Radeką.

SOVIETŲ VALDŽIOS DEKRETAI

Lenino paskelbtu 1918 m. sausio 23 d. dekretu Bažnyčia buvo atskirta nuo valstybės ir mokykla nuo Bažnyčios. Dekrete, be abejo, minima stačiatikių Bažnyčia, kuri nuo Petro I laikų buvo visiškoje carų valdžioje ir priklausomybėje. Katalikų Bažnyčia niekada nebuvo sujungta su jokia valstybe ir jos juridinis statusas valstybėje būdavo nustatomas atskiru susitarimu - konkordatu. Kai kas norėjo šį Lenino dekretą aiškinti kaip draudimą vaikus mokyti religijos (katekizuoti), nors jame aiškiai minima tik mokykla.

Siaučiant pilietiniam karui ir pairus vidaus tvarkai, badas palietė daugelį Rusijos sričių. Sovietinė vyriausybė 1922 metų vasario 23 d. dekretu visas bažnyčių (cerkvių) brangenybes - auksą, sidabrą ir kita - suvalstybino badaujantiems šelpti. Pačios bažnyčios (pastatai) ir visas jų turtas (namai, žemė, inventorių) jau ir anksčiau buvo laikomi valstybės nuosavybe. Prie bažnyčių turėjo būti sudaryti 20 asmenų komitetai, kuriems valdžia galės pavesti bažnyčių pastatus ir jų inventorių. Komitetai turėtų priimti valdžios nurodytas sąlygas ir pasirašyti "sutartį".

Visi Petrogrado kunigai su vyskupu J. Ciepliaku priešakyje laikėsi tokio nusistatymo: sutarčių dėl bažnyčių perleidimo nepasirašinėti, skirtų Dievo kultui liturginių indų neduoti naudoti profaniškiems reikalams, kaip ir lig šiol mokyti vaikus ir suaugusius religijos tiesų (katekizuoti). Vyskupas J. Cieplikas jau 1922 metų pradžioje išleido kunigams raštą nurodydamas, kad tie visi valdžios reikalavimai yra neteisėti. Ir kai 1922 metų kovo 19 d. Jaroslavlį klebonas kun. Rutkauskas telegrama paklausė, ar duoti valdžios atstovams inventoriaus sąrašą, gavo tokį vyskupo atsakymą: "Reikalavimas neteisėtas! Inventoriaus neduoti!"

1922 metų antrojoje pusėje valdžios atstovai vertė, kad kunigai šauktų susirinkimus dvidešimties asmenų komitetams rinkti, ir būtų pasirašinėjamos bažnyčių perėmimo sutartys. Jie taip pat reikalavo, kad kunigai atiduotų bažnyčių indus ir brangenybes. Buvo daromos kratos, žmonės išvarinėjami iš bažnyčių ir areštuojami, kunigai nuolat terorizuojami, pagaliau buvo uždarinėjamos bažnyčios.

Iš 1923 metais Maskvoje nagrinėtos vyskupo J. Ciepliako ir Petrogrado kunigų bylos kaltinamojo akto sužinome tokių smulkmenų. Šv. Stanislovo bažnyčios klebonas kun. Juknevičius, pamatęs bažnyčioje GPU agentus, suriko: "Išeikit lauk!" Minios apsuptas jis laikęs pamaldas iki vakaro, o paskui kažin kur dingęs už altoriaus (tai įvyko 1922 m. birželio 22 d.). Šv. Kotrynos bažnyčioje kun. P. Chodnevičius neleidęs GPU agentui apžiūrėti ant altoriaus esančios "spintelės" (tabernakulio). Jis pareiškęs: "Tik per mano lavoną galėsi prieiti!" Bažnyčioje buvę žmonės meldėsi ir gynė Švenčiausiąją (1922 m. birželio 22 d. įvykis). Šv. Kazimiero už Nevos Vartų klebonas kun. Eismontas nesutikęs šaukti susirinkimo sutarčiai pasirašyti, o GPU agentus pavadinęs "opričnikais" (caro Jono IV budeliai, garsėję žiaurumu). Kažin kas pajudinęs didįjį varpą, ir minia neleidusi uždaryti bažnyčios. Ją uždarė tik liepos mėnesio pabaigoje. I Rotos bažnyčioje, kur buvo Kunigų seminarija, 1922 m. gruodžio 5 d. GPU rado apie 30 asmenų su kunigais Pronkiečiu, Rutkausku ir Chvedzko. Juos visus milicija pašalino, ir bažnyčia buvo uždaryta. 1922 m. spalio 28 d. įvyko Vyborgo parapijiečių susirinkimas (Vyborgskaja Storona, kur katalikų kapinės). Niekas nesutiko pasirašyti sutarties. Panašiai buvo ir kitose bažnyčiose: Nekaltojo Prasidėjimo (kun. A. Vasilevskis), Šv. Pranciškaus (kun. Janukovičius), Marijos Nekalčiausiosios Širdies (kun. Malečkis), Šv. Bonifaco (prel. Butkevičius), Šventosios Dvasios (egzarchas Feodorovas) ir Švč. Jėzaus Širdies, kur klebonavo kunigas Teofilus Matulionis.

ŠVČ. JĖZAUS ŠIRDIES BAŽNYČIOS UŽDARYMAS

1922 m. balandžio 19 d. į Švč. Jėzaus Širdies bažnyčią už Nevos Vartų atvyko komisija paimti bažnyčios brangenybių. Dalyvaujant klebonui ir parapijos atstovams, ji viską apžiūrėjo ir jokių brangenybių nerado. Į sąrašus įtrauktoji sidabrinė komuninė pavogta dar 1920 m. liepos mėn., naktį iš 28 į 29 d., apie tai buvo

pranešta milicijai. Likusios komuninės vertei nustatyti duotas septynių dienų terminas. Tarp dvasininkų ir komisijos nebuvo jokių incidentų. Akta pasirašė klebonas, parapijos atstovai ir komisijos nariai.

Kaip jau anksčiau minėta, 1922 metais Petrograde buvo uždarinėjamos visos katalikų bažnyčios. Atėjo eilė ir Švč. Jėzaus Širdies bažnyčiai. Tačiau 1922 m. gruodžio 5 d. atvykusi komisija bažnyčios uždaryti nesiryžo dėl ypač smarkaus vėjo. Ją uždarė gruodžio 7 dieną. Iš surašyto tą dieną akto, kurio nuorašą buvo gavęs klebonas, sužinojome tokių smulkmenų.

Bažnyčios uždaryme dalyvavo Volodarsko rajono Sovieto atstovai Leopoldova ir Riutinas, aštuntojo skyriaus prižiūrėtojas (nadziratel) Reppelis ir liudytojai - Koženevskis, Karpovičius, Gouka. Bažnyčios uždarymo pagrindas - sutarties dėl naudojimosi bažnyčia ir jos turto nepasirašymas. Bažnyčioje rastos besimeldžiančios moterys atsisakė pasirašyti sutartį ir buvo be jokios prievartos išprašytos. Tuo metu su kūdikiu atėjusi mergina nuėjo į klebono butą mažylio pakrikštyti. Užantspauduotos ketverios bažnyčios durys. Raktai ir antspaudai pavesta saugoti kun. T. Matulioniui. Šio akto nuorašas įteiktas klebonui.

Paėmę į savo rankas valdžią, bolševikai Petrograde apkarpė žmonių gyvenamąjį plotą, ir kun. Teofilui teko gyventi viename bute su stačiatikių popu. Kiekvienas turėjo atskirus kambarius, bet jie buvo šalia vienas kito. Gražiai sugyvendamas su popu, kun. Teofilus paprastai savo kambario nakčiai nerakindavo. Tačiau kažin kodėl vieną kartą ėmė ir užsirakino. Naktį girdi, kad kažkas bando į jo kambarį įsibrauti. Jis nudavė šito negirdįs... Rytą popas jam sako:

- Gerai, kad manęs naktį neišsileidai! Juk aš norėjau tave papjauti! Mano nervai jau nebeišlaiko: GPU mane įpareigojo apie tave raštu pranešinėti. Tiek išvargau, kad nutariau nužudyti ir taip atsikratyti tokios kankinančios pareigos!

Dabar buvo susitarta, kad tuos pranešimus redaguos abu kaimynai kartu, o į tam tikrą dėžutę juos nešios kas dvi savaites vienas...

Praėjus 50 metų po bažnyčios uždarymo, ją aplankė keli kunigai iš Lietuvos. Jie pasakojo, kad buvusi Švč. Jėzaus Širdies bažnyčia stovi dviejų gatvių - Babuškinio ir Farforovskaja sankryžoje. Tas rajonas dabar vadinamas "Nevskij". Gatvės asfaltuotos, judė-

jimas gyvas, medinių namų nematyti. Bažnyčia gotiško stiliaus, didelė ir aukšta. Bokštų nėra - nugriauti. Bažnyčios fasadą puošia stambi puošni rozetė. Nėra nei aptvėrimo, nei šventoriaus; iš abiejų pusių glaudžiasi namų eilės. Šiuo metu bažnyčia paversta trijų aukštų bendrabučiu. Kad ir be bokštų, jos išorė neprarado nei didybės, nei grožio.

Kaip jau minėta, Teofilus turėjo tik ketverius metukus, kai mirė jo motina. Kiek paūgėjęs jis teiravosi, kokie buvo jo motinos paskutiniai žodžiai. Paaiškėjo, kad prieš mirdama ji pasakiusi: "Savo tris berniukus palieku Švenčiausiosios Jėzaus Širdies globai!"

Teofiliaus vėlesnis gyvenimas rodo, kad Visagalis Dievas išklauė jo mirstančios motinos prašymą - pirmą kartą kun. Teofilus paskiriamas klebonu į Bikavos Švč. Jėzaus Širdies bažnyčią, kurią padidino ir išgrąžino. Vėliau, kai atvyksta į Petrapilį tęsti bažnyčios už Nevos Vartų statybos, nuostabus dalykas, ir toji buvo Švč. Jėzaus Širdies garbei... Nenuostabu, kad kun. Teofilus gyvai jautė Dievo Apvaizdos vedančią ranką ir buvo visai ramus, kai daugelis prarado pusiausvyrą ir pametė galvą...

Jau būdamas vikaru Varaklianų parapijoje, kun. Teofilus uoliai platino JĖZAUS ŠIRDIES kultą. Apie tai užsimindavo vysk. B. Sloskans, kuris buvo gimęs Varaklianuose. Pačiam Teofilui jis ne kartą sakydavo:

- Tamsta visą mūsų šeimą išmokei garbinti Jėzaus Širdį!

Toliau matysime, kad tapusio Kaišiadorių vyskupu Teofiliaus ganytojiškieji laišakai yra įkvėpti tos nepaprastos meilės, kuri trykšta iš Jėzaus Širdies.

VYSKUPAS IR KUNIGAI ŠAUKIAMI Į TEISMĄ. 1923 m. kovo mėn., naktį iš 2 į 3 d., vyskupui J. Ciepliakui ir visiems Petrogrado kunigams buvo įsakyta kovo 25 dieną būti Maskvoje, teisme. Arkivyskupas Roppas tuomet jau buvo Lenkijoje; kunigai Juodvalkis, Borovskis ir Ivickis išvykę į užsienį; Baltrušis ir Čajevskis mirė. Be šių minėtų kunigų, į teisiamųjų sąrašą pateko Trojga ir Ivanovas, o iš pasauliečių - 17 metų studentas Jokūbas Šernas. Kun. Teofilus tik kovo 10 d. gavo iš Aukščiausiojo Respublikos Teismo Maskvoje kvietimą kovo 14 d. 12 val. būti teismo salėje kaltinamuoju vyskupo J. Ciepliako ir grupės kitų kunigų byloje. Kvietimą pasirašė Teismo kolegijos sekretorius Bykovas. Teismo vieta - Spaudos sąjungos namai (Goluboj zal,

Ochotnyj riad). Pažymėtina, kad kvietimas parašytas ant prasto plono popiergalio sena rašomąja mašinėle, be kampinio antspaudo; kviečiamojo pavardė ir dar vienas kitas žodis įrašytas ne mašinėle, bet ranka raudonu rašalu!

Petrogrado kunigai sužinojo, kad vyskupas ir kunigai kovo 10 dieną bus vežami į Maskvos teismą. Nesuskaitomos tikinčiųjų minios iš visų miesto parapijų užliejo aikštę prie geležinkelio stoties (Nikolajevskij vokzal). Kai čekistų saugojamas pasirodė vyskupas, penkiolika kunigų ir jaunas studentas, minia ėmė šaukti, sveikinti suimtuosius, daug kas garsiai verkė... Buvo girdimi tik vyskupo žodžiai: "Neverkite! Nesijaudinkite!" O kai traukinys pajudėjo iš vietos, jis per atvirą langą dar kartą laimino ant kelių parpuolusius žmones. Atvykęs į Maskvą, kun. Teofilus apsistojo Lietuvos atstovybėje, nes ten buvo ramiau. Iš ten susirašinėjo su savo draugu kun. V. Urbeliu Latvijoje. Jis "gyrėsi" savo dabartine būkle, nes nei ligoniai, nei kitos pareigos "nedrumsčia jo ramybės!"

Tuo tarpu apie rengiamą teismo procesą sužinojo Europos spauda. Kard. Gasparri dėl šių įvykių neoficialiai kreipėsi į sovietų atstovą Romoje Vorovskį. Tas nuramino, kad suimtiesiems negresia joks pavojus. Savo pasipiktinimą pareiškė kard. Mercier, Cantarbury arkivyskupas, o anglų Darbo partija pasiuntė Trockiiui protestą. Tačiau visa tai nieko negelbėjo, nes procesui pritarė Zinovjevas, Trockis, Kamenevas, Dzeržinskis, Krylenka, visam tam prieštaravo Kalininas, Litvinovas, Krasinas ir kiti.

VYSKUPO IR KUNIGŲ TEISMAS MASKVOJE 1923 METAIS

Teismo procesas prasidėjo kovo 25 d., Verbų sekmadienį. Teisiamieji, kiek anksčiau uždaryti į Butyrkų požemius, kiekvieną kartą buvo atvežami į teismo salę sunkvežimiu, tik vieną vyskupą Ciepliaką vežiojo rogėmis.

Teismui pirmininkavo buvęs popas Galkinas: dabar jis profesoriavo ateistinėje seminarijoje. Prokuroras buvo **Krylenka**. Įi-

gūravo ir du advokatai: Komodovas ir Bobryščevas-Puškinas, tačiau jiems neleido prieš teismą su kaltinamaisiais susitikti ir parinkti kokios nors medžiagos gynybai.

Visi kaltinamieji aiškiai ir tvirtai prisipažino, kad visomis progomis jie mokė ne tik suaugusius, bet ir vaikus tikėjimo tiesų (katekizmo), nes to reikalavo pats Dievas. Ir uždarius mieste bažnyčias, visi laikydavo šv. Mišias savo butuose ir pas žmones. Į tas pamaldas sueidavo kartais net iki šimto ir net pusantro šimto žmonių. Visi žinojo dekretą apie brangenybių konfiskavimą, tačiau nė vienas nedavė nei bažnytinių indų, nei kitokio turto, laikydami tokį reikalavimą neteisėtu. Teismas sužinojo, kad kunigai turėdavo ir savo liturginius indus, dažniausiai tikinčiųjų dovanotus. Jie nesutiko ir šių atiduoti, nes ne kunigui jų nevalia liesti... Visi prisipažino, kad, ir žinodami valdžios reikalavimus, jų nesilaikė, nes taip daryti liepusi jų sąžinė.

Vyskupas J. Ciepliakas buvo tardomas kovo 22 d. 11 valandą vakare. Iš nuovargio vos ant kojų besilaikydamas, jis patvirtino savo ganytojiškąjį laišką, kuriame draudimą vaikus katekizuoti skelbė esant neteisėtu. Kitą dieną, kovo 23-čią, jis ilgai dėtęs, kas yra kanonų teisė ir kokie jos nuopelnai Europos kultūrai (tuo tarpu Krylenka rankose vartė naujausią kanonų teisės kodeksą). Vyskupas patvirtino savo aplinkraštį, kuris draudė kunigams atiduoti bažnytinę nuosavybę. Prokuroras mėgino primesti vyskupui jo ryšius su Lenkija. Tačiau greit paaiškėjo, kad Varšuvoje gyvenęs nuncijus Lauri, su kuriuo vyskupas palaikęs ryšius, yra italas ir atstovauja ne Lenkijos valstybei, bet Sv. Tėvui. Šeštadienį, kovo 24 d., vyskupas J. Ciepliakas pranešė, kad prieš tris savaites buvo gautas Apaštalo Sosto sutikimas pasirašinėti nuomos sutartis pagal formulę, dėl kurios buvo susitarta tarp Krasino ir Vatikano. Iš vyskupo kalbos paaiškėjo, kad badaujantiems šelpti katalikai jau yra surinkę 40 vagonų maisto, o Petrogrado katalikai prašė Maskvos, kad leistų atidaryti mieste bažnyčias. Atsakymas buvo vienas: "Kai pasirašysite sutartis!" Deryboms tarp Maskvos ir Vatikano tarpininkavęs tėvas Walsh vadovavo popiežiškajai misijai badaujantiems šelpti. Visa tai gerai žinojo Krasikovas, kuris sėdėjo šalia teisėjų. Apie tai paklaustas, jis atsakė: "Oficialiai aš nieko nežinau!"

Labiau už kitus buvo puolamas prel. Budkevičius. Buvo perskaityti keli jo laiškai ir telegrama lenkų konsului Maskvoje tos

įstaigos atidarymo proga. Šalia arkivysk. Roppo ir kun. Zielinskio telegramą pasirašė ir prel. Budkevičius. Be to, jis buvo kaltinamas, kad ieškojęs užsienyje finansinės paramos Šv. Kotrynos bažnyčiai. Iš jo rankų čekistai atėmė miesto kunigų pasitarimų protokolus... Per tardymą prelatas Budkevičius, kaip sakoma, "rasterialsia" (susimaišė) ir prokuroras jam rėžė į akis:

- Ech, Budkevič, gde tvoja golova? (Ech, Budkevičiau, kur tavo galva?)

Teismas daugiau domėjosi egzarcho Feodorovo asmeniu. Tikras rusas, virėjo sūnus, po tėvo mirties paveldėjo 3000 rublių, už kuriuos mokėsi užsienyje. Šveicarijoje 1902 metais tapo kataliku, caro laikais atsėdėjo pustrėčių metų Tobolsko kalėjime... Prokuroras nustebo sužinojęs, kad egzarcho viršininkas ne vyskupas Ciepliakas, o metropolitas Šeptyckis, gyvenęs užsienyje. Dar 1918 metais valdžios kvietimu Feodorovas kartu su arkivysk. Roppu buvo parengęs "Vykdomųjų taisyklių" projektą prie dekreto apie Bažnyčios atskyrimą nuo valstybės. Tačiau viešai pasirodžiusios taisyklės visai nesiderino su dekretu, net jam prieštaravo.

- Kaip visada šv. Mišias laikysiu, - sakė Feodorovas, - taip visada vaikus mokysiu tikėjimo tiesų. Jei mums duota sąžinės laisvė, tai neturi mūsų ant laužo deginti!

Kun. Chvedzka teigė, kad vaikų mokymas katekizmo privačiame bute, tai nėra "mokykla" Lenino dekreto prasme. Iš kunigų parodymų buvo aišku, kad jų vedamoji kova su ateizmu, kad ir iš sakyklos, negali būti laikoma politiniu veikimu. Kun. P. Chodnevičius gan aštriai dėstė, kodėl tikintysis negali būti komunistu.

Kunigas Teofilus teisme paaiškino, kad jo bažnyčioje nerasta jokių brangenybių, nes parapiją sudarė paprasti darbininkai. Ir bažnyčios uždarymo metu nebuvo jokių nesusipratimų. Jis prisipažino mokęs vaikus savo bute. Mišių reikmenys buvę jo asmeninė nuosavybė. Ir po bažnyčios uždarymo jis laikydavęs šv. Mišias savo ir kitų butuose. Prokuroras buvo tos nuomonės, kad, neturint valdžios leidimo, Mišių laikyti neleistina.

Prokuroro kalba buvo pilna neapykantos ir grasinimų:

- Joks popas iš Vatikano jūsų neišgelbės! Nėra kitos, o tik viena - tarybinė teisė ir todėl gausite mirties nuosprendį! - šaukė jisai. - Aš spjaunu į jūsų ir į visas religijas!.. Šeši šimtai Putilovo fabriko darbininkų buvo sukurstyti pasirašyti peticiją... Visi būsite baudžiami pagal 63 ir 119 straipsnius (priklausymas organiza-

cijai, kurios tikslas sukelti kontrrevoliuciją panaudojant religinius prietarus).

Prokuroras kaltino arkivysk. Roppą ir vyskupą Ciepliaką, kad kunigai nedavę metrikų knygų, laikę konfesines mokyklas, organizavę katekizmo mokymą, nerodę bažnytinio turto sąrašų. Vyskupas - tai tos organizacijos smegenys, Budkevičius - vadas, svetimos valstybės agentas. Chvedzka ir Eismontas pasiryžę ir ateityje nesilaikyti tarybinių įstatymų... Jiems visiems keturiems reikalavo mirties bausmės. Feodorovas, kitados mėginęs vienyti katalikus ir stačiatikius akcijai, išgirdo tokį prokuroro sakinį: "Bausmė jam ne tik už tai, ką jis jau padarė, bet ir už tai, ką galėtų padaryti!"

Taigi Feodorovui, Chodnevičiui ir Junevičiui prokuroras pareikalavo dešimties metų bausmės; kitiems, tarp jų ir kun. Teofilui, penkerių metų, tik Jokūbui Šernui, kaip nepilnamečiui, šešių mėnesių.

Baigęs savo kalbą, Krylenka vartė ir skaitė kažin kokią knygą, visai nekreipdamas dėmesio į kaltinamųjų paskutinį žodį ir gynėjų kalbas.

Verbų sekmadienį, kovo 25 dieną, publika netilpo salėje - daugelį sudomino dramatiškas procesas ir jo pabaiga. Teisėjai ir visi buvusieji salėje ateistai gavo išklausti gerų pamokslų, o apie vieną aukšto rango pareigūną sklido kalbos, kad tas teismas padaręs jį įsitikinusių kataliką. Vyskupas, pasijutęs stovįs "ant mirties slenksčio", kažkaip atjaunėjo, išsitiesė, jo akys nušvito ir skruostai paraudo. Savo paskutiniame žodyje jis paneigė, kad priklauso slaptai organizacijai ir užsiiminėja antirevoliucine veikla...

- Visa mano viltis, - sakė jisai, - kad žemiškasis teismas man bus teisingas, o dangiškasis Teisėjas gailestingas!

Kun. A. Maleckis papasakojo, kad jis, būdamas dvylikos metų vaikėzas, seną tarną pavadinęs "durnium", o tėvas liepęs prieš įžeistąjį atsiklaupyti, pabučiuoti ranką ir atsiprašyti. Tas įvykis jį padaręs kunigu, įkvėpęs pagarbos kiekvienam žmogui ir paskatinęs gelbėti žmogų, patekusį į bet kokią vargą...

Buvo paskelbtas teismo nuosprendis: vyskupui J. Ciepliakui ir prel. Budkevičiui - mirties bausmė, kitiems po dešimt metų, o kun. Teofilus, kun. A. Pronckietis ir dar šeši kunigai nuteisti trejiems metams "be griežtos izoliacijos". J. Šernas lygtinai išteisintas.

Balandžio 1 dieną, naktį prieš Velykas, prel. Budkevičius buvo Lubiankoje sušaudytas. Vyskupas J. Cieplikas, Butyrkų kalėjime išbuvęs metus vienutėje, perkeliamas į Lubianką, o iš čia 1924 m. kovo mėn. pabaigoje ištremiamas iš SSRS. Pasiekęs Romą ir aplankęs lenkų kolonijas Amerikoje, 1925 m. pabaigoje Pijaus XI buvo paskirtas Vilniaus vyskupu. Bet į Europą gyvas nebesugrįžo, mirė Amerikoje 1926 metų vasario 17 d. Palaidotas Vilniaus katedroje.

Lenkai kunigai, nubausti po dešimtį metų, buvo perkelti į kitą kalėjimą ir 1925 metais išleisti į Lenkiją.

KUNIGAS TEOFILIUS MASKVOS KALĖJIMUOSE

Nuteistas trejiems metams, kun. Teofilus ilgiau negu mėnesį buvo laikomas Butyrkų kalėjime, tame didžiuliame trijų aukštų kvadrato formos pastate, apjuostame mūro siena su bokštais. Ten galėdavo sutalpinti iki 4000 kalinių. Balandžio 21 d. kun. Teofilus buvo perkeltas į Sokolnikų pataisos namus. Čia kartu su juo šešioliktoje kameroje sėdėjo šie kunigai: A. Pronckietis, 37 m., A. Vasilevskis, 56 m., Ivanovas, 41 m., A. Maleckis, 63 m., Rutkovskis, 41 m., Trojga, 42 m., ir Janukovičius, 60 m. Nuo pat pirmųjų dienų Sokolnikuose kun. Teofilui ir jo draugams teko dirbti daržuose. Bausmės pradžia visiems buvo laikoma 1923 metų kovo 10-oji.

Keletą mėnesių negavęs jokių pastabų, kun. Teofilus prašosi perkeliamas į "pasiturinčiųjų" grupę, kartu pritaikant 437 str. "Dėl priešlaikinio paleidimo". 1923 m. lapkričio 9 d. telegrama buvo pareikalauta jo bylos ir gydytojo pažymėjimo, o jau gruodžio 4 d. jis žinojo, kad jo prašymas atmestas.

Kalėjimo gydytojas, patikrinęs kun. Teofiliaus sveikatą, diagnozavo "miokardą su dažnais galvos skausmais, matyt, arteriosklerozinio pobūdžio", o gydytojų komisija 1923 m. lapkričio 12 d. taip aprašo jo sveikatos būklę: "Organiskas širdies negalavimas reiškiasi ūžesiu ir aštria širdies aritmija. Širdies riba

normoje. Pabrinkimų nėra, todėl širdies defektą reikia laikyti kompensuotu. Kituose organuose ypatingų pakitimų nerasta".

1923 m. lapkričio mėn. visi aštuoni kunigai kaliniai rašo kolektyvinį pareiškimą CK Prezidiumui. Jame nurodoma, kad jie kali jau aštuonis mėnesius, daugelis yra senyvo amžiaus ir menkos sveikatos, kuri kalėjime dar pablogėjusi (yra gydytojų pažymėjimai), kai kuriems iš jų dėl to gresia mirtis. Todėl pateikiamas prašymas pritaikyti UPK 457 ir 458 str. "Dėl priešlaikinio paleidimo" ar bent jau visus perkelti į kitą Maskvos kalėjimą, kur režimas lengvesnis, pritaikytas ligoniams ir silpnos sveikatos žmonėms.

Savo kunigų likimu susirūpino ir parapijiečiai: Švč. Jėzaus Širdies parapijoje darbininkai 1923 m. birželio 28 d. kreipėsi į patį Kalinina, ir jis žadėjo peržiūrėti bylą. Nesulaukę savo kunigo, jie liepos 22 d. įteikia prašymą su 129 parašais, kuriame apeliuoja į Kalinino "gerą ir jautrią širdį" - juk kunigas senas, kalėjimo režimas griežtas, tuo tarpu be kunigo nėra kas rūpintųsi jų dvasiniais reikalais. Sudėję viltį į Kalinino gerumą, jie laukia kunigo sugrįžtant prie savo darbo... Matyt, ir kitų parapijų tikintieji - darbininkai atakavo valdžios ir partijos įstaigas, nes CK Vykdomasis Komitetas įsakė pranešti visiems kovo 25 d. nuteistiesiems, kad Petrogrado tikinčiųjų prašymas atleisti juos nuo bausmės yra atmestas.

ŠVENTOJO TĖVO PIJAUS XI ŽODIS

Europos spauda plačiai rašė apie kunigų procesą Maskvoje, ir vienas to proceso liudytojų McCullagh tais pat metais jį aprašė anglų kalba išleistoje knygoje "Rusų bolševizmas persekioja krikščionybę". 1924 metais pasirodė tos knygos vertimas.

Apaštalų Sostas taip pat atidžiai sekė kunigų procesą Maskvoje. Pijus XI 1923 m. gegužės 23 d. kardinolų grupei kalbėjo:

"Daug skaudesnių ir liūdnescnių dalykų mums paruošė Rusija. Nėra reikalo čia smulkiai kartoti tai, apie ką viso pasaulio

spauda yra plačiai painformavusi. Tuo metu kai Katalikų Bažnyčios Galvos įgaliotiniai ir atstovai ne tik užsitarnauja visokio pagyrimo, bet tiesiog stebina savo veikla ir pasiaukojimu teikiant kenčiantiems, badaujantiems didžiosios Rusijos vaikams paramą, mūsų išprašytą ir viso pasaulio katalikų taip gausiai ir ištvermingai aukojamą, kiti katalikų religijos didžiadvasiai atstovai teisiami, uždaromi į kalėjimus, o vienas iš jų net nužudomas... Norėdami juos pagerbti, visus išvardijome (visų kunigų sąrašą vainikuoja "pamaldusis jaunuolis Jokūbas Šernas").

Visa tai padaryta be mūsų žinios. Niekas nereagavo, kai reikalavome, kad mūsų dvasiniai pavaldiniai su visais jų tariamųjų kaltės įrodymais būtų perduoti mums, kad, eidami savo pareigas, galėtume su jais pasielgti pagal jų nuopelnus. Dar blogiau, jie buvo pasmerkti kalėti ir mirti, aišku, iš neapykantos ir paniekos tai šventai ir dieviškai religijai, kuriai jie atstovavo ir kurios įstatymus, kaip jie pareiškė, buvo pasiryžę bet kokia kaina vykdyti ir ginti.

Kaip norėtume pagerbti ir nusilenkti visiems kaliniams, arkivysk. Ciepliakui ir jo bausmės draugams, o ypač sušaudytam kun. Budkevičiui! Nepaprastai didžiuojamės ir ta garbe, kurios tie didvyriai verti, ir savo šventąjareligija, ir Dievu; taip pat viliamės, jog kalėjimas ir bausmės, o labiausiai kraujas, tapo daugelio katalikų sėkla, kaip tai buvo ir pirmaisiais krikščionybės amžiais.

Toji mūsų viltis darosi dar gyvesnė žvelgiant į tuos, kurie kartu su mūsų broliais ir sūnumis yra pasmerkti ir nubausti, kurie, ir būdami atskirti, vis tiek lieka mums brangūs Kristaus meilėje, visada trokštamoje avidės vienybėje. Ir dėl jų pirmiausia šaukiames visų priemonių, kurių siekia visas civilizuotasis pasaulis.

Pagaliau nereikia nė sakyti, kad tie įvykiai nesustabdydys pradėtos ir jau tiek mėnesių vykdomos labdarybės, kad palengvintume tokią didelę, sukrečiančią nelaimę. Tęsime tą darbą, kol bus galima, atmindami apaštalo žodžius: "Nesiduok pikto nugalimas, bet nugalėk pikta gerumu" (Rom 12, 21).

Yra žinoma, kad jau Benediktas XV buvo pasiuntęs į Rusiją 40 vagonų maisto badaujantiems šelpti, o Pijus XI per savo misiją Rusijoje, kuriai vadovavo tėvas Walsh, maitino 120 000 vaikų. Kadangi kunigų procesas 1923 m. Maskvoje buvo "parodomasis", tai teismo salėje tarp kitų dalyvavo ir minėtasis tėvas Walsh.

KALINIAI PALEIDZIAMI PRIEŠ LAIKĄ

Kaliniais buvo susirūpinęs ir lenkų Raudonasis Kryžius.

1924 m. birželio 14 d. gautas Vidaus reikalų komisariato pranešimas, kad prašymas perkelti kunigus kalinius (taip pat ir kun. Teofilijų) į besitaisančiųjų kategoriją atmetas. Vyriausioji kalėjimų valdyba ant kun. Teofiliaus ir kitų kunigų prašymų dėdavo rezoliuciją "Atmesti!", ir vyr. teismas pranešdavo kaliniams, kad jų prašymas nepatenkinamas.

1924 m. rudenį Švč. Jėzaus Širdies parapijiečiai vėl rašo prašymą Vyriausiosios kalėjimų valdybos pirmininkui. Jie ramiai dėsto, kad kunigas jiems būtinai reikalingas. Pridėdami atitinkamus aktus, nurodo, kad jų bažnyčioje jokių brangenybių nerasta, bažnyčia buvo uždaryta be incidentų, nes nebuvo priešinamasi; tuo tarpu parapijiečiai siunčia pašalpą badaujantiems. Jų klebonas turįs širdies ligą, kalėjime jau pusantų metų ir su kitais dirba daržuose; per keturiolika savo kunigavimo metų jis niekada neužsiiminėjo politika.

Tų pačių 1924 m. gruodžio 20 d. Leningrado katalikų komiteto komisija, kurią sudarė Mackevičius, Rudzevičius ir Jurkevičius, įteikė Vyr. kalėjimų valdybai (jos skirstomajai komisijai, kuri nagrinėja kalinių paleidimo prieš laiką klausimus) septynių kunigų, tarp jų Teofiliaus ir A. Pronckiečio, prašymą. Jie visi yra senyvo amžiaus, gydytojų komisijos sprendimu gali būti priskirti invalidų ir pusiau invalidų kategorijai. Atlikę du trečdalius bausmės, jie galėtų būti paleisti "prieš laiką". Jau dvidešimt du mėnesius Leningrado darbininkai neturi savo "dvasios ganytojų", todėl kyla nepasitenkinimas. Jeigu pats svarbiausias šios bylos aspektas arkivysk. Ciepliakas yra paleistas į užsienį, tai, atrodo, ir visą bylą galima likviduoti. Kunigai yra labai reikalingi darbo žmonėms, jų dvasiniams reikalams tvarkyti.

1925 metais vasario 25 dieną kun. Teofilius, išbuvęs Maskvos kalėjimuose dvejus metus ir penkiolika dienų, "prieš laiką" atgavo laisvę ir sugrįžo į savo senąją vietą - Švč. Jėzaus Širdies bažnyčią.

LENINGRADO APAŠTALAS 1925 - 1929

Amnestuotiems ir į laisvę paleistiems kunigams Maksimo Gorkio žmona pranešė: "Kas nori, gali važiuoti į Lenkiją!" Beveik visi kunigai lenkai tą pasiūlymą priėmė, tik kun. Teofilius ir kiti kunigai lietuviai grįžo prie savo darbo Rusijoje.

Iš kunigų lenkų Leningrade buvo pasilikęs prel. Antanas Maleckis, kuris 1925 m. liepos 7 d. perėmė valdyti metropoliją. Jis 1861 m. gimė Petrapilyje, o jo tėvai ir protėviai kilę iš Lietuvos (Spirėnų, netoli Utenos). Kun. J. Bosko pavyzdžiu kun. Maleckis organizavo, auklėjo ir mokė amatų lenkų varguomenę. Miesto pakraštyje ("Na Peskach" - Kirilovskaja 19) įkūrė Švč. Marijos Sirdies koplyčią. Iš pradžių tai buvo Šv. Kotrynos bažnyčios filija, o vėliau sudaryta atskira parapija. 1926 m. rugsėjo pradžioje prel. A. Maleckiui Leningrado prancūzų bažnyčioje suteikiami vyskupo šventimai. 1930 metų pabaigoje buvo suimtas ir po ilgo tardymo išvežtas į Buriatiją. 1934 m. balandžio mėn. pabaigoje atsidūrė Varšuvoje ir ten 1935 m. sausio 17 dieną mirė.

Sugrįžęs iš kalėjimo, kun. Teofilius uoliai imasi pastoracijos. Jau 1925 m. kovo 20 d. tuometinis metropolijos valdytojas prel. Przyrembelis kun. Teofilui be savosios parapijos dar pavedė nors kas antrą savaitę nuvykti pas Kolpino katalikus. 1924 m. rugsėjo 17 d. buvo areštuotas vyskupas Sloskans, darbavęsis prie Sv. Kotrynos bažnyčios. Kun. Teofilui kartais tekdavo aprūpinti net septynias miesto bažnyčias ir pasiekti tolimas provincijas: Pskovą, Novgorodą, vokiečių ir latvių kolonijas. Nepaisant daugybės darbo tokiomis sunkiomis aplinkybėmis, stropusis ganytojas niekada nenusimena ir nepavargsta. Jo dvasią palaiko žmonių atsidavimas ir ištvermė: kaip uoliai jie lanko pamaldas, nors ne vienam už tai gresia kalėjimas, ir iš savo sunkiai uždirbtų skatikų kas mėnesį sumoka 1000 rublių mokesčių už bažnyčią...

Kun. Teofiliaus dokumentų krūvoje randame vieną, kuris tikrai vertas dėmesio. 1927 m. sausio 10 d. jis rašo prašymą apaštaliniam administratoriui vyskupui A. Maleckiui, kad leistų "sanare in radice" (kanoniškai įteisinti) Sofijos Stasėnaitės, 35 metų, ir

komunisto Vladimiro Mironovskio, 43 metų, 1917 m. santuoką; jie turi vaikų. Raštas parašytas ant labai gero nedidelio formato keturių puslapių popieriaus. Parašyta labai lygiai, švariai, nepaprastai rūpestingai, kaligrafija be jokių priekaištų; tekstas lotyniškas, antspauda nėra. Šis nedidelis dokumentas liudija, kaip uolusis apaštalas nepaprastai gerbė bažnytinę vyriausybę ir kaip stropiai ėjo savo kunigiškas pareigas.

KUNIGAS TEOFILIUS IŠŠVENTINAMAS VYSKUPU

Leningrado katalikams ir jau tik keliems belikusiems kunigams dažnai iškildavo klausimas, į kurį jie nesugebėdavo rasti atsakymo: o kas gi bus toliau? Kas pakrikštys, pamokys, atleis nuodėmes ir duos Švenčiausiąjį, kai neliks kunigų?

Tai dar labiau rūpėjo Šv. Tėvui Pijui XI. Per savo asmeninį atstovą mons. D'Herbigny'is siuntė pašalpas badaujantiems Rusijos vaikams. Minėtasis atstovas važinėjo į Sovietų Sąjungą 1925 m. rudenį, 1926 m. pavasarį ir vasarą. Berlyne buvo slaptai konsekruotas vyskupu ir iš tuometinio nuncijaus Eugenijaus Pacelli (vėliau Pijaus XII) gavo labai svarbią ir visai slaptą misiją - išlaikyti Sovietų Sąjungoje katalikų hierarchiją. Tam reikalui jis turėjo parinkti penkis geriausius ir ištikimiausius kunigus, slapta juos konsekruoti vyskupais ir pavesti jiems apaštalinį administratorių teisėmis valdyti Sovietų Sąjungos katalikus, pirma suskirsčius visą teritoriją į penkias sritis.

Reikia pažymėti, kad Rusijoje nuo senų laikų kiekvienas lenkas buvo laikomas kataliku, o visi katalikai - lenkais. Šitokiam supratimui įsigalėti padėjo ir patys lenkai, kurių sąmonėje tautybė ir religija sudarė kažin kokią vienumą. Bet tai kenkė pačiai Bažnyčiai, ypač Rusijoje po revoliucijos, kai į "baltąją" ponų Lenkiją buvo žiūrima kreiva akimi. Iš dalies tai paaiškina, kodėl 1923 m. iškilo kunigų procesas Maskvoje: juk vyskupas ir beveik visi kaltinamieji - lenkai!

Šią Katalikų Bažnyčiai žalingą supratimą reikėjo ištaisyti,

ir štai pasitaikė gera proga: lenkų kunigų Rusijoje beveik neliko, o hierarchiją reikėjo išlaikyti.

Vyskupas d'Herbigny suskirsto Rusiją į penkias bažnytines sritis ir kiekvienai skiria valdytoją, trims suteikdamas vyskupo šventimus: Mogiliovo sričiai paskiriamas vyskupas B. Sloskans, latvis; Maskvos - prancūzų vyskupas Pijus Neveu, vienuolis dominikonas; Leningrado - lenkų vyskupas A. Maleckis; Kazansko - Samaros - Simbirsko sričiai - lietuvis kun. Mykolas Juodokas ir Charkovo - kun. Vincentas Ilginas, lenkas.

Vieną kartą vyskupas D'Herbigny per prancūzų parapijos Notre Dame de France kleboną kun. J. M. Amoudru atsiuntė ant mažo, plono popierėlio parašytą raštelį, kuriame buvo nurodyta, kad jį, perskaičius prie dviejų liudytojų kunigų, o jei tokių nebūtų - prie pasauliečių, reikia tuojau pat sunaikinti. Tame raštelyje buvo pasakyta, kad kun. Teofilus Matulionis yra paskirtas vyskupu *in partibus infidelium*, su titulu Matrega (tai vietovė dabartiniame Chersonese, Sovietų Sąjungoje; senais laikais romėnai čia tremdavo krikščionis, iš kurių ir susidarė vyskupija). Taip pat buvo pažymėta, jog konsekruoti gali ir vienas vyskupas, kad tik būtų vienybėje su Roma.

Kun. Teofilus Matulionis 1928 m. gruodžio 8 d. buvo nominuotas vyskupu sufraganu (padėjėju) didelei Leningrado sričiai, o 1929 m. vasario 9 dieną vyskupo A. Maleckio konsekruotas vyskupu. Tos apeigos atliktos visai slapta: Švč. Marijos Širdies bažnyčioje ("Na Peskach"), dalyvaujant dviem liudytojams - kun. A. Pronckiečiui ir prancūzų vienuoliui kun. Maurikijui Amoudru. Štai kaip nupasakojo konsekracijos įvykį kun. A. Pronckietis: "Vyskupas A. Maleckis, perskaitęs raštelį, jį suplėšė. Konsekracijos mėnesio ir dienos nebepprisimenu. Su vyskupu D'Herbigny man neteko matytis. Valdžia nežinojo, kad Matulionis yra vyskupas. To nežinojo ir niekas iš kunigų. Kai, peržengus Latvijos sieną, vysk. Rancans uždėjo Teofilui ant galvos pijusę, kunigai užsi puolė mane, kodėl aš jiems nieko nebuva sakęs. Aš gi neturėjau teisės sakyti. Vėliau valdžia gailėjo padariusi klaidą, nes vyskupo kalinimas patarnavo propagandai prieš Sovietų santvarką. Vyskupą Maleckį išvežė į Sibirą, o paskui paleido į Lenkiją, kai mes jau buvome Lietuvoje. Jis jau buvo pamišęs, iš geležinkelio stoties jį nuvežė tiesiai į ligoninę...

Vyskupas Teofilus paskiriamas padėjėju vyskupui

A. Maleckiui *cum jure successionis* (su paveldėjimo teise) Leningrado sričiai. O toji sritis buvo didelė: be Leningrado, ji apėmė visą buvusią Archangelsko guberniją, į pietus siekė Pskovą ir Sebežą, o į vakarus - Baltijos jūrą... Ir vyskupu tapęs, Teofilus sekmadieniais darbavosi Leningrado bažnyčioje, o šokiomis dienomis važiuodavo į provinciją. Be kitų kalbų, dar mokėdamas vokiškai ir latviškai, jis dvasiškai rūpinosi visų tautybių katalikais."

BANDYMAS UŽVERBUOTI IR ANTRASIS AREŠTAS

Nors saugumo organai ir nežinojo, kad T. Matulionis yra vyskupas, tačiau laikė jį turint autoritetą tarp kunigų ir tikinčių pasauliečių. Todėl visokiais būdais stengėsi padaryti savo agentu, užverbuoti. Ir taip kartą pasikvietę klausia:

- Ką tamsta žinai apie kunigą Cegį?

Kunigas Čegis dirbo pastoracinį darbą Leningrade ir Gatčinoje. Vyskupas jiems atsako:

- Kodėl jūs mane apie jį klausinėjate? Aš juk nesu jūsų bendradarbis, agentas!

Kitą kartą vienas iš tų valdininkų pasikviečia vyskupą į savo butą. Tačiau pakviestasis nenori ten eiti ir sako:

- Prašau mane kviesti į savo įstaigą!

- Bet turite būtinai ateiti ten, kur mes kviečiame! - sako tasai.

Vyskupas nueina į šio saugumiečio butą. Tas elgiasi su juo mandagiai, net padeda nusivilkti palatą.

- Gal išgersite arbatos? - pasiūlo šeimininkas.

- Atsiprašau, aš atėjau su reikalu, o ne arbatos gerti! - atsako vyskupas.

Saugumietis vėl klausia apie kunigą Cegį.

- Ar jūs laikote mane savo agentu, kad klausinėjate apie kunigus?

Tada valdininkas atsiprašo ir pakreipia kalbą kita tema. Kviečia vėl ateiti už poros savačių. Vyskupas nuėjo tik trečią kartą pakviestas, bet susitiko šeimininko pasiuntinį, kuris pranešė, kad

jo viršininkas atsiprašo negalįs šiandien jo priimti. Vyskupas nudžiugo ir paprašė pranešti viršininkui, jog dabar jis visai negalėsiąs pas jį vaikščioti, nes prasidėsią rožančiaus pamaldos, būsiąs labai užimtas.

Dabar saugumas pakviečia vyskupą Teofilų atvykti į įstai-gą. 1929 m. lapkričio 24 d. jis ten išlaikomas visą dieną, o vakare atsiprašoma ir liepiama atvykti rytoj 10 valandą, tai yra lapkričio 25 d., kai Sv. Kotrynos bažnyčioje yra didžiausi atlydai. Ši diena buvo švenčiama ir už Nevos Vartų. Vyskupas mėgino prašyti, kad paskirtą valandą anksčiau ar vėliau. Tačiau viršininkas nesutiko ir įsakė būtinai atvykti 10 valandą.

Rytojaus dieną, nurodytą valandą, vyskupas buvo saugu-mo įstaigoje. Jį ten išlaikė visą dieną, o vakare tas pats viršinin-kas pasikvietė į savo kabinetą, kur buvo dar kažin koks jaunas vyras. Tada tasai iškilmingai pareiškė:

- TSRS vardu skelbiu, kad Tamsta areštuojamas!
- Spasibo! (dėkoju!), - atsakė suimtas.

Kareivis nuvedė vyskupą į atskirą kambarį ir įleidęs liepė palaukti. Kambaryje buvo sofa. Suimtas ant jos nuvirto ir greit užmigo... Atėjęs kitas valdininkas ir, pamatęs ant sofos išsitiesusį kalinį, nustebo ir sumišo. Parodydamas nepasitenkinimą, jis tik pasakė:

- Kas tai? Tamsta miegi?!

Padaręs kratą, jis nuvedė suimtąjį į kalėjimą. Ir reikėjo taip sutapti - jis pateko į kamerą, kurioje kitados sėdėjęs pats Leni-nas! Apie tai liudijo ant sienos pakabintas Lenino portretas su atitinkamu užrašu.

Nesulaukę klebono parapijiečiai puolė jo ieškoti. Ir paga-liau surado. Pirmiausia pasistengė aprūpinti maistu. Bet kalėjimo administracija iš pradžių maisto neperduodavo, tik vėliau pradė-jo normaliau įteikti.

Vyskupas Teofilus Matulionis

Kun. Teofilus atlieka bausmę Maskvos kalėjimuose 1924 m.

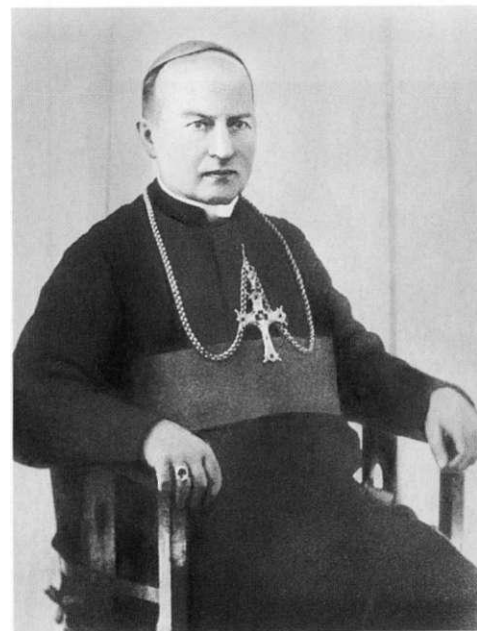
Kun. Teofilus išventinamas vyskupu 1929 02 09 Leningrade

Kun. Teofilus kalinio rūbais 1925 m.

Kun. Augustinas Pronckietis, geras vyskupo draugas, vienas iš dviejų liudytojų teikiant T. Matulioniui vyskupo šventimus Leningrade

Juozapas Kukta, pirmasis Kaišiadorių vyskupas nuo 1926 m.

Sikstas Riauka, daug pasidarbavęs, kad vysk. Teofilus grįžtų į Lietuvą

Vysk. Teofilius Antalieptėje tarp seselių 1934 m.

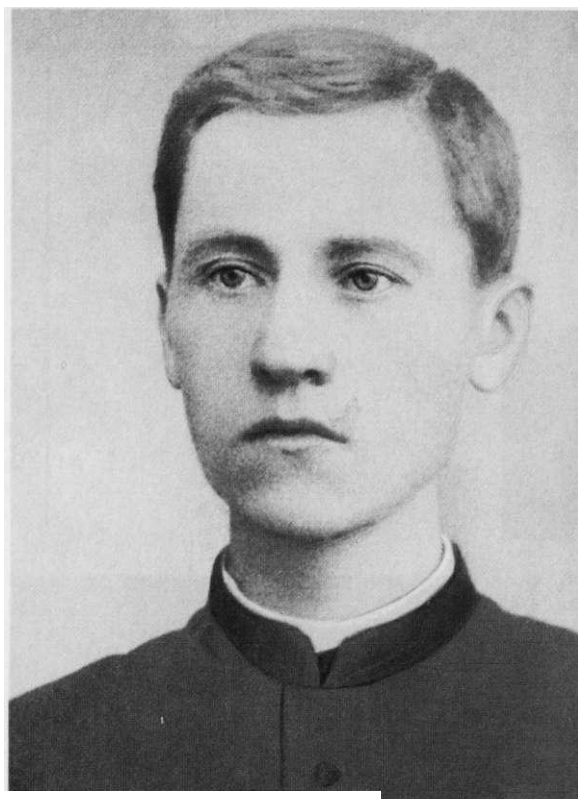

Kartu su vysk. Teofiliumi 1933 m. grįžę į Lietuvą kunigai: A. Pronckietis, K. Juršanas, V. Čegis, V. Paškevičius, V. Ilginas, M. Bugenis, J. Paulavičius, V. Dienis, J. Ladyga

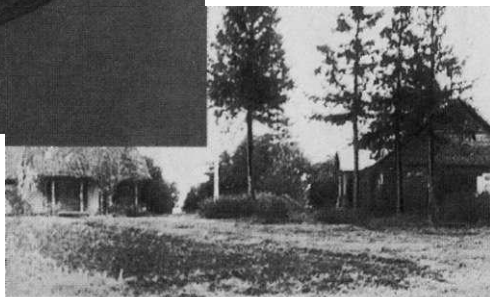

Vysk. Teofilius Lietuvoje tarp savųjų (stovi: Jeronimas, jo žmona Emilija, Mikalina, Jurgis, Elžbieta su dukra, Antanas, Jonas Baruolis; sėdi: J. Markevičienė, Juozas, vysk. Teofilius, pamotė Ona, Grasilda, vaikai Vytukas, Laimutė, Algis Baruolis)

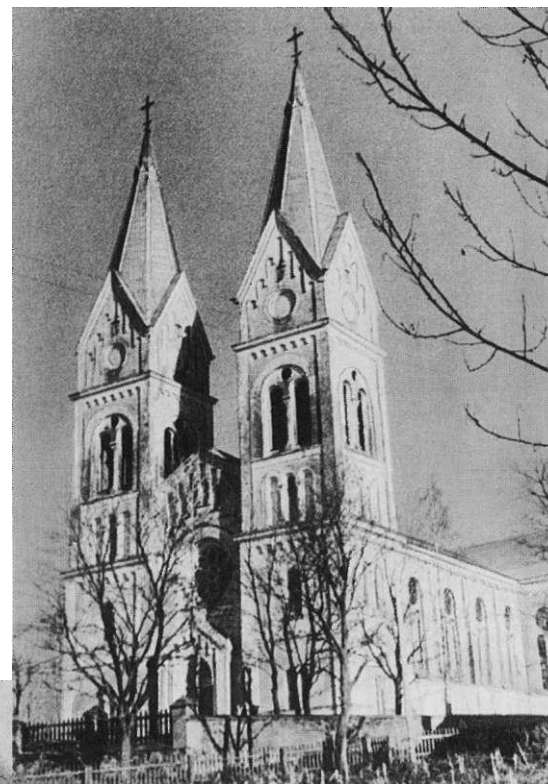

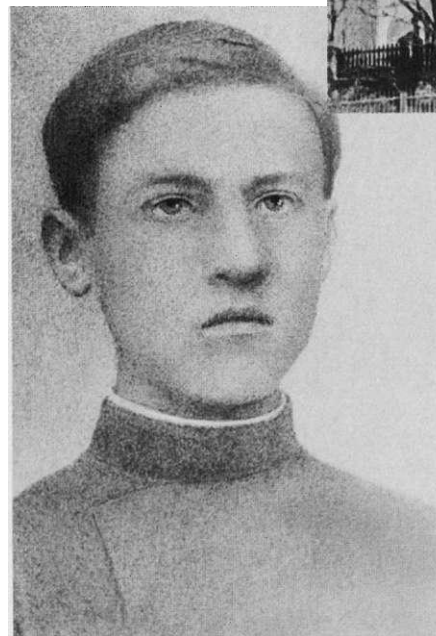
Teofilus - Petrapilio kunigų seminarijos klierikas 1892-1893 m. ir 1896-1900 m.

Spiečiūnų k. klėtis ir trobos, kur kun. Teofilus atostogavo ką tik baigęs seminariją

Aluntos bažnyčia

T. Matulionis, baigęs Daugpilio realinės mokyklos V klasę

Jurgis Matulionis - Teofiliaus tėvas 1834 -1911 m.

Varaklianų vikaras 1900 m.
ir Bikavos klebonas 1900-
1910 m.

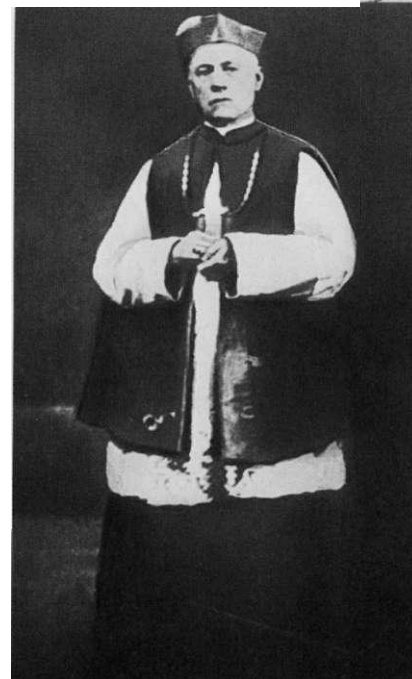
Kun. Vitas Modestas Urbelis, geras kun. Teo-
filiaus draugas

Kaune su seselėmis benediktinėmis

Prie Kaišiadorių vyskupo rūmų Ka-
tedros fone 1946 m. žiemą

Vysk. Teofilius pas tautiečius
išėivius Amerikoje 1934 -1936 m.

Потма
~1956~

Potma 1956 m.

Vysk. Teofilus tarp lietuvių invalidų namuose Mordovijoje 1955 -1956 m.

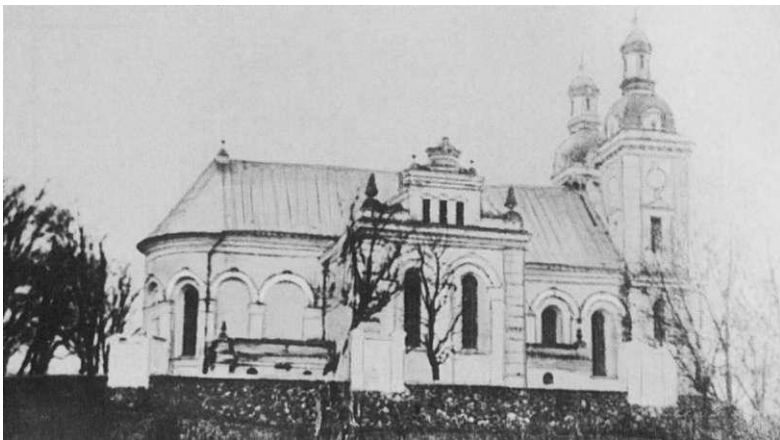
Birštone: viename kambaryje altorius, stalas ir lova

Vysk. Teofiliaus įpėdinis
vysk. V. Sladkevičius,
išventintas vyskupu Birš-
tone 1957 m.

Vysk. Teofilius ir Birštono klebonas kan.
J. Jonys, pas kurį Teofilius gyveno grįžęs iš
Mordovijos 1956 -1958 m.

Šeduvos bažnyčia

33 metus išbuvęs vyskupu T. Matulionis 1962 02 09 gavo telegramą, kad Šv. Tėvas pakėlė jį arkivyskupu

Šeduvoje prie mirusiojo karsto: kun. J. Pilka, brolis Antanas, A. Misiūnaitė - namų šeimininkė, Birutė Pilkienė, Grasilda Matulionytė-Seduikienė ir Jeronimas Matulionis

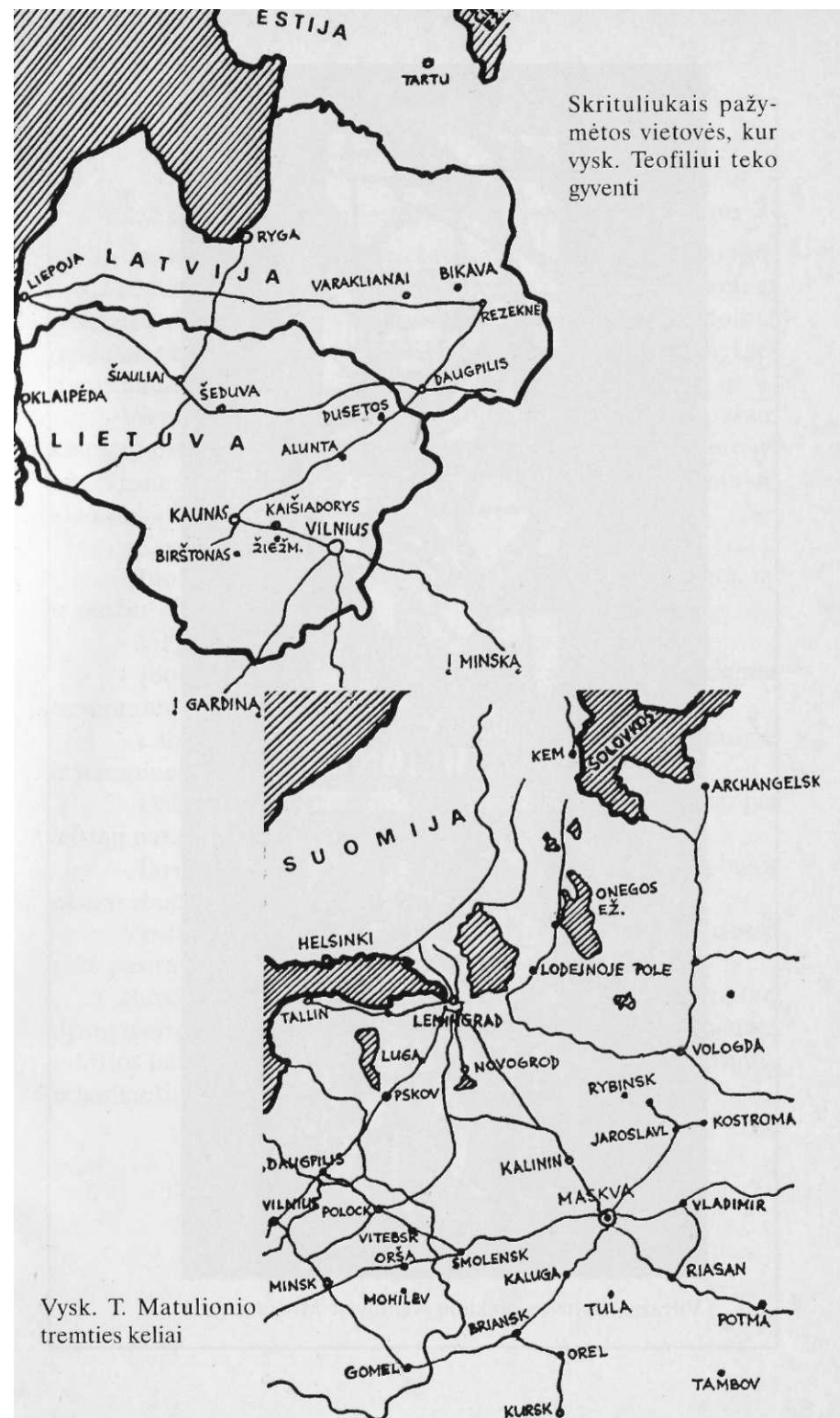
Arkivyskupas pašarvotas savo bute Šeduvoje

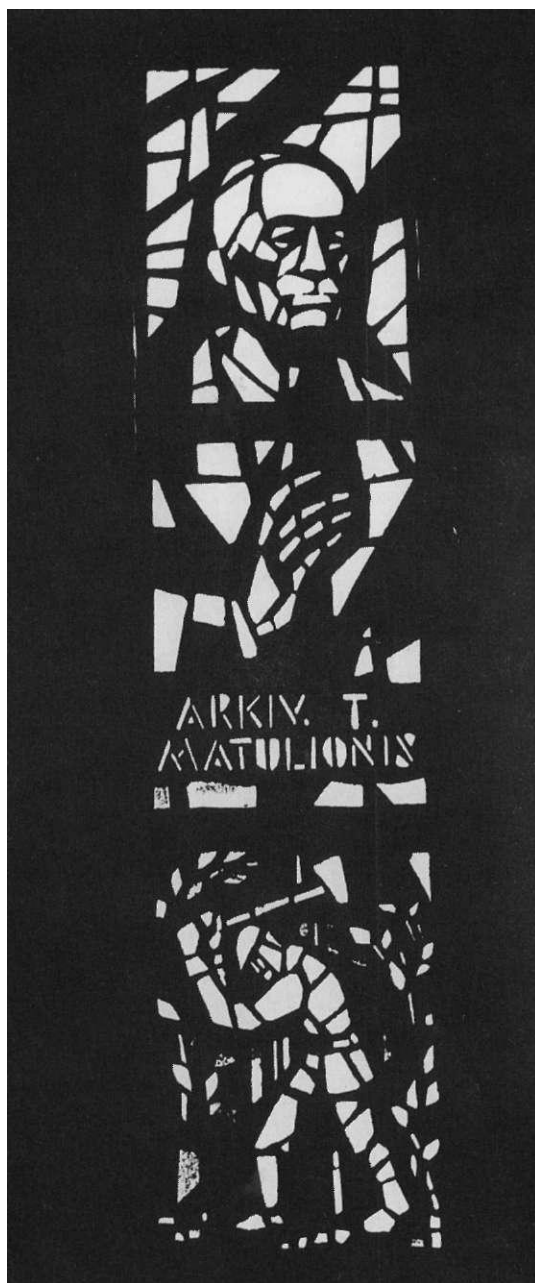

Kaišiadorių katedros kripta, kur palaidotas a.a. arkiv. T. Matulionis

Arkivyskupas Teofilus Matulionis

Vitražas Lietuvos kankinių šventovėje Mississaugoje

ANTRĄ KARTĄ KALĖJIME

Leningrado kalėjime vyskupas Teofilius apie metus išsėdėjo be teismo. Tardyti buvo šaukiamas, kaip įprasta, naktimis, kartais net po du ar tris kartus per naktį. Dieną pailsėti ar prigulti neleisdavo. Per vienuolika mėnesių jis buvo tardomas dvidešimt keturis kartus. Norėta jam primesti šnipinėjimą Lietuvos naudai.

Vieną kartą 1930 metų pavasarį kažkodėl vyskupas pašaukiamas tardyti dienos metu, netgi rytą. Tai būdavo didelė retenybė ir visuomet sukeldavo nerimą, laukiant permainų. Viršininkas klausia kalinį:

- Ko čia sėdi?

- Juokingas klausimas, - atsako vyskupas, - pasodinote, tai ir sėdžiu!

- Jei panorėtum, jau šiandien galėtum būti laisvas!

- Įdomu, koku gi būdu? - sako vyskupas, apsimesdamas nesuprantąs reikalo.

- Labai paprastai: pasirašyk, kad pranešinėsi apie kunigus ir parapijiečius!

- Dabar labai nepatogu, - sako vyskupas, - iš kalėjimo paleistąjį parapijiečiai iš karto įtars, kad užverbuotas...

- Tai mes galime paleisti dar kelis asmenis, tarp kurių bus ir neužverbuotų... Tada žmonės to nepastebės!

Vyskupas pareiškė, kad iš to nieko nebus - jis griežtai atsisakė pasirašyti todėl, kad jo sąžinė neleidžianti to daryti.

Buvo aišku, kad antrą kartą kalėjime atsidūręs ir ilgą tardymų išvargintas kalinys turi tvirtą valią ir nesiduos paviliojamas saldžios laisvės pažadų. Lieka viena priemonė - fiziškai varginti ir kankinti tą nepalaužiamos dvasios žmogų.

DESIMCIAI METŲ Į SOLOVKUS

Nereikėjo nė teismo: vyskupui Teofilui buvo paskelbta, kad jis tremiamas dešimčiai metų į garsiųjų Solovkų salas Baltojoje jūroje. Išgirdęs tokį sprendimą, vyskupas nudžiugo - juk ten, jo žiniomis, sėdėjo 34 ištremti kunigai. Tais laikais patekti į kalėjimą ar Solovkus nereikėjo nė nusikaltimo - esi kunigas ir to gana, nebent pasidarytum saugumo agentu.

1930 m. spalio 2 dieną vyskupas Teofilus pradėjo ilgą ir sunkią kelionę į Solovkus. Po gerų dviejų mėnesių kalinių grupė pasiekė Baltosios jūros krantą ir vietovę keistu pavadinimu KEM. Pasirodo, jau Petras Didysis mėgdavo savo žmones tremti į tas salas. Jo rezoliucija tokiais atvejais būdavo trumpa, tik iš trijų žodžių: "K jebeni materi!" (šlykštus rusiškas keiksmas, totorių vergijos palikimas). 1930 metais, per Svč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo šventę, vyskupas Teofilus atvyko į Solovkus.

Solovkuose gyvenimo ir darbo sąlygos buvo labai sunkios. Čia kalinius vargino įvairios darbo prievolės, pvz., per dieną reikėdavo išgrįsti 50 metrų kelio, skirto arkliams su vežimais važinėti; prikirsti šakų, jas iškloti ir apiberti žemėmis, kurių miške taip sunku prikasti; arba prinešti iš miško malkų. Silpniesiems liepdavę pririnkti tam tikrą normą grybų ar uogų. Sekmadieniai nešvenčiami. Poilsio diena buvo penktadienis. Katalikai, ypač kunigai, ir grasinami švęsdavo sekmadenius, o dirbdavo tada, kai kiti ilsėdavosi. Kaip katakombų krikščionys kunigai keldavosi naktį, iš vakaro sutartą valandą, grupėmis po tris ar keturis lipdavo ant aukšto, kur šaltyje be altoriaus ir be liturginių reikmenų laikydavo šv. Mišias. Nepamiršdavo ir ten esančių tikinčiųjų, teikdami ir jiems dvasinės paguodos.

Į Solovkus atvykusiam vyskupui Teofilui kunigai dėl jo senyvo amžiaus neleido su visais dirbti sunkaus darbo miškuose. Jie paskyrė jį kunigų komunos ūkvedžiu. Tą komuną sudarė apie 60 asmenų, į ją buvo priimti ir rusų popai (batiuški), ir padoresni pasauliečiai. Komunoje laikomasi tokios tvarkos: visų gaunami pinigai ir siuntiniai eidavo į bendrą kasą ir į bendrą katilą. Kalė-

jimo administracija, sudaryta taip pat iš kalinių, kad būtų palankesnė, gaudavo iš kunigų komunos dovanų po 100-200 rublių. Už tuos pinigus tie vadinamieji "pridurkai" kartais gaudavo ir degtinės išgerti.

Bet vieną kartą pasielgta neatsargiai: jau kiek įkaušę "pridurkai" (administracijoje dirbą kaliniai) pakėlė taures "už kunigų sveikatą". Vadinamieji "stukačiai" (kaliniai šnipai) greitai pranešė apie įvykį kalėjimo valdžiai, o toji labai užsirūstino. Buvo žinoma, ir kas išdavė savo draugus - tai vienas "batiuška" (popas), neseniai iš Sibiro atsiųstas tam juodam darbui, visai dar jaunas vyrukas, netgi kadaise buvęs vyskupo Teofiliaus parapijietis. Taigi šitų "stukačių" dėka buvo areštuoti trys asmenys iš kalėjimo administracijos ir septyni kunigai. Tarp jų - ir pats ūkvedys vyskupas Teofilus. Iš Solovkų "nusikaltusieji" pervežami į Leningrado kalėjimą. Visa tai įvyko 1932 metais - kunigų komuna buvo išardyta...

Iš vyskupo Teofiliaus pasakojimų yra žinoma, kad Solovkuose mirė kun. Sukelis, o kun. Gronskis paleistas iš kalėjimo "na golodnuju smert" (mirti badu, kai kalinys negauna kalėjime maisto, o visoje salojejo nesurasi ir niekur išjos nepabėgsi). Buvo taikomas ir vadinamasis "kinų metodas" : žmogus negali prisiglausti prie sienos, nes ji ne statmena. Cementinės grindys apliejamos vandeniu, alkanos žiurkės puola nusilpusį kalinį... Viena dvarininkė iš Ukrainos buvo rasta negyva, žiurkių apkramtyta.

Nors į Solovkus atvežtieji pradėdami karantiną turėdavo maudytis apledėjusiame vandenyje, kažkodėl niekas nesusirgdamas. Bet dėl nepakeliamų sąlygų mirdavo labai daug. Jų lavonus žiemą numesdavo į iškastą griovį, pavasarėjant, kai imdavo tirpti sniegas, iš po jo kyšodavo lavonų rankos ir kojos... Vėliau tie žiaurumai truputį sušvelnėjo, bet tardymai kai kuriuos kalinius išvarydavo iš pusiausvyros. Kartą kunigas Paulavičius užšoko ant tardytojo stalo... Išvežant išprotėjusį kunigą, draugai pririšo jį prie rogių, kad nesiblaškytų, tuo momentu priištasis, užmiršęs bet kokį atsargumą, pats sau užgiedojo laidotuvių giesmę "Benedictus"!

BAUDZIAMAJAME IZOLIATORIUJE

Iš Solovkų vyskupas Teofilus vėl atsidūrė Leningrado kalėjime. Vėl ilgas, įkryrus ir varginantis tardymas, po kurio kalinys nuteisiamas vieneriems metams baudžiamojo izoliatoriaus. Jis visai atskiriamas nuo kitų ir siunčiamas 250 km į šiaurę nuo Leningrado sunkiems miško darbams. Ši vietovė yra prie didžiulio Ladogos ežero ir vadinasi "Ledenoje pole". Čia kalinys neturi teisės gauti nei siuntinių, nei laiškų. Dirbti tenka pelkėse - per balas gabenti medžius. Kad arkliai galėtų pereiti, kelias klojamas rąstais, o kaliniai rąstų tarpus turi užberti žemėmis. Tos žemės semiamos iš balų, liūnų ir nešamos ant pečių. Ten kunigų buvo nedaug...

Bet paklauskime paties vyskupo Teofiliaus pasakojimo. "Niekados tų dienų nepamiršiu. Su kalinio uniforma, vyžotom kojom, per pečius persimetę virvę vilkdavome rogėmis malkas. Daugiausia man teko dirbti prie miško darbų. Mes turėjome parūpinti rąstų naujai tiesiamam keliui. Kai kada per šakas ir akmenis iš miško į kelią šimtą ir daugiau metrų ant savo pečių išnešdavom po dvylika kubinių metrų malkų. Dirbdavome nuo 6-7 val. ryto iki vakaro. Jei padarysi, kiek užduota, vakare gausi duonos, o jei neįstengsi - liksi visiškai alkanas... Nešami medžiai nutrinavo nugara, pečius... Vėliau teko vandens atneštus rąstus vilkti iš jūros į krantą, o išvilkus, susikinkius keliems į vežimą, tempti du tris kilometrus. Nuo to pasidariau invalidas. Tada tvarkiau kalinių gyvenamąjį baraką, pasidariau vadinamuoju 'dnievalnu'."

Siame baudžiamajame izoliatoriuje, atsiųstas 1933 m. gegužės mėnesį, vyskupas Teofilus išbuvo tris ar keturis mėnesius.

Jau būdamas Lietuvoje, jis kartais nedideliam kunigų būreliui papasakodavo šį bei tą iš savo išgyvenimų Rusijos kalėjimuose. Kartą vyskupas papasakojo tokį epizodą. Gaila, kad nepavyko prisiminti, kada ir kur tai buvo.

"Patekau vienam iš griežčiausių tardytojų,- pasakojo vyskupas. - Tardoma buvo naktimis ir ilgai. Tardytojas - gan griežtas, bet aš neturėjau ko slėpti nei jam ką nors naudinga pasakyti. Taip prabėgo daug naktų. Vieną kartą užsiminiau, kad dėl manęs

jie turi tiek vargti... Matyti, tas pasakymas buvo toks paprastas ir kartu nuoširdus, kad pataikė į to žmogaus kietą širdį. Kitą naktį jis išsiėmė iš portfelio sumuštinį ir man duodamas pasakė:

- Užkąsk! Juk dažnai esi alkanas!

Tais laikais ne tik kaliniai, bet ir miesto gyventojai badavo. Tas tardytojo gestas sugraudino mane iki ašarų ir yra vienas jautriausių išgyvenimų... Visi moka jausti, tik reikia paliesti atitinkamą stygą..."

IŠ ATEISTINĖS SOVIETŲ SĄJUNGOS

Vieną gražią dieną iš to baisaus baudžiamojo izoliatoriaus imta kai kuriuos kalinius kraustyti. Raštinės valdininkai jiems sakė:

- Esate laimingi, jūs grįžtate į tėvynę!

Kraustomieji manė važiuosią į Leningradą. Juos raštinėje apvogė, paskui vežė į geležinkelio stotį. Ten atsirado kažkoks valdininkas, kuris pasakė:

- Važiuosite į Maskvą per Leningradą!

Atvežė į Maskvą. Vyskupas Teofilus, bedirbdamas sunkius darbus pelkėtose, drėgnose ir šaltose vietose, visiškai nusilpo. Jis Maskvą pasiekė sutinusiomis kojomis, todėl buvo nuvežtas į ligoninę, kur išgulėjo visą mėnesį. Kai truputį sustiprėjo, jį nugabeno į kalėjimo salę, o iš ten atvedė į vieną kabinetą. Atėjęs valdininkas klausia:

- Ar žinai, dėl ko čia tave atvežė?

- Nežinau!

- Ar sutinki važiuoti į Lietuvą, kai bus keičiamasi kaliniais?

- Prieš atsakydamas į šį klausimą, aš norėčiau susisiekti su Lietuvos atstovybe! - atsakė vyskupas.

Kad nebūtų prieštaraujama Apaštalo Sosto valiai, jis norėjo šį klausimą suderinti su Roma. Šventasis Tėvas, kiek žinoma, pageidavo, kad kunigai, kiek tai įmanoma, stengtųsi neapleisti Rusijos. Valdininkas į tai atsakė:

- Dabar negali, o paskui ar galėsi atsakyti?
- Duokite man bent pusvalandį pagalvoti!
- Po pusvalandžio jis vėl ateina ir klausia:
- Na, ar jau apsigalvojai?
- Dar ne! Duokite man dar pusvalandį!
- Po kito pusvalandžio vyskupas aiškiai pasako:
- Iš tikrųjų nevažiuosiu!
- Argi jūs Lietuvoje nieko neturite? - klausia viršininkas.
- Turiu brolių, seserį...
- Tai kodėl nenorite važiuoti į Lietuvą? Dar kartą pagalvokite!

Juk vyskupas tremiamas iš šalies, kur kunigo pagalba tikintiesiems labai reikalinga. Jam gaila buvo palikti žmones, kurių išganymas buvo didžiausiame pavojuje. Tvirtas "pasilieku" nuskambėjo tarp kalėjimo sienų, nors žmogiškoji širdis veržė veržėsi į laisvąją Lietuvą... Po kiek laiko kitas valdininkas šaukia vyskupą, veda jį į atskirą kambarį ir daro krata, kaip pas juos įprasta. Vyskupas pamanęs, kad jį vėl kažin kur veš, taigi pateks į bendrą kamerą, kur jį apvogė, prašo valdininko paimti jo daiktus saugoti.

- Kam to reikia? - klausia tasai.
- Kai nuvesite į bendrą kamerą, ten mane apvogė!
- Ne, - atsakė, - nuvesiu į gerą kamerą, neapvogė!

Ir tikrai, jį nuvedė į didelę kamerą su dviem langais... Iš toli jis mato žmones, bet nežino, kas jie tokie. Įėjęs į kamerą, pasisveikina su jais rusiškai:

- Zdrastvujte, tovariščai!
- O kur tu taip ilgai buvai? - gyvai jaudinasi kaliniai. - Mes seniai tavęs laukiame ir niekaip negalime sulaukti!

Ten buvo 15 draugų, pasiruošusių grįžti į Lietuvą. Jiems jau buvo leista susisiekti ir matytis su Lietuvos atstovu Maskvoje Jurgiu Baltrušaičiu.

Į NEPRIKLAUSOMĄ LIETUVĄ

Baisaus karo ir ilgos vokiečių okupacijos nusiaubta Lietuva 1918 metų vasario 16 d. pasiskelbė norinti gyventi ir tvarkytis kaip nepriklausoma valstybė. SSRS pripažino Lietuvą ir 1920

metais pasirašė su ja sutartį. Lietuva Maskvoje turėjo savo atstovą Jurgį Baltrušaitį, žinomą poetą, kuris tada buvo diplomatinio korpuso šefu. Per jį Lietuvos vyriausybei pavyko susitarti su Maskva dėl pasikeitimo kaliniais.

Į keičiamųjų kalinių grupę, be vyskupo Teofiliaus, pateko dar dešimt kunigų, iš kurių aštuoni lietuviai (V. Paškevičius ir V. Ilginas save laikė lenkais). Jie buvo suvežti iš įvairių kalėjimų į Maskvą, ir iš čia numatyta juos perduoti Lietuvai. Buvęs Omsko klebonas kun. Mykolas Bugenis taip nupasakojo savo paskutiniuosius mėnesius ir savaites Maskvos kalėjimuose.

"Iš Solovkų mus atvežė į Butyrkus. Kun. Paškevičius pakėlė skandalą reikalaudamas, kad greičiau iš čia išvežtų. Už tai pas mus padarė krata ir suvarė į buvusią cerkvę, kur mus užpuolė milijonai blakių... Kadangi buvau kameros seniūnas, parašiau skundą, ir mus perkėlė kitur. Ten radau kun. Teofilį. Jis turėjo iš Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus vadinamąjį "političeskij pajok" (davinį) ir maistu dalijosi su visais, supjaustydamas vieną bulvę į dešimtį dalių... Vėl skundėmės, ir mums davinį dvigubai padidino. Vėliau maistą siuntė Lietuvos atstovas Jurgis Baltrušaitis. Visi kalbėdavome rožančių, o vadovavo vis Teofilius. Kad jis yra vyskupas, žinojo tik kun. A. Pronckietis. Nei aš, nei Čegis, nei Juršanas, nei kiti apie tai nieko nežinojome. Lubiankoje buvome rugpjūčio 28-tą, šv. Augustino dieną. Į Lietuvą mus vežė Stolypino vagone (prekinis vagonas su narais iš lentų). Ten pat už pertvaros važiavo Gineitienė, pakliuvusi už rožančių, agronomas Steiblys ir vargounininkas Jasenauskas."

Iš SSRS atvykstančiųjų kunigų pasitikti į Indros stotį (Latvijos pasienio stotis) nuvyko Kauno arkivyskupo metropolito delegatas kun. V. Mieleška, Rygos vyskupo padėjėjas vysk. Juozapas Rancans (Latvijos seimo viceprezidentas, iki 1917 m. buvęs Kunigų seminarijos profesoriumi Petrapilyje) ir Rygos kunigų seminarijos inspektorius kun. Aleksandras Novickis (dar 1970 m. jis gyveno Ispanijoje, Mont Ferrat vienuolyne). Neseniai buvę kaliniai, taip netikėtai paleisti ir sugrįžę į tėvynę, vos išlipę iš vagono parpuolė ant žemės, bučiavo ją ir vilgė savo ašaromis... Kalėjimo skudurais apsilvilę, nuo bado ištinusiais veidais, laikydami rankose savo maišelius, kur buvo sudėtas visas jų "turtas", jie atrodė kaip atvykėliai iš kitos planetos...

Patikrinęs visų dokumentus, vyskupas J. Rancans pasikvietė juos į savo ministrišką vagoną ir ten kiekvienam nurodė vietą.

Toliau jo pavaduotojas mons. A. Novickis patikrino kiekvieno asmenybę bažnytinio atžvilgiu; taigi paklausė ir Teofilijū Matulionį, ar jis yra vyskupas, kada ir kieno konsekruotas. Gavęs teigiamą atsakymą, paskelbė jo pareiškimą esant tikrą. Po to, sukvietęs visus arčiau, vyskupas J. Rancans iškilmingai uždėjo jam ant galvos savo vyskupišką pijusę (kepuraitę). Visi buvo nustebę. O brigadininkas, kelionėje kartais buvęs su vyskupu ne visai mandagus, kiek sumišo... Tik dabar pasirodė, kad per savo nusižeminimą ir klusnumą vyskupas Teofilijus visą laiką sugebėjo taip stropiai saugoti savo vyskupiškąjį orumą, kad tik vienas kun. A. Pronckietis žinojo tą paslaptį, nes jis dalyvavo konsekracijos apeigose.

Daugpilyje, kur vyskupas Teofilijus kažkada lankė realinę gimnaziją, buvę kaliniai, išlipę iš vagono, ėjo į Šv. Petro bažnyčią. Iš visų pusių apsupusi žmonių minia lydėjo tą keistą procesiją ir pripildė erdvią bažnyčią. Pirmoje gretoje žengė du vyskapai. Vienas vilkėjo kalinio rūbais, siaurais autkojais (bintais) apvyniotomis blauzdomis ir raudona kepuraitė ant galvos...

Lietuvoje kalinius stotyse pasitikdavo būriai žmonių su savo organizacijų vėliavomis - angelaičiai, pavasarininkai, šauliai ir skautai, studentai ateitininkai ir brolijos... Į tėvynę grįžtantieji kiekvienoje stotyje pasikalbėdavo su žmonėmis. Dotnuvos studentai, traukiniui pajudėjus, užtraukė tąjaučiantį Rusijos tremtinių himną "Leis kit į Tėvynę".

Buvę kaliniai ir juos palydintieji susijaudino iki ašarų. Išlaisvintus kalinius pasitiko minios žmonių visose geležinkelio stotyse, kur tik buvo sustojęs traukinys. Iškilmingiausias sutikimas buvo Kauno geležinkelio stotyje. Čia juos sutiko aukštieji Lietuvos pareigūnai ir būriai paprastų žmonių. Buvusiems kaliniams tai buvo didelio džiaugsmo ir kartu graudesio momentas, juolab kad jie nepriklausomos Lietuvos dar nebuvo matę.

1933 metų spalio 19-toji, kai iš SSRS į Kauną atvyko grupė lietuvių kalinių su vyskupu Teofilijumi priešakyje, Nepriklausomos Lietuvos istorijoje pasiliks atmintina diena.

Parvykęs į Kauną ir kiek pailsėjęs, vyskupas Teofilijus aplankė Rygą ir Kunigų seminariją, kur prakalbo gryna latgaliečių tarme. Ta proga jis lankė savo draugus ir tautiečius Latvijoje: kunigus Urbšį, Tamašiūną, Jasinską, Kisielių ir kitus, o labiausiai mylimiausią bičiulį kun. V. Urbelį, tuo metu Rolmuižės kleboną. Be galo džiaugdamasis jis kratėsi jam, kaip vyskupui, reiškiamos pagarbos ir tik susijaudinęs šaukė: "Broliukas, broliukas!"

1933 m. Į LIETUVĄ SUGRĮZUSIŲ KALINIŲ SĄRAŠAS

1. Vyskupas TEOFILIUS MATULIONIS.

2. Kun. Augustinas PRONCKIETIS (g. 1886 m., išventintas 1910 m.), ilgai buvęs Šv. Kotrynos bažnyčios vikaru Petrapilyje, o nuo 1930 m. ten pat paskirtas laikinu klebonu (jau Leningrade); 1932 m. balandžio 15 d. suimtas ir ištremtas į Solovkus; Lietuvoje gyveno Šeduvoje.

3. Kun. Kazimieras JURŠANAS (g. 1887 m., išventintas 1910 m.), buvęs klebonu lietuviškoje Babinovičių parapijoje (Mogiliovo gub.); pirmas iš katalikų kunigų dar 1926 m. patekęs į Solovkus. Vėliau, kol grįžo į Lietuvą, gyveno įvairiose ištremimo vietose Sibire.

4. Kun. Kazimieras VELIČKA (g. 1859 m., išventintas 1887 m.), dirbęs pastoracijoje Petrapilyje; į Sibirą pateko 1931 metais.

5. Kun. Vytautas PAŠKEVIČIUS (g. 1882 m., išventintas 1906 m.), darbavęs Mogiliove; 1930 m. sausio 28 d. paskirtas vyskupo B. Sloskans generalvikaru, o vėliau ištremtas į Solovkų salas.

6. Kun. Vincentas ILGINAS (g. 1886 m., išventintas 1909 m.), buvęs generalvikaru, darbavęs Charkove; suimtas 1926 m. spalio 25 d., išbuvo Solovkuose trejus metus. Tris mėnesius buvo paleistas, bet rugpjūčio 27 d. vėl suimtas ir pasodintas į Butyrkų kalėjimą Maskvoje.

7. Kun. Mykolas BUGENIS (g. 1888 m., išventintas 1913 m.), 1914 m. baigęs akademiją, 1915-1917 m. buvo Šv. Kotrynos bažnyčios vikaru Petrapilyje, o nuo 1922 m. Omsko klebonu; 1930 m. rugpjūčio 21 d. išsiųstas į Sibiro lagerius, paskui į Solovkus, pagaliau į Butyrkų kalėjimą.

8. Kun. Jonas PAULAVIČIUS (g. 1877 m., išventintas 1900 m.), 21 metus išbuvęs Kalugoje, suimtas 1931 m. Iš pradžių buvo laikomas GPU lageriuose Ustlage, vėliau Solovkuose, o paskutiniu metu buvo ištremtas į Mscisolską.

9. Kun. Vincentas DEINIS (g. 1877 m., išventintas 1903 m.), darbavęs Pskove, o vėliau Petrapilyje; 1928 m. nuteistas septyneriems metams; ištremtas į Solovkus, paskui perkeltas į priverstinių darbų lagerį.

10. Kun. Jonas LADYGA (g. 1869 m., išventintas 1894 m.), 30 metų išbuvęs Satanove (Kameno-Podolskij); 1930 m. sausio 2 d. CK sesijos Virchove sprendimu nuteistas penkeriems metams; sėdėjo Jaroslavlyje, vienutėje.

11. Kun. Vladas ČEGIS (g. 1888 m., išventintas 1912 m.), darbavęs Gatčinoje ir Petrapilyje; 1931 m. suimtas ir išsiųstas dešimčiai metų į Uralo Krasno-Niževskio lagerį.

Be čia išvardytų kunigų, sugrįžusių grupėje buvo trys pasauliečiai: Ona Gineitienė, agronomas Steiblys ir vargonininkas Jasenauskas (kunigo brolis).

Kiek vėliau į Lietuvą grįžo dar šie kunigai:

Kun. Mykolas JUODOKAS (g. 1891 m., išventintas 1914 m.), buvęs klebonu Ufoje ir apaštaliniu administratoriumi; Lietuvoje klebonavo Šilalėje.

Kun. Julijonas GRONSKIS (g. 1877 m., išventintas 1903 m.), buvęs Tomsko klebonu ir vakarinės Sibiro dalies apaštaliniu administratoriumi; Lietuvoje klebonavo Pašušvyje ir Baisogaloje.

Kun. Juozapas KAZAKEVIČIUS (g. 1889 m., išventintas 1912 m.), buvęs Omsko vikaru, o paskui klebonu; būdamas Lietuvoje sirgo džiova ir mirė Katino sanatorijoje; giminių palaidotas Kauno kapinėse.

TELEGRAMA ŠVENTAJAM TĖVUI

L Lietuvą sugrįžusių vyskupo ir kunigų pirmasis rūpestis buvo pranešti apie tai Šv. Tėvui Pijui XI ir padėkoti už teiktą globą, maldas ir palaiminimą. Vyskupas Teofilus kardinolo Eugenijaus Pacelli vardu pasiuntė tokią telegramą:

"Vyskupas Matulionis ir dešimt kunigų, buvusių bolševikų kalėjimuose ir ištėrime, vakar laimingai grįžę į Lietuvą, sudeda prie Šventojo Tėvo kojų sūniškos meilės ir pagarbos jausmus ir visa širdimi Jam dėkoja už maldas, tėvišką palankumą Rusijos krikščionims, o ypač per Nunciatūrą mums suteiktą Apaštališkąjį Palaiminimą. Esame visuomet pasiryžę grįžti prie pirmųjų darbų, kai tik į juos pašauks Šventasis Sostas."

VYSKUPAS TEOFILIUS ROMOJE

Po ilgų kalėjimų ir didelių vargų vos kiek atsigavęs, vyskupas Teofilus jautė pareigą nuvykti aplankyti Šv. Tėvą Pijų XI ir jam padėkoti, kad paskyrė vyskupu ir už globą bei paramą, kurią teikė kunigams ir visiems tikintiesiems Rusijoje.

1934 metais kovo mėn. vyskupas Teofilus vyksta į amžinąjį miestą. Romos stotyje vienas iš kardinolų laukia traukinio, kuriuo turi atvykti iš Lietuvos vyskupas kankinys. Traukinys atvažiavo, o vyskupo nėra. Pasiteiravus paaiškėjo, kad jis pakelėje buvo išlipęs Paduvoje, norėdamas pagerbti Šv. Antaną. Kardinolui belaukiant kito traukinio, prie jo prisidėjo dar vienas kardinolas ir sosto įpėdinis Umberto. Visi trys norėjo matyti vyskupą iš Rusijos. Pasveikinę kiek pavėluotai atvykusį svečią, jie palydėjo jį į viešbutį.

Kitą dieną, kovo 24-ąją, vyskupas Teofilus buvo priimtas Pijaus XI. Audiencija užtruko apie pusvalandį. Kaip jau paminėta įvade, vyskupui priklausius, Šv. Tėvas jį pakėlė, atsiklaupė pats ir pasakė: "Esi kankinys! Privalai pirmas mane palaiminti!"

Visą gyvenimą labai gerbdamas Šv. Tėvą ir visada būdamas jam absoliučiai klusnus, vyskupas Teofilus ir šį kartą išpildė jo širdžiai nelengvą prašymą: ant Šventojo Tėvo galvos uždėjo savo drebančias rankas ir virpančiu balsu ištarė palaiminimo žodžius... Tik tuomet Pijus XI jam atsilygino - priklausius palaimino, davė pabučiuoti Žvejo žiedą ir kaip retą svečią pabučiavo į veidą.

Atvykęs į Romą, vyskupas Teofilus apsistojo pas tėvus marijonus ir vieną mėnesį gyveno krikščionybės centre. Čia jis susitiko ir su vyskupu Sloskans, bendro likimo draugu. Tų pačių 1934 metų balandžio 3 dieną, 19.00 val. Šv. Tėvas Vatikane priėmė iš Lietuvos atvykusią nemažą vyskupo Teofiliaus vadovaujamą maldininkų grupę. Kartu dalyvavo Romoje gyvenantieji lietuviai su Lietuvos atstovu prie Šv. Sosto dr. K. Graužiniu ir Lietuvos atstovybės Romoje sekretoriumi J. Vileišiu - iš viso 78 asmenys. Šventasis Tėvas kalbėjo:

- Sveikinu brangius ir mielus Lietuvos sūnus, atvykusius į Romą ir suspėjusius gauti Jubiliejaus atlaidus, taip pat per Velykas dalyvavusius pal. Jono Bosko kanonizacijos iškilmėse.

Prisiminęs kai ką apie Lietuvą, Šv. Tėvas tęsė toliau:

- Dar gal atsiras ir kitas popiežius, kuris ateityje aplankys Lietuvą, bet iki šiol mes vieni esame ten buvę.

Šv. Tėvas su didžiausiu pasitenkinimu laimino lietuvių grupę, kuriai vadovavo vyskupas Teofilius. Jo asmenyje sakėsi matas ne tik žydinčio tikėjimo ir religijos žmogų, bet ir to tikėjimo drąsų išpažinėją kankinį...

- Laiminame jus visus čia esančius, kiek tik galime, - tęsė Šv. Tėvas, - ypač studentus marijonus ir saleziečius, šv. Jono Bosko sūnus, kurie jau dirba ir rūpestingai ruošiasi padaryti daug gera Jūsų brangioje šalyje!

Atsisveikindamas Šv. Tėvas įteikė kiekvienam po medali - kėlį, kurio vienoje pusėje šv. Jonas Bosko, o kitoje pats Šv. Tėvas ir Šventųjų Metų užrašas.

PAS AMERIKOS LIETUVIUS

Darcarų viešpatavimo laikais daug kas iš Lietuvos bėgo į tolimą Ameriką: vieni tikėjosi rasią ten lengvesnę duoną, kiti nenorėjo būti kareiviais rusų armijoje, dar kiti - vengdami kalėjimo ar Sibiro už neatsargų žodį ar lietuvišką knygą... Visus viliojo plati kaip Atlanto vandenynas laisvė. Ir mūsų žmonės ten nuvykę kūrė lietuviškas parapijas, mokyklas, organizacijas ir spaudą. Tačiau laisviau ir turtingiau gyvendami jie nepamiršo tėvų žemės: prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, šelpė Lietuvą, o 1918 metais taip energingai atakavo valdžią, kad Amerikos prezidentas Vilsonas vienas pirmųjų pripažino Nepriklausomą Lietuvą. Netgi antroji ir trečioji, jau Amerikoje gimusi ir niekad Lietuvos nemačiusi karta su ilgesiu svajodavo apie tą nuostabų "gintaro kraštą", jų protėvių ten susuktą lizdą...

Ir dabar, argi Amerikos lietuviai pasitenkins paskaitę laikraščiuose plačiai aprašytą 1923 metų kunigų teismo procesą Maskvoje? Argi jiems užteks pasižiūrėti iš SSRS į Lietuvą sugrįžusių kunigų nuotraukų, tarp kurių buvo ir vyskupas kankinys? Jokiu būdu! Jie nori savo akimis pamatyti bent vyskupą, pagerbti jį,

pabučiuoti ranką, išgirsti jo balsą, jei galima, pakelti tą storą uždangą ir su pagarba pažvelgti į to žmogaus dvasios šventovę, pagaliau jie nori pasididžiuoti prieš amerikiečius savo tautiečių vyskupu kankiniu...

1934 metų rudenį vyskupas Teofilius gauna iš Amerikos lietuvių kvietimą atvykti pas juos. Vienas kunigas atsiunčia vyskupui laivakortę. Kunigas D. Mikšys lydi jį tolimoje kelionėje per Atlantą. Savo broliui Juozui vyskupas Teofilius iš Goeteborgo (Švedija) rašė: "Brangieji! Laimingai, nesirgęs atvykau Goeteborgan, Švedijon. Šiandien (26. XI) 11 val. ryto išvažiuojam tiesiog Amerikon. Laivas puikus, aptarnavimas taip pat geras. Oras gražus. Neužmirškite savo maldose! Dėkui už palydėjimą!"

Lietuvių kunigų būrys pasitiko vyskupą Niujorko uoste. Būdamas Amerikoje beveik pusantrų metų, vyskupas Teofilius aplankė penkiolika lietuvių kolonijų. Labai gaila, kad į šį aprašymą galėjo patekti iš jo kelionės vos viena kita nuotrupa.

Rodos, tai buvo Bostone. Didelėje miesto salėje turėjo kalbėti iš Rusijos grįžęs vyskupas Teofilius. Kairioji ir raudonoji spauda kėlė nepasitikėjimą laukiamu kalbėtoju - tai esąs imperialistų agentas, papirktas sovietinės santvarkos šmeižikas. Katalikų spauda laikė jį "sovietų rojaus" gyvu liudytoju, gerai pažinėjusiu ir carinę, ir revoliucinę, ir bolševikinę Rusiją... Sausakimšoje salėje į sceną išėjo gan aukštas, liesas žmogus...

Iš jo pirmųjų žodžių buvo aišku, kad jis kalba ne kaip oratorius, susidaręs kalbos planą, bet kaip gyvų išpūdžių ir atsiminimų pasakotojas. Ir nuostabu! Tie šiurpūs prisiminimai nekėlė pasakotojo širdyje nei keršto, nei pykčio, nei pasididžiavimo einant tuo kruvinu gyvenimo keliu. Su atlaidžiu šypsniu jis piešė tikinčiųjų persekiojimą, areštus, kratas, naktinius tardymus, teismų žiaurius nuosprendžius ir išbadėjusių kalinių nepakeliamą vargą. Šitame baisiame įvykių fone pasakotojo dvasią žavėjo geri Petrapilio darbininkai, kai jie sunkiomis badmečio sąlygomis statė Švenčiausiosios Jėzaus Širdies bažnyčią, uoliai rinkdavosi į pamaldas, rengdavo savo vaikus pirmajai išpažinėčiai ir šv. Komunijai. Jis džiaugėsi radęs ir komunistų gretose vertingų rusų charakterio bruožų: kitam padėti bėdoje, greit užmiršti patirtą skriaudą, paguosti žmogų nors geru žodeliu. Juk Gorkio žmona pasiūlė paleistiems kaliniams vykti į savo tėvynę, o Lenino žmona Krupskaja parūpino lietuvių prieglaudai malkų... Net

kalėjime teko to gerumo patirti: Solovkuose pats kalėjimo viršininkas budėdavo prie durų, kad kunigai galėtų netrukdomi pasimelsti. O kartą, kai jis padėjo savo tardytojui už jo atliktą nemalonų darbą, šis susijaudinęs iki sielos gelmių davė dovanų duonos „pajkę“ (dienos davinys pagal kortelę).

Klausant to pasakojimo, susidarė įspūdis, kad kančia žmogui reikalinga, nes ji taurina, jei žmogus pasiduoda vedamas meilingos Apvaizdos rankos. O įstatymai, kalėjimai, jų viršininkai, kaliniai - draugai, atliekami darbai, ligos - visa tai tik medžiaga Apvaizdos rankose, nelyginant šachmatų lenta, kurioje Dievo ranka perstatinėja figūras... Visas vyskupo pasakojimas buvo himnas Dievo Apvaizdai, kuri turi savo planą ir dažnai mums nesuprantamu būdu juos vykdo...

Vyskupiui baigus kalbėti, įsiviešpatavo tylą. Plojimais sudrumstų tą šventą nuotaiką, į kurią buvo pasinėrę klausytojai. Ar dėkoti? Bet kam - kalbėtojų ar nuostabių Dievo Apvaizdai? Publika tylėjo. Ji pasijuto lyg vaikas, netikėtai per mikroskopą pamatęs vandens lašą... Iš salės visi ėjo susikaupti, apstulbinti to dvasios milžino, kurį išugdė... Sovietų Rusija! Spaudoje nutilo ginčai, kas teisus ir kieno viršus. Visi pajuto savo dvasinį menkumą.

Vienoje parapijoje buvo rengiamos rekolekcijos. Uolus klebonas iš anksto, prieš keletą savaitių jas išreklamavo ir pakvietė gerą pamokslininką. Nors ir buvo stengtasi, į bažnyčią žmonių susirinko visiškai nedaug. Klebonas jau ketino pradėtą darbą nutraukti ir paskirti rekolekcijoms patogesnį laiką, bet atsitiktinai sužinojo, kad netoliese svečiuojasi neseniai iš Rusijos grįžęs vyskupas Teofilus Matulionis. Klebonui šovė gera mintis - paprašyti vyskupą pasakyti bažnyčioje nors keletą žodžių.

Vyskupas kvietimą priėmė. Įlipęs į sakyklą jis paprastai, kukliai ir nuoširdžiai kalbėjo apie kančią ir jos reikšmę žmogaus gyvenime. Be retorikos, be sukrečiančių pavyzdžių, be išradingų posakių... Žmonės klausėsi užmiršę save ir aplinką. Jie pasijuto apgaubti visai kitokios, neįprastos tikrovės, kuri sklido nuo kalbėjusiojo... Rekolekcijos praėjo labai sėkmingai: visos dienos bažnyčia buvo pilnutėlė, klausyklos apgultos, buvo daug atsivertimų.

Žvilgtelėkime į kai kurias prel. Urbonavičiaus korespondencijos (1935 m. „Tiesos kelio“ Nr. 1, p. 52-54) ištraukas:

"Nekantriai laukiau tos valandos, kada teks pamatyti Amerikon atvykusį vyskupą kankinį T. Matulionį. Pagaliau sulaukiau.

Tai įvyko spalio 16 d., Kunigų Vienybės Seime, Marianopolio Kolegijoje, Thompson, Conn. Vyskupas laikė pontifikalines Mišias. Kolegijos koplyčia buvo pilna studentų ir seiman atvykusių kunigų. Visi domėjosi vyskupo išvaizda ir nusiteikimu, sekė kiekvieną jo judesį, gaudė kiekvieną žodį... Reikia stebėtis, kad daug kentėjęs, tiek sunkenybių išgyvenęs vyskupas išliko ne tik gyvas, bet ir gyvybingas, ir fiziškai stiprus. Tai tampa savaime aišku, pažvelgus į vyskupo akis. Kiek ten dvasinės jėgos ir uolaus, antgamtinio įkvėpimo! Tas dvasios pajėgumas stiprino kankinio sveikatą ir fizinės jėgas... Kokį įspūdį mums padarė vyskupas Matulionis? Žavintį! Rodėsi, kad tai asmuo, atvykęs iš kito, "nežemiško" pasaulio. Jautėsi, kad vidinė dvasios galybė veržiasi iš jo ir užkrečia visus kažkokia nepaprasta, nenusakoma nuotaika. Sakyti, kad jis malonus, kuklus, nusižeminęs, pilnas meilės ir nuolaidumo - per mažą... Išsyk susidaro įspūdis, jog vyskupas Matulionis pirmiausia yra kuklus ir kantrus. Išsiugdyti pastarąją dorybę jam daug padėjo bolševikai! Stebėtina, kad budelis gali tapti tobulybės ugdytoju! Bet apie savo išgyventas kankynes vyskupas Matulionis kalba labai nenoriai. Iš tiesų jis savo programoje užsibrėžęs kaip tik apie tai nekalbėti... Ir nors Ekscelencija aiškiai varžėsi, bet, žmonių prašomas, ši bei tą papasakojo... Ir kaip papasakojo! Be jokio įtūžio, be mažiausio keršto požymio. Jo žodžiai plaukė taip ramiai ir natūraliai, tartum jis būtų atpasakojęs paprasčiausius gyvenimo įvykius. Santūriai apibūdino Bažnyčios padėtį Sovietuose, prisiminė vieną kitą asmeninį nuotykį. Jis niekad neužsipuldinėjo savo kalboje sovietinę vyriausybę. Priešingai, kartais netgi teisinio rusų valdininkus, sakydamas, jog kai kurie iš jų norėjo palengvinti kalinių gyvenimą, bet negalėjo, nes jiems teko prisitaikyti prie žiaurių valstybės įstatymų... Ta agitacijos ir propagandos stoka teikė vyskupo žodžiams begalinės svarbos. Jis buvo panašus į evangelistą, atpasakojantį tragiškiausius įvykius paprasčiausio liudininko tonu. Nereikia nė minėti, kad žmonės viso to klausėsi tiesiog sulaikę kvapą ir įtemptai susikaupti. Ganytojas atliko tikrą misiją, nes labai daug žmonių išėjo iš svetainės susidarę visai kitokią nuomonę apie "darbininkų tėvynę". Niekam iš jų nė mintis neatėjo abejoti liudininko sąžiningumu.

Prieš vyskupo prakalbas (čia kalbu tik apie Bostoną, bet tas pat kartojosi ir kitur) vietos komunistai sukėlė didžiausią triukšmą. Jų laikraščiai prispausdino šmeižikų lapelių, skaudžiai

juodinančių vyskupo asmenį. Tuose lapeliuose jis buvo vadinas šnipu, kontrrevoliucionieriumi ir Sovietų Sąjungos išdaviku, kuris ne tik kad norėjęs parduoti bolševikus Pilsudskiui ir Smetonai, bet ir Amerikon atvykęs tam, kad apšmeižtų sovietų valdžią. Tie lapeliai tūkstančiais buvo barstomi gatvėse, klubuose, krautuvėse ir t. t. Suprantama, kad nemaža komunistų sugarmėjo į svetainę tariamųjų šmeižtų pasiklaudyti. Bet kokia buvo jų nuostaba, kai vietoj karštos, smerkiančios kalbos išgirdo ramų, objektyvų jau žinomų faktų išdėstymą. Kalbėtojo kuklumas, džentelmeniškumas, nenoras smerkti ir aiškus siekimas pasiskirus asmenis, kur tik galima, pateisinti - visa tai rodyte rodė susirinkusiems komunistams, kad čia yra teisybė, kad nupasakojama tik maža dalelė tų baisenybių, kurios vyksta Rusijoje; kad pačiam kalbėtojų tartum koku dėl tokio žmogaus sužvėrėjimo, koks pasireiškia bolševikuose. Komunistai matė, kad geras vyskupas stengiasi net užglostyti bolševikų žiaurumus, ir jiems pasidarė gėda. Vyskupas tyčia ar nejučiomis prakalbo į juos kaip į žmones, ir prabudę žmogiški jų jausmai privertė juos parausti. Išėję iš svetainės, komunistai pradėjo smarkiai spjaudytis.

- O, jie šiokie ir tokie, tie mūsų laikraščiai, kad juos... Ką jie pliauškia apie kokius ten šmeižtus! Mes jokio šmeižto negirdėjome! Jis sakė teisybę. Ir kaip varžėsi! Matyt, nenori visko pasakoti...

Ir ne vienas jų, kaip ir tie, žengia nuo Kalvarijos kalno, mušėsi į krūtinę ir kalbėjo: "Iš tiesų čia yra tikroji tiesa!"

Kokia gera Dievo Apvaizda, kad atsiuntė mums vyskupą Matulionį!"

PITSBERGO VIENUOLĖ ONA JASKŪNAITĖ

vos atvykusiam į Ameriką vyskupui vietos kunigai pasiūlė aplankyti Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo vienuolyne Oną Jaskūnaitę, žinomą regėtoją. Ji buvo rusės ir lietuvio dukrė, gimusi Papilės parapijoje, Trikšių kaime. Jos tėvas dar jau-

nystėje perėjo į stačiatikių tikėjimą, bet Ona buvo katalikė. 1912 m. atvykusi į Ameriką, ji įsidarbino fabrike, paskui tarnavo anglų šeimoje, viešbutyje ir restorane, o 1922 m. įstojo į Pitsbergo vienuolyną ir vyskupo viešnagės metu dirbo čia šeimininke, ruošdavo maistą. Prieš trejetą metų jai buvo padaryta operacija, ji ir dabar dažnai sirguliavo.

Jos regėjimai prasidėjo dar Lietuvoje, netrukus po to, kai ji tapo katalike. Būdama dvylikos metų, ji mačiusi Kūdikėlį Jėzų. Regėjimai kartodavosi, ir ji juos užrašydavo, tačiau vienuolyne jai net du kartus buvo liepta tuos užrašus sunaikinti. Vėliau, gavusi leidimą, ji buvo prirašiusi visą knygą, netgi buvo prašiusi vyskupą Teofilijų, kad ją perduotų Sv. Tėvui. O vienuolyno vadovybė jai, atrodo, vis tiek nebuvo prielanki, nes savo laiške vyskupui O. Jaskūnaitė domėjosi, ar negalėtų pereiti į kitą vienuolyną. Kokie gi buvo tie regėjimai ir kaip juos vertino vyskupas Teofilijus?

Vyko Antrasis pasaulinis karas, ir kautynių frontas slinko į rytus. Kartą Antalieptės mergaičių mokyklos vedėja Kaune ap-lankė vyskupą Teofilijų. Besišnekučiuojant jos akys nukrypo į didelį žemėlapi, pakabintą ant sienos - ant jo buvo prismaigstyta daug ženkliukų. Viešniai susidomėjus žemėlapiu, vyskupas ėmė pasakoti:

- Prieš keletą metų jums kalbėjau apie Amerikoje gyvenančią seselę lietuvaitę. Užsiminiau ir apie tai, ką ji buvo man pasakojusi. Ji apsakė ir daugiau savo regėjimų, tik aš apie tai nutylėjau. Tačiau dabar, kai daugelis jos minėtų faktų pasitvirtino, papasakosiu daugiau.

Toji seselė pasakojo, kada ir kur ir tarp kurių valstybių kils dabartinis karas. Ji nusakė fronto eigą ir žiauresnius susirėmimus. Skaitydamas spaudą ir klausydamasis radijo pranešimų, prisiminiau, kas buvo pasakota, ir štai tas vietas paženklinau. Rusijoje esu gyvenęs daug metų, ir tos vietos man daugiau ar mažiau žinomos. Seselė dar sakė regėjusi, kad per šį karą Lietuvai grėsęs mirtinas pavojus, bet atskubėjusi Dievo Motina ir savo apsiaustu apgaubusi pilį, t. y. visą Lietuvą. Tuo metu prie Švenčiausiosios Marijos atsiradę vokiečiai, lenkai, raudonarmiečiai ir lietuviai. Vokiečiai šovę į Švč. Mergelę ir peršovę jos apsiaustą. Marija perspėjusi, kad vokiečių puikybė bus paklupdyta, bet jų pačių naudai. Lenkams Švč. Marija pasakiusi, jog jie patirs savo tautos prie-

spaudą už tai, kad negerbia kitų tautų patriotinių jausmų. Raudonarmiečiai su nuostaba žiūrėjo į Švč. Mergelę Mariją ir pagaliau paklause:

- Kto eto za graždanočka? (Kas tai per pilietė?)

Svč. Mergelė nusišypsojusi ir jiems atsakiusi:

- Kada nors mes būsime pažįstami!

Lietuviams Svč. Marijapasakiusi, kad Dievas leidęs apsaugoti Lietuvą, tik Jis norįs, kad lietuvių tauta, atsidėkodama Marijai už tai, savo krašto vakaruose pastatytų Jos vardo šventovę. (Manoma, kad tai ir bus Klaipėdoje pastatytoji bažnyčia, kuri vėliau buvo valdžios atimta.)

1940 m. rudenį Antalieptės mokyklos mokinių grupė pakeičiui į Vilnių aplankė Kauno benediktinių bažnyčią ir šventoriuje susitiko su vyskupu Teofiliumi. Užsimezgė pokalbis. Vyskupas pasakojo:

- Man kurį laiką teko gyventi Sovietų Sąjungoje. Į Tėvynę sugrižau tik prieš keletą metų. Mūsų broliai lietuviai pakvietė mane aplankyti juos Amerikoje. Buvau nuvykęs. Perplaukus vandenyną, uoste mane pasitiko lietuvis kunigas, gyvenęs arčiausiai to uosto. Pas jį radau mūsų tautiečių išeivių sudarytą mano viešnagės planą. Tas klebonas pasiūlė man aplankyti netoliese esantį vienuolyną. Ten gyvenanti viena seselė lietuvaite. Nuvykau. Kai toji seselė sužinojo, kad Amerikoje viešėsiu tik tol, kol aplankysiu lietuvių išeivius, o paskui grįšiu į Lietuvą, ėmė mane prašyti ir įtikinėti, kad į Tėvynę nebegrįžčiau. Esą ir taip gyvenimas daug bloga man yra parodęs. Toks lyg primygtinis prašymas man tada pasirodė keistas. Tačiau aš beveik nekreipiau į tai dėmesio.

Paviešėjęs Amerikoje ir aplankęs, kas buvo numatyta, vėl keliavau uosto link. Prieš išvykdamas iš Amerikos, dar kartą aplankiau tą seselę lietuvaite. Ji prašė sveikinti Tėvynę, kai ką parvežti giminėms, man linkėjo laimingos kelionės. Tada prisiminiau, ką ji buvo kalbėjusi, kai lankiau ją pirmą kartą. Paklausiau jos, kodėl anąsyk ji mane įkalbinėjo negrįžti į Tėvynę, o dabar linki laimingos kelionės... Į tai ji atsakė: "Viešpats Dievas buvo numatęs nušluoti Lietuvą nuo žemės paviršiaus, bet dėl Svč. Mergelės Marijos užtarimo ir žmonių maldų savo sprendimą pakeitęs..."

- Tai matote, - tęsė vyskupas, - dėl Švenčiausios Motinėls užtarimo ir žmonių maldų net Viešpats Dievas pakeičia savo sprendimus...

Vyskupas apdovanojo jaunimą rožančiais, atvežtais iš Šventosios Žemės.

Vyskupo Teofiliaus asmeninėje byloje yra jo paties ranka pieštuku prirašyti keturi lapeliai. Atrodo, kad tai bus seselės Onos Jaskūnaitės pasakojimai, tik neaišku, kur juos vyskupas užrašė - Amerikoje, ar Lietuvoje, jau sugrįžęs iš Amerikos. Pateikiame keletą charakteringesnių tų užrašų sakinių:

"Melskitės, atgailaukite, nes dvi nuodėmės - vaikų žudymas ir puikybė - nuėjo iki Dievo sosto. Jėzaus Širdis gailisi žmonių ir siunčia išpėjančias nelaimes, kad žmonės pasitaistytų... Kai ištiks karas, tai Amerika ateis pagalbon. Mergelės Marijos dėka Italija paliks laisva, nes nepuola kitų tautų... Anglija ir Prancūzija eis į Vokietiją (Hitleris - antrasis antikristas!), bus tokios baisenybės, kad niekas nepadės Vokietijai. Amerika pagelbės Anglijai ir Prancūzijai pinigais ir maistu. Vokietija bus sumušta, paniekinta, suvaldyta... Nei Prancūzijos, nei Anglijos rubežių ribų neperžengs..."

Ir vyskupui Teofilui išvykus iš Amerikos, Pitsbergo vienuolė regėtoja palaikė su juo ryšį laiškais. Ji rašė karštai meldžianti, kad Dievas "palaimintų vyskupo darbą ir kelionę, saugotų jį nuo visų ligų ir negerų atsitikimų kelyje, kad ledai nepasikeltų ant marių ir neapverstų laivo!..." Iš didelio džiaugsmo, kad vyskupas ją aplankė, ji negalėjusi beveik nieko pasakyt. Prašė pranešti, kada pradės kelionę ir kada užbaigs; ji ir jos draugės melsis, uždegusios ant altoriaus žvakes... Ji regėjusi, kad jam bus duota svarbi vieta - "vyskupystė ar arkivyskupystė, ten daug darbo". Ji mačiusi ant "Ekscelencijos galvos ir krūtinės kardinolo ženklus" (1936 m. vasario 22 d. laiškas). Gegužės 1 d. laiške ji dėkoja už gautus laiškus bei atvirukus, džiaugiasi, kad vyskupo kelionė buvusi "labai laiminga". Ji gavusi laišką ir iš tėvo J. Bružiko SJ, tik dėl sunkios ligos negalėjusi jam atsakyti. Savo gegužės 22 d. laiške ji dėkoja vyskupui, kad Šv. Tėvui įteikęs (jos?) raštą. Vyskupo prašoma jį taip rašo apie Lietuvos likimą: "Bus mažų nesusipratimų tarp žmonių ir valdžios... Nereikia nusiminti, nes jei koks nesusipratimas kils, ilgai netruks". 1936 m. liepos 19 d. laiške ji džiaugiasi, kad vyskupas grįžo į Tėvynę laimingas ir sveikas, rašo, kad iš Šventosios Žemės išsiųstų dovanų dar nėra gavusi, kad seserys ir vaikai meldžiasi už Rusijos atsivertimą.

Pagaliau savo paskutiniame 1940 m. birželio 19 d. laiške ji džiaugiasi, kad Lietuva "gražiai gyvena, myli Dievą ir Švč. Mariją... Aš užtikrinu, kad Marija neapleis savo mylimos Lietuvos!" Ji žino, kad Lietuvoje apsilankė "svečiai"; ji meldžiasi ir už juos. Prašo aukoti šv. Mišias už sielą sesers Marijos, kuri ketverius metus kalbėjusi rožančių vyskupo Teofiliaus Matulionio intencija...

EGIPTE IR ŠVENTOJOJE ŽEMĖJE

1936 metais, pačioje kovo mėn. pradžioje, laivu išplaukęs iš Amerikos, vyskupas Teofilius kovo 12 d. praplaukė Gibraltarą ir pasiekė Egiptą, kur užtruko trejetą savaitių. Gyveno ten pas vieną Rusijos lenką, kuris čia ėjo konsulo pareigas. Kartą, lankydamasis vienoje mokykloje Aleksandrijoje, paklausė, ar čia nesą lietuvių. Vienas mokinytis prisipažino, kad jo motina yra lietuvė, o tėvas... arabas!

Balandžio 5 dieną laivas įplaukė į Jaffos uostą ir pasiekė Šventąją Žemę. Čia vyskupas išbuvo apie mėnesį: aplankė Kaimelio kalną, Genezareto ežerą, šventąsias Jeruzalės vietas, o prie Kristaus Karsto aukėjo šv. Mišias.

Palestinoje jis sutiko iš Aluntos parapijos kilusias šešias lietuvaites. Jos jau senokai buvo čia atvykusios su savo ponais, pas kuriuos tarnavo, ir nebenorėjo grįžti į tėvynę. Lietuvaitės buvo pasiryžusios Šventojoje Žemėje gyventi ir mirti...

Dar pasiklausykime paties vyskupo Teofiliaus prisiminimų iš Šventosios Žemės (iš jo pasakojimo moksleiviams 1940 metais).

"Teko lankytis ir Šventojoje Žemėje, Palestinoje. Ten visa krikščionims brangu. Palestinoje yra Kristaus Karsto bažnyčia. Joje ant sienų keturiasdešimčia kalbų ištašyta "Tėve mūsų" malda. Pavyko sutvarkyti, kad ši malda ten būtų užrašyta ir lietuvių kalba. Mums, lietuviams, tai malonu žinoti."

Iš Palestinos per Romą vyskupas Teofilius sugrįžo į Kauną, pirma porą savaitių pavišėjęs pas brolių Antaną Vilniuje; ten su vietos lietuviais kunigais jis apėjo Vilniaus Kalvarijas.

"Turėjome didelį butą, - pasakojo vyskupo brolienė Antanina. - Vietos lenkai lankydavo vyskupą kaip kankinį; daugelis ant kelių eidavo iš virtuvės per kelis kambarius jam nusilenkti. Tai sužinojęs, jis uždraudė rodyti jam šitokią pagarbą. Aplankė jį ir vyskupas R. Jalbžikovskis."

VISŲ KVIEČIAMAS IR PAGEIDAUJAMAS

Urijęs iš Šventosios Žemės, vyskupas Teofilius 1936 metais apsigyveno Kaune, prie Benediktinių bažnyčios. Kauno visuomenė netruko perprasti ir pamilti iš Rusijos grįžusį vyskupą kankinį: jo paprastumas, meilingas domėjimasis kiekvienu žmogumi, jo rūpesčiais, atlaidumo šypsnytis stebint žmogiškąjį silpnumą, principų aiškumas ir tvirtumas gyvenimo painiojoje, netgi nuo jaunystės dienų išlaikyta aiški alantiškių tarmė (sasuo!) - visa tai žavėjo pašnekovą, stebino ir traukė prie savęs. Jau 1933 metais, vos grįžęs iš Rusijos ir kiek atsigavęs, jis pašventino Dominikonų koplyčią Raseiniuose. Kaune mielai aplankė Švč. Jėzaus Širdies seserų kongregaciją ir Blaivybės draugiją.

O jau 1934 metais, vos grįžęs iš Romos, Kauno arkivyskupo metropolito pavedimu, Teofilius vizituoja Veliuonos ir Krakių bažnyčias. 1936 metais, grįžęs iš Šventosios Žemės, jis vėl prašomas du kartus vizituoja Kauno arkivyskupijos dekanatus: vasarą - Kėdainių ir Žemimų, o rudenį - Kauno dekanatą. Ir vėliau, iki pat Antrojo pasaulinio karo, pavaduoja arkivysk. J. Skvirecką: 1937 m. lanko Raseinių ir Šiluvos, 1938 m. - Joniškio ir Šiaulių, 1939 m. - Krakių ir Veliuonos dekanatus.

1937 metais buvo numatyta surengti Kauno arkivyskupijos Eucharistinį kongresą. Tam reikalui sudaryti du komitetai: vienas Kėdainiuose (pirmininkas kun. Pronkietis), kitas Kaune - jam pirmininkavo arkivyskupo prašomas vyskupas Teofilius. Į tą komitetą įėjo M. Galdikienė, J. Eretas, prof. S. Ūsoris, P. Dielininkaitis, K. Kaveckas ir kun. V. Byla.

1938 m. spalio 1 d. vyskupas Teofilius skiriamas Kauno arkivyskupijos oficiolu, o 1940 m. balandžio 19 d. jam pasiūlomos vyriausiojo kariuomenės kapeliono pareigos.

1938 m. gegužės 23-29 d. Budapešte buvo numatyta surengti Tarptautinį Eucharistinį Kongresą. Į kongresą rengėsi vykti ir grupė maldininkų iš Lietuvos. Kongresui pasirengti ir grupei vadovauti buvo paprašytas vyskupas Teofilius (be vyskupo Teofiliaus, į komitetą paskirti dr. L. Bistras ir kun. V. Mieleška). Minėtasis komitetas, laikydamas kongresą atsvara ateistinei propagandai, bandė populiarinti Lietuvoje jo idėją. Tuo tikslu buvo pageidauta, kad pamokslai 1938 m. gegužės mėn. būtų sakomi marijaloginėmis-eucharistinėmis temomis, kad būtų meldžiamasi ir einama šv. Komunijos kongreso intencija, kad šv. Mišios gegužės 26 ir 29 dieną būtų laikomos prie išstatyto Švč. Sakramento, kad gegužės 26 d. 19 val. būtų skambinama visų bažnyčių varpais, kad maldininkai iš Lietuvos būtų iškilmingai išlydėti po atitinkamų pamaldų bažnyčioje.

Tarptautinio Eucharistinio Kongreso vyr. komitetas, sužinojęs, kad kongrese dalyvaus vyskupo Teofiliaus vadovaujama lietuvių grupė, labai prašė vyskupą būti gegužės 28 d. 11 val. įvyksiančios sesijos "Union Original" vadovu ir kartu su prof. P. Būčių paruošti skaityti tekstą. Tame komiteto rašte vyskupas Teofilius vadinamas "herojišku tikėjimo išpažinėju, kuris dėl jo kentėjo".

AMŽINOJI ADORACIJA BENEDIKTINIŲ BAŽNYČIOJE

1936 metų rudenį, atleidęs kun. Meškauską iš šv. Mikalojaus bažnyčios rektoriaus pareigų, arkivyskupas J. Skvireckas prašė, kad tą bažnyčią globotų vyskupas Teofilius, ir suteikė jam visus įgaliojimus rūpintis seserų benediktinių dvasiniais reikalais. Metropolito prašomas, vyskupas 1938 m. rugpjūčio 8 d. priėmė novicijas į šv. Benedikto regulą. Taigi jis tapo tikruoju Kauno šv. Mikalojaus benediktinių bažnyčios šeimininku.

Teofilius buvo didelis Švč. Sakramento garbintojas. Kam teko matyti, visi pripažino, kad jis labai pamaldžiai ir gražiai laikydavo šv. Mišias. O kaip jis žiūrėjo bažnyčioje švaros, tvarkos, kad būtų pamaldi ir jauki nuotaika!

Nesunku suprasti, kodėl jo dvasioje pamažu formavosi nauja, originali ir žavinti idėja - įvesti Benediktinių bažnyčioje Amžinąją Švč. Sakramento Adoraciją! 1938 metais tam reikalui buvo sudarytas komitetas, kuris išleido tokį atsišaukimą ("Šaltinis", 1939.VI.9, Nr. 15): "Į katalikiškąją Lietuvos visuomenę! 550 metų katalikiškosios Lietuvos ir 20 metų Laisvos Tėvynės sukaktims įamžinti kilo mintis pastatyti šventą paminklą, malonų Dievui ir brangų Tėvynei, iš kurio plauktų dangaus palaima mūsų šaliai. Tuo tikslu įvedama AMŽINOJI ŠVČ. SAKRAMENTO ADORACIJA laikinojoje sostinėje Kaune, senutėje Šv. Mikalojaus benediktinių bažnyčioje, kuri turi geriausias tam reikalui sąlygas: yra arti miesto centro ir toli nuo miesto triukšmo.

Kad minimoji bažnyčia būtų pritaikyta tokiam aukštam tikslui, ją reikia tinkamai suremontuoti - papuošti, įvesti šildymą ir t.t. Specialistų inžinierių apskaičiavimu, tam reikia apie 90 000 litų (nurodoma, kuriuo adresu siųstinos aukos). Komitetas Amžinajai Švč. Sakramento Adoracijai rengti: Pirmininkas vyskupas TEOFILIUS MATULIONIS...(ir kiti asmenys)".

Į šį kvietimą gyvai atsiliepė visa Lietuva, ir per keletą metų Benediktinių bažnyčioje buvo įrengtas centrinis šildymas, pati bažnyčia tinkamai suremontuota ir pritaikyta Amžinajai Švč. Sakramento Adoracijai.

ATSIVĖRĖ DIDELI RYTŲ PLOTAI

1941 m. birželio 22 d. vokiečiai užpuolė Sovietų Sąjungą, ir Lietuva tuoj pat atsidūrė jų rankose. Frontui slenkant į rytus, nesunkiai buvo užimtas Mogiliovas, Vitebskas, Polockas ir visa Baltgudija. Lietuva greitai pajuto, kad tų sričių gyventojams, tiek metų persekiojamiems, reikia religinės ir moralinės pagalbos. Visai natūralu, kad tų misijų sąjūdžio vadžias į savo rankas paėmė

vyskupas Teofilius, kaip likęs paskutinis iš vyskupų, vadovavusių Sovietų Sąjungos katalikams.

Todėl vyskupas Teofilius, pasitaręs su arkivyskupu J. Skvirecku ir gavęs jo pritarimą, 1941 m. rugsėjo 22 d. siunčia Sv. Tėvui raštą, prašydamas leisti jam, "jei atrodytų būtina ir naudinga", sugrįžti prie darbo Rusijoje. Jis pamini tris kunigus lietuvius, dirbusius Petrapilio srityje (M. Bugenį, V. Čegį ir A. Pronckietį), prideda daugiau kaip 20 kunigų, anksčiau dirbusių Rusijoje, o dabar esančių Lietuvoje, sąrašą. Iškelia mintį, kad gal rastųsi šiam misijų darbui kunigų iš pačių rusų, iš tokių mini Feodorovą, Zerčianinovą, Akulovą ir kitus.

1941 m. spalio 4 d. gaunamas atsakymas į vyskupo Teofiliaus raštą, pasirašytas kard. Maglione. Pranešama, kad Šventasis Tėvas yra gavęs rugsėjo 22 d. laišką ir tai suteikę jam daug džiaugsmo. Apaštala Sostas labai noriai sutinka, kad būtų organizuojamas misijų darbas tose srityse, kurios prieš 1939 metus priklausė Sovietų Sąjungai. Iš kunigų, kadaise dirbusių Rusijoje ir dabar norinčių ten sugrįžti, Šventasis Tėvas prašo parinkti tik tuos, "kurie teikia vilčių, kad savo kunigiškąsias pareigas atliks vertai ir vaisingai".

Iš Kauno ir Panevėžio vyskupijų prašoma imti tik tai tuos, kurie gaus tam reikalui savo vyskupo leidimą. Visiems tokiems kunigams duodamos ypatingosios teisės (jos surašytos ant atskiro lapo). Apie darbą Rusijoje Apaštala Sostas prašo informuoti laiškais. Kartu pranešama, kad Vilniaus arkivyskupui yra suteikiamos ir buvusių Minsko ir Mogiliovo vyskupijų apaštalinio administratoriaus teisės. Tokį pat raštą gauna ir Vilniaus arkivyskupas.

Kaip matome, Vilniaus arkivyskupas metropolitas R. Jalbžkovskis spėjo pirmiau susisiekti su Roma ir gauti iš ten reikalingus įgaliojimus misijų darbui Rusijoje. Jo prašomas, vyskupas Teofilius kvietė Lietuvoje esančius buvusių Mogiliovo ir Minsko vyskupijų kunigus vykti misijų darbui į Rusiją.

Panevėžio vyskupas K. Paltarokas pranešė, kad jo vyskupijoje buvę keturi Rusijoje dirbę kunigai. Vienas iš jų neseniai nuskendęs ežere. Naujų kunigų sulaukiama vis mažiau (tais metais Panevėžio vyskupijai pašventinti tik du).

"Gelbėdami nuo pagonybės kitas tautas, galime susilaukti

mūsų žmonių pagonėjimo. Todėl šiandien kiekvieną jėgą turime labai produktyviai naudoti", - rašė jis vyskupui Teofilui.

Kauno arkivyskupo vardu uoliam Rusijos apaštalui atsako prof. St. Ūsoris: "Dėl kai kurių aplinkybių per daug skubėti negalima. Grįžusių iš Rusijos į Lietuvą kunigų sąrašas yra atspausdintas elenche. Su jais reikia tartis... Šiaip ordinariatas nedarys kliūčių tiems, kurie norės vykti, jei tik bus tinkami".

Vilkaviškio vyskupijos Simno parapijos vikaras kun. Pr. Lingys jau yra gavęs savo vyskupo leidimą vykti misijų darbui į Rusiją.

Gudų tautinis sąjūdis buvo palietęs daugelį jaunesniosios kartos kunigų. Todėl jau 1941 m. rudenį radosi keletas kunigų, kurie savanoriškai išvyko į Minską ir jo apylinkes misijų darbui. Iš jų minėtini kun. St. Gliakovskis (paskui sušaudytas vokiečių), Dionizas Malecas ir Kaz. Rybaltovskis. Vilniaus arkivysk. R. Jalbžkovskis savo iniciatyva ir rizika, be vokiečių okupantų leidimo pasiuntė į Rytus visą būrį kunigų. Vienas iš jų - H. Hlebovičius buvo Borisove areštuotas ir tuojau sušaudytas, kiti - Sperskis, H. Olševskis, J. Bieliavskis ir vienas vienuolis salezietis, suimti, įkalinti Lukiškyje (Vilniuje), ištardyti ir paleisti. Metropolitas ir lenkai kunigai dėl to kaltino kunigus gudus... 1941 m. gruodžio 12 d. prie Vilniaus metropolijos kurijos durų buvo iškabintas raštas, kad tie trys minėti kunigai gūdai dvejiems metams suspenduojami "už nepasirodymą".

Nepaisant tų visų tautinių intrigų, Minske legaliai gyveno ir, kiek buvo įmanoma, apaštalavo lietuviai kunigas Zigmas Ignatavičius, XIII bataliono kapelionas. Sekmadieniais jis laikydavo dvejas Mišias, sakydavo pamokslus, gudiškai paskaitydavo evangeliją; būriais krikštijo vaikus ir suaugusius, klausydavo išpažinčių, važinėdavo net po apylinkių kaimus. 1942 metų pradžioje jis nusiskundė esąs vienintelis kunigas plačiausioje srityje, pageidavo, kad atvažiuotų kun. M. Bugenis, mokąs vokiškai. Liturginių rūbų jis gavęs iš ateistinio muziejaus, bet jie jau suplyšę. Jam visko reikia: paveikslėlių sutuoktiniais, rožančių, kryželių ir medalikėlių krikštui, maldaknygių ("Karys katalikas"), giesmynų ir t. t. Vyskupo Teofiliaus vardu jis siunčia 10 000 RM ir prašo parūpinti taip reikalingų priemonių misijų darbui.

Esant tokiai situacijai, vyskupas Teofilius rašo Rytų reichskomisarui į Rygą, generalkomisarui į Minską, pagaliau pačiam Rytų ministrui Alfredui Rosenbergui į Berlyną, prašyda-

mas leisti jam ir kitiems kunigams grįžti prie savo darbo Rytuose. Pamini, kad tuo reikalu yra gautas Apaštalo Sosto įgaliojimas. Tų sričių katalikai prašo kunigų, nes per 24 bolševikų valdymo metus visi kunigai buvo pašalinti, areštuoti ir susodinti į kalėjimus. Pats prašytojas (vyskupas Teofilus) mokslus ėjęs Petrapilyje ir visą laiką dirbęs Mogiliovo arkivyskupijoje, kuriai anais laikais priklausė Petrapilis, Mogiliovas, Minskas, Maskva, Charkovas, visa šiaurinė ir centrinė Rusija, Baltgudija ir Sibiras. Jau bolševikų valdymo laikais arkivyskupija buvusi padalyta į kelias sritis. Prašytojas buvęs vienos iš jų - Petrapilio srities - apaštalinio administratoriumi. Visų tautų katalikai Rusijos plotuose likę be dvasinės globos ir patarnavimo.

"Už save ir savo kunigus aš, - rašo vyskupas Teofilus, - galiu ir savo gyvybę užtikrinti, kad mes esame ir būsimė susirūpinę ne tautiniais ar politiniais, bet vien tik ir religiniais uždaviniais."

Kovo 9 d. ir 13 d. iš Minsko ir Rygos pranešama, kad toks leidimas negalės būti duotas. O Berlynas neatsako visai...

1942 m. kovo 14 d. vyskupas Teofilus raštu pranešė Šventajam Tėvui, kad okupacinė vokiečių valdžia kliudo jam ir kunigams vykti į Rusiją apaštalavimo darbui. Tas laiškas pasiekė Romą tik po kelių mėnesių. Savo atsakyme Šv. Tėvas galėjo vien pagirti lietuvių kunigus už uolumą...

1942 metų pradžioje komitetas Vilniaus kraštui remti prašo vyskupų T. Matulionio ir V. Brizgio, taip pat tėvų jėzuitų ir marijonų, kad pasiųstų į Gudiją kunigų: Baranovičių burmistras žadęs juos paremti... Vyskupas Teofilus padėkoja už rūpinimąsi, bet atsako, kad niekuo negalės padėti, nes vokiečiai kunigų į Rytus neleidžia. Jis jau turįs 33 kunigus, kurie tik laukia leidimo...

Tuo tarpu iš visos Lietuvos plaukia aukos misijų reikalams - 1941-1942 metais jų buvo gauta apie 80 000 RM: siuntė kurijos, parapijos, moksleiviai ir atskiri asmenys. Iki 1942 m. pabaigos vyskupas Teofilus užsakė 20 taurių, 20 komuninių, 10 monstracijų, 20 patenų, 20 komplektų ampulių ir smilktyvų; buvo siuvami liturginiai drabužiai. Ir vėliau - jau 1944 metais - bažnytinių indų buvo užsakyta už 15 000 RM.

Vokiečių okupacijos metais mūsų ūkininkai gaudavo iš lagerių belaisvių rusų - kaip darbo jėgą. Rusai džiaugėsi ištrūkę iš žiaurių kariškių rankų, patekę į šeimos atmosferą ir galėdami gauti sočiai pavalgyti. Susidarė palankesnės sąlygos jų dvasiai taurinti.

Bet tam reikėjo nors minimalių priemonių - katekizmų, maldų rusų kalba. Todėl jau 1941 metų spalio mėn. Kaišiadorių kurijos kancleris kun. Stanislovas Kiškis raštu kreipėsi į Kauno general-komisarą, prašydamas leisti atspausdinti paveikslėlius su maldomis *Tėve mūsų, Sveika, Marija, Garbė, Tikiu* rusų kalba. Leidimo nesulaukė. O privatūs asmenys - Šiaulių, Joniškio ir kitų parapijų kunigai - tuo pačiu reikalu kreipėsi į vyskupą Teofilų. Ir ne tik privatūs asmenys, bet ir kai kurios kurijos (Vilkaviškio).

1944 m. liepos mėn. Raudonoji armija išstumia vokiečius iš Lietuvos, ir mums vėl atsiveria platūs keliai į Rusiją. Tik šį kartą nereikės prašyti leidimo. Šimtai kunigų atsidurs kalėjimuose ir lageriuose. Neišvengs to likimo ir senelis, jau du kartus kalintas vyskupas Teofilus. Juk geriausia misija - tai kančia tarp kenčiančiųjų. Ir šitą duoklę gerą dešimtmetį Rusijai mokės tauriausi Lietuvos žmonės su savo kunigais ir vyskupais...

Tik po Stalino mirties dalis kalinių ir tremtinių galės sugrįžti į tėvynę, o tremtyje likusieji kunigai - pradėti rūpintis savųjų, o kartais ir vietinių gyventojų dvasiniais reikalais. Tik tada bus galima pasinaudoti vyskupo-apaštalo kadaise sukauptais liturginiais reikmenimis - indais, drabužiais, mišiolais ir net monstracijomis...

Dar plačiau ir tinkamiau jais galės pasinaudoti tie kunigai, kurie 1936-1939 metais ir vėliau savanoriškai, kaip laisvi piliečiai, išdrįso nešti Kristų saviesiems ir kitų tautų krikščionims neprėpiamoje Rusijoje... Tokie nuostabūs Dievo Apvaizdos keliai!

GIRKALNIS IR KOTRYNA PUSVAŠKYTĖ

Girkalnis - nedidelis miestelis, esantis už 10 km nuo Raseinių. 1943 metais ten klebonavo kun. dr. Augustinas Simkus, buvęs Kauno kunigų seminarijos dvasios tėvas.

1943 m. vasario 8 d., 20 val. 30 min., kai kurie žmonės regėjo šviesą, nusileidžiančią ant Girkalnio bažnyčios bokšto. Toje šviesoje jie matė Mariją su Kūdikėliu ant rankos. Abiejų galvas puošė žvaigždžių vainikai. Iš tolo tą reginį matė daug žmonių, dauguma jų buvo iš tų, kurie tuo metu važiavo plentu, net greti-

mų parapijų gyventojai. Policijai parodymus davė aštuoniolika asmenų. Klebonas savo raporte kurijai mini "16 patikimų liudytojų", jie visi buvę blaivūs. Daugelis iš tų liudytojų nebuvo labai tikintys. Regėjimo paveikti, jie pasidarė uolūs katalikai. Panašus įvykis pasikartojęs vasario 15 d. 5 valandą ryto: du jaunuoliai, vienas 14, kitas 17 metų, išvydo šviesą už keturių kilometrų; šviesa laikėsi visą pusvalandį. Trečią kartą Mariją su Kūdikėliu matė dvi moterys, viena 18, kita 28 metų, kovo mėn. 8 dieną, 20-21 valandą.

Apie Girkalnio įvykius rašė pulk. Jonas Mačiulaitis ("Ateitis", Nr. 68). Tarp žmonių paplito dekanas kun. S. Jurgelevičiaus lapelis (kun. A. Šimkaus ir A. Laurinavičiaus parodymai). Girkalnio klebonui pranešus apie 1943 m. vasario 8 d. įvykius Kauno kurijai, metropolitas tiems dalykams ištirti sudarė komisiją iš kan. S. Jokūbauskio ir kun. Klovo. Apie Marijos apsireiškimą Girkalnyje kalbėjo visa Lietuva, karo įbauginti žmonės laukė pagalbos iš dangaus... Kai kurie pasauliečiai net priekaištavo bažnyčios vadovybei, kad ji į visa tai žiūrinti abejingai. Rinkevičius-Berželis iš Panevėžio rašė vyskupui Teofilui:

"Mirtinas pavojus ne už kalnų, o kunigai tyli... Jei negalima rašyti, tai reikia iš sakyklų skelbti... Iš kitų kraštų eis į Girkalnį, mes gi nieko nežinome..."

Kotryna Pusvaškytė, kai kurių žmonių jau nuo seno laikoma regėtoja, iš Vadžgirio atvykusi į Girkalnį 1943 m. kovo 16 ir 17 dieną rekolekcijų proga, sakėsi per pamaldas mačiusi Dievo Motiną Mariją, kuri pareiškusi:

"Esu Gailestingumo Motina ir atėjau į jūsų žemę, kad jus išgelbėčiau!"

Jau keletas metų iš Vilniaus plito pamaldumas Dievo Gailestingumui, pradėtas sesers Faustinos ir palaikomas kun. dr. Sopočkos, Vilniaus universiteto docento. Jo parašytoji brošiūra "Dievo Gailestingumas" (ant viršelio paveikslukas - Jėzaus figūra su pakelta ranka, iš širdies trykšta raudonos ir baltos šviesos srovės; užrašas - "Jėzau, pasitikiu Tavimi!") 1941 m. buvo išversta į lietuvių kalbą. Atrodo, kad Kotrynos Pusvaškytės dėka šis pamaldumas buvo susietas su Girkalnio įvykiais, ir Lietuvoje paplito "Dievo Gailestingumo Motinos novena", "Marijos, Gailestingumo Motinos, litanija". Dailininkas Kasiulis, remdamasis Kotrynos Pusvaškytės regėjimu, rengėsi tapyti "Girkalnio Marijos" paveikslą.

Kai kam atrodė, kad svarbiausias 1943 metų įvykis Lietuvos gyvenime - tai Girkalnio Marijos apsireiškimas; kad Kotrynos Pusvaškytės sukurtoji litanija rodanti ne tik autorės poetinį talentą, bet ir tikrą įkvėpimą. Vyskupas Teofilus buvo linkęs tikėti, jog Girkalnyje tikrai apsireiškusi Dievo Motina Marija. Tokios pat nuomonės buvo ne tik Girkalnio klebonas kun. dr. A. Šimkus, Vadžgirio klebonas kun. J. Ruokis, kun. J. Jakubonas, bet ir komisijos pirmininkas kan. S. Jokūbauskis.

Tuo tarpu vyskupas P. Būčys savo laiške iš Romos vyskupui Teofilui pareiškia kai kurių dvejonių: nepakanka regėtojos inicialų, reikia žinoti jos vardą, pavardę, amžių, išsilavinimą, sveikatos būklę, užsiėmimą, jos santykius su aplinkiniais žmonėmis, jos dvasios vadą ir t.t. Jis peikia tuos, kurie apsireiškimus nori panaudoti patriotiniams jausmams kelti... Pamaldumas Dievo Gailestingumui Romoje neapčiuotas - patarta laukti, kol baigsis karas. Lietuvos episkopatas 1939 m. taip pat nepritaręs vyskupo Teofiliaus iniciatyvai, kad Lietuva pasiaukotų Marijai...

Vyskupas V. Brizgys 1943 m. birželio mėn. vizituodamas parapijas aplankęs Girkalnį ir Vadžgirį. Apie Kotryną Pusvaškytę jis susidaręs prastą nuomonę, o Kauno tėvai jėzuitai Girkalnio apsireiškimus pavadinę "isterikės prasimanymais".

Vyskupas Teofilus gyvai domėjosi Kotrynos Pusvaškytės regėjimais ir savo ranka buvo prirašęs net 80 lapų *in folio*, kaip atrodo, remdamasis jos pačios pasakojimais. Minėtoji Kotryna yra kilusi iš Balninkų parapijos. Jaunystę praleido Videniškiuose, kurį laiką ten mokytojavo. Mirė 1969 metais ir palaidota Raudondvaryje.

VYSKUPAS JUOZAPAS KUKTA

Kai 1920 metais lenkai užėmė Vilnių, keliasdešimt Vilniaus vyskupijos parapijų liko Nepriklausomoje Lietuvoje, atskirtos nuo savo vyskupo ir katedros. Vilniaus vyskupas Jurgis Matulevičius pavedė jas administruoti Vilniaus Kapitulos kanaaninkui Juozapui Kuktai, lenkų valdžios ištremtam iš Vilniaus.

1926 metais Šv. Tėvo bule "Lituanorum gente" įkurta Lietuvos bažnytinė provincija. Iš minėtų Vilniaus vyskupijos parapijų, esančių Nepriklausomoje Lietuvoje, sudaryta Kaišiadorių vyskupija, o kan. J. Kukta Kaune konsekruotas Kaišiadorių vyskupu. Tai buvo mažiausiai ploto užimanti, mažiausiai parapijų ir kunigų turinti Lietuvos vyskupija. Joje nebuvo nė vieno žymesnio miesto, jos teritorija siauru ruožu driekėsi per 250 km pagal demarkacijos liniją. Ši vyskupija neturėjo patogaus susisiekimo su centru, daugelis jos parapijų buvo mišriakalbės...

Tačiau, nepaisant visų sunkumų, kantrus ir taktiškas vyskupas Juozapas Kukta įstengė suburti kunigus ir tikinčiuosius į vieną šeimą: Kaišiadoryse per keletą metų buvo baigta statyti didinga katedra ir pastatyti vyskupo rūmai, klestėjo katalikų organizacijos, 1931 metais čia surengtas Eucharistinis Kongresas, 1936 metais - vyskupijos Sinodas.

Prasidėjus karui, rusai, paniškai traukdamiesi, Kaišiadoryse sušaudė Merkinės dekaną kun. A. Juknevičių, Palomenėje - kun. J. Tutiną, Pusnėje - kun. V. Balčių, Molėtuose - dekaną kun. M. Lajauską ir Stirniuose - jauną kunigą J. Daugėlą. Vokiečiai Alytuje sušaudė dekaną kun. K. Paulavičių ir jo vikarą kun. V. Mazurkevičių.

Ir vyskupui Juozapui Kuktai pirmomis karo dienomis grėsė mirtinas pavojus: grupė bolševikų karininkų, atėję į šventorių, paklausė vieno senuko, suklupusio prie bažnyčios durų:

- Kur yra vyskupas?

Tas, manydamas, kad klausia, ar nėra vyskupo katedroje, tvirtai atsakė:

- Tikrai čia nėra!

Vyskupo būta čia pat, klebonijoje! Karininkai keikdamiesi pasišalino, o vyskupas, sužinojęs apie gresiantį pavojų, persirengė civiliniais drabužiais ir pasitraukė į netolimą Kiemelių kaimą.

1942 metų pavasarį vyskupas Juozapas Kukta pasijuto sergąs ir kancleriui parodė savo pageltusias akis. Vokiečių karišku sunkvežimiu jis buvo nuvežtas į Kauną, kur profesorius Kanauka padarė tulžies operaciją. 1942 metų birželio 16 dieną vyskupas mirė. Palaidotas Kaišiadorių katedros rūsyje, po didžiuoju altoriumi.

Jauna vyskupija neteko savo pirmojo vyskupo! Susirinkusi Kapitula išsirinko prel. dr. Juozą Matulaitį-Labuką kapitulinį vikarą.

TEOFILIUS MATULIONIS - KAIŠIADORIŲ VYSKUPAS

Kas bus a. a. vyskupo Juozapo Kuktos įpėdinis? Daugelis spėjo juo tapsiant Teofiliją Matulionį, kuris nuo savo sugrįžimo iš Rusijos gyveno Lietuvoje kaip svečias. Taip ir įvyko.

1943 metų sausio 15 d. kardinolas A. Maglione pasirašė arkivyskupui metropolitui J. Skvireckui adresuotą šitokio turinio raštą Nr. 230/43:

"Šventasis Tėvas, gerai dalyką apsvarstęs, nutarė į vietą pernai birželio mėn. mirusio vyskupo J. Kuktos paskirti Kaišiadorių vyskupu TEOFILIJĄ MATULIONĮ. Kauno metropolitui pavedama atsiklausti, ar vyskupas Teofilijus sutinka imtis šių pareigų. Jei taip, tuo pačiu jis laikomas nominuotu Kaišiadorių vyskupijai ir, nelaukdamas bulės, turi pasirūpinti greitai laiku perimti vyskupijos valdymą."

1943 metų balandžio 20 d. arkivyskupas J. Skvireckas raštu Nr. 912 apie visa tai informavo Kaišiadorių vyskupijos Kapitulą, kartu pranešdamas, kad balandžio 20 d. savo privačioje koplyčioje Kaune yra priėmęs iš vyskupo Teofilijaus reikalingas prietaisus. Metropolitai sveikino Kaišiadorių Kapitulą sulaukus naujo vyskupijos Ganytojo.

"Neabejoju, - rašo jis, - kad Jūs, vyskupijos kunigai ir tikintieji, turėsite nemaža džiaugsmo gavę iš Šventojo Tėvo tikrai vertą a. a. vyskupo J. Kuktos įpėdinį, tiek nusipelnusį Katalikų Bažnyčiai vyrą, koks yra vyskupas TEOFILIUS MATULIONIS."

Kunigai ir tikintieji džiaugėsi, o kiti lyg ir pavydėjo: "Mėniskiausia vyskupija, o gauna tokį vyskupą!.."

Sužinojęs Šv. Tėvo norą, vyskupas Teofilijus labai susirūpino ir bijojo tą naštą prisiimti, netgi manė prašyti Šv. Tėvą, kad jį atleistų nuo tos pareigos. Tačiau Kauno metropolitai sugriovė bet kokią vyskupo Teofilijaus svyravimą:

- Dabar yra sunkūs laikai! Reikia su tuo sutikti!

Ir nuolankusis vyskupas priėmė jam dedamą naštą.

PIRMASIS NAUJOJO VYSKUPO LAIŠKAS

1943 m. balandžio 24 d., dalyvaujant Kapitulai, naujasis vyskupas priėmė iš prel. J. Labuko jam Šv. Tėvo pavestąjį Kaišiadorių vyskupiją. Gegužės 12 d. jis pasirašė savo pirmąjį raštą - "Laišką kunigams, vienuoliams, vienuolėms ir kitiems tikintiesiems". Jame jis rašė:

"Mirus Jūsų Ganytojui a. a. vyskupui JUOZAPUI KUK-TAI, Dievo Apvaizdos sprendimu ir Kristaus Vietininko Šventojo Tėvo Pijaus XI pavedimu man skirta nelengva ir atsakinga pareiga vadovauti Kaišiadorių vyskupijai, būti Jūsų ganytoju. Man pavesta rūpintis amžinuoju Jūsų, brangūs broliai kunigai ir mylimieji dieceziečiai, išganymu, būti Jūsų sielų atsakingiausiu pas Dievą ganytoju, Jūsų tėvu ir vadu šioje vargingoje kelionėje į amžinosios laimės dangaus karalystę..."

Vaizdžiai nupiešęs išgyvento bolševikmečio baisybės, negirdėtą moralės nuosmukį, ateistų pastangas sugriauti tautos tikėjimą, vyskupas prašo pirmiausiai kunigų, o paskui ir visų tikinčiųjų paramos. Šeimų gyvenimas turi remtis Kristaus mokslo dėsniais, vaikus reikia auginti krikščioniška dvasia, kad iš jų galima būtų susilaukti kunigų ir vienuolių. Vyskupas visų prašo neišsigąsti ir nenusiminti dėl neaiškios ateities, bet atgailaujant melstis ir palaikyti ramumą.

Primena, kad 1934 metais Lietuva buvo pasiaukojusi ŠVC. JĖZAUS ŠIRDŽIAI, kuri ir dabar "plaka mums tą pačią meilę"; kviečia šauktis pagalbos Švč. Mergelės Marijos, kuri Šiluvoje išgelbėjo Lietuvą nuo kalvinizmo, o Aušros Vartuose - nuo rusifikacijos ir stačiatikybės. Toliau vyskupas prašo kreiptis į vyskupijos Globėją šv. Juozapą, taip pat į šv. Kazimierą ir kitus tautiečius, esančius pas Dievą, nes jie "jautriau išklauso savo tautiečių maldų..."

Baigdamas rašo:

"Visi mes sudarome vieną katalikų šeimą. Melskimės vieni už kitus! Melskitės už mane... o aš melsiuos už Jus! Kiek kartų šv. Mišių gale mano ranka laimins šv. Mišių dalyvius, žinokite, kad kiekvieną kartą ji laimina visos vyskupijos visus gyventojus!"

VYSKUPO TEOFILIAUS INGRESAS Į KAIŠIADORIŲ KATEDRĄ

Vyskupas Teofilus atvyko iš Kauno į Kaišiadoris automobiliu 1943 metų gegužės 21 dieną, penktadienį. Jau anksčiau buvo atvežta dalis daiktų ir atvykusios kelios seserys benediktinės.

Ingreso iškilmėse dalyvavo visa Kapitula, dekanai, išskyrus Molėtų dekaną, kuris tuo metu sirgo, 42 kunigai, keli klierikai, iš Kauno - kun. M. Bugenis, taip pat Trakų apskrities viršininkas Chmieliauskas su dviem palydovais, Aukštadvario ūkio mokyklos vedėja p. Juozalėnaitė, apie 30 Kaišiadorių miesto įstaigų viršininkų ir kviestieji svečiai. Žmonių minia užpildė katedrą ir erdvią koplyčią.

Vietoje pamokslo katedros klebonas kan. A. Varnas perskaitė ganytojiškąjį laišką. Mišiose arkidiaconu buvo kan. M. Cijūnaitis, diakonu - kun. J. Jaruševičius, subdiakonų - kun. J. Kamarauskas, asistentais - mogilioviečiai kunigai St. Švėgžda ir B. Rutenis.

Giedojo jungtinis Kaišiadorių, Žaslių ir Žiežmarių parapijų choras, kurį, be vargonininko ir dirigento, sudarė 72 asmenys: 18 sopranų, 20 altų, 13 tenorų ir 21 bosas.

Po pamaldų, apie 14 val., vyskupas Teofilus pradėjo priiminėti delegacijas ir jų sveikinimus. Pirmiausia atėjo būrys Kaišiadorių pradžios mokyklos mokinių, vadovaujamų mokyklos vedėjo A. Baumilos. Kunigų mogilioviečių vardu vyskupą pasveikino kun. St. Švėgžda, įteikdamas gražiai įrištą M. Daukšos "Postilę". Marijonų provinciole vardu sveikindamas ilgai kalbėjo kun. J. Stakauskas, Palomenės klebonas.

Toliau vyskupą sveikino Kaišiadorių gimnazijos abiturientų vardu Pranė Subačiūtė ir visos gimnazijos vardu - vienas berniukas ir viena mergaitė. Visa Kaišiadorių gimnazistų grupė - jų čia buvo iki 70 - gražiai sugiedojo "Petro laivą". Vietos studentų ir studentėlių (jų buvo 12) vardu kalbą pasakė A. Velička. Vyskupui ir svečiams puikų išpūdį padarė jų prašymas palaiminti.

Į Kaišiadoris kartu su savo kapelionu kun. Ignu Urbanavičium dviračiais atvyko keletas būrelių Aukštadvario ūkio mokyklos ir progimnazijos mergaičių ir berniukų. Jie vyskupą sveikino įteikdami adresus.

Sveikino ir jungtinis choras, vos sutilpęs nedideliame salone. Kalbą pasakė jo vedėjas J. Starta. Choras pagiedojo T. Brazio "Laimingų metų", K. Kavecko "O Kristau, pasaulio Valdove!" ir Č. Sasnausko "Kur bėga Šešupė". Be to, Žiežmarių ir Žaslių chorai dar sudainavo atskirai po vieną dainelę. Kaišiadorių parapijos vardu vyskupą sveikino kan. A. Varnas, subūręs aplink save parapijos komiteto, Tretininkų, Gyvojo Rožančiaus ir kitų brolių atstovus.

Toliau kancleris pristatė Ekscelencijai visų įstaigų viršininkus - kalbą sakė A. Sadauskas. Vyskupas visus pakvietė pietų. Nemažas valgomasis buvo pilnas žmonių. Pietūs kuklūs, be svaigalų.

Per pietus Kapitulos vardu kalbėjo prel. B. Sužiedėlis, savo vardu - Trakų apskr. viršininkas J. Chmieliauskas (paaiškėjo, kad Petrapilyje jis buvęs vyskupo parapijietis), klebonų vardu sveikino kun. P. Bakšys, katalikų inteligentų vardu - J. Gratkauskas, jaunesniųjų kunigų vardu - kun. L. Puzonas ir nuo savęs - kun. N. Švogžlys-Milžinas.

Vyskupo ingresso iškilmių nuotaika buvo lengva ir pakili. Atsakydamas į kalbas, vyskupas pareiškė, kad žinia apie jo paskyrimą Kaišiadorių vyskupu jį pirmiausia nuliūdinusį dėl to, kad jau nebegalėsiąs vyksti į Rusiją, kur liko žmonės, labai reikalingi dvasinės paguodos...

Iškilmių dalyviai Teofilui Matulioniui, antrajam Kaišiadorių vyskupijos vyskupui, griausmingai sugiedojo ILGIAUSIŲ, GRAŽIAUSIŲ ir LAIMINGŲ METŲ!..

KAISIADORIŲ VYSKUPIJOS KUNIGAI, VIENUOLIAI IR VIENUOLĖS

Vyskupui Teofilui pradėjus valdyti Kaišiadorių vyskupiją, joje buvo 111 kunigų, iš kurių 10 - už vyskupijos ribų: Vilniuje - dr. Juozas Stakauskas, Juozas Juodagalvis, Aleksandras Kocėnas, Pranas Gaidamavičius I; Utenoje - dr. Jonas Steponavičius; Skiemonyse - kun. Jonas Švejys (Igonis); Vokietijoje - Pranas Gaidamavičius II; Jungtinėse Amerikos Valstijose - Antanas Deksnys.

Vyskupijoje darbavosi septyni kunigai iš kitų vyskupijų: Antanas Mociulevičius, Steponas Rudžionis, Stanislovas Švėgžda ir Bronislovas Rutenis, atvykę iš Rusijos, Aleksandras Mikaila ir Boleslovas Serafinas - iš Vilniaus vyskupijos ir Jonas Kazėnas - iš Kauno vyskupijos.

Vyskupijoje dirbo trys kunigai vienuoliai: Juozas Gustas SS (Saldutiškis), du marijonai - Juozas Rakickas (I Varėna) ir Juozas Kupstaitis (Palomenė).

10 vyskupijos kunigų neturėjo bažnytinių pareigų, tai: Vladas Mironas, Stanislovas Šlamos, Napoleonas Sabaliauskas, Kazimieras Cibas, Jonas Galaunė, Antanas Maciulevičius, Jonas Pužickis, Julius Svirskis, Tadas Akstinas ir Jonas Kuzmickis (buvęs Kauno arkivyskupijoje). Dauguma jų buvo rezidentai arba nepajėgūs invalidai.

Trylika parapijų - Alytaus, Daugų, Giedraičių, Jiezno, Kaišiadorių, Molėtų, Merkinės, Semeliškių, Širvintų, Vievio, Žaslių, Musninkų ir Varėnos - turėjo vikarus.

Vyskupijos Kapitulą sudarė: prel. dr. Juozas Matulaitis-Labukas, prel. B. Sužiedėlis, prel. Vincentas Vaičiulis; kanauninkai Matas Cijūnaitis, Juozas Būčys, Alfonsas Varnas ir Rapolas Juknys. Vyskupijoje buvo įsteigti devyni dekanatai: Merkinės, Alytaus, Stakliškių, Žiežmarių, Širvintų, Žaslių, Molėtų, Giedraičių ir Saldutiškio.

Seserys benediktinės aptarnavo Kaišiadorių vyskupo rūmus, visapusiškai rūpinosi Čiobiškio vaikų namais. Seserys kotrynietės aptarnavo Strėvininkų invalidų namus. Kultūrietės dirbo

Aukštadvario ūkio mokykloje ir Kaišiadoryse laikė mergaičių bendrabutį.

Tų pačių 1943 metų rudenį (rugsėjo 15 d.) Kaišiadorių vyskupijoje buvo 103 kunigai: 65 klebonai, vienas rektorius (Šv. Domininko bažnyčios Aukštadvaryje), 12 vikarų, 12 kunigų be bažnytinių pareigų, 12 kunigų už vyskupijos ribų ir trys Kaišiadoryse, šalia parapijos: generalvikaras prel. J. Labukas, kanceleris Stanislovas Kiškis ir mokyklų kapelionas Juozas Meidus.

VYSKUPO NURODYMAI BROLIAMS KUNIGAMS

Po savo iškilmingo ingresso, pasitaręs su Kapitula, vyskupas Teofilus birželio 4 dieną duoda nurodymus "Broliams kunigams kai kuriais opesniais klausimais".

Jis išpėja iš sakyklų neskelbti jokių viešo pobūdžio raštų, gautų ne iš kurijos. Ragina visose bažnyčiose rengti birželines pamaldas "už mūsų Tėvynę ir jos reikalus". Prašo iškilmingai minėti Svč. Jėzaus Širdies šventę ir kiekvieno mėnesio pirmuosius penktadienius. Kur atsirastų tarnautojų ar valdininkų, norinčių išklausti šv. Mišias prieš darbą, prašo šv. Mišias laikyti viena valandą anksčiau ar bent tuo laiku dalyti šv. Komuniją.

Vyskupas primena tikintiesiems, kad civilinė metrikacija yra tik formalumas, neduodąs jokių moterystės teisių. Ragina kunigus negailinti jėgų rūpintis tautos blaivybe, nes tai yra ne vien tikėjimo reikalas, bet ir patriotinis darbas; pabrėžia, kaip svarbu, kad į blaivininkų eiles stotų vaikai ir jaunimas. Katekizacijos darbui vyskupas prašo telktis klierikus, vienuolius ir tinkamus pasauliečius.

Radęs keturių dekanatų 1939 m. vizitacinius protokolus, vyskupas reiškia pageidavimą, kad visi dekanai lankytų parapijas ir siųstų kurijai pranešimus. Toliau vyskupas praneša kunigams, kad numatoma išleisti RELIGINĘ LIETUVOS ENCIKLOPEDIJĄ, ir prašo siųsti tam leidiniui reikalingą medžiagą - dokumentus, jų nuorašus, nuotraukas, atsiminimus, aprašymus ir pan.

"Turiu viltį Viešpatyje, kad šimto mūsų vyskupijos kunigų suderintos pastangos duos taip laukiamų vaisių!" - baigia savo raštą vyskupas.

VOKIEČIAI GROBIA JAUNIMĄ IŠ ŽIEŽMARIŲ BAŽNYČIOS

Vokiečių okupacinė valdžia buvo nepatenkinta: "savonorių" į batalionus ir reicho darbus beveik neatsirado. Negalėdama prisivilioti jaunimo degtine ir rūkalais, ji ėmėsi "oblavų" (gaudymo) metodo.

Rugsėjo 8-10 dienomis Žiežmarių bažnyčioje kasmet vykdavo keturiasdešimties valandų adoracijos pamaldos. Ir 1943 metais tomis dienomis daug jaunimo nuo pat ryto skubėjo į bažnyčią. Daugelis jų buvo nevalgę, nes ruošėsi eiti šv. Komunijos. Rugsėjo 10 dieną bažnyčią staiga apsupo vokiečių žandarai. Įėję į bažnyčią su šalmais ir ginklais, jie ėmė vartyti žmones nuo Dievo stalo ir klausyklų į šventorių. Prie šventoriaus stovėjo sunkvežimis, ir visi vaikinai ir mergaitės buvo suvaryti į jį. Jaunuolius nuvežė į Kaišiadoris ir išlaipino pradžios mokyklos kieme, prie plento, priešais vyskupo rūmus. Čia juos apstojo ginkluota sargyba. Sunkvežimis grįžo atgal, atvežė antrą ir, rodos, trečią jaunimo grupę.

Kurijos kancleris kun. St. Kiškis, sužinojęs apie šį įvykį, pareikalavo budinčio karininko, kad leistų jį pas suimtuosius kaip vietinį kunigą. Erdvioje salėje jis rado apie 20 jaunų vaikinių ir dar daugiau mergaičių. Visi jie buvo nepaprastai susijaudinę: vieni garsiai raudėjo, kiti sukritę ant grindų raitėsi siaubo apimti...

Kancleris išsitraukė popieriaus lapą ir ėmė rašyti vardus ir pavardes visų ten esančių, kad galėtų pranešti jų tėvams. Kai kurios mergaitės buvo vos 14-15 metų amžiaus, daugelis jų - vasa-riškai apsirengusios, be paltukų ir skarelių, nors rugsėjo diena buvo šaltoka. Atnešęs suimtiesiems obuolių, kunigas bandė kaip mokėdamas raminti, tačiau verksmas ir aimanos vis smarkėjo... Vyrams įsakė rikiuotis. Prie mokyklos stovėjo būrys atskubėjusių iš Žiežmarių motinų.

Kunigas, priėjęs prie senyvo karininko ir jaunesnio rudmarškinio, tvirtai pareiškė vokiškai:

- Lietuvių tautos vardu prašau ir reikalauju visą jaunimą tuojau paleisti!

Karininkas bandė kunigą raminti įtikinėdamas, kad nieko blogo neatsitiks... Jaunimas padirbės ir sugrįš...

Vyrus susodino į sunkvežimį ir išvežė į Vilnių. Likusius, daugumą jų buvo mergaitės, nuvarė į geležinkelio stotį ir susodino į prekinį vagoną. Apsiverkusios motinos lydėjo savo dukras į nežinomą kelionę. Kunigas, priėjęs prie vagono, pasakė:

- Vyrai! Globokite mergaites ir nieko nebijokite! Jei Dievas globos, visur rasite gerų žmonių!

Jaunesnysis rudmarškinis piktai jį stumtelėjo ir liepė eiti šalin sakydamas:

- Du bist deutschfeindlich! (Tu esi vokiečiams priešiškas!)

Mūsų jaunimą nuvežė į Vilniaus žydų getą ir uždarė kažin kokio namo antrajame aukšte. Kai juos vedė gatvėmis, daugelis mūsų civilių ir kariškių suprato, kas nutiko ir ką turi daryti. Naktį nemažas būrys vieno lietuvių bataliono kareivių apsupo kvartalą, kur buvo laikomas jaunimas. Aplink pristatę kulkosvaidžių, jie įmetė į antrąjį aukštą virvines kopėčias ir išvadavo suimtuosius. Juos apnakvindino privačiuose butuose, o kitą dieną susodino geležinkelio stotyje į vagonus, kad grįžtų namo.

Vieną rytą į Kaišiadorių vyskupijos kanclerio duris pasibeldė dvi mergaitės, ištrūkusios iš vokiečių rankų. "Mus išgelbėjo mūsų broliai!" - šaukė jos sveikindamosios. Tiesa, keli vyrai buvo patekę į vagoną ir jau važiavo į vakarus, bet kelyje jiems pavyko iš vagono iššokti...

Apie Žiežmarių įvykius prel. B. Sužiedėlis, kaip vietos klebonas, oficialiu raštu pranešė vyskupui. Vyskupas Teofilus parašė vokiečių valdžiai į Kauną smerkiantį raštą: jame jis kaltino okupacinę vokiečių valdžią Bažnyčios šventumo pažeidimu, neleistinu jaunimo, net nepilnamečių mergaičių, grobimu neišikiems tikslams, ko nėra darę nė bolševikai.

Už tokį raštą okupacinė valdžia nusprendė vyskupą ištremti į Vokietiją, susilaikė tik sužinojusi, kad jis jau yra daug kentėjęs nuo bolševikų. Visa kaltė buvo suversta prel. B. Sužiedėliui, ir jis už tai keletą mėnesių atsėdėjo Kauno kalėjime. Vyskupui buvo parašytas ilgas raštas, kuriuo jį norėta įtikinti, kad vokiečiai

uoliausiai kovoja su bolševizmu ir tam tikslui jiems tikrai reikalingas jaunimas. Vyskupui teko net kelis kartus važiuoti į Kauną, kol vokiečiai sutiko paleisti prel. B. Sužiedėlį.

UŽ TAIKĄ IR TĖVYNĘ!

Tų pačių 1943 metų rugsėjo 16 d. pasirodė vyskupo Teofiliaus antrasis ganytojiškasis laiškas tikintiesiems (Nr. 985). "Jau prasidėjo penktieji karo metai, - rašo vyskupas, - kareiviai kenčia fronte, ne mažiau turi vargo ir ramūs gyventojai. Mums, lietuviams, išplėšta nepriklausomybė... Viešpaties ranka palietė mus (Pat. 14-34)."

Laiške vyskupas sako, kad mūsų tautą karo rykštė palietė už daugybę jos nuodėmių... Kad susilauktume Dievo pasigailėjimo, ganytojas kviečia visus, ypač jaunimą ir "malonius vaikučius", iki karo pabaigos atgailauti už savo ir viso pasaulio nuodėmes, melstis už TAIKĄ ir TĖVYNĘ!

Vyskupas paveda kunigams kas savaitę prie išstatyto Svč. Sakramento bažnyčiose rengti pamaldas už TAIKĄ ir TĖVYNĘ. Tegu jose dalyvauja bent po vieną asmenį iš kiekvienos šeimos, nes "jei neatgailausite, visi pražūsitate!" Vyskupas mato dvi blogybes, stumiančias mūsų tautą į pražūtį - tai santuokos išniekinimas ir girtuoklystė. Kasmet pas mus išžudoma apie 18 000 negimusių gyvybių. Į kovą su girtavimu vyskupas kviečia mokytojus, valdininkus ir visą šviesuomenę.

Be minėtų savaitinių pamaldų, ganytojas kviečia surengti bažnyčiose ATGAILOS DIENĄ ir tą dieną visiškai ar iš dalies susilaikyti nuo valgyimo. Kadangi artėja spalio mėnuo, tai ragina visus kalbėti rožančių bažnyčiose ir namuose. Jis džiaugiasi sužinojęs, kad kai kurių parapijų kaimai užsiprašo šv. Mišių TAIKOS ir TĖVYNĖS intencija.

Laiškas baigiamas tokiu paraginiu:

"Karštai maldaukime Viešpatį, kad ir šiam karui pasibaigus lietuviai vėl rastųsi Vakarų Europos kultūringų tautų šeimoje kaip laisva ir nepriklausoma tauta!"

Kartu su šiuo laišku vyskupas siunčia rugsėjo 24 dienos in-

strukciją Nr. 982, kurioje detaliai nurodo, kaip rengti ATGAILOS DIENĄ ir pamaldas už TAIKĄ ir TĖVYNĘ: dekanai turi nurodyti dieną ir pamaldų laiką, reikia melstis už savo parapijos nusidėjėlių atsivertimą, kalbėti Švč. Jėzaus Širdies ir Visų Šventųjų litanią...

NEĮVYKĘS II EUCHARISTINIS KONGRESAS

Lietuvos vyskupai buvo nutarę 1944 metais surengti II Eucharistinį Kongresą. Jam pasiruošti parapijose numatyta sudaryti trijų asmenų komitetus.

Šiuo reikalu 1943 m. gruodžio 9 d. pasirodė jau trečiasis vyskupo Teofiliaus laiškas tikintiesiems. Jame vyskupas paaiškino, kad 1944 metais įvyksiantis kongresas minės dešimtmetį nuo tokio pat Eucharistinio Kongreso, įvykusio Kaune 1934 metais birželio 29 d. - liepos 1 d. Anuomet, dalyvaujant 100 000 žmonių, mūsų tauta pasiaukojė Švč. Jėzaus Širdžiai, ir nuo tos dienos mes galime vadintis Jėzaus Širdies tauta, nes, vyskupo žodžiais tariant, "Mes visi esame JO, o JIS - mūsų!" Mūsų tautinė vėliava šalia kitų yra padėta Paryžiuje, Paray-le-Monial bažnyčioje, kur šv. Margarita Alacoque buvo patyrusi apreiškimus.

Vyskupas prašo aukotis Švč. Jėzaus Širdžiai, Jai pavesti šeimas, mokyklas, įstaigas, parapijas (vadinamoji intronizacija), puošti aikštes ir viešąsias vietas gražiais lietuviškais kryžiais, atnaujinti senuosius, melstis kongreso intencija.

SVC. MERGELES MARIJOS APSIREISKIMAI FATIMOJE

Ketvirtajame vyskupo Teofiliaus laiške (Nr. 122, 1944 m. vasario 2 d.) rašoma apie Švč. Mergelės Marijos apsireiškimus Fatimoje. Tuos apsireiškimus Bažnyčia laiko tikrais, o Šv. Tėvas Pijus XII 1942 metais visą pasaulį yra paaukojęs Nekaltajai Švč. M. Marijos Širdžiai. Fatimoje apsireiškusios Marijos reikalavimai vykdomi: aukojamasi Nekaltajai Švč. M. Marijos Širdžiai, švenčiami penki pirmieji šeštadieniai (šv. Komunija, penkiolika rožančiaus paslapčių ir 15 min. mąstymo), Fatimoje pastatyta bažnyčia. Laukiama atsivertimo vienos tautos, "kurios gyventojų gryčiose pagarboje laikomi Švč. Marijos paveikslai, šiandien gal paslėpti laukiant geresnių laikų" (iš Pijaus XII maldos). Vyskupas paveda per pamaldas už TAIKĄ ir TĖVYNĘ kalbėti laiške paminėtą Šv. Tėvo Pijaus XII maldą, ją kalbėti gegužės ir spalio mėn., kasdien kalbėti dalį rožančiaus, praktikuoti penkis šeštadienius, aukoti šeimas ir parapijas Nekaltajai Švč. M. Marijos Širdžiai.

Į KOVĄ SU GIRTAVIMU

Ilga ir žiauri vokiečių karinė okupacija pakirto daugelio lietuvių viltis sulaukti šviesesnės ateities: ar galėsime išsilaikyti ir gyventi, būdami ant didelio kelio, kur susistumdė du milžinai? Dabartis nepakeliama, ateitis be prošvaisčių... Nereikia stebėtis, kad tokių nuotaikų prislėgti žmonės ieškojo užsimiršimo svaigaluose...

Susidarė kebli ir sunki situacija. Kokiomis priemonėmis galima būtų ištraukti tautą iš svaigalų potvynio? Vyskupas Teofilius mato vienintelę išeitį - kelti žmonių religines ir dorovines nuotaikas. 1944 metais per Sekmines (gegužės 28 d.) jis kviečia kunigus, mokytojus, valdininkus ir visą šviesuomenę į kovą su girtavimu Lietuvoje.

"Dabartinis karas, - rašo vyskupas, - padarė ir tebedaro

žmonėms daug nuostolių... Žemė plūsta krauju ir ašaromis. Ne mažiau šis karas žlugdo žmonijos moralę ir dorovę: atbuko žmonių jausmai, sukietėjo širdys, dingo tarpusavio meilė... padaugėjo susimetėlių - pasimetėlių; šventadieniais bažnyčios apytuštės... mažai einančių prie Dievo stalo - ten tuščia ir tylu...

- Yra dar viena šių dienų blogybė, galima sakyti, dabartinio karo padarinys, o mūsų tautos gėda ir nelaimė - tai samagono gaminimas ir jo besaikis vartojimas - girtuoklystė!.. Geria visi, visomis progomis, namų židiniai paverčiami karčiamomis! Jau ir įstaigose, įmonėse sunku susikalbėti be samagono!.. Šventoji Lietuva, Marijos žemė, virto girtuoklių šalimi!..”

Toliau vyskupo laiške aprašoma alkoholio žala žmogaus organizmui - smegenims, nervams, viduriams. Dėl girtavimo įvyksta daug nelaimių ir nusikaltimų, jis yra pavojingas šeimai, nes už tėvų kaltes kenčia vaikai... Dauguma jaunimo nusikalsta būdami neblaivūs... Pasibaisėjimą kelia ir girtuoklio ūkis. Vyskupas pateikia ištrauką iš šv. Povilo laiško ir šv. Bazilijaus pasisakymų apie girtavimą. Vyskupo Valančiaus laikais Lietuva buvo viena blaiviausių tautų pasaulyje. O dabar? "Dabar Lietuva skęsta samagone!" 1940 m. svaigalų išgerta beveik už 6 mln. litų. "Juk karas artėja prie sprendžiamojo momento, drauge artėja daugelio tautų, tarp jų ir mūsų tautos, likimo sprendimas. Lietuva laisva ir nepriklausoma ar, pranašo Izaijo žodžiais tariant, vedama nelaisvėn?" (Iz 5, 11-13) Vyskupas kreipiasi į degtindarius ir visus girtuoklius: "Žinokite, kad jūs esate mūsų tautos ir Tėvynės didžiausi priešai, kenkėjai, nenaudėliai, mūsų Tėvynės duobkasiai!.. Jei nenorite užsitraukti ant savęs, savo vaikų, savo namų Dievo rūstybės ir bausmės, o žmonių prakeikimo, tučtuojau liaukitės gaminę ir gėrę samagoną!”

Visi kiti raginami gyventi blaiviai. Pagaliau vyskupas kviečia į kovą su girtavimu visus - kunigus, šeimų tėvus ir motinas, jaunimą, mokytojus, pareigūnus, tvarkos prižiūrėtojus ir visą šviesuomenę...

Vyskupas paveda visose bažnyčiose surengti BLAIVYBĖS DIENĄ ir ta proga iškilmingai pasižadėti "negaminti, nepardavinėti ir į burną neimti samagono; išlaikyti blaivybę, vengti girtuoklystės bent iki karo pabaigos". Toliau įsakoma kiekvienoje parapijoje įsteigti Blaivybės draugiją. Vyskupas Teofilius prašo nekaltų vaikučių "karštai ir nuolat melstis už mūsų diecezijos ir visos Lietuvos blaivumą".

"Atlikę ATGAILOS DIENĄ, pasiaukoję Švč. Jėzaus Širdžiai ir Nekaltajai Švč. Marijos Širdžiai, meldamiesi už TAIKĄ ir TĖVYNĘ, atsižadę samagono bei girtavimo ir tapę blaivi tauta, galėsime su viltimi žiūrėti į ateitį ir pasitikėti Dievo gailestingumu... Tikėsime, kad visi mūsų priešų pikti sumanymai prieš mus, mūsų tautą ir Tėvynę nueis niekais ir mes sulauksime laisvos ir NEPRIKLAUSOMOS LIETUVOS", - baigia vyskupas savo laišką, suteikdamas visiems palaiminimą.

Birželio 10 d. prie šio laiško buvusi išleista instrukcija Nr. 582, smulkiai nurodanti, kaip, kada ir koku būdu rengti akciją prieš svaigalus. Ant atskiro lapo suformuluotas viešo pasižadėjimo "negerti, nepardavinėti, niekam nesiūlyti ir visai į burną neimti samagono ir kitų stipriųjų svaigalų" projektas.

PASKUTINĖ VYSKUPO INSTRUKCIJA VOKIEČIŲ OKUPACIJOS METAIS

1944 m. vasarą visiems pasidarė aišku, kad vokiečiai silpsta ir raudonieji gali sugrįžti į Lietuvą. Tad vyskupas Teofilius duoda savo kunigams nurodymų, kaip jie turi elgtis frontui priartėjus. Pagrindinė nuostata - likti su savo žmonėmis! Pasitraukti galės tik tie, kuriems grėstų tikras pavojus, ir tik gavę vyskupo leidimą. Reikia pabrėžti, kad iš visos Kaišiadorių vyskupijos į Vakarus pasitraukė vos penki kunigai, tai: Petras Celiešius (Merkinės dekanas), Ignas Urbanavičius (Aukštadvario kapelionas), Petras Bačinskas (Kaunas), Vytautas Mankeliūnas (Kaunas) ir Alfonsas Petraitis (Gelvonų klebonas).

Tas reikšmingas vyskupo aplinkraštis dekanams Nr. 652 pasirodė 1944 m. liepos 3 d. Štai jo turinys:

"Ryšium su artėjančiais karo veiksmais ir galimybe susilaukti įvairių netikėtumų, didžiai gerbiamiems dekanams pranešama:

1. Jei negalima bus susisiekti su ordinariatu, dekanai įgaliojami dispensuoti nuo visų užsakų ir kitų kliūčių;

2. Jei visi parapijiečiai būtų priverstinai evakuojami iš Lietuvos, tai su jais turi vykti ir kunigai;

3. Jei tik dalis parapijiečių savanoriškai ar priverstinai išvyktų iš gyvenamųjų vietų, tai klebonai ir kunigai, turį kokias nors pareigas, turi likti vietoje;

4. Kunigai, kuriems būtų pavojinga pasilikti vietoje, galės susikeisti vietomis savo vyskupijoje, susižinoję su kurija ar dekanu;

5. Be ordinariato specialaus leidimo niekas iš kunigų neturi pasišalinti iš vyskupijos teritorijos;

6. Jei dalis vyskupijos būtų atskirta nuo vyskupijos centro, tai ten ordinaro teisėmis administruos vyresnis amžiumi dekanas, vicedekanas, klebonas; jie turi skirti sau du įpėdinius atsargai;

7. Paskiriami visų dekanų pavaduotojai ir kartu jų pirmieji įpėdiniai (išvardijami);

8. Kunigai, patekę į kalėjimus, ištremti iš Lietuvos ar besislapstantys teritorijoje, kur bažnytiniai organai normaliai nefunkcionuoja, galės naudotis ypatingomis teisėmis *quoad Missae celebrationem* kt. Apie tai, esant reikalui, bus pranešta žodžiu;

9. Klebonai turi iš anksto padėti saugioje vietoje archyvą, ypač metrikų knygas, taip pat ir vertingus bažnytinius indus, be kurių tuo tarpu galima apsieiti;

10. Dekanai apie tai malonės skubiausiai žodžiu painformuoti visus savo dekanato kunigus."

Tą pačią 1944 m. liepos 3 d. vyskupas Teofilus rašo vyskupijos kunigams raštą Nr. 653:

"Atsižvelgdamas į dabartinį momentą, prašau, kviečiu ir pavedu klebonams ir bažnyčių rektoriams visose vyskupijos bažnyčiose suruošti TRIS PERMALDAVIMO DIENAS šiuo būdu:

1. Tris dienas laikyti šv. Mišias prie išstatyto Švenčiausiojo Sakramento;

2. Pamaldų metu sukalbėti dalį rožančiaus su Švč. Jėzaus Širdies (I diena), Švč. Mergelės Marijos (II diena) ir šv. Juozapo (III diena) litanijomis;

3. Tegul kiekvienas parapijietis PERMALDAVIMO DIENOMIS pasistengia atlikti išpažintį, priimti šv. Komuniją ir tas dienas pamaldžiai atgailos dvasioje praleisti; būtų gera, kad jei ne tris, tai bent vieną dieną papasninkautų.

Prašau, - rašo vyskupas, - ta proga paraginti, kad tikintieji pavieniui ir šeimomis kasdien kalbėtų po dalį rožančiaus. Pasitikime Jėzaus Širdies gailestingumu, Dievo Motinos Marijos globa, šv. Juozapo ir šv. Kazimiero užtarimu!"

FRONTAS ARTĖJA

Liepos pradžioje Kaišiadorys ir artimi miesteliai buvo subombarduoti. Girdėjosi patrankų šūviai, naktimis juodą dangų nušviesdavo gaisrų pašvaistės... Vyskupas Teofilus buvo nusistatęs niekur nesitraukti, tik vieną kitą naktį praleido artimiausioje troboje. Švenčiausiasis Sakramentas buvo paimtas iš katedros ir laikomas vyskupo rūmų požemyje, šalia sandėlių; ten naktimis budėjo viena seselė. Susitarta, kad kunigai iš Kaišiadorių išsikraustys, su vyskupu liks kuris vienas. Vyskupas persikėlė gyventi iš antrojo aukšto į pirmąjį. Rūmų langai nakčiai būdavo atidaromi, kad bombarduojant nesutrupėtų stiklai... Su vyskupu buvo žadėjęs pasilikti generalvikaras, tačiau jo nervai neišlaikė: jis pasikinkė arkliuką ir per raistą išvažiavo į Kalvius, kartu pasiėmęs ne mažiau išsigandusią seselę vyresniąją. Kancleris sutiko likti vyskupijoje, ir vyskupas jį už tai karštai išbučiavo...

Viena naktis buvo kritiška. Kaišiadorių miestą pragariškai bombardavo iš lėktuvų. Vyskupas, su juo likęs kancleris, seserys, keletas miesto gyventojų ir trys išsigandę vokiečių kariškiai suėjo į žemiausią rūmų koridorių. Vyskupas garsiai kalbėjo rožančių. Pro durų plyšius blykčiojo ugnies atošvaistės, į vidų įsiveržusios oro bangos plėšė moterims nuo galvų skaras. Nebuvo abejonės, kad norima pataikyti į vyskupo rūmus, didingai stovinčius miesto pakraštyje, prie ilgo ir gana plataus durpyno... Keli sviediniai krito čia pat: liepsnojo ūkiniai pastatai, degė medinės tvoros. Vienas drąsus vyskupijos darbininkas nubėgęs atidarė tvartus ir išleido gyvulius... Ar apsaugos didingi rūmai pasislėpusius rūsyje, ar neliks jie gyvi palaidoti po griuvėsių krūva? Juk užtektų, kad vienas taiklus sviedinys pramušęs stogą sprogtų tarp sienų! Sulig kiekvienu sprogimu žmonių rankos kilo aukštyn ir tvirtai priglusdavo prie įkaitusių galvų, lyg norint apsiginti, jei nuo sprogimo subyrėtų sunkūs rūmai...

Bombardavimui nurimus, mokyklų kapelionas kun. J. Meidus kartu su kancleriu apžiūrėjo Kaišiadorių miestą: jie apgesino degančių tvartų stogą, pagailėjo užmušto šunelio. Keliose vietose degė namai. Kelyje jie nesutiko nė vieno žmogaus, tik prie pat geležinkelio stoties iš sviedinio išraustos duobės išsoko vokiečių kareivis ir vos susilaikė nešovęs į smalsuolius...

LIEPOS 13-OJI DIENA KAIŠIADORYSE

Po ano smarkaus bombardavimo Kaišiadoryse vokiečių neliko. Išeidami jie ilgai sprogdino geležinkelio bėgius nuo pat kapinių, padegė geležinkelio stotį, ieškodami vištienos pasuko prie vyskupijos tvartų, galiausiai pasitraukė... Visi su nerimu laukė pasirodant naujų "šeimininkų". Vyskupas pirmasis išgirdo klegesį ant kelio prie mokyklos ir, išskyręs kelis rusiškus keiksmažodžius, paliudijo, kad raudonieji sugrižo... Buvo liepos 13-oji diena. Kariškių grandinė apsupo vyskupo rūmus, o vienas kareivėlis su automatu rankose išdygo priešais langą, netoli paradinio įėjimo. Vyskupas nuskubėjo į virtuvę; atnešęs iš ten sumuštinį, pravėrė langą ir pasiūlė kareivėliui užvalgyti. Tas apsidairė, nedrąsiai paėmė iš vyskupo rankų sumuštinį ir akimirksniu jį sutaršė...

Jau kitą dieną į katedros zakristiją atėjo draugas Gruodis su dviem ginkluotais palydovais. Pasirodė, kad jis - raudonosios valdžios galva Kaišiadoryse. Pasisveikinęs Gruodis pagyrė kurijos kanclerį už raudonarmiečių globojimą ir gydymą vokiečių okupacijos metais; jis garantavo ramybę ir saugumą tiems piliečiams, kurie nesusitepę žudymais (žydų naikinimu). 1941-ųjų metų masinį lietuvių trėmimą į Rusiją jis pavadino "kenkėjų darbu" ir kvietė kanclerį ateiti į pirmąjį Vykdomojo komiteto posėdį. Išėdamas prisipažino esąs susirūpinęs, ar jam pačiam negresia koks pavojus iš vietinių žmonių.

DAŽNI VYSKUPO SVEČIAI

Iš vyskupo rūmus užsukdavo įvairių svečių - su reikalu ir be reikalo. Vieni norėjo pamatyti vyskupą, kiti - patirti jo vaišingumą. Pirmiausiai apsilankė kažin koks karininkas, lydimas dviejų kareivių su automatais. Jis darė kratą rūmų sandėliuose - vartė drabužius, įjungė patefoną, pasiėmė visą glėbį švaraus rašomojo

popieriaus. Darant kratą, turėjo šalia būti ir pats šeimininkas - vyskupas. Jam vos pavyko karininką nuo to "darbo" atitraukti ir kaip svečią pasodinti prie stalo.

Kratą į Kaišiadoris atėjo nemažas kariuomenės dalinys. Kareiviai tarp savęs kalbėjosi apie Išganytoją ir prašėsi nuvedami į katedrą. Vyskupas, norėdamas žinoti, ar yra tarp jų tikinčiųjų, pasakė:

- Kas tiki Dievą, pakelkite rankas!

Visi kareiviai pakėlė rankas, išskyrus vieną. Daugelis jų didžiavosi savo tikėjimu sakydami:

- Štai mano motina, man einant į karą, įsiuvo į drabužius kryželį, ir aš visuose karo žygiuose išlikau gyvas!

Vyskupas pasiūlė savo kancleriui nuvesti kareivius į katedrą.

Atvyko svečių ir iš Maskvos. Jie prisistatė kaip korespondentai: teiravosi, kokios nuotaikos, domėjosi raudonarmiečių globojimu Kaišiadoryse vokiečių okupacijos metais, žadėjo pasirūpinti, kad juos globojęs kunigas būtų apdovanotas ordinu...

Buvo apsilankęs ir draugas Martavičius (vėliau tapęs vice-ministru), apsirengęs civiliniais drabužiais. Jis apžiūrėjo rūmus, susipažino su vyskupu. Sakėsi esąs atsiųstas ištirti, ar kareiviai tikrai apiplėšę Palomenės bažnyčią. Prašė paties fakto negarsinti. Vėliau per tardymą su rimbu rankoje vertė kanclerį prisiminti tą jo apsilankymą Kaišiadoryse...

Kratą prisistatęs vienas kariškis įsakė per kelias valandas sutvarkyti išardytą vyskupo lengvąjį automobilį, kad juo būtų galima važiuoti. Kadangi generalvikaro namie nebuvo, kancleris, ieškodamas padangų, baterijų, raktų, turėjo išversti visus rūmus... Sužinojusi apie tai, seselė ištraukė padangas iš po durpių, o raktų taip ir nepavyko rasti. Atėję kareiviai stumtė išstūmė "biuiką" į plentą...

Kitus "lankytojus" kaip magnetas traukė rūmuose buvę keli radijo aparatai, jie įvairiomis dingstimis bandė juos paimti. Jau bene 1945 metais pas vyskupą apsilankė ir vietinės milicijos viršininkas Balyševas. Atrodė, kad jam rūpėjo susipažinti su kambarių išdėstymu. Jis šiurkščiai klausinėjo vyskupą apie jo "žmoną"!

VYSKUPŲ KONFERENCIJA UKMERGĖJE

Mokslo metams artėjant, du dideli rūpesčiai stojo prieš akis: kas daryti, kad rudenį galėtų pradėti savo darbą Kauno kunigų seminarija ir kaip dabar katekizuoti mokyklinį jaunimą, kai mokykla liko be kapelionų ir yra atskirta nuo Bažnyčios. Būtinai reikėjo visiems vyskupams susitikti ir aptarti, kokių priemonių imtis.

Vyskupas Teofilus pavedė savo kancleriui organizuoti vyskupų konferenciją. Tuo reikalu nuvažiavęs į Kauną, kancleris kalbėjosi su prel. S. Jokūbauskiu, matėsi su Vilkaviškio atstovu kun. J. Šalčiumi, pagaliau nuvyko į Panevėžį pas vyskupą K. Paltaroką, kuriam įteikė savo vyskupo laišką. Čia buvo paskirtas konferencijos laikas ir pasirinkta vieta - Ukmergė. Grįždamas iš Panevėžio, kancleris susitarė su Ukmergės klebonu kun. Dagiliu, kad skirtu laiku priimtų vyskopus ir jų atstovus kaip savo svečius. Vilniaus vyskupui M. Reiniui vyskupas Teofilus apie visa tai pranešė specialiu laišku.

Taip 1944 m. rugsėjo mėn. įvyko Vyskupų konferencija Ukmergėje. Joje dalyvavo trys vyskupai: Panevėžio vyskupas K. Paltarokas, Vilniaus - M. Reinys ir Kaišiadorių - T. Matulionis. Pastarasis iš Kaišiadorių atvyko vieninkiu vežimu, lydimas kun. M. Petkevičiaus. Vyskupas M. Reinys keliavo į Ukmergę motociklo priekaboje. Pakeliui buvo sulaikytas, patrulių tampomas į komendantūrą ir klebonijoje pasirodė labai pavėlavęs, jau gero kai po vidurnakčio. Kauno ir Vilkaviškio vyskupijoms atstovavo prof. St. Gruodis SJ. Iš Žemaitijos dar nebuvo pasitraukęs frontas, taigi tam kraštui neatstovavo niekas.

Konferencijai pirmininkavo vyskupas Teofilus, sekretoriavo vysk. K. Paltarokas. Visiems pasitarus, kitą dieną prieita prie vie ningos nuomonės svarbiausiais - Kunigų seminarijos ir moksleivių katekizacijos - klausimais. Buvo sudaryta nauja Kauno kunigų seminarijos vadovybė: rektoriumi paskirtas prof. St. Gruodis SJ, vicerektoriumi - kan. P. Rauda, prefektu - kun. J. Meidus.

Tą pačią dieną saugumas iškvietė kleboną kun. Dagilį ir

smarkiai užsipuolė, kodėl "be leidimo" priėmęs vyskopus tokiam pasitarimui. Išlaikytas visą naktį ir tik anksti rytą grįžęs, jis ėmė maldauti susirinkusiuosius skirstytis. Apie popietę atvyko kareivių dalinys, ir kiekvienam dalyviui buvo asmeniškai praneštas komendantūros įsakymas konferenciją nutraukti ir tuojau išsiskirstyti; kiekvienas turėjo pasirašyti, kad tą įsakymą įvykdys. Vyskupas M. Reinys, begrįžtas į Vilnių, vėl buvo sulaikytas ir ištardytas.

Mokslas Kauno kunigų seminarijoje tais metais prasidėjo kiek pavėluotai, klierikų susirinko nepaprastai daug - daugiau kaip 400! Tarp jų buvo vienas kitas žydas...

Konferencijos dalyviai nutarė, mokslo metams prasidėjus, visos Lietuvos mokyklinį jaunimą pradėti katekizuoti bažnyčiose ne pamokų metu. Daugelyje bažnyčių vienokia ar kitokia forma (pvz., vakarinių pamaldų metu) katekizacija nenutrūko ištisus trejus metus.

SANTYKIAI SU VALDŽIA

Rusai ėmė spraustis į vyskupo rūmus. Kažkokio karinio dalinio štabas panoro užimti patalpas. Vyskupas Teofilus, matydamas, kad okupantai pasiryžę čia įsibrauti prieš jo valią, liepė užrakinti visų kambarių duris. Po keleto nepavykusių bandymų įsiveržti į rūmus rusai ėmė grasinti:

- Sulaužysime užraktus!

- Jeigu mėginsite laužtis per jėgą, - atsakė vyskupas, - tuojau kreipsiuos į aukštesnę valdžią Vilniuje pranešdamas, kad mane užpuolė plėšikai...

Keletą kartų taip pasipriešinus, patalpos liko neužimtos.

Vokiečiams pasitraukus ir rusams užėmus Lietuvą, bolševikų valdžios atstovai ėmė kiekvienam kaišioti pasirašyti padėkos adresą Stalinui "Už Lietuvos išvadavimą". Tokį adresą davė pasirašyti ir vyskupui Teofilui. Tačiau vyskupas rašytis atsisakė: tai yra "politinis dalykas, o aš jokia politika neužsiimu!" Toks atsakymas labai užgavo bolševikus, ir jie neigiamai nusiteikė prieš vyskupą.

1945 metais, prieš pat šv. Velykas, Kaišiadorių katedroje kunigai paskelbė, kaip Bažnyčia žiūri į ateistines jaunimo organizacijas ir kokias praktines išvadas iš to turėtų padaryti tikintieji. Vyskupas Teofilius parašė bolševikų vyriausybei protestų, kad mokyklų vaikai rašomi į pionierių ir komjaunuolių organizacijas, net neatsiklausus jų tėvų katalikų. Tas vyskupo raštas vyriausybę labai supykino. Jam nepritarė net kai kurie kunigai.

- Kam taip rašyti, vis tiek nieko negelbės! - sakė jį.

O vyskupas jį tai atsakydavo:

- Gelbės negelbės, o tylėti nevalia! Reikia savo padaryti! Kas mums nepriimtina, turime valdžiai pasakyti. Aš pats žinau, kad tai nieko negelbės!

PAS KOMISARŲ TARYBOS PIRMININKĄ M. GEDVILĄ

1945 metais birželio 16 dieną vyskupas Teofilius gavo raštišką kvietimą atvykti į Vilnių, pas Komisarų tarybos pirmininką M. Gedvilą; tam reikalui buvo atsiųsta ir lengvoji mašina.

Vyskupas pasiūlė kancleriui kun. St. Kiškiui jį lydėti. Buvo spėjama, kad vyriausybė norės iš vyskupo išgauti atsisaukimą į partizanus, analogišką pasirašytam prel. S. Jokūbauskio. Kelyje vyskupas buvo visai ramus - kalbėjo brevijorių. Matėsi, kad jis nė kiek nesvyravo dėl linijos, kurios manė laikytis pasikalbėjime.

Kartu su Komisarų tarybos pirmininku Gedvilu buvo ir A. Gailevičius, Tarybos įgaliotinis religinių kultūrų reikalams. Draugas Gedvilas nušvietė nenormalią Lietuvos būklę, dėl viso to kaltindamas Lietuvos partizanus, ir apgailestavo, kad Bažnyčios ir vyriausybės santykiai nėra geri. Jis pasiūlė vyskupui išdėstyti, ko jis pageidautų iš vyriausybės.

Vyskupas atsakė, kad Bažnyčiai reikia suteikti teisę mokyklų patalpose ne pamokų metu dėstyti religiją tiems mokiniams, kurių tėvai ir jie patys pageidauja; rūpintis dvasiniais reikalais karių,

esančių armijoje, panašiai kaip kadyra Lenkijoje ir kitur; leisti bent vieną katalikų laikraštį ar žurnalą ir apskritai naudotis spauda; laisvai, be jokių kliūčių ir tarpininkų, susisiekti su Apaštalų Sostu.

Gedvilas pasakė:

- Būtų galima kai ką iš tų pageidavimų išpildyti. O vyriausybės noras būtų štai koks: vyskupas turėtų raštu kreiptis į partizanus, kad jie padėtų ginklus ir paklustų vyriausybei.

Vyskupas atsakė:

- Šito padaryti negalėsiu, nes tai ne mano kompetencija. Tokia padėtis yra susidariusi dėl valdžios politikos krašto viduje!

- Betgi žmonių žudymas!.. Kaip galite tai leisti?

- Dievo draudimas šaudyti ir žudyti galioja visiems žmonėms, ne vien partizanams!

Diskutuojant toliau, Gedvilas papriekaištavo - esą rusų dvasininkai padeda vyriausybei nugalėti vidaus priešus. Vyskupas jam trumpai atkirto:

- Mes nesame stačiatikių popai!

Gedvilas pareiškė, kad dėl tokio atsakymo vyskupui gali tekti gailėtis, ir tuo pokalbis baigėsi. Pasiūlyto viešbučio ir pietų vyskupas atsisakė ir ta pačia valdiška mašina nuvažiavo pas arkivyskupą M. Reinį, kuris tuo metu skaudžiai išgyveno dėl kelių artimų savo giminių arešto. Į pavakarę vyskupas su kancleriu grįžo į Kaišiadoris. Buvo aišku, kad valdžia nedovanos... 1945 m. birželio 24 d. Kaišiadoryse areštavo kurijos kanclerį kun. St. Kiškį.

Visa tai, ką birželio 16 d. buvo pasakęs vyriausybei, vyskupas Teofilius paskui tiksliau ir išsamiau išdėstė raštu memorandumo forma. Pateikiame šio reikšmingo dokumento tekstą.

VYSKUPO TEOFILIAUS MATULIONIO MEMORANDUMAS LIETUVOS TSR KOMISARŲ TARYBAI

Pasinaudojęs Tamstos asmenišku kvietimu, š. m. birželio 16 dieną turėjau progą išdėstyti Bažnyčios pageidavimus Vyriausybei ir išgirsti, ko Vyriausybė laukia iš Bažnyčios. Tai, kas aname

pasikalbėjime buvo pasakyta paskubomis ir nepilnai, noriu čia išdėstyti kiek tiksliau ir detaliau.

Keliant Bažnyčios santykių klausimą su Tarybų Vyriausybe, turiu pastebėti, kad iš principo Bažnyčia yra priešiška visiškam Bažnyčios atskyrimui nuo valstybės dėl šių motyvų: būdama toli ma anarchizmui, ji laikosi nuomonės, kad žmonių bendruomenė gali normaliai vystytis, kultūrėti ir tobulėti tik suorganizuota į valstybę, su valdžia priešakyje; todėl Bažnyčia pripažįsta valstybei suverenumą siekiant savo tikslų, t. y. visuomenės gerovės. Tačiau Bažnyčia turi suverenines teises dvasios srityje. O kadangi tie patys valstybės piliečiai yra ir Bažnyčios nariai (kaip tikintieji), tai normaliomis sąlygomis tarp Bažnyčios ir Valstybės turėtų būti panašūs ryšys, kaip tarp žmogaus sielos ir kūno.

Remdamasi visais paminėtais principais, Bažnyčia su pasitenkinimu sutiko žinią apie įsteigimą prie LTSR (Komisarų Tarybos) Įgaliotinio įstaigos, kuriai pavesta palaikyti kontaktą tarp Bažnyčios ir Vyriausybės. Lietuvos Katalikų Bažnyčia konstatuoja, kad Tarybų Vyriausybės laikysena jos atžvilgiu 1944-1945 metais yra visai kitokia negu 1940-1941 metais, ir tai į gerąją pusę. Ne mažiau teigiamai ji norėtų vertinti ir kontaktą su vyriausybės vadovaujančiais asmenimis, kas minėta anksčiau. Visa tai leidžia man tikėtis, kad ir šis raštas bus suprantas kaip atviras žodis patarnauti bendram reikalui.

Prieš paliesdamas rūpimąjį reikalą, noriu pabrėžti du dalykus:

a) Katalikų Bažnyčios kunigai yra pašaukti tikintiesiems vadovauti, rūpintis jų dvasiniais reikalais ir su tikinčiaisiais sudaro vieną organizmą, vadinamą Kristaus Mistiniu Kūnu - Bažnyčia. Kad ir koks svarbus būtų kunigo vaidmuo Bažnyčioje, reikia nepamiršti, kad, kunigams esant nevedusiems, jų naujos kartos atsiranda iš tikinčiųjų žmonių. Tai sąlygoja tokį artimą kunigo ryšį su liaudimi ir sugebėjimą įsijausti į jos dvasinius reikalus.

b) Katalikų Bažnyčia skiriasi nuo kitų tautinių bažnyčių, kurios, atskilusios nuo Petro uolos, pateko į tokia pasaulinės valdžios priklausomybę ir globą, kad prarado jėgas atlikti religinę misiją savo tautoje. Griuvus režimui, jos užsitraukė masių neapykantą ir buvo revoliucijos numestos. Katalikų Bažnyčia su gyvena su įvairiomis valdymo formomis, jeigu tik jai netrukdoma atlikti pavestą misiją, tačiau niekad ji nesutiks būti pasauli-

nės valdžios įrankiu. Šitokią poziciją ji lengviau gali išlaikyti todėl, kad yra ne nacionalinė (kaip žydų sinagoga), ne valstybinė (kaip anglikonų Bažnyčia), bet pasaulinė - tarptautinė, turinti stiprų ir autoritetinę centrą.

Ir Lietuvos Katalikų Bažnyčios praeitis patvirtina šį teiginį: gerai yra žinoma, kaip caro laikais ji kovojo už lietuvišką knygą ir katalikišką jos turinį, kaip ji grūmėsi Nepriklausomos Lietuvos laikais su lietuviškąja laisvamanija ir perdėtu nacionalizmu.

Tai yra esminis Bažnyčios požymis, todėl, norint mūsų poziciją tinkamai suprasti, būtina Bažnyčią imti tokia, kokia ji yra, nes tik tuomet bus galima įvertinti jos išganingą vaidmenį tautos ir žmonijos gyvenime. Kreipti ją prieš jos pačios prigimtį - reikėtų žaloti jos esmę ir paralyžiuoti jos veiklą.

Po šių bendro pobūdžio pastabų atsakau į Tamstos klausimą - ko pageidautų Bažnyčia iš Tarybų Vyriausybės šiuo momentu? Paliekant nuošaliai tas skirtingas ideologijas /.../, Bažnyčia šiuo momentu Lietuvoje pageidauja šių dalykų:

1. Vyriausybė turėtų duoti galimybę vyskupams susisiekti su savo tiesiogine vyresnybe - Apaštalo Sostu Romoje. Nors tuo tarpu Tarybų Vyriausybė ir nepalaiko santykių su Vatikanu, tačiau tai nekliudo vyskupams susisiekti su Šventuoju Sostu tomis priemonėmis, kuriomis valdžia susisiečia su užsieniais. Pagaliau, jei Tarybų Vyriausybė ir užmegztų ryšius su Vatikanu, tai visada pasiliks būtinas reikalas vyskupams betarpiškai susisiekti su Apaštalo Sostu ar tai asmeniškai, ar raštais. Dabar, kai karui pasibaigus gyvenimas pamažu turėtų normalėti, Bažnyčios būklė būtų nenormaliai sunki, jei ji neturėtų reikiamo ryšio su savo centru.

2. Lietuva ir istoriškai, ir faktiškai yra perdėm tikinčiųjų katalikų kraštas. Mūsų tauta savo sunkioje amžių kovoje su stipresniais kaimynais visada rėmėsi katalikų religija. Matyt, ir Vyriausybė objektyviai įvertina šitą būklę, kad šiuo metu nepastebėta tiesioginių priemonių tikintiesiems nuo religijos atitraukti.

Žmogaus tikėjimas yra Dievo malonės dovana, tačiau tikėjimui reikia ir geros valios, paruošimo, auklėjimo, ištvermės. Todėl Bažnyčia mano, kad religijos laisvė neįmanoma be religinio auklėjimo priemonių, kaip neįmanoma karinio meno praktika be karinio paruošimo.

Štai kodėl vardan žmogaus įgimtųjų teisių Bažnyčia reikalauja leisti jai laisvai katalikus mokyti ir auklėti. Jeigu jau Ta-

rybų Sąjungoje neleistina į mokyklos programą įtraukti tikybos pamokų, tai bent reikia nedrausti naudotis mokyklų patalpomis tikybos pamokoms atlikti laisvu nuo kitų pamokų metu, nes tikybos dėstymas nešildomose bažnyčiose žiemos metu yra neįmanomas.

Pripažindama asmens apsisprendimo teisę, Bažnyčia negali pritarti tiems direktoriams, mokytojams ir komsorgams, kurie kartais neleistiniais būdais bando įtraukti katalikų vaikus ir jaunimą į Bažnyčios draudžiamas priešreligines organizacijas (žr. CJC. kan. 2335).

3. Šventadienis yra ne tik religinė, bet ir socialinė būtinybė. Džiugu, kad Tarybų Sąjungos kraštuose grąžintas bent sekmdienis. Juk šventoji diena - vienintelė diena, skirta dvasiniams reikalams: aplankyti bažnyčią, išklausti šv. Mišias, pasimelsti, atlikti religinę kataliko pareigą. Atimti iš žmogaus tą teisę - reiškia paversti jį automatu, produkuojančia mašina. Bažnyčia kai kuriais atvejais - įvykus stichinei nelaimei, gaisrui, potvyniui - leidžia tikintiesiems šventadieniais dirbti. Prie tų atvejų priskiriami ir neatidėliotini visuomeninio pobūdžio darbai: darbas geležinkelio stotyse, ligoninėse, elektros stotyse, fabrikuose, kurių negalima sustabdyti ir t. t. Tačiau Bažnyčia negali sutikti, kad žmonės šventadieniais, ypač pamaldų metu, būtų verčiami dirbti miestų statymo ar valymo darbą, mokyklose pamokas dėstyti, rengti posėdžius bei susirinkimus, kad kaimo gyventojai būtų varomi prie miško ar kitokių darbų. Bažnyčia tikinčiuosius įpareigoja šventadienį švęsti ir užsiimti dvasiniais reikalais, o valstybė - žiūrėdama net grynai savo interesų - turėtų pašalinti kiek galima visas kliūtis, kurios trukdytų šią pareigą atlikti.

4. Bažnyčia labai vertina vyriausybės potvarkį kunigus ir bažnyčių tarnus faktiškai atleisti nuo karinės prievolės. Iš tikrųjų jie geriau patarnaus tautai atlikdami savo kunigiškąsias pareigas, negu kovodami su ginklu rankoje.

Tačiau apskritai dėl dvasininkijos būklės Lietuvoje reikia nusiskusti: aplinkybės dažnai susiklosto taip, kad kunigai negali ramiai savo darbo dirbti. Ar dėl vietinių pareigūnų kerštavimo, ar tai dėl dezertyrų teroro yra buvę atsitikimų, kad kunigai buvo suimti be jokios kaltės ir be jokio reikalo, laikomi ilgą laiką, net nesuteikiant vyskupui žinios, kur jie yra, kuo kaltinami ir koks jų likimas. Bažnyčia norėtų, kad Vyriausybė - jei būtų reikalas kurį

kunigą suimti - darytų tai per prokuratūrą ir informuotų apie tai atitinkamą vyskupą.

5. Finansų Liaudies Komisarui jau esu rašęs apie reikalą atleisti kunigus nuo viengungio mokesčio ir nurodęs motyvus. Aš ir dabar šį dalyką palaikau.

Lietuvos Bažnyčia nuo seno turėjo nekilnojamojo turto, kilniais motyvais per ištisus amžius suaukoto jos tikinčiųjų. Rusų carizmo laikais dalis tų turtų buvo konfiskuota valstybės naudai, tačiau valstybė jautė pareigą mokėti už paimtą turtą nors menkus procentus pinigais. Tos praktikos laikėsi ir Nepriklausomos Lietuvos vyriausybė, paveldėjusi visus valstybės turtus. Bažnyčia negali sutikti už bažnyčių pastatus ar šventorius mokėti nepakeiliamus, kaip kai kur girdėti, mokesčius. Juo labiau, kad 1918 metais Lenino išleistu Bažnyčios nuo Valstybės atskyrimo dekretu bažnyčios atiduodamos tikintiesiems naudotis nemokamai ir neribotam laikui.

Bažnyčia nieko negalėtų turėti prieš fakultatyvinį ar priverstinį draudimo mokesť už Bažnyčios pastatus.

6. Be to, kunigai, negaudami iš valstybės jokios algos, yra apdedami dideliais mokesčiais, tartum bažnyčios būtų privačios pasipelnymo įmonės, o kunigai tų įmonių valdininkai.

Su pagrindinėmis religinėmis laisvėmis siejasi, be abejo, ir teisė turėti savo spaudą. Tikintieji juk negali apsieiti be maldaknygių, katekizmų, be tikybos vadovėlių, nors vieno kito žurnalo dvasininkijai ir laikraščio visiems tikintiesiems. Tuo tarpu, kai esamos laidos baigiamos išsemti, nieko naujo neleidžiama atspausdinti, netgi įsakoma naikinti religinės literatūros likučius.

Mes norėtume, kad Vyriausybė leistų mums spausdinti bent reikalingiausią religinę literatūrą.

7. Mūsų tikintieji žmonės patenka į Raudonąją armiją, jų yra ligoninėse, kalėjimuose ir patekusių į Sovietų Rusiją. Kol tikintis žmogus gyvas, jam rūpi ir religiniai-dvasiniai reikalai. Nėgana to: sunkesniais gyvenimo momentais tie reikalai žmogui yra didžiausia paguoda ir atrama, padedanti nugalėti sunkumus.

Deja, mūsų vyskupų kolektyvinis prašymas leisti Raudonosios armijos lietuviškiems daliniams skirti kapelionus nesulaukia atsakymo. Yra faktų, kad kai kurių ligoninių personalas neatsižvelgia į ligonių reikalavimą pakviesti kunigą ir kunigams draudžia ligonius lankyti. Kalinių niekas neaprūpina, o apie iš-

vežtuosius į Sovietų Rusijos kraštus mums patariama neužsiminti.

Bažnyčia norėtų, kad Vyriausybė duotų galimybę kunigui pasiekti visus tikinčiuosius, kur jie bebūtų, jei tik kunigo pageidauja. Juk taip yra visame pasaulyje, kur yra religijos laisvė.

a) Katalikų Bažnyčia vaikus, sulaukusius tam tikro amžiaus, rengia Išpažinčiai ir šv. Komunijai. Katekizuoja, kitaip sakant, supažindina su būtiniausiomis katalikų tikėjimo tiesomis, dorovės dėsniais, kataliko pareigomis, sakramentais, bažnytinėmis apeigomis ir t.t. Žodžiu, katekizacija yra trumpas, bet išsamus krikščioniškojo mokslo išdėstymas ir paaiškinimas. Katekizacija yra ir viena iš svarbiausiųjų kunigų pareigų (žr. kan. 1330). Kai kada tam reikalui kunigai kviečiasi į pagalbą ir pasauliečius (žr. kan. 1333). Tuo tarpu, deja, pasitaiko, kad vietos pareigūnai mėgina trukdyti kunigams atlikti jų pareigą ir tuo pažeidžia TSRS konstitucijos garantuojamą sąžinės laisvę. Būna trukdymų ir pamaldų metu: ginkluoti kareiviai bei vadina mieji istrebiteliai apsupa bažnyčias ir, susistatę kulkosvaidžius, tikrina kartais net bažnyčių dokumentus. Tokie įvykiai sukelia tarp besimeldžiančiųjų paniką, nerimą ir atgrasina tikinčiuosius nuo bažnyčios lankymo šventadieniais. Pasitaiko, kad ginkluoti, su kepurėmis ir rūkydami kareiviai įeina į bažnyčią ir čia, tuo metu vykstant pamaldoms, garsiai šūkauja pasikeisdami net necenzūriškais posakiais (Palomenė).

b) Kad kunigai galėtų tinkamai tvarkyti dvasinius tikinčiųjų reikalus, Bažnytinių Teisių Kodekso kan. 465 griežtai reikalauja, kad jie gyventų arti bažnyčios. Todėl prie kiekvienos bažnyčios yra kunigams ir bažnyčios tarnams skirti gyvenamieji namai, vadinami klebonijomis bei špitolėmis. Deja, pasitaiko, kad vietos administracijos organai reikalauja, jog iš klebonijų išsikeltų kunigai, o tas patalpas nori panaudoti visai kitokiems reikalams, pavyzdžiui, įsteigti jose gimdymo namus (Aukštadvaris).

c) Pagal Bažnyčios nuostatus kiekvienoje parapijoje turi būti vedamos metrikų knygos - užrašai: gimimo, jungtųjų, sutvirtinimo ir mirusiųjų, kurios turi būti stropiai saugomos (žr. kan. 470 - 1). Už to reikalavimo nevykdymą klebonai ir rektoriai yra baudžiami bažnytinėmis bausmėmis (žr. kan. 240 -1). Įvedus civilinę metrikaciją, metrikų knygos buvo iš bažnyčių valdžios atim-

tos, tačiau parapijų klebonai, vykdydami Bažnyčios reikalavimus, veda metrikų užrašus ir toliau vien tik religiniams tikslams. Kai kuriose parapijose mėginta paimiti ir tuos grynai religiniams tikslams vedamus metrikų užrašus. Tokio administracijos organų elgesio negalima laikyti teisėtu.

Be to, vietomis mėginama kunigams drausti teikti sakramentus - krikštą, moterystės sakramentą - laidoti mirusius, kol civilinės metrikacijos skyriuose nebus sudaryti atitinkami aktai.

Krikštas, jungtuvės yra sakramentai, grynai religiniai aktai, todėl jų teikimas ir teikimo laikas priklauso vien tik Bažnyčios kompetencijai. Net RTFSR santuokos, šeimos ir globos įstatymų Kodeksas, kuriuo valdžios pareigūnai stengiasi kartais savo reikalavimus pagrįsti, nieko nesako apie tai, kad aktus metrikacijos skyriuose reikia sudaryti pirmiau negu bažnyčioje.

Tamsta Pirmininke, domėjotės, ar Bažnyčia šiuo metu kovoja su girtuoklyste, ypač su samagono gaminiu. Turiu pabrėžti, kad Lietuvos Bažnyčia, rūpindamasi ir sielodamasi dėl savo tautos sveikatingumo, ypač daug dėmesio teikia kovai su girtuoklyste ir jos padariniais. Vyskupai ganytojiškais laiškais, o kunigai įvairiomis progomis - per misijas, per išpažintį - raginte ragina žmones prie blaivybės, nurodydami baisią girtuoklystės žalą ir dvasiai, ir kūnui. Bažnyčia yra įsitikinusi, kad toji kova būtų sėkmingesnė, jei prie jos prisidėtų ir pasaulietinė valdžia.

Štai keletas Bažnyčiai šiandien aktualių reikalų, kuriuos patenkinus atsirastų daugiau pasitikėjimo tarp Lietuvos katalikų ir Vyriausybės. Iš viso to, kas pasakyta, matyti, kad Bažnyčia prašo apsaugoti minimumą pagrindinių teisių, be kurių ji negali atlikti savo misijos visuomenėje. Bažnyčia mano, kad tai nėra kokios nors privilegijos iš valdžios pusės, o tik pripažinimas jai priklausančios natūralios teisės atlikti Kristaus jai pavestą misiją žemėje. Tik nesibaimindama dėl savo egzistencijos, ji gali dirbti ir būti naudinga visuomenei, o kartu ir valstybei.

Tamsta Pirmininke, klausiu, ką galėtų Bažnyčia naudingo padaryti valstybei? Turiu atsakyti, kad ji - kiek leidžia išgalės ir sąlygos - daro daug. Tiesa, jos veikimas nukreiptas daugiau į dvasinę sritį, todėl ne taip lengvai pastebimas. Didžiausias Bažnyčios darbas - tai ugdymas ir palaikymas žmonėse doros: sąžiningai atlikti pareigas, tvarkingai gyventi šeimoje, būti nesavanaudiškiems santykiuose su kitais, valdyti savo aistras, aukotis už kilnius idea-

lus, gerbti gyvybę ir turtą - tai dorybės, kurios yra taip naudingos kiekvienai visuomenei ir ypač valstybei.

Be to, Bažnyčia puikiai patarnauja valstybei ir netiesioginiu būdu: ji skatina švaros ir tvarkos pamėgimą (šventadieniai drabužiai, pasiruošimas šventėms), higieną ir sveikatos apsaugą (pasninkai, blaivybė), ugdo socialumą (bendros pamaldos, giedojimas, procesijos) ir tikrąjį demokratiškumą (lygybė prie klausyklos ir Dievo stalo), palaiko kalbą ir papročius (pirmosios knygos - religinės, lietuviški kryžiai). Nėra, galima sakyti, nė vienos gyvenimo srities, kuriai Bažnyčia nedarytų teigiamos įtakos.

Yra viena sritis, kurios Bažnyčia sąmoningai šalinasi ir vengia - tai politika. Tačiau Bažnyčia negali abejingai stebėti, kai politika grindžiama klaidingais principais ir trukdo jos tiesioginį darbą. Remdamasis šiuo principu, jau 1937 metais Šv. Tėvas Pijus XI pasmerkė vokiškąjį hitlerizmą ir ateistinį komunizmą, tačiau ir šiuo atveju nebuvo pasmerkti nei vadovaujantys asmenys, nei atitinkamų valdžių darbai ar padaryti konkretūs žygiai.

Tamsta Pirmininke, iškėlei šiuo metu Vyriausybei labai rūpimą dalyką - geruoju likviduoti ginkluotus žmonių būrius, besislapstančius miškuose. Tamstos žodžiais, jie žudo pareigūnus, plėšia gyventojus, trukdo atstatymo darbus. Valdžia turinti priemonių tam banditizmui padaryti galą, tačiau tai neapsieitų be nekaltų žmonių aukų. Tamstai, kaip lietuviui, rūpi, kad tauta nenukentėtų. Anot Jūsų, Bažnyčia galėtų šiame reikale daug padėti, nes, turėdama autoritetą žmonėse, ji mokėtų paveikti gyventojus, kad besislapstantieji grįžtų prie ramaus darbo. Vyriausybė viešai paskelbusi amnestiją visiems, kurie sugrįš iš miškų ir atiduos ginklus. Ji norėtų, kad žmonės ja pasitiktų.

Deja, Tamstos iškeltas reikalas dėl susidariusių aplinkybių man atrodo grynai politiškas. Todėl mano atsakymas į kvietimą padėti likviduoti ginkluotus būrius buvo ir tebėra neigiamas. Šį savo atsakymą motyvuosiu:

1. Ginkluotų būrių buvimas miškuose ir kitur, kaip man atrodo, nėra specialiai prieš vyriausybę nukreiptos akcijos rezultatas, bet greičiau pasekmė sąlygų, kuriomis Lietuva gyvena nuo karo pradžios.

2. Į tuos būrius, kaip ir Tamsta paminėjai, yra susitelkę labai įvairūs žmonės ir nevienodais tikslais: šalia lietuvių, vengian-

čių fronto, kalėjimo ir ištrėmimo, ten yra nemažai Raudonosios armijos dezertyrų, nusikaltusių pareigūnų ir net vokiečių. Vieni jų kelia sau kuklų uždavinį - nors laikinai apsaugoti savo gyvybę ir laisvę, kiti siekia politinių tikslų - jie žudo, pagaliau yra ir tokių, kurie užsiima banditizmu.

3. Ginkluoti būriai 1944-1945 metais žymiai padidėjo ir jų aktyvumas sustiprėjo. Tai paskatino politinio ir socialinio pobūdžio priežastys. Netinkamas kareivių, patekusių į Raudonąją armiją, aprūpinimas maistu, išvežimas apmokymui už Lietuvos ribų, maišymas lietuvių su kitataučiais skatino jų dezertyravimą. Suėmimai net visai nekaltų žmonių, netinkamas elgesys su suimtaisiais (neleidimas pasimatyti, net maisto įteikti), išvežimas kalinių iš Lietuvos, reikia manyti, taip pat priverstė visus, kurie save laikė kandidatais į kalėjimus, sprukti į mišką. Dažnai beatodairiškas gyvenamųjų plotų valymas su pasitaikančiomis nekaltų žmonių aukomis, ūkių apiplėšimas, deginimas - štai eilė skaudžių priežasčių, stumiančių gyventojus ieškoti miške apsaugos savo gyvybei ir laisvei.

4. Per mūsų pasikalbėjimą pažymėjau, kad Bažnyčia jokių būdu nepateisina savavališkų žudymų pareigūnų, įtariamų asmenų ir kitų. Ji skelbia principą, kad privačia iniciatyva nieko negalima žudyti, netgi ir valdžia negali žudyti nekalto. Kaltė turi būti neabejotinai nustatyta, ir tai teismine procedūra. Todėl Bažnyčia, smerkdama visokį neleistiną žudymą, negali to draudimo nukreipti tik į vieną pusę.

5. Tamsta, tarp kita ko, buvai paminėjęs, esą ginkluotuose būriuose dalyvauja ir kunigai. Bažnyčios įstatymai ir gyvenimo praktika griežtai draudžia kunigui užsiimti grynai politine veikla, juo labiau su ginklu rankoje.

Aš būčiau dėkingas, jei man, Tamsta Pirmininke, būtų pateikti konkretūs duomenys, galintys patvirtinti šį teigimą. Kiek man žinoma - nė vieno Kaišiadorių vyskupijos kunigo nėra pasislėpusio.

6. Bažnyčia supranta Vyriausybės susirūpinimą geruoju likviduoti ginkluotus būrius miškuose, tačiau vien iškilmingo pažado dovanoti bausmę (amnestijos) neužtenka tam, kad būtų sužadintas pasitikėjimas. Netolima praeitis ir šiuorpi dabartis turi savo kalbą: lietuvių masinis išvežimas 1941 metais ir nesugrąžinimas jų į Tėvynę (bent nekaltų, patekusių per nesusipratimą, kaip Tamsta pasakei), nuolatiniai suėmėjimai ir dėl to visus apėmęs netikrumo jausmas dėl savo rytojaus - juk tie dalykai neįkvėps

pasitikėjimo Vyriausybė. Gali būti, kad Vyriausybė duotus pažadus ištesės, bet argi tam reikalinga Bažnyčios garantija?

Man asmeniškai, kaip katalikų vyskupui ir lietuviui, sąžinė neleidžia imti ant savęs miškuose besislapstančių "amnestuotųjų" saugumą. Nubausti, kad ir kita dingstimi, jie priekaištaus man, juos apvylusiam.

7. Tamsta sakai, kad Bažnyčiai tektų atsakyti, jeigu prisieimtų imtis žiaurių priemonių ginkluotiems būriams likviduoti ir nukentėtų daug nekaltųjų. Bažnyčia pirmiausia atsakytų už savo veiksmus; kadangi ne ji sudarė sąlygas ginkluotiems būriams atsirasti, tai ne ji ir atsakys už jų likvidavimo pasekmes. Bet keliamas klausimas, ar Bažnyčia negalėtų sulaikyti tautą nuo nelaimės, jeigu įsikištų į šį dalyką savo autoritetu ir padrasintų žmones pasitikėti Vyriausybė? Esu tikras, kad toks Bažnyčios įsikišimas ne į savo reikalą sukeltų tik nepasitikėjimą ja pačia: būtų manoma, kad jos pareiškimas išgautas apgaulingu būdu ar per prievartą. Antra vertus, esu tikras, kad Vyriausybė kiekvienu atveju imsis tokių priemonių, kurios jai atrodys tinkamesnės, visai nežiūrėdama Bažnyčios.

Būdamas ne tik vyskupas, bet ir lietuvis, aš labai vertinu Tamstos patriotinius jausmus, kurie paskatino Tamstą šiuo sunkiu mūsų tautai momentu kreiptis į mane, kaip Bažnyčios atstovą. Esu giliai įsitikinęs, kad visos tautos pastangos ginti lietuvių tautą nuo nelaimių susilauks Viešpaties palaimos.

Štai keletas minčių, kurias jaučiu ganytojiška pareiga Tamsčiai pareikšti. Manau, kad Tamstos iniciatyva užmegztam mūsų kontaktui atsivers plačios galimybės, jeigu atvirai ir drąsiai spręsimė gyvenimo keliamas problemas.

(pas.) TEOFILIUS MATULIONIS, Kaišiadorių vyskupas

VYSKUPAS TEOFILIUS NESVYRUOJA

Vos Raudonoji armija 1944 metais įžengė į Lietuvą, buvo suimtas Daugų klebonas ir Merkinės dekanas kun. Vladas Mironas, kadaise buvęs vyriausiuoju kariuomenės kapelionu ir pagaliau net Ministru Pirmininku. Visą savaitę kunigą laikė Kaune,

uždarytą drėgname rūsyje, kur jį puolė alkanos žiurkės. Paleido, bet neilgam. Netrukus buvo antrą kartą areštuotas ir išvežtas į Vladimiro kalėjimą. Ten 1952 metais ir mirė: vieni teigia, kad paslydęs pirtyje ir užsimušęs, kiti - kad buvęs nušautas. O kada dar 1944 metais jam buvo pasiūlyta pasitraukti į Vakarus, jis atsakė:

- Košės privirėm, o kiti valgys? Iš Lietuvos niekur nesitrauksiu!

Be anksčiau minėto Kaišiadorių kurijos kanclerio, 1945 metais buvo suimti Kirdeikių, Aukštadvario, Kalvių ir I Varėnos klebonai. Neva darant kratą, faktiškai jie buvo apiplėšti, o klebonijas užėmė įvairūs pareigūnai arba vadinamieji "istriebiteliai" (naikintojai). Dėl tų įvykių 1945 m. spalio 3 d. vyskupas Teofilus kreipėsi raštu Nr. 618 į Valstybės saugumo liaudies komisariatą. Išdėstęs tuos skaudžius faktus ir apsakęs pareigūnų sauvaliavimą, vyskupas prašė pasirūpinti, "kad panašūs įvykiai nesikartotų".

Dar ir 1946 metais būriai ginkluotų vyrų kėlė krašte sąmyšį, sudarydami valdžiai daug rūpesčio. Kauno arkivyskupijos valdytojo prel. St. Jokūbauskio prievarta pasirašytas atsisaukimas neturėjo jokio poveikio. Panevėžio vyskupas K. Paltarokas parašė bendresnio pobūdžio ganytojišką laišką, tačiau jį skaitant bažnyčioje daug kas verkė... Kaišiadorių vyskupas Teofilus, kaip jau žinoma, atsakė į tą reikalą kištis. Vyriausybė, norėdama stipriau paveikti vyskopus, 1946 m. vasario 5 dieną sukvietė juos į posėdį Vilniuje. Pirmininkavo LSSR Aukščiausios Tarybos pirmininko pavaduotojas M. Šumauskas. Iš valdžios pusės dalyvavo dar NKVD komisaras Efimovas, Religinių kultų vyriausiasis komisaras Maskvoje Polianskis, Religinių kultų įgaliotinis Lietuvai Gailevičius; iš vyskupų - T. Matulionis, K. Paltarokas, M. Reinys ir prel. St. Jokūbauskis.

- Iki šiol tik du ordinarai tarė žodį banditizmo reikalu - vienas ganytojišku laišku, kitas paprastu laišku. Kiti tik žiūri ir stebi. Klausiu, ką vyskupai mano padaryti kolektyviai? - kreipėsi į vyskopus M. Šumauskas.

- Prieš keliasdešimt metų, - atsakė vyskupas Teofilus, - kunigo žodis daug reiškė, bet dabar jo įtaka sumažėjo. Dvasininkams Bažnyčios kanonai draudžia kištis į politiką. Prelato St. Jokūbauskio laiškas nedavė jokių teigiamų rezultatų. Visų vyskupų žodis

kitaip paveiktų, bet iki šiol vyskupai negalėjo susirinkti į konferenciją. Tiesa, vieną kartą Ukmergėje susirinko, bet tai baigėsi skaudžiais nemalonumais.

- Šiuo reikalu, - pridūrė Polianskis, - valdžia nekludys vyskupams susirinkti, tik tam reikia gauti valdžios leidimą ir pateikti dienotvarkę.

- Pagal kanonų nuostatus, - atkirto vyskupas Teofilus, - vyskupai savo tiesioginėms pareigoms atlikti negali prašyti jokio leidimo, o reikalavimas pateisinti dienotvarkę - tai nepasitikėjimo pareiškimas.

Buvo sutarta, kad vyskupai paruoš kolektyvinį laišką. Šiam reikalui jie prašė skirti ne mažiau kaip tris savaites. Plačiau išsikalbėta ir kitais einamaisiais reikalais - apie seminariją ir jos patalpas, apie bažnyčioms ir kunigams skiriamus mokesčius, apie jaunimo katekizacijos sąlygas ir galimybes.

Vyskupai patys vieni susirinko Kaune 1946 m. vasario 21 dieną. Be vasario 5 dienos pasitarimo dalyvių, čia buvo dar vyskupas P. Ramanauskas ir infulatas prel. A. Grigaitis. Vyskupą V. Borisevičių saugumas areštavo pakeliui į konferenciją. Susirinkę vyskupai dėl šio įvykio kreipėsi raštu į Aukščiausiosios Tarybos prezidiumo pirmininką J. Paleckį.

Buvo priimtas ir pasirašytas kolektyvinio ganytojiško laiško tekstas. Jis čia ir pateikiamas.

1946 METAIS VYSKUPŲ PRIIMTAS, BET VALDŽIOS NELEISTAS SKELBTI GANYTOJIŠKAS LAIŠKAS

Vardan Dievo Tėvo ir Sūnaus, ir Šventosios Dvasios.
Amen.

Mylimieji Jėzuje Kristuje!

Dievo sukurtasis pasaulis yra gražus. Viešpaties Dievo išmintis, visagalybė ir gerumas pabėrė gamtoje tiek gėrybių, turtų ir grožio, kad visa tai giliai stebina tikro mokslininko protą, kelia menininko susižavėjimą, džiugina ūkininko širdį.

Regimojo pasaulio viršūnėje stovi žmogus su savo žemišku kūnu ir nemirtinga dvasia. Ne žmogus savo dvasios ar kūno jėgomis nustatė gamtos tvarką ir dėsnius; ne, tai Dievo įvestoji tvarka, kurią žmogus panaudoja savo reikalams ir iš kurios, lyg iš pėdsakų, Dievą ir Jo savybes pažįsta. Dievo tvarkoje žmogus išaukštinamas: Šventasis Raštas vadina žmogų net Dievo bendradarbiu. Ar galima aukščiau iškelti žmogų? Apaštalų tikybos išpažinime "Tikiu Dievą" yra minimas kūno iš numirusių prisikėlimas, taigi sudvasintas kūnas dalyvaus amžinoje garbėje ar nelaimėje. Tad ir žmogaus kūnui teikiama ypatinga pagarba. Visos tautos net žmonių lavonams rodo pagarbą!

Visai gamtai Dievas įdiegė dėsnius, tvarką. Viešpats Dievas nustatė elgesio taisykles ir žmogui - regimojo pasaulio vainikui. Dešimt Dievo įsakymų trumpai, aiškiai ir griežtai nurodo žmogaus pareigas Dievui ir žmonėms. Tuose Dievo įsakymuose, arba Dekaloge, reikalaujama neturėti jokių žemiškų dievų, o tik vieną Dievą; reikalaujama net Dievo vardo netarti lengvamaniškai, be reikalo, be pagarbos; reikalaujama sekmadienį švesti, nes jisai skirtas maldai, susikaupimui, poilsiui. Dekalogas plačiau nusako atskiros žmogaus pareigas artimui, žmonėms. Tuo lyg pabrėžiama, kad kiekvienas žmogus turi daugiau progų bendrauti su kitais, tuo bendravimu parodyti savo ištikimybę Dievui. Mat Dievas reikalauja, kad ne tik Jį mylėtume, bet ir savo artimą mylėtume didele meile, kaip patys save. Dievas griežtai iš mūsų reikalauja gerbti savo tėvus, o per tai ir visus vyresniusius, tėvynę. "Nežudyk, nepaleistuvauk, nevok, nekalbėk netiesos, negeisk savo artimo moteries!" - tai pagrindiniai dėsniai, palaikantys saugumą, tvarką ir taiką šeimos, tautos, valstybės gyvenime.

Dievo Sūnaus atėjimas į šį pasaulį Jėzaus Kristaus asmenyje dar labiau išryškina Dievo įvestą pasaulio ir žmogaus gyvenimo tvarką. Kristus įsako laikytis teisybės ir ypatingu būdu reikalauja meilės net ir priešui, kitokių įsitikinimų žmogui. Mat ir klaidoje galima rasti kai kokią tiesos grūdą, o priešas greičiau pastebi kito silpnybes, ydas, ir už tai dera jam dėkoti. Reikia mylėti ir paklydėlį, žinoma, ne tam, kad jis ir toliau klystų, bet kad, pastebėjęs gerųjų meilę jam, greičiau atsipeikėtų ir grįžtų į doros kelią. Dievas štai kaip mus moko: "Mylėkite savo priešus ir melskitės už savo persekiotojus" (Mt 5, 44).

Dievo valia žmogui esant taip išaukštinam, kiekvienam da-

rosi suprantama, kodėl teisių mokslas, (...) Katalikų Bažnyčia taip uoliai gina žmogaus asmens gyvybę, (...) pilietines laisves, iniciatyvą ir kūrybą, visas tas dvasios gėrybes, kuriomis Dievas yra gausiai apdovanojęs žmogų ir paskyręs jį savo tarnybai, kaip sako Šv. Raštas: "Ar gyvename, ar mirštame - mes esame Viešpaties" (Rom 14, 8).

Žmogus - ne mašina, kuri aklai, mechaniškai veikia. Jis yra protu ir laisva valia Dievo apdovanojama būtybė, kuri gali, Dievo malonės padedama, tiesą pažinti, gėrio siekti, visas pagundas į pikta nugalėti. Bet, deja, ne visi žmonės brangina Dievo nustatytą tvarką, Dievo gerumą ir meilę, pareikštą žmonėms. Nuodėminga puikybė, niekinanti kitus, besotis gobšumas, skatinantis visa grobti sau, palaidi kūno geiduliai - tai tos didžiosios nuodėmės, iš kurių veržiasi visa, kas nedora, pikta, bjauru, žiauru, kas apkartina gyvenimą, išspaudžia ašaras, kas smurtą vartoja, žudo, gaisrais švaistosi, kas Kaino, Judošiaus darbus atlieka. Tokie žmonės praranda net paprastą išmintingumą. Šv. Raštas pabrėžia: "Išmintis neįeina į piktavalei sielą ir negyvena pavergtame nuodėmės kūne" (Išm 1,4).

Dvidešimtajame amžiuje mūsų karta jau išgyveno du baisių pasaulinių karų; antras karas buvo baisesnis ir žiauresnis, taigi turėtų susigėsti tie, kurie, nepaisydami Dievo nustatytos tvarkos, skelbia, kad žmonių visa laimė esanti kultūros pažangoje. Kiekvienas karas krikdo žmonių dorą, sukelia padugnes, kursto kriminalinius nusikaltimus. Todėl ir karui pasibaigus daug kur pasireiškia smurtas, savavališkos žudynės, padegimai, bjaurus melas, beatodairiškas kerštas. Tuo būdu naikinama didžiausia tautos brangenybė - žmonės, griauamas ūkis, žmonių širdys apnuodijamos, gyvenimas apkartinamas. Tai rodo, kad dalis žmonių gyvenimą supranta netinkamai, kad jų sąžinė nešvari.

Nuodėmė yra begalinis nelaimių ir kančių šaltinis. Maža to, tas nelaimės ir kančias sukelia žudymų, padegimų, kreivų priesaikų nuodėmės, už kurias Katalikų Bažnyčia baudžia dvasinėmis bausmėmis. Nuodėmės traukia į nelaimę ir ištisas tautas, kaip tai teisingai nurodo Šv. Raštas: "Teisybė pakelia tautą, nuodėmė gi daro tautas nelaimingas" (Pat 14, 34). Kam rūpi Dievo meilė, kas siejojasi dėl savo tautos gerovės, tas privalo kuo skubiausiai pamesti nuodėmių kelią ir stoti į kūrybinį darbą: atitaisyti sužalotą žmogaus dvasią bei charakterį ir prisidėti prie savo krašto atstatymo darbo.

Praūžus baisiajam ir žiauriajam karui, matant begales griuvėsių miestuose ir kaimuose, žmonių būdą ir elgesį, nuoširdžiai **trokštant** visuomenės gyvenimo gerovės pakėlimo, reikia gyviausiai imtis darbo tiek dvasios, tiek medžiagos srityje, atstatyti, kas sugriauta, ir daug nauja, gera sukurti. Darbo klausimas opus: siekdami jį išspręsti, laužo galvas valstybės vyrai ir visuomeninio gyvenimo žinovai.

Darbas yra rankų ir proto: dirba ūkininkas, fabriko darbininkas ir amatininkas; dirba mokytojas, auklėtojas, kunigas, valdininkas, karys. Darbas yra naudingas kūnui ir dvasiai, jisai yra žmogaus veikimo centre, bet jis visada pasilieka tik priemonė, o ne žmogaus gyvenimo tikslas. Vadinasi, nevalia žmogaus asmens paaukoti darbui, nes tai būtų išnaudojimas.

Gerą ir gerai dirbamą darbą, kad ir mažiausią, visai drąsiai galima vadinti garbingu. Darbas kuria civilizaciją ir kultūrą. Visi išradimai, mokslas, menas, dvasios pažanga - tai darbo vaisiai.

Dievas gausiai apdovanojo žmogų dvasios ir kūno jėgomis, įvairiais gabumais, tad kartu suteikė jam ir darbo teisę bei prievolę. Dievo Apreiškimas įsakmiai tą prievolę pabrėžia, pavyzdžiui, viename šv. Pauliaus laiške sakoma: "Kas nenori dirbti, tenevalgo!" (2 Tes 3, 10). Kita vertus, žmogus savo darbu pelnosi ne tik garbę, bet ir uždarbį, vietą visuomenėje, net patiria vidinio džiaugsmo, kai darbas yra dirbamas mokslo ir kultūros nustatytomis sąlygomis. Privalu tad kiekvienam, kas darbą organizuoja, paisyti, kad dirbantysis būtų traktuojamas kaip asmuo, o ne kaip bedvasė mašina, kad būtų tinkamai atlyginamas ir pagaliau kad gautų reikalingą poilsį, kurio metu jisai turėtų laiko ir progos tiek savo dvasios reikalams, tiek savo sveikatos jėgoms atgauti.

Darbo vaisiai džiugina tiek patį darbininką, tiek ir visuomenę, jei darbas atliekamas profesionaliai, su atsidėjimu ir meile. Darbas drauge yra ir malda, jei žmogus, pradėdamas darbą, jį aukoja Dievui, sąžiningai atlieka ir vengia aplinkybių, kurios galėtų kenkti darbo gerumui, pavyzdžiui, blogų kalbų. Be to, darbas sudaro pagrindą įgyti nuosavybei, kuri reikalinga fizinei žmogaus egzistencijai.

Pagaliau krikščioniškos minties ir gyvenimo santrauka skamba - "Melskis ir dirbk!" Be darbo, dar reikalinga ir malda. Malda yra mūsų tiesioginė tarnyba Dievui, mūsų Sutvėrėjui, mūsų didžiausiam Geradariui, mūsų būsimajam Teisėjui. Žmogaus

malda yra numatyta Dievo tvarkoje. Teisingai sako šv. Tomas Akvinietis: "Mes meldžiamės ne tam, kad Dievo planai pasikeistų, bet kad įvyktų tai, kas tame plane buvo nustatyta įvykdyti priklausomai nuo mūsų maldų". Kuo labiau žmogus artėja prie Dievo per maldą ir meilę, tuo skaidresnis darosi jo protas, tuo šviesiau žmogus mato bei sprendžia. Kas meldžiasi, tas noromis atlieka kad ir labai sunkius savo darbus, nes juos aukoja Dievui. Be galo graži ir reikšminga malda "Tėve mūsų". Joje išreikšti svarbiausieji mūsų reikalai ir prašymai. Ji yra visuotinė, kaip mūsų, katalikų, tikėjimas yra visuotinis. Tėvai katalikai, pasirūpinkite, kad jūsų vaikučiai melstųsi, nes jų nekaltų širdžių malda labai meili Dievui.

Didis astronomas Kepleris taip meldėsi: "Ačiū Tau, mano Sutvėrėjau ir Viešpatie, kad Tu man leidai džiaugtis ir stebėtis Tavo sutvėrimais. Tavo darbų garbę paskelbiau žmonėms, kiek mano ribotas protas galėjo suprasti Tavo begalybę!"

Šios gadinės pasaulinės reikšmės rašytojas italas Dž. Papi ni taip kreipiasi į Dievą: "Tu matai, Jėzau, mano reikalus! Tu matai, ligi kokio laipsnio siekia mūsų vargai! Tu puikiai žinai, kaip neatidėliotini yra mūsų reikalai, kaip kietas ir jautrus yra mūsų skurdas ir beviltiškumas! Tu žinai, kaip mes reikalingi Tavo paramos, kaip labai reikalingas Tavo sugrįžimas!"

Mylimieji Kristuje! Atsikratę visų negerovių, kurios suminėtos šiame ganytojiškajame laiške, apsišarvavę gyvu tikėjimu, gryna sąžine, uoliu profesionaliu mokėjimu, stokime į kūrybinį darbą mūsų krašte Dievo garbei, visuomenės gerovei!

Dievo palaima tebūna su mumis visais! AMEN.

(pas.) K. PALTAROKAS, Panevėžio vyskupas

(pas.) T. MATULIONIS, Kaišiadorių vyskupas

(pas.) P. RAMANAUSKAS, Telšių vyskupas

(pas.) M. REINYS, titul. arkivyskupas, Vilniaus apašt. administratorius

(pas.) Prel. Stanislovas JOKŪBAUSKIS, Kauno metropolito pavaduotojas

(pas.) Infulatas Al. GRIGAITIS, Vilkaviškio vyskupo įgaliotinis.

REPRESIJOS PRIEŠ VYSKUPUS

Sio kolektyvinio vyskupų ganytojiško laiško tekstas buvo įteiktas Komisarų tarybos pirmininkui ir iš jo per įgaliotinį Gailevičių gautas toks jo įvertinimas:

1. Vyskupų laiškas esąs sąmoningai antitarybinis ir net provokacinis;

2. Jo skelbimas būtų lygus ginklų laikymui bažnyčiose;

3. Vyskupų konferencija neturinti tikslo ir galinti išsiskirstyti.

Vyskupas Teofilus tų pačių 1946 metų gruodžio 18 d. buvo suimtas kartu su savo generalvikaru prel. J. Labuku; rytojaus dieną Žasliuose suėmė ir kan. M. Cijūnaitį.

Arkivyskupas M. Reinys ir vyskupas R. Ramanauskas, taip pat suimti 1946 metais, buvo ilgai tardomi ir nuteisti: pirmasis gavo 25 metus ir 1953 m. lapkričio 8 d. mirė Vladimiro kalėjime, ten ir palaidotas; antrasis grįžo iš lagerių suluošintas ir mirė Lietuvoje 1959 metų spalio 13 dieną; palaidotas Telšių katedroje. Vyskupas K. Paltarokas buvo priverstas iš Panevėžio persikelti į Vilnių ir čia mirė 1958 metų sausio 3 dieną; palaidotas Panevėžio katedroje.

Kauno arkivyskupijos valdytojas prel. St. Jokūbauskis labai graužėsi dėl viso to, ką jam teko išgyventi, visai nusilpo ir mirė 1947 metų vasario 3 dieną; palaidotas Kauno bazilikos šventoriuje. Kauno arkivyskupijos valdytoju liko kan. Juozas Stankevičius.

TREČIĄ KARTĄ ČEKISTŲ RANKOSE

"1946 metų gruodžio 18 d., apie 10 val., - pasakoja vėliau vyskupu tapęs J. Labukas, - atėjo neva valdžios pareigūnas paklausti, ar gavome iš Vilniaus atsakymą dėl rūmų. Pakviečiau vyskupą Teofilų ir pasiūliau visiems išgerti kavos.

"Svečias" atsisakė. Tuo tarpu už durų stovėjęs kitas pareigūnas nubėgo į lauką "atnešti rašto", o ten jau laukė keli kareiviai. Mums buvo perskaitytas arešto orderis ir duota 15 min. pasirošti. Nuėjęs į savo kambarį, apsigilėjau "stalinuvka", apsiačiau vokiškais veltiniais, apsiūtais oda. Šalia stovėjo kareivis ir nepaleido manęs iš akių. Susodino mus abu į brezentu aptrauktą sunkvežimio kėbulą, į jį sulipo dar keturi kareiviai su kulkosvaidžiais ir automatais.

Mudu vienas kitam atlikome išpažintį. Mus įspėjo nesikalbėti ir perskyrė brezentu pala. Buvo apie 12 val., kai išvežė iš Kaišiadorių. Vilniuje saugumo kieme išlaukėme iki 6 val. vakaro; kažkas nuo suolelio sugebėjo nudžiauti vyskupo pirštines... Paskui mus sukišo į būdą, vieną greta kito. Mane pirmą pašaukė į kanceliariją. Čia apklausė, kratė ir fotografavo; atėmė rožančių, akinius, didinamąjį stiklą ir pinigus. Mane uždarė į ketvirtą kambarą, o vyskupas pateko į kitą koridoriaus pusę. Ilgą laiką nežinojau, kad Žasliuose buvo areštuotas ir kan. M. Cijūnaitis!"

Saugumo rūmuose vyskupą Teofilijų uždarė į rūšį, kur buvo daugiau lietuvių. Apie devynis mėnesius jam teko gyventi vienoje kameroje su inžinierium statybininku iš Kauno Bruniumi.

Kaliniai pasakojo, kad per tardymą juos mušdavo beržinėmis lazdomis: tiek pliekdavo, kad net tos beržinės buožės sutrupėdavo! Kai pradėdavo mušti, skaudėdavo, o paskui jau ir skausmo nebejausdavai... Tardydavo naktimis. Prižiūrėtojas per kameros langelį tyliai pasakydavo pirmąjį raidę pavardės to kalinio, kuris šaukiamas tardyti. Visi, kurių pavardės prasidėdavo tąja raide, turėdavo prižiūrėtojui prisistatyti, ir tas pasirinkdavo vieną iš jų - "Davaj!" arba "Pošli!" (Išeik! Eime!) Kalinys eidavo pirmas, sunėręs už nugaros rankas; dairytis ir kalbėti nevalia; jei pasitaikydavo susitikti su tokiu pat kaliniu, varomų priešais, tekdavo pastovėti atsisukus į sieną, kad nepamatytum kalinio - draugo...

Vyskupas Teofilius eidavo į tardymus su sutana ir kamža, kaip prie altoriaus. Jo tardytojas turėjo pripažinti: nors vyskupas per tardymą nedaug tekalbėdavo, bet visada sakydavo tik tiesą... Neturint už ką vyskupą Teofilijų rimčiau apkaltinti, apsieita be teismo - Maskvos ypatingoji taryba ("Osobojė Soveščianijė") paskyrė jam tais laikais palyginti nedidelę bausmę - tik septynerius metus kalėjimo! Prel. J. Labukas nuteisiamas 10 metų.

Iš Vilniaus vyskupas Teofilius buvo išvežtas 1947 m. lapkričio 19 d. ir tik po geros savaitės pasiekė Oršos paskirstymo punktą. Toje ilgoje kelionėje jam teko "susipažinti" su "draugais" vargimais. Kareiviams - nuteistųjų palydovams - pritariant, jie nuolat "kratydavo" beteisius vagono keleivius ir atiminėdavo iš jų maistą, vertingesnius daiktus. Visa tai jie atiduodavo kareiviams, nenuskriausdami, aišku, ir savęs... Traukinio palydovai kartkartėmis lipdavo ant vagono stogo ir daužydavo jį ir sienas dideliais mediniais kūjais, neva tikrindami, ar nebandoma kurioje vietoje išsilaužti, o iš tikrųjų tik stengdavosi vežamiesiems įvaryti daugiau siaubo...

ORŠOS PASKIRSTYMO PUNKTE

Po ilgos varginančios kelionės vyskupas Teofilius 1947 m. lapkričio 27 dieną buvo jau Oršos paskirstymo punkte, vadinaamojoje "peresylkoje". Iš čia ant popieriaus lapo, sulenkto į trikampį (apie kokį nors voką ir svajoti niekas negalėjo), jis rašo vieną kitą laišką saviesiems į Lietuvą. Vyskupas džiaugiasi, kad iš jų šeimos bus bent vienas kunigas (turimas mintyje Jonas Pilka). Jis liūdi dėl jo tėvelio - Mykolo Pilkos staigios mirties. Savo krikštasūniui, Jeronimo sūnui, jis rašė: "Mokykis gerai, kad Tėvynė ir tėvai susilauktų iš tavęs gero lietuvio ir sūnaus!"

Jam rūpi, kaip auga dar visai nedidukė Jeronimo duktė Marytė, o vėliau jis prašys atsiųsti jos nuotrauką ir klaus, ar ji dar nepamiršta pasimelsti už savo dėdę... Laimė, kad Oršos paskirstymo punkte pasitaikė gera gydytoja. Ji kovo 13 dieną perkėlė vyskupą į ligoninę. Čia jis ir laikėsi vieno gydytojo palankumo dėka, o tas palankumas buvo laimėtas dovanomis iš gaunamų siuntinių ir pinigais - jam pakišdavo po 100 rb.

1948 metais, sausio pradžioje, vyskupą Teofilijų Oršoje apkalnė jo brolis Juozas ir brolienė Emilija. Jie paliko jam siuntinį ir pinigų, bet pasimatyti negavo. Jie norėjo paimti vyskupui nereikalingą sutaną ir paltą, kad sumažintų bagažą, kuris labai apsunkindavo kalinį, kai tekdavo keltis iš vienos vietos į kitą. Tačiau ir šito padaryti jiems neleido. Jis pats rašė ir prašė jam rašyti ru-

siškai, bet vėliau, pasirodo, adresatą pasiekdavo ir lietuviškai parašyti laiškai, tik gal ne taip greit.

Oršoje vyskupui Teofilui teko išbūti be kelių dienų penkis mėnesius. Laiškuose jis užsimena, kad jau norėtų patekti į kurią nors pastovią vietą, nes sunku laukti taip varginančios persikraustymo kelionės... Iš jo laiškų sužinome, kad tuo metu Oršoje kalėjo kunigai Pivariūnas, Pukėnas, Vunderlikas. Arkivyskupas M. Reinys buvo nuteistas 25 metams ir rašęs apeliaciją. Vyskupui Teofilui Oršoje pavyko pasikeisti laiškais su prel. J. Labuku. Oršos ligoninėje vyskupas gulėjo vienoje palatoje su kun. Mykolu Kuliavu.

Apie tai, koki įspūdį vyskupas Teofilus, kalėdamas Oršoje, paliko kaliniams ir medicinos personalui, paminėta šios monografijos įvade, ir to nebekartosime.

VLADIMIRO KALĖJIME

1948 m. balandžio 25 dieną vyskupą Teofilų išvežė į Vladimiro kalėjimą. Šiame kalėjime buvo apie pustrėčio tūkstančio kalinių. Vyskupas žinojo, kad lietuvių čia kalėjo iki 40, tarp jų - ir arkivysk. M. Reinys, dar vienas kunigas marijonas (ar tik ne V. Šauklys?) ir vienas jėzuitas, kurių pavardžių vyskupas nebeprisiminė. Kaliniams susitikti nebuvo galima.

Šio kalėjimo režimas buvo labai griežtas: vyskupas galėdavo parašyti tik du laiškus per mėnesį - broliams Juozui ir Jeronimui. Netrukus Jeronimas atsuntė jam pirmąjį siuntinį ir 200 rb. Rugpjūčio mėnesio laiške vyskupas rašo, kad su sveikata jam esą geriau negu paprastai, gal ir todėl, kad krautuvėje galima nusipirkti ne tik svogūnų, bet ir slyvų, kurios taiso vidurius. Vėliau jis prašo atsiųsti česnako, svogūnų, aliejaus ir net tabako (aišku, kitiems pavaišinti).

1948 metų pabaigoje į Vladimirą iš Lietuvos atvažiavo Uršulė Navickaitė ir Emilija Burokaitė su siuntiniais kaliniams: pirmoji - arkivysk. M. Reiniui ir prel. J. Laukaičiui (ieškojo ir kun. V. Mažono), antroji - vyskupui Teofilui. Minėtas moteris labai palankiai sutiko kalėjimo viršininkas; tik išsiaiškinęs, kad joms

rūpi ir kai kurie kiti kaliniai (kunigas Mažonas), jis atšalo ir į moterų pastangas ėmė žiūrėti įtariai. Pasimatyti su kaliniais joms neleido, bet vyskupas džiaugėsi gavęs Kalėdoms plotkelių. Atvežtųjų vaistų jam neatidavė, pakeitė savais.

Nuo 1949 m. kovo 1 d. siuntinius visai uždraudė, bet panaikino visus piniginių perlaidų ribojimus. Kalėjime buvo krautuvėlė, kur kaliniai galėdavo nusipirkti kai ko ir iš maisto produktų. Tuo tarpu dar pagal seną tvarką kovo mėn. pradžioje vyskupas Teofilus vienu kartu gavo net aštuonis siuntinius, iš kurių keturi buvo iš Kaišiadorių. Pinigų jam atsiųsdavo reguliariai kas mėnesį po 200 rb.

Vėliau vyskupui teko kurį laiką gyventi drauge su kun. V. Mironu ir Janulaičiu. Nors Kaišiadorių vyskupijos valdytojas prel. B. Sužiedėlis 1954 metais taip pat buvo atvežtas į Vladimiro kalėjimą, tačiau su vyskupu Teofiliumi jam matytis neteko. Gyvenimas kalėjime buvo vienodas, neįdomus, pilkas. Štai kaip vyskupas aprašo nuotaikas Vladimiro kalėjime:

"Aš visą dieną ir naktį būdavau uždarytas kambaryje, be jokio darbo, tik apie valandą per parą išleisdavo "na progulku" (pasivaikščioti) uždaroje keliolika žingsnių ilgio ir pločio turinčioje vietoje. Tik tiek laiko turėdavau pakvėpuoti grynu oru. Nei medelio, nei žolelės, nei gyvos dvasios, išskyrus sargybą..."

Laikomas Vladimiro kalėjime vyskupas keletą metų nesiiskundė dėl savo sveikatos. Net gydytojai sakydavo kitiems pacientams:

- Imkite iš jo pavyzdį! Matote, kaip jis gerai atrodo!

Viename laiške vyskupas rašo: "Baigiu 80-uosius metus (1952m.), bet visoje pilnybėje nejaučiu jų sunkumo!"

Visur jis turėjo gerų draugų - ir katalikų, ir nekatalikų. Iš susirašinėjimo matome, kad vyskupas labai jaudinasi dėl savo brolio Juozo sunkios ligos ir jo žmonos - energingosios Mikalinos silpnėjimo... Jis pakartotinai siūlo broliui nuo vandens ligos gerti "juodojo bezo" (alyvų) žiedų arbatą, naudotis Kneipo metodu - homeopatija. Jis labai norėtų dar pasimatyti su savo broliu Juozu Aukštojoje Panemunėje (Staugaičio 15, vėliau Pušų), tačiau visiškai sutinkąs su Dievo valia, katram šį pasaulį palikti pirmam ir ten laukti kitų, tik pageidaujās "sudėti savo kaulus gimtoje žemėje!"

1955 metais buvo galima susirašinėti jau tik su giminėmis - rašyti ir gauti vieną laišką per mėnesį, o siuntinių kas mėnesį gauti

ne daugiau kaip keturis, po 4 kg. Apie kun. Vailokaitį, 1953 m. liepos 5 d. mirusį Paštuvoje, vyskupas Teofilus viename laiške taip atsiliepia: "Tai buvo žmogus didelio proto, labai geros ir jautrios širdies kito vargū - šviesi asmenybė!"

Vieną dieną vyskupas buvo perkeltas iš kameros antrajame aukšte į kitą kamerą - trečiajame. Čia jis ir susirgo. Jautėsi taip blogai, kad po pasivaikščiojimo pats vienas nepajėgdavo užkopti į trečiąjį aukštą. Šitą ligą savo viename laiške jis taip aprašo:

"Aš visą laiką jaučiausi visai sveikas, bet maždaug nuo lapkričio 20 d. atsiguliau į ligoninę, kur pilna žodžio prasme išgulėjau patale iki 1954 m. gegužės 28 dienos: išsiderino širdis, ištino visas kūnas, kankino nemiga, netekau apetito: žodžiu, jaučiausi labai blogai; gydytojai ir aš praradome viltį, kad pasveiksiu..."

Tuo tarpu gandai ir kalbos, kad kalinius gali paleisti, jaudino visus. Vyskupas Teofilus netgi prašo brolienę Mikaliną pasiteirauti, kaip būtų galima grįžti į Lietuvą lėktuvu. Jis norėtų, kad, be Mikalinos, jį lydėti atvyktų koks nors tvirtas vyriškis, nes pats esąs dar toks ligotas, kad daiktų kilnoti nepajėgsias... Vyskupo septynerių metų kalėjimo bausmė pasibaigė 1953 metų gruodžio 18 dieną. Tada jis raštu kreipėsi į SSRS generalinį prokurorą ir Vidaus reikalų ministeriją, kad leistų jam grįžti į Lietuvą. Kaune gyvena brolis Juozas, kuris jį išlaikytų, prižiūrėtų ir gydytų. Jis prašo brolienės Mikalinos, kad ji po du kartus per savaitę vis teirautųsi vietinėse įstaigose Vilniuje ir Kaune, ar nėra atsakymo į tuos prašymus. Būtų gera, kad kas nors parašytų į Maskvą prašydamas šį reikalą pagreitinti.

"Rodos, 1954 m. balandžio mėnesį, - rašo vyskupas, - iš Maskvos į Vladimirą atvyko SSRS kalėjimų viršininkas ir pareiškė, kad mano prašymas yra patenkintas ir aš greitai laiku važiuosiu į Lietuvą."

Po poros savaičių pas vyskupą atėjo kažkoks vyriškis ir ėmė kalbėti apie popiežių nebūtus dalykus. Vyskupas Teofilus į tai atsakė:

- Aš pirmą kartą apie tai girdžiu!

- Esi vyskupas, tai turi žinoti!

- Jau septyneri metai esu kalėjime, - sako jam vyskupas, - tai iš kur galiu visa tai žinoti? Žinau tik tiek, kad popiežius rūpinasi mūsų dvasiniais reikalais. Kad jis veiktų prieš komunizmą ir prieš SSRS, nežinau ir pirmą kartą tai girdžiu iš jūsų lūpų! Ko jūs

norite iš Šventojo Tėvo? Jis yra visų katalikų galva ir pirmiausiai rūpinasi mūsų sielos reikalais. O kai gali ir kai to reikia, taip pat rūpinasi ir materialiniais reikalais...

Toks vyskupo atsiliepimas apie popiežių šiam valdininkui enkavedistui labai nepatiko, ir jis greit nutraukė kalbą.

- Ateisiu rytoj, - tarė, - gal ką nors atsiminsi...

Teisybė, rytojaus dieną jis atėjo, tačiau vyskupas ir šį kartą neprisiminė apie popiežių nieko blogo.

1954 metų gegužės 28 dieną vyskupui Teofilui paliepė už-eiti su savo daiktais į raštinę. Tą pačią dieną, medicinos sesers ir vieno vyriškio lydimas, jis išvažiavo iš Vladimiro kalėjimo per Maskvą, tik ne į Kauną, kaip buvo žadėta, bet į Mordoviją, į Zubovo-Polianskij invalidų namus.

INVALIDŲ NAMUOSE MORDOVIOJE

Pavažiavus nuo Maskvos apie 450 km Riazanės link, yra Potmos geležinkelio stotis, o už pusantro kilometro nuo jos, gana graziame miške stovi invalidų namai. Tai tik dar neseniai pradėtoji kurti "tam tikros paskirties" įstaiga (dom osobovo naznačeniya). Į ją nepatekdavo nei vagys, nei vadinamieji "blatniakai". Tuo metu šioje vietoje stūksojo dar tik keturi mediniai barakai, o juose gyveno 98 invalidai.

Čia atvežtą vyskupą Teofilų jo palydovai ant neštuvų užnešė į antrąjį aukštą ir apgyvendino viename kambaryje su rusų karišku. Ligonis jautėsi toks silpnas, kad pats nepajėgė lipti laiptais. Jis tuojau pateko į ligoninę. Birželio mėn. viduryje vyskupą aplankė iš Lietuvos atvykę kun. J. Pilka ir brolienė Mikalina. Žydė daktarė sakė, kad ligonio būklė yra kritiška ir beviltiška. Ligoniuui leista su svečiais matytis ir kalbėtis. Jie galėjo ten pat ir nakvoti. Vyskupas Teofilus perdavė kun. J. Pilkai žodinį testamentą.

Tačiau, visų nustebimui, kelis mėnesius pasirgęs, vyskupas išėjo iš ligoninės gyvas ir pasveikęs. Štai kaip jis pats viename laiške aprašo savo sveikatos būklę:

"...Aš greit patekau į ligoninę ir joje išbuvau iki 1954 m. liepos 22 d. Aukščiausiam garbė ir padėka: sustiprėjo širdis, tinimas nesikartojė, atsirado apetitas, pagerėjo miegas ir savijauta; žodžiu, pasitaisiau, kaip tik įmanoma pasitaisyti žmogui, turinčiam 82 metus..."

Net ir taip nusilpęs, vyskupas jau birželio mėn. rašo, kad džiaugiasi gegutės kukavimu, lakštingalų balsais. Jis dėkoja už siuntinyje gautą gabaliuką naminės duonos, kurios nevalgęs septynerius metus ir septynis mėnesius! Jis pagiria savo kambario draugą Mykolą, kuris miške prirenka visokių grybų, tik nemoka jų marinuoti... Išėjęs iš ligoninės, vyskupas Teofilus turi vargo su vieninteliu apatiniu dantimi. Kad ir pataisytas, protezas tiek sugadinęs "smagenas", kad valgyti tenka kenčiant didelį skausmą, tai atsiliepia ir viduriams. Reikėtų paskutinį dantį išrauti ir padaryti du naujus protezus, betgi technikas už šešių kilometrų, kaip jį pasiekti? Paklauskime paties vyskupo pasakojimo apie to gyvenimo sąlygas:

"Čia esame septyni lietuviai: prelatas Pukys, gydytojas, aklas inteligentas, buvęs ūkininkas iš Kaišiadorių apylinkių ir du buvę geležinkeliečiai inteligentai... Mes, invalidų namų gyventojai, esame laisvi žmonės, laisvai susirašinėjame, tik mus, kaip ir visus invalidus, laiko savo žinioje - priežiūroje. Apranga ir visas išlaikymas - valstybiniai. Apranga - padori, iš gan geros medžiagos, maistas gan gerai paruoštas, o kas turi pinigų ir gauna siuntinius, tam visko pakanka..."

Viename iš laiškų apie maistą rašoma:

"Sekmadieniais pusryčiams - pieniška sriuba, dvi stiklinės kavos su pienu; pietums - šaltų barščių lėkštė, mažas kotletėlis su žirnių koše, stiklinė spanguolių kisieliaus; vakarienei - bulvių košė su žuvelėmis... Man beveik gana..."

Jis aprašo ir gamtą:

"Miškas gana gražus, mišrus - pušys, eglės, beržai, ąžuolai. Oras geras ir sveikas. Vasarą buvo uogų - žemuogių, o rudenį - grybai, riešutai, ąžuolų gilės, iš kurių padaroma puiki, skani kava".

Iš laiškų sužinome, kad vyskupas 1954 m. rudenį po dvi ar net tris valandas per dieną praleidžia gryname ore - kieme ar miške; ir vis dėlto jis rašo:

"Mano pilkas gyvenimas slenka vienodai, be įvairumų, be įdomybių, su vieninteliu troškimu - kuo greičiausiai grįžti į Tėvynę..."

Jau trečią kartą gyvenime jį vargina išijas (1930 m. Solovkuose, 1936 m. Kaune ir dabar). Jis paaiškina, kad jo, kaip vyskupo, pasirinktas herbas su trimis kryžiais turėjęs reikšti tris svarbesnius gyvenimo periodus: mokslo metus, kunigystę ir vyskupavimo laiką.

"Tačiau, - rašo jisai, - gyvenimas parodė ir kitą kryžių reikšmę: tris kartus savo gyvenime sėdėjau kalėjime: pirmą kartą 1923 m. Maskvoje Vyr. Teismas nuteisė trejus metus kalėti, sėdėjau dvejus ir grįžau į Leningradą; antrą kartą gavau 10 metų į Solovkus, atsėdėjau ketverius ir 1933 metais grįžau į Lietuvą; trečią kartą gavau septynerius metus, sėdėjau Vladimiro kalėjime ir dabar baigiu jau aštuntuosius sėdėti... Du mažesni ir vienas didesnis..."

Savo laiškuose jis mini dar Nevos Vartų mokyklos mokytoją-širdietę: atleista iš Čiobiškio su maža pensija, ji įsitaisiusi Vilniuje, Medicinos mokykloje, "pašluoja ir raštinėje budi, paspaudžia skambutį prieš pamokas ir po pamokų..."

Artėjant 1954 m. Kalėdoms, invalidų namų lietuviai, jų tada čia buvo 39 (tarp jų šešios moterys ir trys kunigai), norėjo surengti bendras Kūčias, tačiau tam reikalui negavo patalpos (valgykloje neleido). Teko pasidalyti mažomis grupėmis. Vyskupas valgė Kūčias aštuonių žmonių grupėje, kurioje, be lietuvių, buvo vienas vengras, vienas slovakas ir vienas lenkas. Šieno gauti nepavyko. Buvo kartu ir džiugu, ir liūdna...

1955 metų pradžioje savo brolio Jeronimo dukrai Marytei, kuri mokosi penktoje klasėje ir turi gerą auklėtoją, vyskupas Teofilus siunčia Kalėdų dovaną - eglaitės papuošalą: tai išsiskleidžiąs rutulio formos balionėlis, kurio viduje ant siūlo pakabintas mažas kartoninis nuspaltvintas paukštelis; jis turi Marytei priminti "panašią dėdės (vyskupo) padėtį"...

Vyskupas labai nerimavo dėl brolio Juozo sveikatos. Juk ir broliui Jurgiui dar Petrapilyje buvo siūloma nupjauti vieną koją. Homeopatijos būdu jis išsigydytų. Ir pats vyskupas ne vieną kartą panašiai sirgęs ir be vaistų išgydavęs... Taigi ir broliui Juozui jis nurodo, kaip pasigaminti vaistų namų sąlygomis; šie vaistai labiau padeda tiems, kurie visai nerūko ir negeria... Ojuk vyskupo brolis yra vienas iš tokių! Tik prie tų naminių vaistų būtina pridėti maldų ir visiškai sutikti su Dievo valia...

Ir pats vyskupas žada už brolių kasdien pasimelsti, laikydamas šv. Mišias pusę šešių. Juozas Matulionis mirė Aukštojoje Pa-

nemunėje 1955 metų vasario 26 d., taip ir nesulaukęs brolio vyskupo sugrįžtant.

Vyskupas Teofilius savo laiškuose brolienei Mikalinai mini a.a. Juozo gerąsias būdo savybes: jo kantrumą, švelnumą ir ramumą. Iškelia didelį jo pamaldumą Švč. Mergelei Marijai (kaip ir tėvas, jis kasdien kalbėdavo visas tris rožančiaus dalis). Rasi todėl jis ir mirė šeštadienį, Marijos dieną. Vyskupas prašo nedaryti didelių išlaidų paminklui - tuo tarpu pakaktų kuklaus medinio kryžiaus ir medinės dažytos tvorelės. Vėliau jis dėkojo gavęs brolio Juozo jau sutvarkyto kapo nuotrauką.

Vyskupas rašo, su kuo jis susirašinėja. Jis žino, kad daugelis kunigų jau grįžta į Lietuvą. Džiaugiasi gandai, kad valdžia paleisianti visus, kurie turės pas ką prisiglausti. Štai kad ir prel. Pukys. Jis 1955 m. sausio mėn. sugrįžo į savo Kupiškį, o iš ten parašė, jog Pušinis darąs Maskvoje žygių, kad į Lietuvą galėtų grįžti vyskupai Matulionis ir Ramanauskas.

"Ačiū Dievui, - rašo vyskupas, - susidarė aplinkybės, ir aš į pabaigą aštuntų metų atnašauju savo vargus. Kai pamanai, koks geras ir gailestingas yra Viešpats: savuosius suranda miškuose, tundrose, vidurnaktį. Širdingai dėkui Jam! Gera sutvarkė Apvaizda, kad ir *nos fratresacerdotes* (mus brolius kunigus) atsuntė ten, kur *fidèles* (tikintieji). Kur avys, ten ir ganytojai!"

1955 m. vasarą vyskupą Teofilijų invalidų namuose vėl apilankė kun. J. Pilka su savo broliu Teofiliumi; ten pat ir nakvojo, tik milijonai blakių neleido užmigti (kalinių jos nelietė). Vyskupas atrodė sveikesnis, tačiau vaikščiojo sunkiai.

Viename iš laiškų vyskupas šiltais žodžiais mini 1955 m. rudenį mirusį prelatą A. Grigaitį: tai jo, rodos, dar 1933 m. dovanotu paltu jis iš Kaišiadorių važiuojo per Oršą į Vladimirą, o pasikui į Potmą...

Jau antrojoje 1955 m. pusėje ir ypač į jų pabaigą vis daugiau kalinių paleisdavo iš kalėjimų į namus. 1955 m. rugsėjo 17 d. buvo paskelbta amnestija nuteistiems pagal 58 str. Mordovijos VRM, paklausta dėl vyskupo Teofiliaus, metų pabaigoje atsakė, kad jo ši amnestija neliečianti...

"Vadinasi, sėdėk sveikas, kaip sėdėjęs, - rašo vyskupas. - Būk valia Tavo! Neleidžia prarasti vilties sugrįžti ir palieka ramybėje! Matyt, kažkas tokio yra Vilniuje - nenori, kad sugrįžčiau!" (1956 m. sausio 14 d. laiškas.)

"Dabar reiks kitų vėjų pučiant laukti. Maišas užrištas nebyra!.. Taip nebus, kaip yra!.." - guodžia jis laiške savuosius. Laukti jis moka, nes "aštuoneri metai daug prie ko pripratino!" Ogi prieš kelis mėnesius jis rašė:

"Norėtusi senus kaulus į Lietuvą parvežti, kad pakastų juos po pašventinta žemele, bet tebūnie, Viešpatie, Tavo šventa valia".

Gyvendamas Mordovijoje, vyskupas Teofilius susirašinėja su daugeliu kunigų ir visais pažįstamais: duoda vieniems kitų adresus, praneša, kokia kieno sveikata ir gyvenimo sąlygos, šiltu žodžiu pamini ir apgaili mirusiuosius, nuoširdžiai džiaugiasi dėl kiekvieno lietuvio, grįžusio į Tėvynę, su artimais žmonėmis plačiai dalijasi žiniomis apie Bažnyčios gyvenimą Lietuvoje: Šiluvos atlaidus, Kunigų seminariją, naujų vyskupų konsekraciją Panevėžyje, vyskupo Jurgio beatifikacijos procesą, apie sudegusias Ryliškių ir Dubingių bažnyčias, kad Vilniaus katedra paversta muziejum, o šv. Kazimiero karstas perneštas į Antakalnį; be kitų, laiškuose pamini mirusį kun. D. Mikšį, prieš 20 metų lydėjusį vyskupą į Ameriką; perduoda pasaulio katalikų gyvenimo naujienas (Dievo Motinos Marijos dangun ėmimo dogma, Pijus X - šventasis...). Jis žino, kad per kalėjimus ir lagerius perėjo apie 40 Kaišiadorių vyskupijos kunigų, kas sudaro 50 % darbingų kunigų. Kai kurie jų ten ir mirė, o kiti sugrįžo tapę invalidais, praradę sveikatą. Tik apie pusė nubaustųjų, sugrįžę į Lietuvą, galėjo išitraukti į sielovados darbą...

Savo 1955 m. rugsėjo 23 d. laiške vyskupas rašo:

"Gavau liūdną žinią - 1955 m. rugsėjo 6 d. mirė kan. M. Cijūnaitis. Kaip gražiai apie jį pasakė Vievio klebonas dekanas Petras Šiugžda - tai tikrai buvo kilnus žmogus, uolus kunigas, energingas administratorius, taurus dignitorius, gilaus, gyvo tikėjimo apaštalas; mes, visi konfratrai, liūdime Kanauninko; savo tauria asmenybe jis laimėjo visų širdis, apie tai liudija laidotuvių iškilmės! Turto a.a. Kanauninkas nepaliko, tai laidotuvių išlaidas visi konfratrai sudėję atlygino - 1500 rb... Kaišiadorių vyskupijos kapitula dar vieno nario neteko. Ilsėkis, brangus Kanauninke, ramybėje!"

Tiesiog reikia stebėtis, kaip vyskupas Teofilius, būdamas tokio amžiaus ir toks ligotas, pajėgdavo prirašyti šimtus laiškų... Tai darė jo meile liepsnojanti širdis: pamiršęs save, jis skubėjo

guosti kitus, ir todėl jo drebanti ranka, vykdydama širdies paliepimą, nežinojo nuovargio...

1956 m. kovo mėn. vyskupas Teofilus iš laiškų sužino, kad Pitsberge, Amerikoje, mirė jo brolis Pranas; nežinia, kodėl jis nenorėjo susitikti su vyskupu 1935-1936 metais, kada jis du kartus lankėsi Pitsbergo vienuolyne.

Dar 1956 m. pradžioje Mikalina Matulionienė parašė Chruščiovui gana drąsų ir griežtą prašymą-skundą - "juk seneliui ligoniui Teofiliui neleidžiama grįžti į Lietuvą numirti tik todėl, kad jis vyskupas..."

Pagaliau vyskupas sutinka, kad tik leistų važiuoti į bet kurią Lietuvos vietą - ar tai būtų Šiluva, ar Spiečiūnų kolūkis... Jį iki sielos gelmių jaudina Bikavos parapijiečių kvietimas apsigyventi pas juos - per 47 metus jie nepamiršę savo buvusio klebono! Vyskupai ir aukštieji dvasininkai kviečia jį į Rygą. Pagaliau kai kurie mūsų tremtiniai prašo, kad pasiliktų su jais (Keršul, Mansko rąjonas, Krasnojarsko sritis).

Ir būdamas toli, vyskupas Teofilus kaip tėvas rūpinasi savo vyskupija ir jos kunigais: jis dėkoja kan. R. Jukniui už Kietaiviškių bažnyčios atnaujinimą, sugrįžusiam iš lagerių kun. J. Čaplikui jubiliejaus proga suteikia taip jo laukiamą garbės kanau-ninko titulą, apsilankiusį pas jį iš lagerių paleistą kun. Z. Ne-ciunską apdovanoja puikiu parkeriu ir prašo šelpti Sibire atsi-dūrusias lietuvių šeimas, pagaliau, gavęs 1946-1955 metais mi-rusių Kaišiadorių vyskupijoje kunigų sąrašą, už kiekvieną au-koja šv. Mišias.

1956 metų balandžio mėn. iš Saransko, Mordovijos sosti-nės, į invalidų namus atvyko keli valdininkai ir pranešė, kad "nuo visų kalinių, išskyrus pabaltijiečius (lietuvius, latvius ir estus), nui-mama priežiūra", kitaip tariant, nuo šiol jie jau nebe kaliniai, o laisvi piliečiai... Po dviejų savaitių vėl atvyko Saransko valdžios atstovai ir pabaltijiečiams pranešė: "Esate laisvi! Galite važiuoti kas kur norite!"

Vyskupas Teofilus siunčia saviesiems telegramą, kad at-vyktų kas nors ir padėtų jam sugrįžti į Lietuvą.

SIKSTAS RIAUKA IR VYSKUPAS TEOFILIUS

Sikstas Riauka buvo kilęs iš Kretingos parapijos. Jis augo gausioje šeimoje - buvo trečiasis iš dvylikos vaikų. Penki iš jų pa-augę išvyko į Ameriką. Sikstui, per krikštą gavusiam tokį retą vardą, vieninteliam iš šeimos teko ragauti mokslo. 1914 metais, vos prasidėjus karui, pirmajame mūšyje jis neteko dešinės ran-kos iki pat peties. Bet nelaimė šio žmogaus nepalaužė, atvirkš-čiai, gal net sutauro jo dvasią: jis visada buvo tvirtas katalikas, karštas patriotas, gabus oratorius, I ir II Lietuvos Seime atstova-vo krikščionims demokratams. Sikstas pažinojo vyskupą Teofilų, kai šis gyveno Kaune ir globojo Benediktinių bažnyčią, jis labai vyskupą gerbė, netgi save laikė Benediktinių bažnyčios parapi-jiečiu. Jis buvo vedęs reto kilnumo moterį - Vladislavą Aleknavi-čiūtę. Vaikų jie neturėjo ir gyveno Kaune, Mackevičiaus gatvėje, nedideliame nuosavame namelyje.

Kada vyskupas Teofilus baigė kalėti Vladimire ir atsidūrė Mordovijoje, invalidų namuose, Sikstas Riauka pasiryžo ištrauk-ti vyskupą senelį iš ištrėmimo, padėti jam sugrįžti į Lietuvą.

Jau 1955 m. balandžio mėn. jis kartu su žmona gavo oficia-lų dokumentą, kad abu apsiima vyskupą priimti pas save, išlaiky-ti ir gydyti, kad tik jam būtų leista sugrįžti į Lietuvą. Jis pasiryžo labai rimtai imtis vyskupo išlaisvinimo bylos. Todėl Sikstui reikė-jo tikslų žinių, kuo vyskupas buvo kaltinamas, kaip atliko baus-mę, taip pat apie jo paties tuo reikalu darytus ar daromus žygius. Jis pasiuntė į Mordoviją pas vyskupą Marytę Puzinaitę su visu sąrašu klausimų. Vyskupas į juos atsakė raštu. Iš tų atsakymų su-žinome, kad jau tardymo metu buvo atsisakyta kaltinimo, kad vyskupas turėjęs ryšių su "žaliukais" (Lietuvos partizanais), o pats tardymas nebuvo labai žiaurus.

Kai net vyskupas pareiškė susirūpinimą, kad Siksto pastan-gos nepakenktų jam pačiam, gavo iš jo tokį atsakymą:

"Man jau nėra kaip ir bepakenkti! Mes Tamstą su lova ar su kėde parvešime į Lietuvą, jei ne gyva, tai palaikus! Lietuvių tauta niekados neužmirš Tamstos!"

Marytė Puzinaitė birželio mėn. vėl aplankė vyskupą. Ji parvežė jo atsakymus į pateiktus klausimus: maisto jam pakanką, laiškus gaunąs ir jo laišškai einą be kliūčių... Laimingai grįžusi Marytė Puzinaitė aplanko Svč. Mergele Mariją Šiluvoje, ten degina žvakes ir prašo vyskupui Teofilui malonės sugrįžti į namus. Tuo tarpu į vyskupo ir jo brolių Juozo ir Jeronimo prašymus ir skundus jau ketvirtą kartą atsakoma neigiamai. Marytė Puzinaitė jau trečią ar ketvirtą kartą lankosi Mordovijoje rugpjūčio 12 dieną, šį sykį su Margarita. Senelis vyskupas džiaugėsi, kad Lietuva gavo du naujus vyskopus, o apie save rašo: "Girgždu kaip senas pakelės medis!"

1955 m. rudenį paskelbiama amnestija nubaustiems pagal 58 str., tačiau vietinis komendantas vyskupui praneša, kad jam ši amnestija nepritaikoma. O vargšas Sikstas gauna oficialų pranešimą, kad jis negalės imtis vyskupo globos, nes nėra jo giminaitis. "Negi gali tarnas kitaip elgtis?" - su nemažu kartėliu rašo Sikstas vyskupui. Kai rašoma į Maskvą, toji nukreipia į Saranską (Mordovijos sostinė), o Saranskas plaunasi rankas ir liepia belstis į Vilnių... Pagaliau Sikstas Riauka rašo ilgą, išsamų ir griežtą raštą SSRS generaliniam prokurorui. Išdėstęs tuo reikalu atliktus žygius ir įstaigų išsisukinėjimus, jis diplomatiškai priduria:

"Ar tik čia nebus darbas užsilikusių vokiečių agentų?"

Konstitucijos ir žmoniškumo vardan jis reikalauja nutraukti tą neteisėtą ir beprasmišką 83 metų senelio kalinimą ir leisti jam nors numirti Lietuvoje. Kad daugiau nevargintų prokuratūros ir savęs, jis prašo aiškaus atsakymo.

O vyskupas Teofilus mano, kad dar neatėjo laikas grįžti, kad kas nors gal tam trukdo Vilniuje, bet vilties nenustoja. Po Stalino mirties Sovietų Sąjungoje nuotaikos pamažu keitėsi. Vieniems kaliniams ėmė taikyti amnestiją, kitiems sumažindavo ar ir visai panaikindavo bausmes specialios komisijos. 1955 metų spalio mėn. vyskupas turėjo pateikti sąrašą septynių asmenų, kurie galėtų jį išlaikyti, kai sugrįš į Lietuvą. Į tą sąrašą vyskupas, be savo brolių, įrašė ir tiek jam atsidavusį Sikstą Riauką, jį pavadindamas "senu prieteliu".

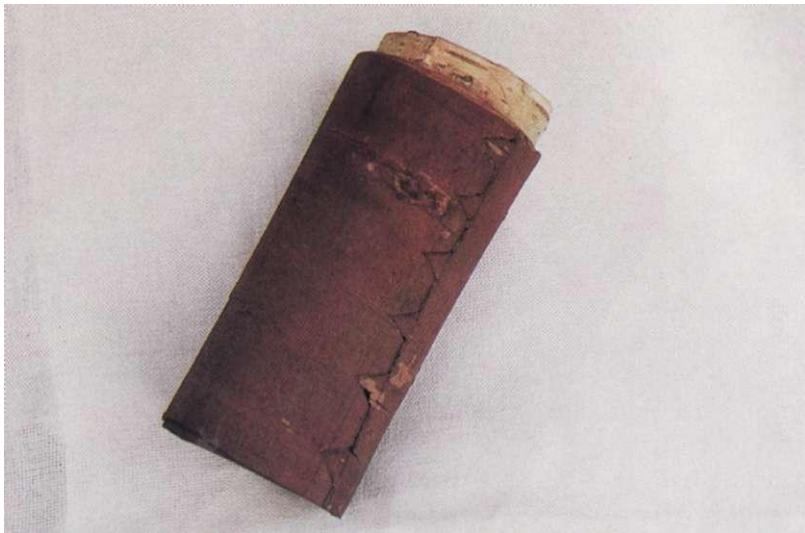
Lapkričio mėn. iš Mordovijos invalidų namų buvo paleisti 46 žmonės, o gruodžio mėn. į Lenkiją išvyko 23 lenkai. Ir į Lietuvą plaukte plaukė kaliniai iš visų plačiosios Rusijos lagerių ir kėlėjų.

Krepšelis, kuriame buvo laikomi šv. Mišių reikmenys

Bursa, stula, purifikatorius ir kt.

Iš beržo tošies pasidarytas dėklas šv. Mišių ampulėms laikyti

Sudedamas medinis kryžius, ranka rašyta maldaknygė ir iš duonos nulipdytas rožančius - vyskupo T. Matulionio dvasinės stiprybės ženklai tremties kelyje

Vyskupo T. Matulionio rožančius ir šv. Mišių taurelės (jas vyskupas tremtyje naudojo vietoj įprastinių ampulių)

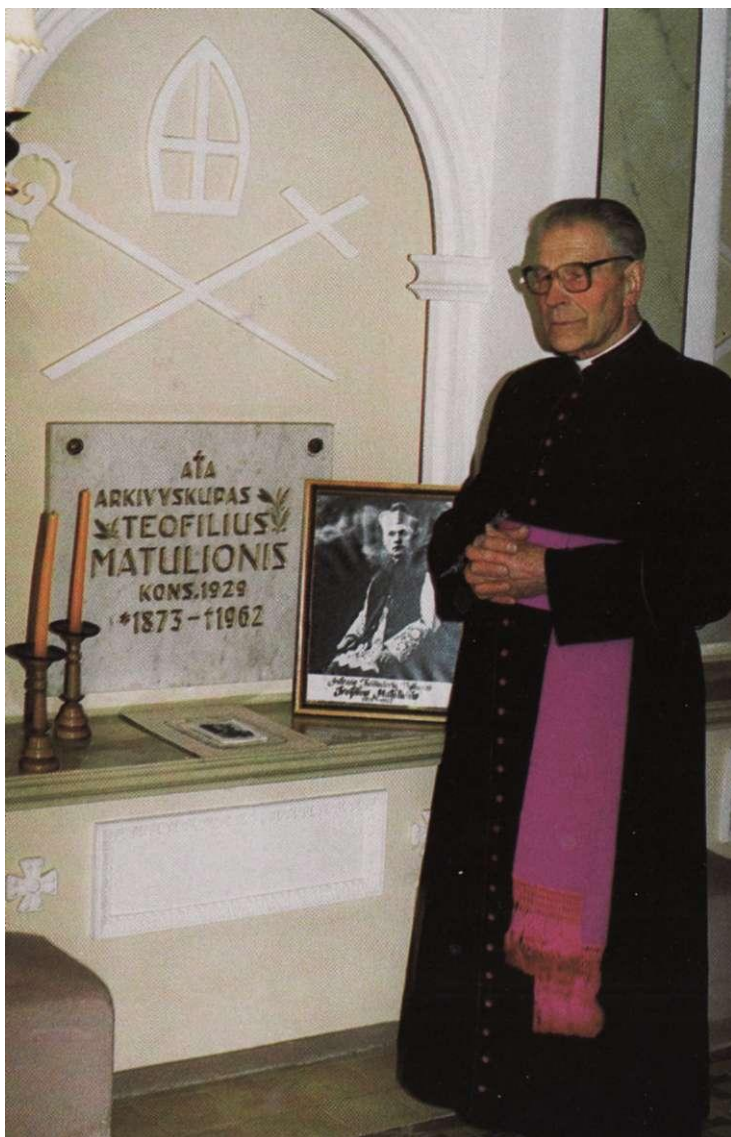
Kelionmaišis, vyskupo lazda ir pijusė - nuolatiniai tremties palydovai

Šv. Mišių ampulės, jų dėklas ir sudedamas medinis kryžius

Vyskupo T. Matulionio vyskupiškasis kryžius

Prel. J. Jonys, globojęs vysk. T. Matulionį Birštone, prie jo kapo Kaišiadorių katedros kriptoje

Atėjo laikas ir vyskupui Teofilui palikti invalidų namus. 1956 m. balandžio 26 d. jis išsiuntė savo mielajam Sikstui telegramą, kurioje buvo tik vienas žodis - „OSVOBOŽDION!“ (išlaisvintas!).

Jei Dievo Apvaizda kiekvienam mūsų skiria atlikti gyvenime tam tikrus uždavinius, tai galima manyti, kad Sikstui šį kartą buvo pavesta atlikti paskutinį ir rizikingą žygį - grąžinti vyskupą Teofilų į Lietuvą! Ir jis tą uždavinį sėkmingai atliko!

Be abejo, skaitytojui **parūps** sužinoti ir tolesnį Siksto Riaukos likimą. 1967 metų gegužės pradžioje jį, lipantį iš autobuso, neatsargiai pastūmė kitas keleivis, iššokęs pavėluotai, neturėdamas dešinės rankos, Sikstas negalėjo atsiremti, parkrito, susilaužė ir išsinarino koją... Po operacijos ligonis greitai taisėsi ir jau vaikščiojo be lazdos. 1967 m. lapkričio 28 d. jis dar guviai kalbėjosi su jį aplankiusiais kaimynais. Staiga pajuto, kad ėmė šalti kojos. Atbėgusi žmona bandė šildyti jas vandeniu, bet tai nepadėjo, ir Sikstas mirė. Šio tauraus žmogaus gyvybė nutrūko, kraujo krešuliui užkimšus širdies arteriją. Sikstas Riauka palaidotas Eigulių kapinėse. Šalia jo 1971 metais buvo paguldyta ir senutė Vladislava Riaukienė.

VYSKUPAS TEOFILIUS SUGRĮŽTA Į LIETUVĄ

1956 m. gegužės 4 dieną vyskupas Teofilus, lydimas savo giminaičio Teofiliaus Pilkos, kun. Jono brolio, paliko **Potmą** ir per Maskvą atvažiavo į Vilnių. Gegužės 6 d. Aušros Vartų koplyčioje jis dėkojo Švč. Mergelei Marijai už atgautą laisvę. Čia jis atliko išpažintį, bet šv. Mišias laikyti jautėsi per silpnas. Aplankęs Vilniuje vysk. K. Paltaroką, jo patiriamas nuėjo ir pas Sovietinės valdžios religinių kultų įgaliotinį Pušinį. Tas pasakė, kad jam gyventi Kaišiadoryse būtų neramu. Iš Vilniaus vyskupas trumpam nuvyko į Vievį pas kun. P. Šiugždą (jis su vyskupu susirašinėjo, nusiųsdavo **jam pinigų**), kokią savaitę pagyveno Butrimonyse pas kun. J. Pilką. Čia, atvykus prel. B. Sužiedėliui ir kun. J. Jo-

niui, buvo sutarta, kad vyskupas apsigyvens Birštone pas kleboną, o tuo tarpu dar pasisvečiuos pas brolienę Mikaliną Aukštojoje Panemunėje. Čia vyskupas praleido koki mėnesį, o apie birželio vidurį įsikūrė Birštone, pas kleboną kun. J. Jonį. Metų pabaigoje vyskupas Teofilus buvo priregistruotas Birštone kaip rezidentas.

Anot Pušinio, vyskupo Teofiliaus pasirodymas Vilniuje visiems jo draugams buvusi nelaukta staigmena. Kauno arkivyskupijos valdytojui kan. J. Stankevičiui įgaliotinis telefonu pranešęs, kad sugrįžęs vyskupas Teofilus jokia būdu negalės gyventi nei Kaišiadoryse, nei kurioje kitoje savo vyskupijos parapijoje. Jis jam pataręs apsigyventi kur nors netoli Kauno (Paštuvoje).

KAIŠIADORIŲ VYSKUPIJOS VALDYMAS

Dar prieš savo trečiąjį areštą vyskupas Teofilus buvo paskyręs tris asmenis - prel. B. Sužiedėlį, kan. M. Cijūnaitį ir kan. A. Varną, kad, esant reikalui, jie vienas po kito valdytų Kaišiadorių vyskupiją.

1949 m. rugsėjo 8 d. buvo suimtas vyskupo įgaliotinis ir kapitulinis vikaras prel. B. Sužiedėlis. Nuteistas dešimčiai metų ir paskutinius metus išbuvęs Vladimiro kalėjime, į Lietuvą grįžo 1955 m. vasario 24 d. jau invalidas; mirė Žiezmaruose 1967 m. balandžio 26 d.

Kan. A. Varnas dar 1943 metais per Rožančinės atlaidus Vievyje buvo paralyžiuotas klausykloje ir tik todėl išvengė kalėjimo. Jis mirė 1952 m. spalio 17 d. ir yra palaidotas prie katedros sienos, kur pats sau buvo pasirinkęs vietą.

Kan. M. Cijūnaitis, atlikęs pustrėčių metų bausmę, 1949 metais sugrįžo į Lietuvą ir mirė Žasliuose 1955 m. rugsėjo 6 d.; ten pat, šventoriuje, netoli bažnyčios, ir palaidotas. Ant jo paminklinio akmens iškaltas toks užrašas: "Daug meldėsi ir dirbo, daug vargo ir kentėjo! "

1947 metais Kaune mirė prel. St. Jokūbauskis, ir kan. J. Stan-

kevičius buvo išrinktas Kauno arkivyskupijos kapitulinis vikaras. Jis valdė ir Vilkaviškio vyskupiją. Valdžia norėjo, kad, pašalinus prel. B. Sužiedėlį, jis valdytų ir Kaišiadorių vyskupiją. Nors jau buvo iš kalėjimo sugrįžęs paties vyskupo įgaliotas kan. M. Cijūnaitis, tačiau Pušinio reikalavimu Kapitula buvo priversta "išrinkti" valdytoju kan. J. Stankevičių. Bet kunigai ir toliau vyskupijos valdytoju laikė kan. M. Cijūnaitį: į jį kreipdavosi visais reikalais, ir jis turėdavęs aprobuoti nekanoniškai paskirto valdyti kan. J. Stankevičiaus aktus. Pagaliau kan. J. Stankevičius pasirūpino gauti iš kan. M. Cijūnaitio teisę valdyti Kaišiadorių vyskupiją. Tik žodžiais duota ši teisė (prie liudytojo kun. J. Jonio) buvo laikino pobūdžio ir bet kada galėjo būti atimta.

Taip buvo juridškai ir faktiškai valdoma Kaišiadorių vyskupija, kai 1956 metais vyskupas Teofilus grįžo iš Mordovijos. Būdamas visai nusilpęs, jis paprašė, kad kan. J. Stankevičius ir toliau valdytų Kaišiadorių vyskupiją, o 1956 m. birželio 9 d. raštu paskyrė jį savo generalvikaru bažnytinių kanonų nustatytomis teisėmis. Kunigus skirti ir kilnoti buvo galima tik vyskupui pritariant. Taigi vyskupas sutiko, kad 1954 metų pabaigoje iš lagerių grįžęs prel. J. Labukas apsigyventų Raseiniuose, bet neleido buvusio kanclerio kun. St. Kiškio į Pašvitinį altaristauti, ir tas buvo paskirtas į Semeliškes, savo vyskupijoje.

Vyskupas Teofilus reikalavo, kad jo generalvikaras kan. J. Stankevičius, teikdamas Kaišiadorių vyskupijoje Sutvirtinimo sakramentą, visada išpėtų tikinčiuosius, jog tai daręs vyskupo įgaliotas, ir atlikdamas bažnytines apeigas, nedėvėtų mitros.

Sveikatai kiek sustiprėjus, vyskupas rūpinosi papildyti Kapitulą. Jo mirties metais (1962) į ją įėjo: prel. J. Labukas, prel. B. Sužiedėlis ir kanauninkai: Jonas Dzekunskas, Juozas Meidus, Juozas Andrikonis ir Stanislovas Kiškis. Jau 1956 metais ir vėliau vyskupas suteikė garbės kanauninko titulą šiems kunigams: Juozui Jaruševičiui, Romualdai Stundžiai, Kazimierui Miknevičiui, Jonui Pilkaui, Jonui Joniui, Petruui Laskauskui, Jonui Mintaučiui, Jonui Vaišnoriui, Vincentui Sladkevičiui, Česlovui Krivaičiui ir Povilui Bakšiui.

Gyvendamas Birštone, vysk. Teofilus privačiai lankydavo bažnyčias ir kunigus. Nepamainomas žmogus šiose kelionėse buvo Birštono klebonas kan. J. Jonys - jis pavėžindavo vyskupą lengvąja mašina. Kelis kartus teko važiuoti į Vilnių pas vyskupą

K. Paltaroką pasitarti Kunigų seminarijos reikalais. Šeiminkas jautėsi tarsi sugautas savo bute ir kartą, pridėjęs pirštą prie lūpų, norėjo parodyti, kad iš viso nereikėtų apie tai kalbėti... Kadangi santykiai su kan. J. Stankevičiumi buvo prasti, vyskupas K. Paltarokas bandė visaip laviruoti, norėdamas aplenkti tą opųjį Kunigų seminarijos klausimą.

- Ekscelencija, - pasakė jam tvirtu balsu Teofilus, - atsimink, kad esi vyskupas.

To užteko - vyskupas Kazimieras atsigavo ir sutarė veikti išvien.

1957 m. rudenį vyko abiejų vyskupų ir kan. J. Stankevičiaus pasitarimas seminarijos klausimais. Jame pirmininkavo vyskupas Teofilus. Beje, buvo nutarta: kadangi Kunigų seminarija yra tarpdiecezinė, tai jos vadovybę rinks vyskupai savo konferencijoje. Kan. J. Stankevičius šį kartą sekretoriavo, bet to posėdžio protokolo nepasirašė...

Birštone gyvenantį ir kartais kai kur pavažiuojantį vyskupą Teofilų kan. J. Stankevičius buvo verčiamas suvaržyti, mat norėta kan. J. Jonį perkelti į kitą vietą, o čia paskirti kun. B. Novelskį. O kai tai nepavyko, stengtasi kalbėti ir grasinimais paveikti, kad kan. J. Jonys pats pasiprašytų iš Birštono iškeliamas. Tačiau tas pasiliko savo vyskupui ištikimas, nors gerai suprato, kad už tai gal ir teks nukentėti. Pagaliau kan. J. Stankevičius paprašė, kad vyskupas Teofilus atsisakytų kištis į kunigų skyrimus ir tai pareikštų raštu.

1957 m. lapkričio 14 d. vyskupas Teofilus nusiuntė kan. J. Stankevičiui tokio turinio raštą:

Nuoširdžiai dėkodamas už ligšiolinį manęs pavadavimą, Tamsią nuo š.m. lapkričio 14 d. iš Kaišiadorių vyskupijos valdytojo ir generalvinkaro pareigų atleidžiu. Už lig šiol nešią svetimą našą tegul Aukščiausiasis gausiai atlygina!

Su gilia pagarba ir meile Kristuje

TEOFILIUS MATULIONIS

Kaišiadorių vyskupas

Šio rašto nuorašai išsiuntinėjami visiems vyskupams, vyskupijos kunigams ir įgaliotiniui Vilniuje. Vienąkart iš kanclerio pareigų buvo atleistas ir kun. P. Bakšys, o į jo vietą paskirtas kun. J. Jonys. Vėliau kun. P. Bakšys paliekamas Kauno vyskupijos ūkvedžiu: turėjo parūpinti bažnyčioms statybinių medžiagų.

1957 m. lapkričio 28 d. Birštono klebonijoje padaroma nudugni krata, bet nieko nepaimama. Po penkių dienų, gruodžio 3 d., vėl buvo kratoma, šį kartą paimta kun. J. Jonio keletas religinio turinio knygų bei lagaminas su jo rašytais pamokslais.

1956 METŲ VYSKUPO LAIŠKAS TIKINTIESIEMS

Sugrįžęs į Lietuvą ir gyvendamas Birštone, vyskupas Teofilus 1956 m. gruodžio 23 d. parašė savo vyskupijos tikintiesiems laišką:

"Brangūs ir mylimi dieceziečiai!*

Daugiau negu devynerius metus gyvenau toli nuo diecezijos; gailestingoji Dievo Apvaizda leido grįžti į Lietuvą ir apsigyventi Kaišiadorių diecezijoje.

Ne veltui, brangiausieji, 1946 metais Jūs visose diecezijos bažnyčiose, pamaldžiai susikaupe prieš iškilmingai išstatytą Švenčiausiąjį Sakramentą, pasiaukojote, pavedėte save Jėzaus ir Marijos Širdims. Drąsiai galima sakyti, kad tų Švenčiausių Jėzaus ir Marijos Širdžių gailestingumo ir globos dėka palyginti laimingai pergyvenote šiuos visokiausių negandų, nerimo ir karo laikus, ištvėrėte mūsų šventame katalikiškame tikėjime, tvirtai tikėdami, karštai mylėdami ir nuolankiai garbindami Viešpatį Jėzų Kristų ir Jo Motiną Švenčiausiąją Mariją; kasdien namie šeimomis meldėtės, o šventadieniais gausiai rinkotės į bažnyčias, gražiai išpuoštas ir prižiūrimas, dalyvauti Mišiose ir klausyti pamokslų; šventomis skambiomis giesmėmis Dievą garbinote; pamaldžiai ėjote Sakramentų - šventos Išpažinties ir šventos Komunijos, kai kurie net dažnai. Norėčiau manyti, kad gyvenote ir gyvenate gražiai, dorai, pamaldžiai, kaip šventoji Kristaus Bažnyčia reikalauja, kad jos vaikai gyventų.

Paminėjęs Jūsų gražius, kilnius, mylimieji, gyvenimo bruožus bei veiksmus ir drauge su Jumis jais pasidžiaugęs, turiu atkreipti

* Diecezija yra vyskupija.

visų Jūsų, brangieji dieceziečiai, dėmesį į kai kuriuos dalykus."

Aukštai įvertinęs prieš 100 metų vyskupo Valančiaus pradėtą Lietuvos blaivinimo darbą, vyskupas kviečia ir prašo "tėvus ir motinas, sūnus ir dukteris, senus ir jaunos per Grabnyčias, vasario mėnesio antrą dieną, blaivybės šventę, ar kitu patogiu laiku iškilmingai ar privačiai padaryti blaivybės įžadą, t. y. negerti svai ginančių gėrimų: degtinės, konjako ir kitų, jei ne visą gyvenimą, tai bent šiuos blaivybės metus ar pusmetį". "Melskimės, prašykime Viešpaties per Švenčiausiosios Marijos užtarimą, - rašo vyskupas, - kad duotų mūsų Tėvynei blaivybės malonę!"

Toliau savo laiške vyskupas primena ir pabrėžia, kad "Katalikų Bažnyčioje teisėta moterystė neišardoma... Gyventi vyriškiui su moteriške ar moteriškei su vyriškiu nesusituokusiems bažnyčioje, be Bažnyčios palaiminimo, neleistina, yra sunki, mirtina nuodėmė".

Paprastais, bet į sielą smingančiais žodžiais vyskupas piešia skaistybės kilnumą ir grožį: "Venkime ne tik to, kas tą gražią angeliską dorybę galėtų sunaikinti, bet ir to, kas galėtų ją aptemdyti. Nes ji yra kaip dailiai apdirbtas veidrodžio stiklas, kuris kiekvienu mažu kvapo pūstelėjimu apsitepdina... Malonu priminti, kad skaistybė lietuvių yra branginama ir joje stengiamasi gyventi... Tik skaisčiai nekaltybėje gyvenusieji mergina ir vaikinai, sutuoktinių metu eidami prie altoriaus, gali pasipuošti rūtų vainikėliu ir rūtų šakele, nes žalia rūta yra skaistybės simbolis".

Pagaliau vyskupas primena Bažnyčios mokslą apie negimusios gyvybės naikinimą - abortą; tai tikra žmogžudystė, gyvo žmogaus nužudymas - užmušimas, mirtina nuodėmė, šaukianti dangaus keršto...

"Be to, - rašo vyskupas, - tokia žmogžudystė yra didelis nusikaltimas ir mūsų mažai, neskaitlingai lietuvių tautai. Nes tuo būdu sulaikomas mūsų tautos prieauglio skaičius."

Laiškas baigiamas tokiu paraginiu: "Maldaukime tad Viešpatį Dievą, kad duotų mums malonę saugotis girtuoklystės, ištvirkavimo, žmogžudysčių, teviešpatauja, tespindi blaivybę, skais tybę, Dievo ir tarpusavio meilę! Telaimina Jus, mylimieji dieceziečiai, Visagalis Dievas Tėvas ir Sūnus, ir Šventoji Dvasia!"

VYSKUPO TEOFILIAUS ĮPĖDINIS

Išgyvenęs daugiau kaip 80 metų, tiek iškentėjęs ir visaip trukdomas ne tik vyskupiją valdyti, bet ir joje gyventi, vyskupas Teofilus dairėsi sau padėjėjo ir įpėdinio. Jis buvo numatęs tris kandidatus ir prašė įgaliotinio leisti parašyti Šventajam Tėvui. Tačiau visi trys kandidatai (Vincentas Sladkevičius, Stanislovas Kiškis ir Jonas Dzekunskas) valdžiai rodėsi nepriimtini.

Teko kandidatų sąrašą į Vatikaną perduoti kitais keliais, ir vyskupas Teofilus sulaukė atsakymo Nr. 7943. Jis buvo gautas 1957 m. gruodžio 2 d. vyskupo K. Paltaroko vardu. Jame pasakyta, kad vyskupui Teofilui leidžiama net privačiu būdu konsekruoti kun. V. Sladkevičių arba, jei nebūtų galima to padaryti, tai kitą vyskupo pasiūlytą kandidatą - kun. St. Kiškį. Tame pat rašte vyskupui J. Steponavičiui buvo duoti reikalingi įgaliojimai Vilniaus arkivyskupijai valdyti. Vyskupas K. Paltarokas mirė Vilniuje 1958 m. sausio 3 dieną.

Vyskupas J. Steponavičius nunešė naujam religinių kultų įgaliotinui Rugieniui parodyti iš Vatikano paštu gautą raštą dėl kun. V. Sladkevičiaus paskyrimo ir konsekravimo. Rugienis nušėbo ir pareiškė, kad tas paskyrimas neturi būti vykdomas...

Blaiviai įvertinęs susidariusią situaciją, vyskupas Teofilus 1957 metų ankstyvą Kalėdų rytą savo privačioje koplyčioje Birštone kunigą Vincentą Sladkevičių konsekravo vyskupu, dalyvaujant kan. J. Andrikoniui ir kan. J. Joniui, Birštono klebonui, kuris Kalėdų antrąją dieną jau buvo suimtas!

Vyskupas Teofilus su naujai konsekruotu vyskupu V. Sladkevičiumi nuvažiavo pas įgaliotinį Rugienį, padarydamas mandagumo vizitą. Įgaliotinis šiurkščiai atrėžė:

- Tavo iškeptas vyskupas vyskupijos nevaldys!

Vyskupui užprotestavus, pasitaisė:

- Taip, tavo ant buksyro ištemptas vyskupas vyskupijos nevaldys!

Vyskupas Teofilus pakartotinai užprotestavo, kartu pareikšdamas, kad elgėsi Šv. Tėvo įgaliotas ir vyriausybei nenusikaltęs, nes Bažnyčia yra atskirta nuo valstybės!

Vyskupas Vincentas, gimęs 1920 metais, yra iš Guronų kaimo, Žaslių parapijos. Kunigu išventintas 1944 metais. Kurį laiką rūpino sielovada keliose parapijose (Kietaviškėse, Merkinėje, Inturkėje). Vėliau profesoriavo Kauno kunigų seminarijoje. Ne tik klierikų, bet ir Kauno tikinčiųjų buvo aukštai vertinamas kaip geras dėstytojas, uolus kunigas ir kuklus žmogus.

1957 metų gegužės mėn. jis atmetė saugumo pasiūlymą bendradarbiauti, kad "galėtų pakilti aukščiau"; o mokslo metams besibaigiant, turėjo palikti seminariją, kan. J. Stankevičiaus žodžiais tariant, kaip "Matulionio statytinis"! Buvo aišku, kad arkivyskupijos valdytojas kalba saugumo lūpomis. Tokio valdžios traktavimo priešais jis suprato tik tada, kai iš Vatikano atėjo raštas dėl Sladkevičiaus konsekravimo vyskupu.

Trys vyskupo Teofiliaus argumentai palenkė kunigą Vincentą priimti jam dedamą vyskupo našta: vyskupo ordinaro senyvas amžius ir menka sveikata, Kaišiadorių vyskupijos gerovė ir klusnumas Šv. Tėvui. Vyskupui Teofilui rodėsi, kad naujo vyskupo socialinė kilmė (iš neturtingų ūkininkų) padės laimėti valdžios palankumą.

Tapęs vyskupu ir įgijęs didesnę autoritetą, V. Sladkevičius pasidarė dar labiau nemėgstamas ne tik valdžios, bet ir tų dvasininkų, kurie peikė vyskupo Teofiliaus taktiką valdžios atžvilgiu. Dar kartą atmetęs saugumo pasiūlymą bendradarbiauti, vyskupas V. Sladkevičius Ministrų kabineto nutarimu turėjo palikti Kauną ir apsigyventi tolimiausiame užkampyje, pačiame Lietuvos pasienyje - Nemunėlio Radviliškyje. Neturėdamas bažnytinės vyresnybės nurodymo, jis nesutiko priimti valdžios jam siūlomų pareigų. 1970 metais, mirus Nemunėlio Radviliškio klebonui, savo kunigiško uolumo skatinamas, V. Sladkevičius pradėjo aptarnauti likusią be kunigo parapiją. 1976 metų rudenį išsikėlė į Pabiržę kaip altarista.

Kaip pasitikėjo vyskupu V. Sladkevičiumi jo vyskupijos kunigai, rodo ir toks faktas: 1974 m. liepos 2 d. Maskvos ir Vilniaus religinių kultūrų įgaliotiniams buvo įteiktas raštas - prašymas, kad vyskupui V. Sladkevičiui nebūtų kliudoma eiti savo pareigas. Tą raštą pasirašė 45 Kaišiadorių vyskupijos kunigai.

Kaip jau minėta, 1957 m. gruodžio 26 d. Birštone, kan. J. Jonio bute, buvo padaryta dar viena (jau trečia) krata, pats kanaaninkas buvo suimtas ir nuvežtas į Vilniaus saugumą. Vyskupo Teofiliaus kambaryje rasta dar nesupjaustyta kan. J. Jonio knyga "Laikykis įsakymų!" sudarė pretekstą jį apkaltinti.

VYSKUPO TEOFILIAUS GYVENIMAS BIRŠTONE

Užrūgęs iš Mordovijos, vyskupas Teofilius buvo labai nusilpęs, todėl, neilgai pagyvenęs Aukštojoje Panemunėje pas brolienę, atvyko į Birštoną gydytis. Apsigyveno jis pas Meškėnaitę, a. a. kun. Kazimiero seserį. Maistą iš klebonijos jam nešiojo Angelė Misiūnaitė. Po mėnesio gydomųjų vonių ir kitų procedūrų vyskupas tiek sustiprėjo, kad jau galėjo pats vienas pasivaikščioti. Norėdamas jam palengvinti gyvenimo sąlygas, kan. J. Jonys suremontavo savo butą, truputį praplėtė ir užleido kambarį, kur vysk. Teofilius miegojo, valgė ir laikė šv. Mišias. Kai jausdavosi geriau, šv. Mišių išklausyti ateidavo į bažnyčią, o sekmadieniais pasilikdavo ten iki pamaldų pabaigos. Namuose jis visada būdavo su sutana, o per pamaldas bažnyčioje pasirodydavo su visomis vyskupo insignijomis. Visada skaitydavo brevijorių ir dargi be akinių. "Mano viena akis mato toli, o kita arti!" - sakydavo vyskupas.

Ir jo klausa buvo labai gera. Kalbėdavo nedaug, bet visada neskubėdamas, trumpai ir aiškiai. Mėgdavęs pavažinėti, aplankyti bažnyčias ir kunigus. Rytą po šv. Mišių vis klausdavo klebono: "Ar, Tėveli, šiandien nebūsi užimtas?" (Kiekvieną kunigą jis vadindavo tėveliu.)

Jei ne, tai "pasikinkę" "Moskvičių" abu išvykdavo pasivažinėti ne mažiau kaip 50 kilometrų kiekvieną kartą. Kelionėje vyskupas grožėdavosi bažnyčiomis, aplinka, gamta, gyvenvietėmis; kur sustojus, užeidavo į bažnyčią pasimelsti, domėdavosi vidaus įrengimu, švara ir tvarka. Didžiąją savaitę lankydavo Kristaus Karstą. Mėgdavo greitai važiuoti ir nebijodavo prastų kelių. Mašinoje turėjo pasikabinęs šv. Kristoforą. Kartą važiuojant į Aluntą pasitaikė slidus kelias, Ukmergėje mašina paslydo ir atrodė, kad užkabins cementinį stulpą. Vairuotojas nusigando, o vyskupas nei kiek... Jis parodė į šv. Kristoforą ir pasakė:

- O ko gi jis čia sėdi? Ar ne tam, kad mes saugiai važiuotumėm?

Vyskupas Teofilius labai mėgo svečius. Jis liepdavo šeimai

ninkei juos skaniai vaišinti, prie stalo duodavo ir vyno. Dažnai pasakydavo: "Svečias į namus, Dievas į namus!"

Ir pas jį lankydavosi žmonės ne tik iš jo, bet ir iš kitų vyskupijų. Vienas tokių svečių, kun. P. Baltuška (1976 m. Daugailių klebonas), pasakoja:

"Prieš šv. Oną 1957 m. visi trys kunigai iš Anykščių (kan. J. Žitkevičius, klebonas kun. Arlauskas ir aš) buvome atvykę į Birštoną pakviesti vyskupą Teofilų į Anykščius, į iškilmes - pašventinti bažnyčioje įrengtą vysk. A. Baranausko bareljefą. Kan. J. Jonį, Birštono kleboną, radome besikrapštantį garaže prie mašinos, o vyskupą - šventoriuje besėdintį ant suoliuko. Prisėdome ir mes pasikalbėti, bet suolelis neišlaikė - trekšt ir sulūžo... Vyskupas pakvietė mus pietų. Prie stalo bevalgant jis juokavo: "Kai buvau vaikas, vogiau vištas, užtat dabar, kai pakeliu lėkštę sriubai įsipilti, rankos dreba..."

Atvykdavo pas vyskupą Teofilų ir įgaliotinis Pušinis su saugumo valdininkais ir korespondentais. Jiems rūpėjo, kad vyskupas ką nors palankesnio pasakytų (į paslėptą magnetofoną), ką būtų galima transliuoti per radiją užsienio lietuviams, pvz., kad bute turi koplyčią, nekliudomai laiko pamaldas, gyvena laisvai, savarankiškai ir pan.

Kai vyskupas Teofilus atėmė iš kan. J. Stankevičiaus valdytojo ir generalvikaro teises ir pradėjo pats valdyti vyskupiją, įgaliotinis pradėjo jam visaip trukdyti ir atvirai jį pulti. Todėl 1958 m. sausio 3 d. vyskupas parašo LSSR Ministrų Tarybai tokį raštą: Šv. Tėvo skyrimu jis yra teisėtas Kaišiadorių vyskupas ir turi Šv. Tėvo paskirtą pagalbininką vyskupą Vincentą Sladkevičių, o įgaliotinis tuo tarpu nori Kaišiadorių vyskupiją prievarta prijungti prie Kauno, kad ją valdytų kan. J. Stankevičius. Tokiu būdu katalikų religiniame gyvenime sukliamas sąmyšis, įžeidžiama konstitucijos garantuojama sąžinės laisvė ir, keliant katalikų pasipiktinimą, pakertamas valdžios autoritetas.

Birštono vykdomasis komitetas, 1958 m. birželio 6 d. nutarimu pažymėjęs, kad vyskupas Teofilus nedirba, yra subnuomininkas ir užima gyvenamąjį plotą, siūlo jam per septynias paras išsikraustyti iš buto, o Prienų milicijos viršininkas apgaulingu būdu išbraukia vyskupą iš Birštono gyventojų sąrašo, pažymėdamas tai jo pase. Prienų teismas įsakė vysk. Teofilui per dešimt dienų išsikraustyti iš buto. Liepos 2 d. vyskupas padavė kasacinį skundą Aukščiausiam Teis-

mui, kuris savo sesijoje liepos 25 d. Prienų teismo sprendimą panaikino, motyvuodamas, kad vyskupas Teofilus pas kan. J. Jonį yra kaip šeimos narys - išlaikytinis, o ne subnuomininkas. Ši byla buvo sprendžiama be liudytojų ir be kaltinamojo, nes jis sirgęs. Aukščiausiojo Teismo Prezidiumas rugpjūčio 8 d. tą sprendimą panaikino palikdamas galioti Prienų teismo nuosprendį, pagal kurį vyskupas turįs iš buto išsikelti iki rugsėjo 16 d.; jam to nepadarius, bus išskeldintas priverstine tvarka. Senelis vyskupas nusprendė: jeigu jo daiktai būtų išmesti į gatvę, paims kėdę ir lazdelę ir sėdės gatvėje!..

Apie tai sužinojo vietos gyventojai, o vienas iš valdininkų viešai pasakė:

- Jei vyskupas taip padarytų, tai pasiimsiu senelį už rankos ir nusivesiu gyventi pas save.

1958 m. rugpjūčio 16 d. vyskupas Teofilus grąžina jam atsiųstą rugpjūčio 5 d. išduotą registracijos pažymėjimą Nr. 442, kuriuo remiantis jis laikomas Šeduvos altarista. Religinių kultų įgaliotiniui vyskupas paaiškina, kad kunigus pareigoms skiria ne pasaulietinė, bet dvasinė vyresnybė ir kad ši tvarka respektuojama Sovietų Sąjungoje. O vyskupas nėra gavęs jokio bažnytinės vyresnybės paskyrimo į Šeduvą eiti altaristos pareigas. Ne tik vyskupas, bet ir bet kuris kunigas užsitrauktų ekskomuniką, jei priimtų dvasines pareigas iš pasaulietinės valdžios. Tuo motyvuodamas vyskupas atsisako važiuoti į Šeduvą - jis tik kaip pilietis galėtų vykti į bet kurią ištėmimo vietą, gavęs raštu tokį valdžios įsakymą. Tačiau net ištėmimo jis nenustos vyskupo teisių ir pareigų; nebent galėtų jų atsisakyti, jei, jam sutinkant, Kaišiadorių vyskupija gautų teisėtą valdytoją.

Panašaus turinio raštą rugpjūčio 19 d. vysk. Teofilus nusiuntė ir LSSR Ministrų Tarybai - be Šventojo Tėvo vyskupo niekas negali skirti jokioms pareigoms; jo paskyrimas Šeduvos altarista yra neteisėtas, ir todėl registracijos pažymėjimas buvo sugrąžintas.

Gavęs iš Prienų liaudies teismo įsakymą iki rugsėjo 16 d. išsikelti iš užimamo buto, vyskupas Teofilus pasiuntė į Vilnių Pirmajam partijos sekretoriui, Ministrui Pirmininkui ir SSRS Prokurorui tokio turinio telegramą:

"Prašau liautis keldinti mane, 85 metų ligonį, į gatvę, po atviru dangumi iš dvejus metus be kliūčių užimamo kambario - buto neduodant atitinkamos patalpos" (vertimas iš rusų kalbos).

BIRŠTONO PARAPIJA BE KLEBONO

Kaip jau matėme, Vyriausybė neleido vyskupui Teofilui valdyti savo vyskupijos, nepriėmė nė naujai konsekruoto vyskupo V. Sladkevičiaus. Birštono klebono kan. J. Jonio areštas dar labiau apkartino senelio vyskupo dienas Birštone, juo labiau kad vyskupas liko be kanclerio, o Birštono parapija be klebono. Negalėdamas laikyti šv. Mišių Birštono bažnyčioje, vyskupas Teofilus liepdavo zakristijonui sekmadieniais padėti ant altoriaus taurę, arnotą ir kitus šv. Mišių reikmenis. Tuo būdu žmonės turėjo geriau suprasti ir giliau pajusti, ko jie neteko... Vėliau vyskupas prašė kan. J. Stankevičių, kad Birštoną aptarnautų Prienų kunigai. Įgaliotinis leido ir Jiezno kunigams kai kada laikyti šv. Mišias Birštone.

Nepaisant visų sunkumų ir nemalonumų, 1958 m. vasario 18 d. vyskupas Teofilus dalyvauja kan. J. Jonio teisme Vilniuje. Jis girdi, kaip prokuroras Galinaitis visokiais žodžiais plūsta teisiamąjį; jo paklaustas, kiek kartų ir už ką buvęs teistas, vyskupas pasiteiravo, ar visa tai reikalinga šiai bylai.

- Ne, - sako prokuroras, - tik taip sau!

- Tad prašau nevarginti savęs ir manęs! - pasakė vyskupas ir daugiau nekalbėjo.

Kan. J. Jonys nuteisiamas 4 metams lagerio ir bausmę atlikti Mordovijoje. Jis ir dabar negalėtų pasakyti, už ką gi buvo nušaudytas... Nuosprendyje minima jo antisovietinė propaganda, remtasi dar nesupjaustyta knyga "Laikykis įsakymų!", kuri buvo paimta iš klebono etažerės, stovėjusios vyskupo kambaryje. Išėina, kad kan. J. Jonys tos knygos pagalba veikęs vyskupą Teofilų antisovietine prasme...

Kai įgaliotinio siūlymai vyskupui išsikelti iš Birštono bei administracijos organų ir teismo reikalavimai išsikraustyti iš buto, net grasinimai iškeldinti jį prievarta, nepalaužė vysk. Teofiliaus nusistatymo, o jo skundai ir telegramos pačioms valdžios viršūnėms nepaveikė pareigūnų proto nei širdies, imtasi naujos, jau grynai psichologinės priemonės: į vyskupo butą buvo įkeltas gyventi kažkoks ruselis. Tačiau tas, greit supratęs susidariusią padėtį ir sužavėtas vyskupo nepaprasto ramumo, tik keliskart nusišneko ir pats iš buto išsikraustė.

Tada valdžios žmonės nutarė suremontuoti Šeduvos špi-tolės namelį ir ten apgyvendinti valdžiai neklusnų vyskupą.

1958 m. spalio 17 d. vidurnaktį atvyko gal net aštuoni saugumiečiai. Šeimininkei pasakius, kad vyskupas serga, melavo esą atėję pasų patikrinti. Jie išsivedė vyskupą Teofilų į mašiną ir, gydytojui Dainiui lydint, išvežė į Šeduvą. Saugumiečiai važiavo ki-toje mašinoje.

KAIŠIADORIŲ VYSKUPIJOS TOLESNIS VALDYMAS

Negalėdamas valdyti Kaišiadorių vyskupijos ir valdžiai nesutinkant, kad ją valdytų apaštalinis administratorius, neseniai konsekruotas vyskupas V. Sladkevičius, vyskupas Teofilus 1958 m. kovo 1 d. oficialiu raštu vyskupijos valdytoju su visomis ordinaro teisėmis skiria Joną Dzekunską, o po jo - kan. Juozą Andrikonį (kovo 6 d.). Tačiau ir tokio potvarkio valdžia nepripažino. Tada vyskupas Teofilus, jau būdamas Šeduvoje, 1959 m. vasario 3 d. raštu praneša prel. J. Labukui, kaip Kapitulos pirmininkui, kad valdžios suvaržytas perduoda vyskupijos valdymą Kapitulai. Jai išrinkus valdytoją kaip kapitulinį vikarą, pats į vyskupijos valdymą žada nesikišti. Kiek vėliau vysk. T. Matulionis tą laišką paprašė grąžinti. Matyt, planavo kitaip spręsti vyskupijos valdymo problemą, bet kai būklė pablogėjo, vėl kreipėsi į Labuką, pranešdamas, kad yra sukliudytas, ir prašydamas perimti vyskupijos valdymą. Be to, pavedė tartis su sovietine valdžia. Prel. J. Labukas pradėjo derybas su ja ir derėjosi ištisą mėnesį. Sovietinė valdžia reikalavo atsakyti atskiromis Kaišiadorių vyskupijos valdymo ir grįžti į Kauno arkivyskupiją, kurią valdė kan. J. Stankevičius, anksčiau tvarkęs ir Kaišiadorių vyskupijos reikalus. Jis irgi buvo suinteresuotas vėl tvarkyti Kaišiadoris. Pagaliau valdžia sutiko palikti atskirą Kaišiadorių vyskupijos administraciją, tačiau su sąlyga, kad valdytoju bus renkamas valdžiai priimtinas asmuo ir kad jo kurti bus ne Kaišiadoryse, o Vievyje. Taigi 1959 m. kovo 1 d. Kapitula vyskupijos valdytoju išrinko prel. J. Labuką, o jam čia pat

atsisakius - kan. J. Meidų, kuris vėliau gavo ir vyskupo Teofiliaus įgaliojimus. Kan. J. Meidus kancleriu pasiėmė kan. P. Bakšį ir iš Vievio valdė vyskupiją ilgiau nei trejus metus.

Kai kan. J. Meidus dėl sovietų spaudimo toliau būti vyskupijos valdytoju atsisakė, 1962 m. liepos 13 d. Žiezmariuose susirinkusi Kapitula, pirmininkui pasiūlius, vyskupijos valdytoju "išrinko" vienintelį valdžios nurodytą kandidatą kan. Povilą Bakšį.

O kad vyskupas Teofilius "vėl nepradėtų valdyti", prel. J. Labukas, Rugieniui pritariant, prieš pat rinkimus apsilankė pas abu vyskopus (T. Matulionį ir V. Sladkevičių) ir grįžęs sakėsi gavęs valdžios norimą kandidatui abiejų pritarimą. Iš tikrųjų abu vyskupai, kaip vėliau buvo girdėti, tam prieštaravo. Tačiau "rinkimai" įvyko ir vyskupai turėjo pripažinti naują valdytoją. Atrodo, kad prel. J. Labukui daugiau turėjo vertės anksčiau minėtas vyskupo Teofiliaus 1959 m. vasario 3 d. raštas, negu dabar pareikštas pageidavimas žodžiu. Be to, buvo aišku, kad bet kuris kitas kandidatas valdžiai nebus priimtinas...

Vienas iš Kapitulos narių padėkojo prel. J. Labukui už atliktus žygius (turėdamas galvoje vyskupų "pritarimą" kan. P. Bakšio kandidatūrai) ir tas susijaudino iki ašarų. Kapitulos pakvietas naujai išrinktas valdytojas kan. P. Bakšys, pridengęs veidą rankomis, ilgai raudėjo, kad jam tokiomis aplinkybėmis užkrovė ant pečių tokią sunkią našlą...

Kan. Povilas Bakšys vyskupiją valdė net iki savo mirties, t.y. 1973 m. liepos mėn. 2 d. Kurį laiką jis buvo kartu ir Panevėžio vyskupijos valdytoju.

Po kan. P. Bakšio mirties Kaišiadorių vyskupijos valdytoju buvo išrinktas kan. Juozas Andrikonis. Jam valdžia jau leido sukuria persikelti iš Vievio į Kaišiadoris, o 1982 m. liepos mėnesį vyskupijos valdymą perduoti dar 1957 m. popiežiaus paskirtam ir vysk. T. Matulionio konsekruotam vysk. Vincentui Sladkevičiui, kuris net 25 metus buvo priverstas gyventi Nemunėlio Radviliškyje ir Paberžėje. Taigi po 35 metų Kaišiadorys vėl gavo vyskupą.

Po keleto metų vysk. V. Sladkevičius tapo kardinolu ir Kauno arkivyskupu metropolitu, o į jo vietą - Kaišiadoris popiežius paskyrė Juozapą Matulaitį.

IKI MIRTIES TREMTINYS ŠEDUVOJE

Seduvos klebonu tuo metu buvo kan. A. Misevičius. Pakviestas į Vykdomąjį komitetą jis sužinojo, kad Šeduvoje yra vyskupas Teofilius ir laukiama atvežant jo daiktų. Nuėjęs pas kun. A. Pronckietį, jis ten ir rado ką tik atvažiuosį vyskupą.

"Jis atrodė pavargęs, - pasakojo kan. A. Misevičius, - bet nusiteikęs neblogai. Kai prisistatęs pasiteiravau, kaip čia patekęs, nes anksčiau esu girdėjęs, kad ketino jį apgyvendinti Siluvoje, vyskupas atsakė:

- Iškeliau sąlygą, kad niekur kitur nevažiuosiu, tik Seduvon, nes ten mano draugas kun. Pronckietis. Taigi paklausė manęs ir pakeitė mano apgyvendinimo vietą."

Atvažiavus sunkvežimiui, klebonas su vikaru kun. J. Juodeliu iškrovė baldus ir sustatė į tris nedidelius kambarius. Lova vos tilpo siaurame miegamajame. Tačiau vyskupas buvo patenkintas, nes anksčiau Birštone turėjęs tik vieną kambarėlį...

Vyskupas Teofilius bažnyčioje pamaldų nelaikydavo - jam buvo sunku ilgiau išstovėti, bet jose visada dalyvaudavo. Sv. Mišias aukodavo vienas savo kambaryje. Aplankė visus keturis Seduvos kunigus, bet artimai bendravo tik su kun. A. Pronckiečiu.

"Stebėjaisi, - rašo kan. A. Misevičius - kad tiek, kiek jis buvo Šeduvoje, niekada nesu jo girdėjęs skundžiantis sunkiu praėjusiu gyvenimu, jis mokėjęs prisiminti vien gerus praeities įvykius... Mes visi - vietos ir kaimyninių parapijų kunigai, Seduvos parapijiečiai - vyskupą Teofilį laikėme labai tauriu, kantriu, maloniu, švelniu, vien tik gero trokštančiu, žodžiu, beveik šventu."

Vysk. Teofilius labai rūpinosi savo vyskupija. Tačiau, kai jau nuo 1959 m. kovo 1 d. pradėjo valdyti kan. J. Meidus, jis pasijuto laisvesnis: dabar jį dažnai buvo galima matyti sėdintį palangėje po obelimi ir besimeldžiantį iš brevijoriaus. Šeduvoje vyskupą lankydavo vienas kitas klierikas (Butkus, Krikščiūnas) ir kunigai. Buvo ir tokių, kurie vykdydami nedorą uždavinį, tik drumstė seneliui ramybę. Mokėdamas tokius greitai pažinti, jis laikė juos nelaimingais ir kartais pakišdavo po keletą rublių...

Savo sveikata vyskupas nesiskųsdavo: turėjo, anot dakta-

rų, netvarkingus vidurius ir kiek padidėjusį kraujo nusėdimą, o kojų nusilpimas buvo jam įprastas dalykas.

"Būdamas tokios būklės ir tokio amžiaus, - pasakojo kan. A. Misevičius, - vyskupas po pietų, atrodo, eidavo ne ilsėtis, o palankiam orui esant paėmęs už parankės kun. A. Pronckietį vesdavosi jį į bažnyčią Kryžiaus kelio apeiti. Įdomus tas jų ėjimas buvo tuo, kad iki bažnyčios gana aukštų laiptų vyskupas vesdavosi kun. A. Pronckietį, o laiptais jau tas padėdavo vyskupui užlipti!"

1961 metais vyskupas Teofilus savo artimiausių giminių rūpesčiu buvo paguldytas į Kauno klinikas. Jis gulėjo vienoje palatoje su dviem ligoniais, kurių vienas (širdininkas) po nakties buvo rastas negyvas. Vyskupui rengėsi daryti įvairius tyrimus, bet jis tuo pasibaisėjęs, rusės sanitarės padedamas, ligoninės rūbais išvažiavo į Aukštąją Panemunę. Tada neteko apetito, pradėjo smarkiai silpnėti, visai nebeišeidavo iš kambario. Ar jam buvo ką padarę? Buvo visokių spėliojimų ir gandų... Jis pats bijojo, kad kartais medicinos priemonės nepasidarytų įrankis saugumui atsikeršyti...

Dar 1960 metų pabaigoje jis rašė savo giminėms: "Kiek vieną rytą pusę šešių atmenu visus *in Memento*, o vakare aplankau *cum signo crucis* (kryžiaus ženklą)".

Kai Lietuvoje mirė vysk. P. Ramanauskas, o Latvijoje vysk. Strods, vyskupas Teofilus rašė: "Mirė abu nesenai, o tas, kam metas būtų (numirti), tebegyvena ar, geriau pasakius, - teberiogso!"

Vietinė Šeduvos valdžia vyskupą Teofilų gerbė ir daug kartų parodė jam reikiamą dėmesį: davė lentų sandėliui, paskyrė net dvi normas žemės, pašto viršininkas perleido savo pievą gania-vai; komisija, priimdama buto remontą, liepė iš naujo perdažyti kambarius. Ir saugumo valdininkai kartais pasiteiraudavo, ar vyskupui nieko nereikia.

IŠ VISŲ KRYŽIŲ ŠIS SUNKIAUSIAS!

Tuos žodžius vyskupas Teofilus ištare paėmęs į rankas savo vyskupiškąją kryžių po to, kai plačiau papasakojo jį aplankiusiam kan. P. Raudai savo išgyvenimus, patirtus Butyrkų, Solovkų ir Vladimiro kalėjimuose.

Juk kažkada jis paliko Petrapilio kunigų seminariją, vos metus ten išbuvęs, iš pagarbos kunigystei! Nė viena žmonių grupė nepatraukė jo širdies su tokia jėga kaip kunigai! Ir niekas taip giliai nesužeidė jo tėviškos širdies, prislėgdamas pečius nepake-liama našta, kaip... kunigai!

"Iš visų kryžių šis sunkiausias!" Jis pasitikėjo žmogumi, o ypač kunigu, pastebėdavo mažiausią gėrio trupinėlį, greitai žmo-gų įvertindavo, jį pagerbdavo ir jam padėkodavo. Jis nebuvo šykš-tus dalindamas kunigams garbės kanauninko titulus. Ir kartais tekdavo skaudžiai nusivilti!

Sesuo benediktinė Angelė Misiūnaitė, gim. 1919 m., kilusi iš Žemaitkiemio par., Kaišiadoryse gyveno nuo 1945 metų ir kar-tu su kitomis seselėmis aptarnaudavo vyskupo ir kurijos rūmus. Vyskupui Teofilui 1956 metais sugrįžus į Lietuvą, ji visą laiką Birštone, o paskui Šeduvoje šeimininkavo - gamino vyskupui mais-tą, žiūrėjo tvarkos ir švaros, o prireikus slaugydavo. Pasiklausyki-me jos pasakojimų:

"Gyvendamas Šeduvoje vyskupas jautėsi kaip tremtinys ir dažnai eidavo pas kun. A. Pronckietį. Kiek sustiprėjęs, gal bent du kartus Kauno ligoninėje darė tyrimus (antrą kartą 1962 m. gegužės 1 d.). Šeduvoje jį lankydavo kunigai. Atrodo, tai nebuvo draudžiama. Buvo atvykusi kelių asmenų delegacija ir iš Latvi-jos - atvežė jam dovanų: sviesto, nedidelį "bankuką", pirštines, paklodę su mezginiais, Jėzaus Širdies paveikslą... Vyskupas buvo be galo pamaldus, nepaprastai kuklus, labai geros širdies. Kali-niams siūsdavo maistą, sušeldavo pinigais visus elgetas, kurie tik į jį kreipėsi. Kartais tuo pasinaudodavo visokie apgavikai. Dėl šio dalyko tekdavo susibarti. Pasijutęs apgautas, sakydavo: "Tei-sybę sakei - žulikas!"

Kartą atvyko kažkokia ponis "iš Potmos" ir siūlėsi nuvešian-ti kunigams vyno į lagerį, tuo tarpu aš pati buvau jiems nuvežusi...

Atvažiavo į Šeduvą pas vyskupą ir Kotryna Pusvaškytė, ge-ra vaidintoja... Girdėjau prie stalo jos posakį: "Pagal mano ap-reiškimus, per Škaplierines mane Dievas pašauks!"

Lankėsi kan. J. Stankevičius ir kan. C. Krivaitis. Prel. J. Labukas buvo atvykęs per Žolinę ir kitą kartą su kan. J. Meidumi rudenį, prieš Kalėdas, kai vyskupas grįžo iš ligoninės."

ŠVENTASIS TĖVAS PAGERBIA VYSKUPĄ KANKINĮ

Jau esame matę, kiek pagarbos, sūniško klusnumo ir meilės susikaupė vyskupo Teofiliaus širdyje Šventajam Tėvui. Ne mažiau gilaus supratimo, nuoširdaus palankumo, tėviško įvertinimo susilaukė ir jisai iš Šventojo Tėvo.

Būdamas Šeduvoje, vyskupas Teofilius 1960 m. gegužės 31 d. gavo kardinolo Tardini pasirašytą telegramą, kad Šventasis Tėvas pagerbęs jį suteikdamas jam *Episcopi Pontificio Solio adstantis* (Apaštaltų Sosto vyskupo) titulą.

Kitais metais, t. y. 1961 m. lapkričio 3 d., buvo gauta kita kardinolo Cicognani pasirašyta telegrama: Šventasis Tėvas skaudžiai liūdi sužinojęs apie sunkią vyskupo Teofiliaus sveikatos būklę. Jis maldauja visagalią Dievą, ligonių sveikatos gelbėtojai Dievo Motinai užtariant, kad ligonį paguostų, pakeltų ir sutvirtintų; kartu teikia apaštališkąjį palaiminimą.

Pagaliau dar viena to paties kardinolo Cicognani pasirašyta telegrama buvo gauta Šeduvoje 1962 m. vasario 9 d., tai yra suėjęs lygiai 33 metams nuo tos dienos, kai kun. Teofilius Petrapilyje buvo slaptai iššventintas vyskupu. Telegramoje rašoma:

"Šventasis Tėvas, kaip naują palankumo ženklą, suteikia Tau arkivyskupo (asmeninį) titulą už pagirtiną tvirtumą tiek metų einant Gerojo Ganytojo pareigas Šventoje Bažnyčioje; pranašaudamas laimingą ateitį, Jis Tau ir Tavo gnomiesiems teikia apaštališkąjį palaiminimą" (vertimas iš lotynų kalbos).

Ryšium su paskutine telegrama Šeduvoje pasklido gandai, kad vyskupas Teofilius pakeltas į kardinolus. Apie tai paklaustas kanauninko A. Misevičiaus, vyskupas ėmė juoktis ir davė jam perskaityti (lotynų kalba) atsiųstą telegramą.

- Mat, - sako arkivyskupas, - paštininkai perskaitė ir tesuprato tik tą vieną žodį "kardinolas", todėl ir paskleidė tokią nelėmtą žinią.

PASKUTINĖ KRATA

Sovietų Sąjungos piliečių gyvenime krata yra neatskiriamas kiekvieno žmogaus palydovas prieš areštą, tarp kalėjimo ar lagerio sienų ir labai dažnai net išėjus į laisvę.

Netrukus po to, kai vyskupas Teofilius atšaukė kan. J. Stankevičių iš valdytojo pareigų, jo bute buvo padaryta krata (1957 11 28). Paimta: nuo 1949 m. vesti užrašai, šeši lapai kunigų paskyrimų (projektas), trys puslapiai T. Matulionio biografijos, 121 lapas gaunamųjų ir siunčiamųjų dokumentų, vienuolika laiškų, kunigų sąrašai, adresai, daug rankraščių ir knygų.

Rytojaus dieną, suteikus kun. V. Sladkevičiui vyskupo šventimus, suimant kan. J. Jonį, tai yra 1957 m. gruodžio 26 d., Birštono klebonijoje (vyskupo ir klebono bute) vėl padaryta krata. Iš vyskupo buvo paimti šie dokumentai: įgaliotiniui rašytas pranešimas apie kunigo V. Sladkevičiaus iššventinimą vyskupu; kitas jam skirtas pranešimas apie gautą tuo reikalu iš Vatikano įgaliojimą; rašto lotynų kalba apie leidimą iššventinti vyskupu kun. V. Sladkevičių nuorašas.

1962 m. rugpjūčio 18 d. Šeduvoje klebonas, užėjęs rytą pas arkivyskupą, rado jį persimainiusį, bet besistengiantį išlaikyti ramumą. Arkivyskupas sako:

- Vakar turėjau svečių: kratą pas mane darė, bet labai mandagiai. Prašė manęs nesivarginti ir sėdėti, o šeimininkei liepė visur atrakinėti. Krėtė nuo pietų iki pavakario, o kiti gatvėje saugojo, kad niekas pas mane neateitų.

Paklaustas, ar daug ką paėmė, arkivyskupas nieko tikrai negalėjo pasakyti, nes sėdėdamas galėjo ir nepastebėti. Iš kitų žinoma, kad buvo paimta: du geltonais viršeliais bloknotai, 45 lapai įvairių susirašinėjimų, sąsiuvinis rusų kalba, šeši sąsiuviniai lietuvių kalba ir knyga "Marija kalba pasauliui". Buvo pasiūlyta atiduoti susirašinėjimą su Panevėžio vyskupijos kunigais; arkivyskupas pareiškęs tokios korespondencijos neturįs.

Iš kito liudytojo žinoma, kad dėl paimtos užrašų knygelės arkivyskupas labai sielojėsis, nes ten buvę sužymėtos pavardės žmonių, kuriems dar neatsakyta jų laiškų. Arkivyskupas Teofilius jaudinosi, kad tie kunigai galės turėti nemalonumų.

Po kratos ligonio sveikata dar pablogėjo.

PRADĖJĘS 90-UOSIUS SAVO AMŽIAUS METUS

1962 m. birželio 22 d. arkivyskupas Teofilius pradėjo devyniasdešimtuosius savo amžiaus metus. Ir štai jubiliatą pagerbti rugpjūčio 12 d. į Šeduvą atvyko trijų asmenų delegacija (tarp jų Teklė Juknevičiūtė, gim. 1894 m., iš Bikavos parapijos). Be kitų dovanėlių, jie įteikė savo buvusiam klebonui Bikavos bažnyčios paveikslą ir latgaliečių kalba parašytą eilėraščių-sveikinimą.

Jau dėl didelio nusilpimo aprūpintas Šventais Sakramentais arkivyskupas, rodos, atgijo iš džiaugsmo: pasisodino jam iš senų laikų pažįstamus delegatus už stalo ir juos vaišino. Jis negalėjo atsidžiaugti "savo" Bikavos bažnyčios paveikslu ir pakabino jį tokioje vietoje ant sienos, kad vis turėtų prieš akis... Užmiršęs savo negalią, jis daug pasakojo ir klausinėjo apie mielą Bikavą, kur taip ugningai suliepsnojo jo pirmoji meilė Kristaus Bažnyčiai...

Štai ką papasakojo kan. P. Rauda, aplankęs arkivyskupą Teofilijų rugpjūčio 16 dieną, tai yra likus keturioms dienoms iki jo mirties.

"Sutartą valandą nuėjome abu su vietos klebonu. Arkivyskupas sėdėjo fotelyje. Jis atsiprašė negalįs atsistoti ir svečius pagerbti. Butas kuklus - du maži kambarėliai. Šeimnininkas išblyškęs, ant stalo priešais brevijorius, matyt, jį recitavo, ir, nuostabu, skaito be akinių! Balsas - išvargusio žmogaus, bet akys gyvos ir pastabios. Teiravosi, kaip pakėliau lagerinį gyvenimą. Apie save kalbėjo nenoromis ir visai nesiskundė sveikata. Papasakojau, kiek kartu buvo kunigai iš Lietuvos, nemažai iš Ukrainos - iš viso 20! Tai unitai, jie save vadina graikų katalikais. Drauge su jais buvo ir metropolitas arkivyskupas Slipys. Su juo gyvenau vienoje sekcijoje dvejus metus. Klebonas pradėjo merkti akį, kad laikas išeiti! Pats supratau - nevalia ligonio varginti, o išeiti nesinorėjo... Paprašiau arkivyskupo palaiminimo. Pasakė laiminsiąs sėdėdamas. Atrodo, ar nebūsiu paskutinis kunigas, gavęs arkivyskupo palaiminimą!"

ŽEMIŠKOSIOS KELIONĖS PABAIGA

Nusilpusio arkivyskupo dienos buvo suskaitytos. Štai kaip jas nupasakojo jau minėtoji Angelė Misiūnaitė:

"Sekmadienį prieš mirtį ligonis pavalgė buljono su koldūnais ir paprašė alaus. Išgėrė dvi stiklines (įpyliau po šaukštuką konjako).

- Šitam ligoniui reikia lazdos! - pasakė.

Vakare suvalgė pusę kalafijoro.

- Tik varginu jus - norėčiau morkų sunkos!

Išgėręs stiklinę, kiek pavaikščiojo. Debesiui užėjus, klausė, ar karvė tvarte.

- Ačiū už visa. Labanakt! - ir nuėjo gulti.

Pirmadienį vyskupas kėlėsi pusę septynių. Nors vakar dar šv. Mišias laikė, dabar pasijuto labai blogai, lyg kas būtų viduriuose. Prikėliau kleboną kan. A. Misevičių, kuris suteikė vyskupui paskutinius sakramentus. Pakviestas atėjo Česiulis, dar vienas gydytojas ir greitosios pagalbos felčerė. Išvalė vidurius, ir, kai vyrai ligonį kėlė, jisai skundėsi:

- Į ką tai panašu?

Atėjo kun. A. Pronckietis. Ligonis nė kiek nesuvaitojo, tik kakta pabalo ir gyvybė užgeso... Rankos pasiliko sudėtos, kaip buvo meldėsis..."

Kitas arkivyskupo mirties liudytojas kun. A. Pronckietis pasakoja:

"Pirmadienį jis jau neatsikėlė. "Niekas iš manęs", - pasakė. Kai po dviejų valandų kan. Misevičius mane pakvietė, jis jau nekalbėjo. Mirė apie pirmą valandą. Prieš mirtį visai nekalbėjo kokias keturias valandas. Kan. Misevičius suteikė paskutinius sakramentus. Apie palaidojimo vietą nieko man nėra sakęs. Tik Rusijoje būdamas užsiminė, kad norėtų savo kaulus parnešti į Lietuvą."

Kan. A. Misevičius liudija:

"Tarpdury sutikau gydytoją Česiulį, jau išeinantį po apžiūrėjimo. Jis neaiškiai išsitarė, kad nėra vilties pagydyti. Tuokart aš nuo arkivyskupo neatsitraukiau ir jo prašomas skaičiau visokias maldas ir skaitymus. Po rytinių pamaldų atėjo visi kiti Šeduvos

kunigai, net bažnyčios tarnai, ir, visiems mums besimeldžiant, jis atidavė Dievui sielą, būdamas sąmoningas iki pat paskutinio atsidūsėjimo. Arkivyskupas merdėjo maždaug nuo 7 val. 30 min. iki 11 val. ryto."

Arkivyskupas Teofilus Matulionis mirė Šeduvoje, savo bute, 1962 metų rugpjūčio mėnesio 20 dieną, pirmadienį, apie vidurdienį.

ARKIVYSKUPAS TEOFILIUS SUGRĮŽTA Į SAVO KATEDRĄ

Tik ši kartą jo nematysime sėdinčio masyviame ažuoliniame soste nei prie ilgo altoriaus laikančio šv. Mišias. Jis nepasirodys plačioje sakykloje su pastoralu ir mitra ant galvos...

Jis neberašys daugiau laiškų ir jo ranka nebelaikins apsilankančių svečių... Ši kartą jo ingresas bus nukreiptas į katedros rūsi - ten jis ramiai gulės užmūrytas šalia pirmojo Kaišiadorių vyskupo Juozapo Kuktos...

Ir visgi Dievo Apvaizda leis jam ilsėtis katedroje tos vyskupijos, kurią jis galėjo valdyti tik pusseptintų metų (1943 - 1946 ir 1956 - 1959), o likusius dvylika su puse metų nešė sunkų kryžių kalėjimuose ir tremtyje.

"Emus blogėti Ekscelencijos sveikatai, - pasakoja kan. A. Misevičius, - Kaišiadorių kurijai buvo nusiųsta telegrama, tačiau niekas neatvyko. Arkivyskupui mirus, tą pačią dieną pranešėm kurijai, klausėm, kur ruošti laidotuves - Šeduvoje ar Kaišiadoryse? Laikinais pašarvojome kambaryje, o atsakymo vis nesulaukėme. Kitą rytą pirmas prisistatė religinių kultų įgaliotinio kažkoks vyr. inspektorius ir manęs paklausė:

- Tai ką manote daryti?

Į tai atsakiau:

- Ir aš nežinau, nes iš Kaišiadorių nesulaukiau atsakymo.

Tada jis pareiškė girdėjęs, jog laidos Kaišiadoryse, ir kan. P. Bakšys ieškąs laidotuvėms karsto ir mašinos. Be to, įsakė, kad vengtumėm bet kokių iškilmų. Tik vėliau gavome ir iš kurijos

telegramą, patvirtinančią jau girdėtą laidojimo vietą. Į pavakari atvežė karstą ir rūbus. Pašarvojome arkivyskupą galutinai ir nulydėjome į bažnyčią, o rytojaus dieną, dalyvaujant ir kaimyninių parapijų kunigams, kurių buvo apie dešimt, aukojome iškilmingas pamaldas už arkivysk. Teofiliaus vėlę. Žmonių, nors ir nebuvo pranešta, susirinko nemažai. Apie pietus atvažiavo kan. P. Bakšys ir, paaukojęs šv. Mišias, išvežė a. a. arkivyskupą į Kaišiadoris. Kiek tilpo į autobusą, jį lydėjo ir Šeduvos parapijiečiai. Nei aš, nei kiti Šeduvos kunigai į Kaišiadoris nevažiavome, nes, atrodė, buvome nepageidautini..."

Tuometinis Kaišiadorių katedros klebonas kan. P. Laskauskas taip pasakojo apie arkivyskupo Teofiliaus laidotuves:

"Rugpjūčio 20 d. gavau vieną po kitos telegramas, kad Šeduvoje mirė J. E. arkivyskupas TEOFILIUS MATULIONIS; rugpjūčio 22 d. jo kūnas bus atvežtas į Kaišiadoris ir 23 d. laidojamas katedros kriptoje. Mane, kaip katedros kleboną, tas įvykis giliai sujaudino ir sukėlė didelį susirūpinimą: kaip tokį asmenį sutikti, pagerbti, paruošti kapą... Juk arkivyskupas buvo visuomenės labai mylimas, gerbiamas ir laikomas šventu. Iškilmėms organizuoti ir kapui paruošti laiko labai mažai, be to, trūko medžiagų ir darbininkų. Apie tai man besvarstant, atėjo šaukimas į rajono komitetą. Komiteto pirmininkas, iš atitinkamų šaltinių apie tai taip pat turėdamas informaciją, reikalavo, kad ta žinia nebūtų skleidžiama tarp žmonių, ir, atvežus velionį į Kaišiadoris, skambinti varpais leidžiama tik įnešantį kūną į katedrą. Kitą dieną tuo pat reikalu buvau pakviestas į rajoną dar du kartus; dabar čia dalyvavo ir religinių kultų įgaliotinis Rugienis. Po kiek laiko rajono vadovai su įgaliotiniu apžiūrėjo laidojimui skirtą vietą ir pačią katedrą.

Nepaisant to, laidotuvių dieną pamaldose dalyvavo: vyskupai Jul. Steponavičius ir V. Sladkevičius, apie 200 kunigų, prisirinko ir pasauliečių, katedra buvo apypilnė. Leista pasakyti tik vieną pamokslą. Jį sakė Kaišiadorių vyskupijos valdytojas kan. P. Bakšys pagal valdžios patvirtintą turinį.

Po laidotuvių rajono administracija pareikalavo iš klebono žinių, kiek laidotuvėse dalyvavo kunigų, kokie ir iš kur. Tas reikalavimas nebuvo patenkintas."

Kad susidarytume išsamesnį laidotuvių vaizdą, paklausykime dar vyskupo J. Labuko liudijimo.

"Valdžia rūpinosi, kad vyskupas būtų greičiau palaidotas:

liepė nelaikyti kambaryje, bet nešti į bažnyčią. Manė laidoti Šeduvos bažnyčios šventoriuje. Įtikinta, kad geriau bus palaidojus Kaišiadorių katedroje, sutiko, tik įsakė vežti be jokių iškilmių, pakelyje nesustoti nei Dotnuvoje, nei Kaune, neskambinti varpais. Nebuvo leista skelbti apie laidotuves iš sakyklų; laidojimo dieną Kaišiadorys buvo apsupti ir žmonės neleidžiami į miestą."

Kai kurių vertingų smulkmenų iš tų laidotuvių papasakojo kan. P. Rauda, nuo 1944 m. buvęs Kauno kunigų seminarijos vicerektoriumi ir dar visai neseniai grįžęs iš Mordovijos, kur antrą kartą atliko bausmę.

"Apsistojau Vilniuje pas Antakalnio kun. M. Tarvydį. Iš jo sužinojau, kad švento vyskupo žemiška gyvybė užgeso. Vakare, atrodo, trečią dieną, atvyko Anykščių klebonas kun. Arlauskas, kad ryt galėtų nusigauti į Kaišiadoris, kur bus laidojamas arkivyskupas. Pasiruošiau kartu važiuoti ir aš. Į Kaišiadorių katedrą atvykome ketvirtą dieną. Žmonių beveik pilna bažnyčia. Kunigai netilpo Erdvioje zakristijoje - jų buvo daugiau kaip šimtas, nors spauda apie Kaišiadorių vyskupo mirtį tylėjo.

Čia pirmą kartą pamačiau ir susipažinau su a. a. arkivyskupo įpėdiniu vyskupu Vincentu Sladkevičiumi. Jis taip pat gyveno tremtyje, būtent Nemunėlio Radviliškyje. Nedidelio ūgio, bet labai guvaus proto. Iš akių ir kalbos sklido išmintis ir kartu paprastumas bei nuolankumas. Pašnekovas tiesiog pavergiamas iš keleto sakinių. Šventas vyskupas rado tinkamą sau įpėdinį. Deja, tuoj po konsekracijos Birštono klebonijoje, jis ištremiamas.

Prie visų katedros altorių be pertraukos buvo aukojamos šv. Mišios. Pasiteiravau, kas laikys sumą ir atliks laidotuvių apeigas; pasakyta, kad Kauno arkivyskupijos valdytojas kan. J. Stankevičius. Religinių kultų įgaliotinis Rugienis pamokslus leido sakyti prel. J. Labukui ir Kaišiadorių vyskupijos valdytojui kan. R. Bakšiui. O vyskupas V. Sladkevičius, teisėtas mirusiojo arkivyskupo įpėdinis, sėdėjo presbiterijoje paskendęs maldoje. Tuoj po šv. Mišių pamokslą sakė kan. P. Bakšys, primindamas, kad velionis niekada nėra vartojęs svaigalų! Prel. J. Labukas pamokslo visai nesakė. Tuoj po pamokslo kunigai giedojo "Libera" ir prasiėdėjo gedulinga eiseną. Iš Žagarės atvyko pavėlavęs antras vyskupas Jul. Steponavičius.

Visi dalyviai - kunigai ir pasauliečiai - susikaupe, giliai išgyvendami atsiveikino su savo vyskupu, kuris tarsį žvaigždė visiems

švietė, kartu primindamas - nieko nėra kilnesnio ir vertingesnio, kaip išverti ištikimybėje Aukščiausiam, nepaisant aplinkybių. Daugelio dalyvių ašaros rodė, su koku skausmu jie atsiveikino su savo šventu vyskupu.

Liko paguoda - arkivyskupas Teofilus iš aukštybių užtars ir globos našlaitę dieceziją, o mūsų likusių pareiga - melstis ir konkrečiai rūpintis, kad Bažnyčia arkivysk. Teofilų Matulionį paskelbtų ŠVENTUOJU!"

Kaišiadorių katedroje, kairėje presbiterijos pusėje, prie pat Švč. Marijos altoriaus laiptai veda į gan erdvų rūšį. Vėliau jis buvo restauruotas ir paverstas gražia krypta, kurioje retkarčiais laikomos šv. Mišios, čia beveik kasdien tikintieji ateina pasimelsti. Į ją nusileidę, sienoje pamatysime dvi balto marmuro plokštes su trumpais užrašais. Tai čia užmūryti karstai su dviejų Kaišiadorių diecezijos vyskupų Juozapo Kuktos ir Teofiliaus Matulionio palaikais.

Abu gimę tais pačiais 1873 metais ir kilę iš gretimų kaimų - Kurklių ir Aluntos! Tik arkivyskupas Teofilus mirė lygiai 20 metų vėliau (1962) už vyskupą Juozapą (1942).

Vyskupas Juozapas Kukta konsekrutas trejais metais anksčiau (1926) už arkivyskupą Teofilų Matulionį (1929): pirmasis viešai ir iškilmingai Kaune, o antrasis slapta ir tyliai tuometiniame Leningrade!

IV. Ką žmonės pasakoja apie arkivyskupą Teofilij Matulionį

TRUMPESNI PASISAKYMAI

K_{un.} dr. JUOZAS ČEPĖNAS (1890 - 1976):

"Kai mokiausi gimnazijoje, T. Matulionis buvo dar klierikas. Dažnai mane palydėdavo į Vėlaikių kaimą, kur gyvenau. Buvo švelnaus būdo, draugiškas, nuoširdus; ragino mane stoti į Kunigų seminariją. O kai dar mokėsi gimnazijoje, man, vaikui, labai patikdavo žvaigždė jo kepurėje. Prašydavau tėčio, kad ir man tokia nupirktų. Tėtis išmeigė į mano kepurę segtuką iš marškinių rankogalio ir pasakė:

- Še, ir tavo kepurė graži, kaip Matulioniuko!"

Kun. VITAS MODESTAS URBELIS (1878 - 1973):

"Teofilijus Matulionis, kaip klierikas, mokėsi neblogai, buvo labai paprastas ir draugiškas, visiems malonus. Iš seminarijos buvo išstojęs, bet apie tai pats nekalbėdavo. Iš draugų esu girdėjęs, kad buvęs skrupulatas... Kai klebonavo Bikavoje, iš kitų išsiskyrė tuo, kad ilgai užtrukdavo klausykloje. Kam nors apie tai užsiminus, sakydavo: 'Gerai, kad jūs mokate!'."

Mes buvome tada keli lietuviai - Jasinskas, Pipinas (Beržgalyje), Šimkevičius ir aš. Lošikų tarp mūsų tarsi ir nebuvo. Sveikata Teofilijus nesiskųsdavo. Patekęs pirmą kartą į kalėjimą, jis rašė man laiškus, bet jų neliko. Su jo broliais buvau pažįstamas. Jis juos įspėjo, kad nevažiuotų jo lankyti. Prašė manęs rubricėlių, atsakymus siuntėme 'per rankas'."

Kun. AUGUSTINAS PRONCKIETIS (1886 - 1976), gyvenęs Šeduvoje:

"Vyskupą T. Matulionį pažįstu nuo 1917 metų, kai atvažiavau iš Latvijos prieš pat revoliuciją į Petrapilį. Jis buvo "za

Nevskoj zastavoj", kun. M. Bugenis "na Vyborgskoj storone", o aš - vikaru prie katedros. Kartu su vyskupu Matulioniu teko būti Šeduvoje. Jis nežmoniškai prakaituodavo, atrodo, sirgo kraujo vėžiu, apie tai į gyvenimo pabaigą ir pats žinojo. Šiaip buvo linkęs į džiova. Šeduvoje kaip tremtinys laikėsi ramiai, nes visiškai pasidavė Dievo valiai. Su Stankevičiumi buvę kažkokių nesklandumų, bet nežinau kokio pobūdžio. Prieš pat mirtį niekas pas jį nesilankė, tik saugumas padarė kratą ir paėmė keliolika laiškų (sakiau jam, kad nelaikytų). Buvo labai pamaldus, didelis Švč. Jėzaus Širdies ir Dievo Motinos garbintojas. Pats griežtai laikėsi brevijoriaus ir norėjo, kad ir kiti laikytųsi, tačiau nebuvo įkyrus. Svarbiausias būdo bruožas - nuolankumas. Šv. Mišias laikydavo ilgokai - 45 min. Turėjo staigų ir karštą temperamentą. Buvo labai vaišingas. Pats nevartojo svaigalų, bet norintiems duodavo išgerti. Dėl pinigų ir išlaidų nesivaržydavo. Labai gerbė Šv. Tėvą... Į gyvenimo pabaigą jo atmintis gerokai nusilpo."

Kun. MYKOLAS BUGENIS (1888 - 1980), gyvenęs prie Dusetų bažnyčios:

"Vyskupas Teofilijus Matulionis labai žiūrėjo švaros, ypač bažnyčioje. Zakristijoje laikė ne tik vandenį, bet ir muilą. Neleisdavo neplautomis rankomis liesti liturginių rūbų, dėl šio reikalavimo sesuo Juzefa net apsiverkėdavo... Prakaitavimas pirmą kartą pasireiškė, kai buvo smarkiai susinervinęs. Šv. Mišias laikydavo ilgai, skaitomas iki 40 min., ir nusiskųsdavo negalįs greičiau... Buvo kruopštus iki pedantiškumo, draugiškas ir labai vaišingas. Pas jį, kaip ir pas kun. Maleckį, mielai susirinkdavo būrelis kunigų; buvo giliai dievotas ir net linkęs į skrupulus. Kartą teko susiginčyti: krikštydamas jis klausimus gimtąja kalba pakartodavo ir lotyniškai, aš tai pavadinau "rabinizmu". Kurį laiką ėmė stipendijas už binacijas; sužinojęs, kad tai neleistina, labai gailėjosi ir ta sąskaita laikė daug šv. Mišių. Pas jį šeimininkavusi Ona Ramanauskaitė iš Panevėžio. Ji vykusiai ir skaniai paruošdavo maistą. Kai rusų tankams veržiantis į Lietuvą daugelis pasidavė panikai, vyskupas išsitarė: "Visai nebijoju, gal mano nervai atbuko?.."

Mirus Tūbeliui, kun. Kapočius prašė vyskupą Teofiliją, kad buvusį Ministrą Pirmininką palaidotų. Jis jau buvo sutikęs, tačiau, sužinojęs, kad Tūbelis buvęs masonas, atsisakė ir už tą išpėjimą labai dėkojo. Šeduvoje pas vyskupą Teofiliją dažnai lankydavausi,

net nakvodavau. Kartais kildavo įtarimas, ar jo bute nėra įtaisyto mikrofono... Sv. Mišias laikydavo sėdėdamas. Didžiausias jo draugas buvo kun. A. Pronckietis, su juo meldavosi ir medituodavo... Lenkai jį laikė litvomanu, nes Petrograde visiems parapijiečiams patarnaudavo jų gimtąja kalba..."

Kan. JONAS JONYS, gim. 1912 m., 1976 m. Videniškių klebonas:

"Vyskupas Teofilus rašydavo daug laiškų vietoje ir į užsienį. Už kiekvieną pasveikinimą laiškučiu padėkodavo. Vieną kartą marijonas kun. Dambrauskas (senelis), būdamas pas vyskupą, užsiminė:

- Ar nenumanote ką nors į savo vietą įpėdiniu?

- Taip, - sako, - aš galvoju, ruošiuosi parašyti Sv. Tėvui laišką ir nurodyti kandidatus.

Prieš rašydamas laišką, vyskupas teiravosi aukštos dvasininkijos ir apskritai kunigų nuomonės apie kun. V. Sladkevičių. Klausė prel. P. Kuraičio, prel. J. Labuko, kan. J. Stankevičiaus ir kitų kunigų bei klierikų atsiliepimų. Visi apie kun. V. Sladkevičių buvo kuo geriausios nuomonės. Žinoma, jis savo plano niekam neatskleidė. Kartą parašė Dėdino vardu laišką vysk. V. Brizgiui, kuriame nurodė tris kandidatus į vyskopus. To laiško turinys buvo maždaug toks: pasveikinęs ir pranešęs kai ką apie save, vyskupas perduoda naujienas iš Lietuvos apie bendrus pažįstamus: "Atsimeni Sladkevičių, Vinco tėvą? Kai čia gyvenai, tai sūnus Vincas dar su marškinukais po balą braidė, o dabar kad išaugo žmogus. Ir dar koks! Į kunigus išėjo, Kunigų seminarijoje dėstytoju pasidarė, sako, labai geras žmogus... O jeigu atsimeni Stasį Kiškį, grįžęs iš akademijos, dabar sveikas gyvena Kaišiadoryse. Prelatas Sužiedėlis jau pradeda senti, bet dar laikosi neblogai..."

Panašiais žodžiais pristatė kandidatus į vyskopus. Atsakymas atėjo vyskupo K. Paltaroko vardu. Sv. Tėvas pavedė, gavus kun. V. Sladkevičiaus sutikimą, konsekruoti jį vyskupu. V. Sladkevičius labai nenorėjo sutikti, bet vyskupo Teofiliaus paveiktas, kad aukotųsi Bažnyčios labui, neatsisakytų Sv. Tėvo skyrimo ir savo vyskupo prašymo, po kelių dienų svarstymų sutiko, su sąlyga, kad jį konsekruos vyskupas Teofilus."

Kan. PETRAS RAUDA (1894 - 1974), Svėdasai:

"1934 m. vasaros pabaigoje Antalieptės klebonas kun. A. Kripaitis pakvietė į atlaidus, kartu pabrėždamas, kad ten būsiąs

ir vyskupas Teofilus Matulionis. Suprantama, pasinaudojau tuo maloniu kvietimu. Apie vyskupą - kankinį žinojau iš spaudos, girdėjau apie jo pietizmą. Bažnyčioje neteko matyti, nes reikėjo sėdėti klausykloje... Prie pietų stalo sustoję laukėme garbingo svečio. Įėjęs pasisveikino ir sukalbėjo maldą. Pajutau, kad iš vyskupo sklinda kažkokie spinduliai, ir buvo nuostabiai gera, norėjosi vien tik žiūrėti į garbingą asmenį. Taigi, jei Dievo malonė gyvena žmoguje, kaip ją beslėptum, ji veikia aplinką. Visi tai pajutome. Susikaupėme ir mus apgaubė nepaprastas ramumas ir palaima. Tarsi būtume pasinėrę į saulės spindulius. Kalbėjo nedaug - ramiai, paprastai, be patoso. Norėjosi, kad pietūs nesibaigtų. Matyt, tas išpūdis buvo toks gilus, kad per pamokas, kai tekdavo paliudyti, kas yra šventumas ar didingumas, mokiniams pasakodavau apie susitikimą su vyskupu T. Matulioniu Antalieptėje."

Kun. PRANAS RAČIŪNAS, g. 1919 m., 1976 m. klebonas Paluobiuose (Šakių r.):

"Pirmą kartą vyskupą Teofilų teko matyti ką tik grįžusį iš Sovietų Sąjungos. Netrukus jis buvo pakviestas aplankyti Marijampolės marijonų gimnazijos. Visi susirinkome į didžiąją salę ir laukėme garbingo vyskupo. Sutikome jį kaip kilnų kankinį. Salėje išviešpatavo gili tylą. Vyskupas įėjo tyliai. Veidas sudžiūvęs, iškankintas. Jį pasveikino vienas iš moksleivių. Svečias papasakojo savo išpūdžius iš Rusijos gyvenimo. Džiaugėsi matęs sveikus, raudonskruosčius jaunuolius, kokių Rusijoje jam neteko matyti. Ten jaunimas suvargęs dėl sunkių gyvenimo sąlygų. Vyskupas kalbėjo ramiai. Jo balse nesijautė jokios neapykantos jį varginusiems tikėjimo priešams.

Vėliau vyskupą tekdavo dažnai sutikti Kaune, prie Benediktinių bažnyčios, kur buvo Amžinoji Švč. Sakramento adoracija. Neretai matydavau jį ramiai susitelkusį, kalbantį rožančių ar skaitantį brevijorių, bet kuriuo metu patarnaujantį norintiems priėti išpažinties. Maloniai šypsodamasis sutikdavo einantį adoruoti.

Kai buvau Kaišiadorių vyskupijoje I Varėnos vikaru, ne kartą su vyskupu Teofilumi tariausi pastoraciniais klausimais. I Varėnos klebonas gyveno Bobriškyje. Todėl man faktiškai teko atlikti visas klebono pareigas. Tai buvo 1944 - 1945 metais. Prie Varėnos buvo aerodromas ir lakūnų mokykla. Vietos mergaitės susipažindavo su kariškiais ir prašydavo, kad jas tuokčiau. Tuokart neskubėjau ir nuvykau pas vyskupą paklausti, ką daryti. Vyskupas atsakė:

- Tokių mergaičių netuok! Kariškiai frontui pasitraukus išnyks, o jas paliks. Jei bus nesutuoktos, galės tuoktis vėliau su kitais. O jei sutuoktas pames, visam laikui jų gyvenimas bus suardytas! Gali surasti įvairių kliūčių tokioms sutuoktuvėms, pvz., pareikalauti pristatyti pulko vado sutikimą, kad kariškiui leidžiama tuoktis bažnyčioje. Reikia manyti, kad sovietinis pulko vadas niekada tokio leidimo neduos...

Nors buvau tuo metu jaunas kunigas, bet vyskupas mane sutikdavo kaip tėvas mylimą sūnų. Jam rūpėjo visos Lietuvos religinio gyvenimo klausimai. Stebėjosi, kad Vilniuje studentams nepaskiriamas pastovus kapelionas, labai norėjo, kad Marijonų vienuolija perimtų administruoti daugiau jo vyskupijos parapijų...

Susitikus su vyskupu Teofiliumi buvo jaučiama, kad iš jo asmens dvelkia vidinis gyvenimas, galingas tikėjimas, sudrausmintas kančioje."

Kun. LIUDAS PUZONAS, g. 1911 m., 1976 m. buvęs Labanoro klebonas:

"Tai buvo, rodos, dar vokiečių okupacijos metu - bene 1944 metais. Tada klebonavau Čiobiškyje. Vienas mano kaimynas gavo vyskupo Teofiliaus kvietimą atvykti į Kaišiadoris dėl kažkokio skundo. Su juo nuvažiavau ir aš. Po jų dviejų atskiros pokalbio buvome abu pakviesti pietų.

Ir nuostabu! Vyskupo laikysena buvo švelni ir mandagi. Jei nežinotum, negalėtum įtarti, kad mano draugas atėjęs pietauti po labai skaudaus pasikalbėjimo. Paėmęs jo lėkštę, vyskupas pirmiausia jam pripylė sriubos! Išeidamas pats sau pasakiau: "Na, tokio vyskupo niekaip negalima nepaklaustyti!"

Kun. JONAS JUODELIS, g. 1921 m., anuomet Šeduvos vikaras, vėliau Panevėžio klebonas:

"1947 metų pradžioje vyskupas T. Matulionis Kaune mūsų 20 auklėtinių grupei suteikė subdiakoną ir diakoną. Būdamas 1962 metais Šeduvos vikaru, rugpjūčio 15 d. turėjau išvykti ir arkivyskupo laidotuvėse nedalyvavau. Iš kun. A. Pronckiečio sužinojau, kad ligonis keliskart teiravosi, ar dar negrįžau - gal norėjo ką pasakyti? Kartais susitikęs mane ar kitą kunigą pasikviesdavo: "Užeikite, turiu šviežio pieno, grietinėlės". Bažnyčioje, kai kunigas baigdavo šv. Mišias ir linktelėdavo presbiterijoje klūpančiam vyskupui, jis mažu kryželiu palaimindavo celebrantą. Jo vienodos nuotaikos ir dvasios giedrumo nepajėgė palaužti nei se-

natvė, nei tremtis, nei dažni negalavimai... Kai arkivyskupas mirė, kitoje to pat namo pusėje gyvenęs miesto vykdomojo komiteto pirmininkas Kuznecovas pasakė:

- Tai buvo žmogus! O gi apie jį visko buvo prikalbėta!"

Kan. STANISLOVAS KISKIS, g. 1900 m., 1976 m. Stirnių klebonas:

"1930-1933 metais statant vyskupui rūmus, apsižiūrėta, kad jie bus per dideli; tad pagal planą trečdaliu sumažinami. Valgomasis ir salonas, vyskupo ir generalvikaro butai liko kaip buvę, o koplyčia atsidūrė mažame kambarėlyje... Pirmiausia naujasis Vyskupas koplyčią perkraustė į parketo grindimis saloną!"

Kun. VALENTINAS ŠIKŠNYS, būdamas 1971 metais vikaru Palangoje, pasakoja:

"Vyskupas Teofilius lankydavosi ir Telšiuose, o 1938 m. jis man suteikė subdiakoną. Buvo malonus, nuolankus ir visai nepanašus į vyskupą Staugaitį. Sugrįžęs 1933 m. iš Rusijos, stebėjosi, kad Kauno gatvėmis laksto riebus katinai. Kiti iš Rusijos parvykę kunigai, pavalgę Kaune pietus, dėjos į kišenės maisto likučius, kad turėtų vakarienei. Netrukus rektorius V. Borisevičiaus kviečiamas vyskupas Teofilius aplankė Telšių kunigų seminariją. Jis kalbėjo paprastai ir atsargiai - jam tekė būti virėju, dalinti sriubą, kirsti medžius miške... Mums, kitų paklausus, kodėl vyskupas kalba taip atsargiai, atsakė - gal reikės vėl grįžti į Rusiją..."

Kan. JONAS PILKA, g. 1917 m., 1976 m. Daugų klebonas:

"Vyskupas Teofilius ragino savo gimines statyti kryžius prie namų ir važiuodavo juos šventinti. Parūpindavo jiems katalikiškos spaudos: "Žvaigždė", "Misijas", "Mūsų laikraštį", "Žvaigždutę" ir kt. Pageidavo ir linkėjo, kad šeimoje vienas sūnus būtų kunigas, o duktė vienuolė. Jo vieno brolio Juozo sūnus Vytautas ir kito brolio sūnus Mindaugas buvo jo krikštasūniai."

ANTANAS MATULIONIS, g. 1886 m., Teofiliaus brolis, gyv. Kaune:

"Kudoriškio vienkiemį tėvas pirko turbūt su banko pagalba. Išėjęs iš Latviškio vienkiemio, trumpą laiką nuomavo prie Dusetų esantį Merkio viensėdį, o paskui persikėlė į Barauką. Čia gyveno mano brolis Jurgis. Aš laikiausi pas Teofilį Latvijoje... Baraukoje nors ir vienas valakas, bet gera ganiava, galima buvo laikyti daug raguočių; nuomą mokėjo pinigais, rodos, 100 rb. Už Dusetų miestelio yra miškelis ir jame Baraukos vienkiemis. Ona

Juočepytė buvo aluntiškė, jos brolis Andrius turėjo dukterį Marijoną (Montigirdienė - Leibienė), kuri gyveno Vilniuje. Tai galėjo būti 1924 ar 1925 metais - iš Vilniaus apdraustu laišku nusiunčiau broliui į kalėjimą Maskvoje kalėdinį pasveikinimą ir plotkele; jis laiško negavo. Kai pateikiau kvitą ir pareikalavau mokėti draudimą, lenkų paštas man išmokėjo 50 zlotų..."

ANTANINA MATULIONIENĖ, vyskupo brolienė, gyv. Kaune:

"Mano pažįstama Eugenija buvo davusi man knygą (rašytą mašinėle) - vyskupo Teofiliaus gyvenimo aprašymą. Ją esu skaičiavusi, bet ten visi Solovkuose ir kitur patirti išgyvenimai labai sušvelninti. Iš tos knygelės ir vyskupo pasakojimų žinau, kad jis buvo baigęs visą gimnaziją ir net pradėjęs lankyti universitetą Petrapielyje (rodos, teisę). Solovkuose kaliniai iš didelio bado rankomis gaudydavo žiurkes ir iškepę valgydavo; Teofilius negaudęs... Miško darbai taip išsekindavo, kad vos galėdavo paeiti, tik atsiradusios žemuogės (o jų būdavo labai daug!) išgelbėdavo kalinių gyvybę: kiek sustiprėję jie net uždainuodavo! Į Leningrado kalėjimą siuntinius Teofilui siųsdavo viena gydytoja (jos vyras lenkas, juos Teofilius buvo sutuokęs). Ją dar vis matydavau Kaune, ji puikiai kalba lietuviškai.

Grįždamas iš Šventosios Žemės, Teofilius apsilankė pas mus Vilniuje. Su būriu vietinių kunigų jis apėjo Vilniaus Kalvarijas; iš jo sutanos sunkėsi prakaitas... Rusams artėjant prie Lietuvos, paprašė nupirkti veltinius, vatines kelnes, šimtasiūlę, nes žinojo, kas jo laukia - nors buvo pasiryžęs iš tėvynės niekur nesitraukti... Porą savaitių prieš mirtį Jeronimo rūpesčiu buvo paguldytas į Kauno klinikas, bet, kai tik pajuto, kad medicinos priedanga siekiama nedorų tikslų, greit iš ten pasišalino. Jautėsi prastai, neteko gyvumo, buvo lyg apsnūdęs. Atsiprašęs mūsų nuėjo ilsėtis. Sode žydėjo gėlės. Man atrodė, kad jis pas mus paskutinį kartą... Šeduvoje lankėme vyskupą kokių penkis kartus, Kaišiadoryse teko būti jo laidotuvėse."

JERONIMAS MATULIONIS, g. 1897 m., Teofiliaus brolis, gyv. Aukštojoje Panemunėje:

"Turėjau brolių Praną, nevedusį. Su manim ir Jurgiu jis ūkininkavo Baraukoje. Kai mirė tėvas, išvyko į Ameriką. Mirė Pitsberge, ar ne 1955 metais. Broliui kunigui Teofilui klebonaujant Bikavoje, pas jį ilgiau pagyvendavo tik pavasarį - ten ūkinin-

kavo jo sūnus. Mano žmona Emilija kartu su broliu Juozu lankėsi pas vyskupą Oršoje. Jis sirgo, matytis neleido. Tik per kyšius pavyko įteikti rožančių ir maišą su maistu ("Kokoj bolšoj belyj mešok!"). Raštinėje armėnas vos neprimušė!"

JUOZAS JURŠANAS, g. 1910 m., Palūšė:

"Potmoje invalidų namuose kartu su vyskupu Matulioniu gyvenau vienerius metus tame pačiame kambaryje. Kartu grįžome į Lietuvą. Vyskupas nebepastovėdavo ant kojų. Naktimis sėdėdamas laikydavo šv. Mišias, o aš jam patarnaudavau, atsakinėdavau ministrantūrai, iš jo rankų priimdavau šv. Komuniją. Jo rankos drebėdavo. Kartą iškrito Švenčiausiasis. Išrišimo formulę skaitydavo iš knygos. Suruošdavo gegužines pamaldas. Švenčiausiąjį nešiodavosi kišenėje - lageryje bijodavo palikti, kad kas neišniekintų. Aš jam masažuočiau kojas, paskui pradėjo geriau vaikščioti. Lageryje kūrėdavo krosnis. Kiti jį vadindavo "vladyka". Vyskupas buvo labai paprastas ir geras, nieko ypatingo jame nebuvo. Gavęs siuntinių iš Matulionienės, vaišindavo ir mane. Kai važiavome į Lietuvą, jis vieną siuntinį paruošė man kelionei. Kai kas pakartodavo vyskupo posakį: "Iki 60 metų žmogus gyvena, tolesnis gyvenimas yra jam kryžius, o dar vėliau (nuo 75 m.) jis yra kryžius kitiems, jį aptarnaujantiems!"

Ir man vyskupas pasakydavo: "Vadink mane ne seniu, bet pagyvenusiu. Senatvė nemaloni!"

Lageryje pas vyskupą dažnai lankydavosi "svečiai" iš Maskvos ir įkalbinėdavo jį su jais bendradarbiauti, tuomet tuojau galėtų būti laisvas... Vyskupas su tokiais siūlymais jokių būdų nesutiko, todėl iš lagerio jo niekas ir neleido, nors daug kartų buvo rašęs ir prašęs paleisti."

TEOFILIUS PILKA, kun. Jono brolis (A. Panemunė):

"Vyskupą atlydėjau iš Mordovijos į Vilnių 1956 metais. Atvažiavome apie 10 val. vakaro ir nakvojome netoli Šv. Jono bažnyčios esančiame viešbutėlyje. Kitą dieną vyskupas nuėjo prie Aušros Vartų; šv. Mišių nelaikė, bet atliko išpažintį. Pietų buvo pas vyskupą K. Paltaroką. Iš Vilniaus važiavome į Butrimonis, sustojome Vievėje pas kun. P. Šiugždą ir Žiežmariuose. Butrimonyse jau laukė kun. J. Jonys..."

DOMICELE JANKŪNIENĖ (Krivonys):

"Didžiojo karo metu atsidūriau Petrograde. Čia mane surado kun. T. Matulionis ir priprašė giedoti bažnytiniame chore.

Kai karas baigėsi, aš dar nenorėjau sugrįžti į Lietuvą, nes man patiko didmiestis. Kun. T. Matulionis daug kartų prašė, kad važiuočiau į Lietuvą. Pagaliau jis parūpino dokumentus, ir aš turėjau važiuoti. Tai buvo, regis, 1922 metais. Kai T. Matulionis, jau vyskupas, atvažiavo į Krivonis, mane pažino ir labai džiaugėsi, kad aš dar vis tebegiedu bažnytiniame chore."

TEOFILĖ ŠIMONIŪKŠTYTĖ (Kiaukliai):

"Prieš paskutinį karą stojau į Benediktinių vienuolyną Kau-
ne. Buvau paskirta dirbti virtuvėje. Pas benediktines gyvenanti
vyskupą Matulionį laikiau šventu. Kai, išbuvusi metus, negavau
šventimų ir turėjau važiuoti į namus, kreipiausi į vyskupą. Jis ma-
ne paguodė, patarė nesipriešinti vienuolyno valiai, apaštalaui
Kiaukliuose ir dovanojo savo darbo rožančių."

JANINA PETKELYTĖ - JUDINA, gyv. Petrapilyje, būda-
ma 1975 metais Palūšėje, pasakojo:

"Esu gimusi Petrapilyje 1910 metais, mano tėvas lietuvis nuo
Daugėliščio, motina lenkė. Po motinos mirties, 1919 metais, likusi
našlaitė, dažnai lankydavausi klebono kun. Matulionio name, ku-
ris stovėjo dideliame aptvertame kieme. Namas buvo dviejų aukš-
tų - apačioje šeši kambariai, virtuvė ir priėmimo kambarys; viršuje - du
kambariai; ten gyveno tarnaitė Ona. Vienaime kambaryje apačioje
klebonas krikštijo. Ten stovėjo fisharmonija ir vykdavo choro re-
peticijos, mokydavo vaikus pirmajai išpažinčiai ir Komunijai. Gal
1920 metais ėjau pirmosios Komunijos, iš viso buvo apie 60 vaikų.
Katekizudavo rusiškai, o pamokslus sakydavo trimis kalbomis.
Kurį laiką lankiau klebono įsteigtą lietuvišką mokyklą. Mokė mo-
kytoja, ateidavo ir klebonas; vaikų būdavo daugiau nei 10.

Bažnyčią statyti pradėjo po mano mamos mirties. Statė il-
gai, o meldėsi nedidelėje medinėje koplyčioje. Mano tėvelis po
savo tarnybos dirbdavo bažnyčios viduje. Bažnyčios taip galuti-
nai ir neužbaigė, bet jau pradėjo joje melstis.

Aš dažnai būdavau klebonijoje, ten gaudavau ir užvalgyti.
O kai kada pavaduodavau šeimininkę, paruošdavau arbatos. Baž-
nytinių rūbų taisyti ateidavo Marija Petrovna. Ji mane pamokė:
"Čiaj kipiatis nelžia, tolko zavarit!"

Kun. Matulionis buvo nepaprastai geras. Niekad garsiai ne-
sijuokdavo, o tik nusišypsodavo. Kai mano tėvas antrą kartą vedė
ir man kiti liepdavo bučiuoti jam ranką, aš priešinausi, o kun.
Matulionis mane užstodavo:

- Neverskite jos, gal ji širdyje myli tėvą!

Mane, našlaitę, jis šelpdavo: duodavo pinigų drabužiams ir
batukams nusipirkti.

Kun. Matulionis buvo labai religingas: tramvajuje ir kieme
vis matydavo jį su brevijoriumi rankose. Žmonės kunigą nepa-
prastai mylėjo.

Mano pirmasis vyras buvo iš rusų dvasininkų. 1936 metais
mus abu suėmė, išvežė į Vladivostoką. Po 11 mėnesių mane pa-
leido, o mano vyras negrįžo... 1956 metais aš antrą kartą ištekė-
jau jau Lietuvoje Bažnyčios palaiminta.

Kai buvau Petrapilyje, už Nevos Vartų klebonu buvo kun.
Chomič, prie Šv. Stanislovo - Sloskans (aukštas, liesas), o I Roto-
je - Pronckietis. 1975 metais, rodos, birželio 18 d. Leningrade
mirė buvęs kun. Matulionio vargonininkas Antanas, sėdėjęs ka-
lėjime kartu su Matulioniu. Paskutiniu laiku jis vargonininkavo
bažnyčioje Kauno skersgatvyje (Kovenskių pereulok)."

N. N. IŠ KAUNO 1971 metais pasakojo:

"Įkaitu grįžęs iš Sovietų Rusijos Lietuvon vysk. T. Matulio-
nis keletą vasarų atvažiuodavo į Antalieptės miestelį... Brangų
svečių priimdavome labai nuoširdžiai. Mokyklos koplyčioje vys-
kupas laikydavo šv. Mišias. Buvo stengiamasi, kaip tik sugebėta,
gražiau pagiedoti. Žinojome, kad jis pasiilgęs giesmių ir dainų.
Kartą besikalbėdami paklausėm, ar patiko šv. Mišių giesmės. Eks-
celencija taip atsakė:

- Tų jūsų giesmių gražūs žodžiai, pamaldžios melodijos, gal
ir giedate taisyklingai ir gražiai. Bet čia turite pagalbinių priemo-
nių: ir gaidų lapeliai, ir fisharmonija, ir choro vadovas... Kai gy-
venau tokiose vietose, kur tų pagalbinių priemonių nebuvo, visi
mūsų tautiečiai - tikintys ir netikintys - darniai giedodavo "Pul-
kim ant kelių", "Prieš taip didį", "Jėzau, pas mane ateiki", "Šven-
tas - Šventas", "Dievas - mūsų prieglauda". Šitas giesmes turėtu-
mėte visi mokėti. Jų reiktų išmokyti ruošiamus pirmajai išpažin-
čiai ir šv. Komunijai vaikučius."

KAUNIETĖ E. G. 1972 metais pasakojo:

"1934 m. pavasarį Lietuvos saleziečiai suorganizavo eks-
kursiją į Italiją - Romą, Toriną ir kitus miestus. Audiencijos pas
Šv. Tėvą Pijų XI metu mūsų grupės dalyviai (75 asm.) ratu susto-
jo vienoje priėmimo salėje. Vyskupas Matulionis iškilmingais li-
turginiais rūbais stovėjo prie atvirų durų. Šv. Tėvas - baltutė figū-

ra - peržengė slenkstį, vyskupas Matulionis priklaupė pabučiuoti žiedą. Sv. Tėvas pakėlė jį, apkabino ir nuoširdžiai pabučiavo... Džiaugėsi prieš save matydamas garbingą sūnų - vyskupą Matulionį bei to krašto, kuriame pats kadaise asmeniškai lankėsi, maldininkus.

Torino mieste vienas vietinis kunigaikštis pasiūlė vyskupui savo lengvąją mašiną ir pats vairavo... Kai priartėjome prie kun. J. Bosko gimtinės, gal už pusės kilometro ar daugiau išgirdome skambančius bažnyčios varpus - taip buvo reiškama pagarba vyskupui - kankiniui..."

DAR VIENA MOTERIS IŠ KAUNO 1972 metais papasakojo tokį atsitikimą:

"Mano kaimynė R. L. visą pusmetį buvo stipriai užkimusi, sunkiai kalbėjo. Mano paklausta, kodėl nesigydo, atsakė, kad dažnai lankosi poliklinikoje, tačiau balsas nepasitaiso. Man jos pagailo. Paprašiau Kauno klinikų pažįstamo gydytojo siuntimo, ir kreipėmės į gydytoją M. Pas jį jau rinkosi grupė studentų. Paėmęs raštelį ir įsivedęs mane į savo kabinetą, pasakė:

- Ji balsiau nekalbės! Medicina čia nieko negali padaryti!

- Gal, - sakau, - kenkia darbo sąlygos: ji žiemą vasarą dirba nešildomoje mūro patalpoje!

- Jos sveikatai tas nekenkia, - sako gydytojas.

Išėjome prastai nusiteikusios. Dar užėjau pas mus nukreipusį gydytoją. Pasakiau, koks gerklės gydytojo atsakymas. Jis mane paprašė užėiti po kelių dienų, prisižadėjęs pats su juo pakalbėti.

Po poros dienų vėl nuėjau. Man belaukiant prie uždaryto kabineto, atėjo ir gerklės gydytojas M. Jis mane pažino.

- Kas gi ten yra, - paklausiau, - kad šių dienų medicina negali žmogui balso sustiprinti?

- Ji serga, - sako gydytojas (jis paminėjo kažin kokį mediciniską terminą, kurio nebeprisimenu). - Liga sužalojo jos balso stygas. Kol kas medicina dar nesugeba įdėti žmogui naujų balso stygų, ir todėl tai pilietei negalime padėti!

Jis dirstelėjo į laikrodį ir nuskubėjo į savo darbo kabinetą. Pagaliau atėjo mano pažįstamas gydytojas J. Pasirodo, jis jau kalbėjęsis su anuo gerklės specialistu M. ir man pakartojo tą patį.

Grįžusi iš ligoninės, visa, ką buvau sužinojusi, perduodu kaimynei ir sakau:

- Toks medicinos atsakymas. Kreipkis į a. a. arkivysk. Teofi-

lijų Matulionį. Šiandien kaip tik prasideda devyndienis prieš jo vardadienį - lapkričio 3 dieną.

Daviau jai rožančių, kuriuo buvo paliestas velionio kūnas, pašarvotas Kaišiadorių bažnyčioje. Ji, pabučiavusi rožančiaus kryželį, užsidėjo jį ant kaklo.

Atėjo lapkričio 3 -ioji diena. Labai jos laukėme, bet mano kaimynė balsiau neprabilo. Po kurio laiko buvo skalbiami bažnyčios liturginiai drabužiai. Talkino ir viena mano namiškių. Kai grįžusią iš talkos paklausėme, kaip sekėsi darbas, ji pasakė:

- Dirbome įnirtusios. Tik staiga R. šuktelėjo ir ėmė dainuoti, net krūptelėjome, o ji sako: "Bandau, kaip balsiai galiu šaukti ir kalbėti!"

Nuo to laiko praėjo keleri metai. Pil. R. kalba normaliai, gana balsiai."

LIUDININKŲ ATSIMINIMAI*

1. DIDVYRIŠKASIS VYSKUPAS¹

Solovkai... Kas apie juos negirdėjo? Juk tai pirmoji pasaulio koncentracinė priverčiamųjų darbų stovykla, visų panašių stovyklų prototipas, stovyklų, atsiradusių pirmiausia sovietinėje Rusijoje, o vėliau ir nacionalsocialistinėje Vokietijoje.

Tykus, mažai kam žinomas ortodoksų vienuolynas, tvirtai

* "Liudininkų atsiminimai" ir "Užsklanda" perspausdinta iš Prano Gaidos knygos "Nemarusis mirtingasis arkivyskupas Teofilus Matulionis", kurią L K M A 1981 m. išleido Romoje (kalba netaisyta - red. past.).

¹ Šių atsiminimų autorius yra Vincas Dainys, Mogilevo vyskupijos kunigas, lietuvis, ilgametis sovietų kalinys, kurį laiką kalėjęs drauge su vyskupu Teofilium Matulioniu. Savo atsiminimus rašė jis 1948 m., gyvendamas V. Vokietijoje, Scheinfeldo išvietintų asmenų stovykloje. Jo atsiminimus peržiūrėjo prel. Aleksandras Novickis ir savo lydlaiškyje pažymėjo, kad tai autentiškas, pirmacilės reikšmės šaltinis, parašytas buvusio vyskupo bendradarbio ir neatskiriamo draugo. Kadangi autorius šiuos atsiminimus rašė tuo metu, kai sovietinė grėsmė jo artimiesiems Lietuvoje buvo didelė, stengėsi užtušuoti savo asmenį ir dėl to daug kur kalba trečiuoju asmeniu kaip nežinomas stebėtojas. Dėl tos priežasties jis pageidavo neskelbti šių atsiminimų jam gyvam esant arba sovietinei grėsmei tebesiaučiant.

pastatytas tolimose Solovecko salose, vadinamose taipgi Solovkais, prie Baltosios jūros, 1925 m. bolševikų buvo paverstas milžinišku kalėjimu. Išties masės deportuotųjų nuolat papildo likviduotų žmonių vietas. Jie apgyvendinami tose tuščiose salose, kur kadaise gyveno ir meldėsi tikrai vienuoliai, atsidavę maldai, darbui ir meditacijai.

Nežmoniškai sunkus darbas, žiaurus klimatas, nepakenčiamos sąlygos, badas, ligos, kankinimai naikintose salose čia naujai atsiųstus baisiai nelaimingus žmones. Visa tai, pridėjus kasdieninius įsakytus darbus, alintę alino kalinius, dažniausiai nekaltus, bet bolševikinei valdžiai nepriimtinius.

1930 metų rudenį vieną vakarą gausioje kunigų kalinių grupėje, kuri buvo apgyvendinta kadaise buvusioje žvejų pirkioje, paverstoje kalėjimu Anzer saloje, vienoje iš Solovecko salyno zonų, vadinamoje „štrafną komandirovka - Troickaja“, pasklido žinia, kad netrukus atvyks naujas katalikų kunigų transportas. Kadangi minėta internuotų kunigų grupė, kurioje buvo apie 35-40 asmenų, buvo tikra mozaika, sudaryta iš kunigų, ne tik įvairių vyskupijų bei apeigų, bet ir visokių tautybių, laipsnių, įvairaus amžiaus, - kiekvienas naujas transportas kėlė susidomėjimą: kas atvyksta ir iš kur?

Pagaliau atvyko lauktasis transportas, lydimas ginkluotų GPU vyrų. Daugelis negalėjo apvaldyti susijaudinimo, kai iš nepažįstamų kunigų būrio išnirė gerai pažįstama liekna kanauninko Teofiliaus Matulionio figūra. Kai kurie jį pažinojo dar kaip klieriką, vėliau Švenčiausiosios Jėzaus Širdies šventovės kleboną Petrą Pilyje.

Visi, kurie anksčiau pažinojo kunigą T. Matulionį arba susipažino dabar kalėjime, tvirtino, kad jis buvo ypatingai kilnaus charakterio, gilaus pamaldumo, nepaprastai draugiško nuoširdumo ir kunigiško solidarumo. Toks jis išliko ir toliau iki kankinio mirties, kuria jis pabrėžė savo ištikimybę didžiajai kunigystės idėjai. Iš karto, be jokių įžangų įsijungė jis į labai glaudžią brolių kunigų bendruomenę ir su ja visai sutapo kaip vienas pranašų jos narių. Tokį jį darė ypač gilus dvasinis gyvenimas, kurį netrukus visi patyrė, taurumas ir amžius.

Niekas neklausinėjo kanauninko, už ką jį čia atsiuntė, kuo kaltina, nes visi puikiai žinojo iš savo patirties, kad visiems kunigams be išimties taikomas 58 paragrafas, būtent kontrrevoliucija

arba šnipinėjimas. Tuo būdu buvo siekiama teikti kunigo veiklai politinio ir priešvalstybinio nusikaltimo pobūdį. Kanauninkas buvo apkaltintas šnipinėjimu ir nubaustas 10 metų koncentracinės stovyklos.

Kunigų grupė, sugrūsta į skurdų ir mažą baraką ant šaltos ledingos jūros kranto, atskirta nuo likusio pasaulio ir taipgi nuo kitų kalinių, internuotų toje saloje (kad apsaugotų nuo „žalingos“ katalikų kunigų propagandos), sudarė tam tikrą bendruomenę.

Visi produktai, kuriuos kunigai gaudavo iš stovyklos administracijos įvairiomis normomis paskiriamam kunigams, taip pat maisto siuntiniai, gaunami pavienių kunigų iš savo parapijiečių, giminių bei pažįstamų, buvo atiduodami bendram naudojimui, neatsižvelgiant į tai, kas kiek ir ką gavo. Turimo maisto ekonomu ir jo paskirstytoju buvo išrinktas kanauninkas Matulionis. Reikėjo stebėtis skrupulingu jo sąžiningumu skirstant maistą. Jisai svėrė, matavo paskirus davinius, pridėdinėjo, atiminėjo, kad niekas nebūtų nuskriaustas ir kad kiekvienas gautų jam priklausančią dalį.

Kanauninko pareiga buvo taipgi pasirūpinti Mišių vynu ir ostijomis. Tuose dalykuose jam padėjo kunigų grupės virėjas kun. Kazimieras Sivickis. Vyną gamino iš razinų, kurių rasdavo gaudamuose maisto siuntiniuose. Niekas iš siuntėjų nežinojo, kam reikalingos kunigams razinos, kurių ne vienas maldavo savo parapijiečius. Ostijas kepė specialioje keptuvėje, kurią slapta padarė kalnys kalvis. Tą darbą lengvino tai, kad kunigai priverstinės izoliacijos dėka turėjo savo pastatytą virtuvėlę, kurioje gamino sau valgi. Be to, per daug ir nebuvo slepiamas vyno gaminimas ir plotkelių kepimas, nes niekas iš pašaliečių nebūtų nė pagalvojęs, kad tie dalykai gali būti naudojami liturginiams tikslams. Pamatęs galbūt būtų pagalvojęs, kad tai įprasta kunigų fantazija... kažkokia iš uogų padaryta sunka arbatai ir kepti blynai.

Šv. Mišios buvo atnašaujamos palėpėje, kur gyveno tikrai barako kunigai, nuo 1 iki 5 val. ryto. Vienas iš kunigų grupės būdavo žemai, kad galėtų perspėti celebruojantį, jei užteiktų patikrinti kalinių sargybiniai. Paprastai atnašaudavo Šventąją Auką iš karto trys kunigai, kiekvienas savo apeigomis, dažnai, dėl vietos stokos, tik atsiklaupę. Dėl atsargumo ir dėl liturginių drabužių stokos buvo naudojama tikrai stula. Vietoj altoriaus - paprasta dėžutė arba lagaminas, apdengtas švaria servetėle. Mažas relikvinis kryželis atstojo portatilį. Degantis žvakigalis buvo visa šviesa. Išskyrus

vieną tikrą kieliką su patena ir mišiolėlį, kitus reikmenis pasigamino čia patys kunigai. Kanauninkas kiekvienam išdalindavo po šlakelį vyno, kurio turėjo užtekti ilgesniam laikui, vartojant vieneriom Mišiom po 8-10 lašų. Tokiomis tad primityviomis sąlygomis buvo turbūt pirmą kartą atnašaujama švenčiausioji Mišių Auka anuose tolimuose šiaurės plotuose.

Pagrindiniame kalinių darbe - miško kirtime tarp kunigų vyravo graži harmonija ir tikras draugiškas solidarumas. Jaunesnieji ir stipresnieji padėdavo senesniems ir silpnesniems - vieni kitus pavaduodavo. Latvių vyskupas Boleslovas Sloskans, tuometinės kunigų grupės senjoras, dirbo lygiai su visais kitais. Nepaprasta savo kantrybe, taktu ir nuostabiu ramumu, kurio neprarasdavo net ir sunkiausio darbo metu, drąsino bei skatino kitus, kurie ne kartą sunkaus darbo spaudžiami imdavo nekantrauti ir dvasiškai lūžti.

Kunigai, nenorėdami atitraukti kanauninko nuo jam pavesto darbo, kuriam jis buvo visu rūpestingumu atsidavęs savo bendrabrolių gerovei, atlikdavo bendrai jo darbo normą miške. Kiek įmanoma, nuo darbo miške buvo atleidžiami ir kunigai virėjai Sivicki ir Trocki. Vietoje to jiedu nemažiau vargo labai uoliai rūpindamiesi maitinimu grįžtančių iš darbo miškinų brolių, kurių apetitas būdavo kaip vilkų.

Toks gyvenimas, perpintas darbu, malda ir, laisvesnėmis valandėlėmis, studijomis, truko iki 1932 m. liepos mėnesio pusės.

Vieną dieną visai netikėtai įsiveržė barako rajonas būrys ginkluotų GPU agentų, kurie keikdami ir meluodami šaukė, kad laikas baigti "kunigų komuną", kuri jiems, matyt, buvo rakštis akyje.

Svaistydami bjauriausiais keiksmiais, įsakė kaliniams sustoti į eilę ir suskirstė į grupes. Vieną jų nuvedė kažkur į salos gilumą, kitą paliko vietoje, o trečią, su kanauninku priešakyje, nuvarė į kitos salos kranto vietą, vadinamą Kinga. Susodino juos į dideles valtis, perplukdino per 8 km platumo tarpsalį ir iškeldino tikrojo Solovkų saloje. Suvargę, išalkę kunigai kaliniai, lydimi keiksmų ir raginimų skubėti, ėjo 15 km, nešdami ant savo pečių lagaminus, iki skirtojo punkto. Čia buvo didelis pastatas, kadaise buvęs vienuolyno svečių namas, o dabar - stovyklos raštinė ir bausmės vieta - izoliatorius. Kaliniai čia buvo išskirstyti po vieną, po du paskirose vienutėse.

Štai ką pasakoja vienas iš kunigų, kuriam teko būti toje pačioje vienutėje su kunigu Matulioniu:

- Buvome pasiruošę net pačiam blogiausiam atvejui... Iš klausėm vienas kito išpažinties... Didelė kanauninko dvasinė ramybė ir resignacija veikė mane raminau. Kai vieną kartą iš daugelio tardymų, pilnų klastos, melo ir kankinimų, grįžo jis vienu tēn, jaučiausi labai prislėgtas. Mintis, kad tardymo metu aš privalėjau ginti savo kolegas, mane labai kankino... Tai pasakiau kanauninkui ir papasakojau visą tardymo eigą. "Tėve (suminėjo mano vardą), būki visiškai ramus; atsakei gerai ir taikliai... Nesirūpinkite, ką ir kaip sakysite, nes tą valandą bus jums duota, ką turite sakyti", - priminė jis Evangelijos tekstą. Kanauninko žodžiai grąžino ramybę iškankintai mano sielai ir daugiau nebegalvojau, ką ir kaip sakiau tardymo metu.

Kanauninką tardė kažkoks Paukeris (August Karłowicz; taip save vadino jausmų antplūdžio momentais), sadistas ir žiauruolis. Tai buvo tas pats vadovas, kuris su gauja į save panašių įsiveržė į "kunigų komuną" ir ją pagaliau likvidavo. Jis kun. T. Matulionį kankino, įžeidinėjo. Liepė aiškinti kai kurias šv. Alfonso moralinės teologijos tezes, komentuoti kai kuriuos dalykus iš šv. Tomo "Summos", siekdamas, žinoma, piktų bei antireliginių tikslų; gundė jį išleisti laisvėn, jei atsisakys kunigystės. Prieš ir po tardymo lydėjo jį kaip nusikaltėlį agentas su į jį nukreiptu revolveriu.

Po 8-10 dienų gulėjimo ant plikų narų ir daugelio naktinių tardymų pagaliau atsivėrė kalėjimo vienučių durys. Visi kaliniai buvo nugabanti į uostą. Vėl broliai kunigai nuoširdžiai sveikinosi, nors nesidžiaugė, nes kai kurių trūko. Laimei, kanauninkas buvo drauge su mumis. Suvarė į laivą, kuris pajudėjo kranto link. Išlaipino pakrantės miestelyje Kem, kuriame gyveno vien kaliniai.

Atgabenti kunigai buvo apgyvendinti bjauriuose mediniuose barakuose, pilnuose blakių ir aptvertuose spygliuotom vielom. Jie buvo išskirstyti po vienuotes arba sugrūsti į celes kartu su blogiausios rūšies kriminaliniais nusikaltėliais, čia vadinamais "špana". Praslinko savaitė, kuri ne vienam atrodė kaip ištisas šimtmetis, nes kiekvieną graužė mintis: kas manęs laukia? Staiga pasigirdo šūksnis "vychodi" (išeik), kuris nutraukė iškamuočių kunigų mintis. Jie buvo susodinti po du į atvirą sunkvežimį, kurį saugojo gausiai ginkluoti agentai, ir greitai išvežti.

Ne vienas iš bendrabrolių savo širdyje pasivedė Dievui, nes manė, kad veža pražūtin, ir tyliai vienas kitam davė išrišimą. Lai-me, pasirodė, kad toji baimė buvo nepagrįsta. Jie buvo gabenami į geležinkelio stotį. Atgabantieji buvo suvaryti į tamsų, be langų, pilną mėšlo pastatą ir užrakinti. Taip ir vėl buvome visi kartu. Nė vieno netrūko. Buvome laimingi ir patenkinti, kad jautėme vienas kitą, girdėjome pažįstamus balsus, nors vienas kito nematėm.

Po kurio laiko triukšmingai atsivėrė durys, tvieskė vidun šviesa ir pasigirdo visiems per daug gerai žinomas balsas "vycho-di". Surikiavo, kaip paprastai, į eiles ir liepė žygiuoti geležinkelio stoties link. Nebuvo jokios abejonės, kad mūsų laukia etapas (kelionė). Paprastai visi gabenami į Leningradą. Kalinius susodindavo po du kiekviename vagono skyriuje, o prieš juos pasodindavo po du ginkluotus sargybinius.

Liudininkas, tas pats, kuris buvo kalinamas toje pačioje vienuotėje bausmės izoliatoriuje Solovkų salose su kanauninku, štai ką pasakojo. Kelionės metu, kuri truko tris paras, nė vieną kartą nemačiau kanauninko, nes bet koks ryšys su kaliniais kituose skyriuose buvo griežtai uždraustas. Bet kokie pokalbiai ar šnibždėjimai su savo kelionės draugais ne rusų kalba buvo uždrausti. Niekio kito neliko, kaip tiksliai tylėti arba vogčiomis vieną kitą žodį pašnibždėti. Kanauninką mačiau tiksliai vieną kartą, kai atvykę į Leningradą kartuėjome į mūsų laukiantį tamsų, uždarą kalinių vežimą.

Oktiabersko geležinkelio stotyje (seniau Nikolajevsko) mūsų transporto laukė visiems gerai pažįstamas engėjas Paukeris. Jis, kaip paprastai, ižeidinėjo piktomis pastabomis ir šmeižtais, kai visus atvykusius varė į tamsų kalėjimo autovežimą, vadinamą "juoduojų varnu".

Išlipome Spalernėje. Kiekvienas tuoj pat buvo nuvestas į jam skirtą vienuotę. Išbuvo joje kaip gyvas palaidotas ištisus 8 mėnesius. Griežčiausia izoliacija, badas, nuolatiniai naktiniai tardymai, mirties grėsmė padarė mane tikrą lavoną. Meldžiausi už kanauninką kaip mirusį, nes vieno tardymo metu man buvo pasakyta, kad jo nebėra gyvo - buvo likviduotas.

1933 m. balandžio gale buvo įsakyta man išeiti "su utėlėmis" (su savo daiktais) ir žygiuoti lydimam sargybinių. Kadangi tai buvo dienos metas, šovė į galvą mintis: gal išleidžia laisvėn... ne, o gal vėl kelionė? Nei viena, nei kita - vedė mane ne žemyn

prie išėjimo, kaip buvau manęs, bet aukštyn (vienu aukštu) tame pačiame kalėjime!

Kai atidarė duris tos vienuotės, kurioje turėjau apsigyventi, pastebėjau, kad ji nėra tuščia. Joje stovėjo vyras su nepaprastai didele, nešukuota barzda, savo pečiais dengiąs aukštą grotinį langelį. Sustojau apstulbęs, nežinodamas, ką daryti. Tiksliai gerai pažįstamas balsas pažadino mane iš apstulbimo. Prieš mane stovėjo kanauninkas Matulionis. Metėmės vienas kitam į glėbį ir verkėm iš susijaudinimo. Nors ir aš turėjau didelę barzdą ir nebuvau į save panašus, tačiau kanauninkas iš karto mane atpažino, nes pro langelį krintanti šviesa ant manęs įgalino jį pastebėti mano veido bruožus. Iš mūsų džiaugsmo sklidinų krūtinų prasiveržė dėkingumo himnas Kūrėjui *Te Deum*.

Iš pasakojimo paaiškėjo, kad kanauninkas savo vienuotoje pergyveno tą patį, ką ir aš. Be kitko, ir jam taip pat buvo pasakyta, kad manęs nebėra gyvo. Jis meldėsi už mane kaip mirusį, lygiai kaip ir aš už jį tuo pačiu metu.

Mūsų butis čia žymiai pagerėjo. Nuskuto mums barzdas, davė knygų, leido trumpam bendrai pasivaikščioti, padidino maisto davinį. Tas pagerinimas, matyt, buvo padarytas tam, kad nenu-mirtume. Tas laikinas palengvinimas buvo padarytas ryšium su Lietuvos ir Sovietų Sąjungos derybomis dėl pasikeitimo kaliniais, t. y. lietuviais kunigais ir kitais. Tos derybos su sovietais pradžioje nepavyko ir, kaip matysime iš tolesnio pasakojimo, kunigų būklė žymiai pablogėjo. (Po kiek laiko derybos buvo atnaujintos ir apvainikuotos susitarimu.) Jautėmės laimingi ir patenkinti, ypač dėl to, kad galėjome būti drauge. Pradėjom bendrus pokalbius, maldas, skaitymus, diskusijas ir pan. Tuo būdu laikas lėkte lėkė. Kartais netgi kildavo mintis, ar tik nepaleis mūsų iš to kalėjimo? Kartą linksmesnės nuotaikos momentu staiga paklausė mane kanauninkas:

- Ką darytum, jei tau leistų grįžti Tėvynėn (Lietuvon)?

- Ogi važiuočiau, - atsakiau nė kiek nemikčiodamas.

- Aš nevažiuočiau, - rimtai bei ryžtingu balsu pareiškė kanauninkas.

- Tai kodėl?

- Todėl, kad Tėvynė turi kunigų, o Rusija neturi... Gal kada išleis iš kalėjimo, o tada būsiu čia reikalingas.

- Sutinku su Jumis, kanauninke, tačiau labai abejoju, ar leis

čia Jums darbuotis. Jei būtum bent vyskupu, galėtum ką nors parinkti, paruošti ir įšventinti, bet dabar kaip kanauninkas...

- O vis dėlto pasilikčiau, - pertraukė mane kanauninkas.

Ne kartą girdėjau, kad katalikai, netekę kunigų, nori turėti juos arti savęs, kad ir kalėjime, bet ne užsienyje. Tikintieji tada jaustųsi esą nuolat dvasiškai globojami savo ganytojų ir nebūtų našlaičiai.

Čia nutrūko pokalbis.

Buvo jau birželio pabaiga. Kanauninką ir jo bendrakalį [kun. Dainį] pagaliau išleido iš "akmeninio maišo", kaip čia populiariai buvo vadinama vienutė. Abu susidraugavę kunigai liūdnai atsisveikino su savo vienuote, kurioje patyrė tiek daug malonių valandėlių. Kai išlipo iš hermetiškai uždaryto kalėjimo autovežimio, vadinamo "Čiorny voron" (juodasis varnas), jie nustebo, kad atvyko į tą pačią geležinkelio stotį "Oktiaberski", iš kurios prieš dvejus metus² buvo išgabenti į Solovkus. Deja, ir šį kartą vežė ne į pietus Tėvynėn, kaip svajojo kanauninko draugas, bet vėl į šiaurę... Solovkų link. Čia buvo pridėtas dar vienas kunigas - Pavel Chomič ir vienas klierikas Kazimier Tysovski, kurie buvo kartu atgabenti iš Solovkų ir ištisus metus laikomi Špalernės "akmeniuose maišuose".

Taigi ketvertas kunigų buvo išlaipintas žymiai arčiau - "Lodejnoje Pole" stotyje. Iš čia nugabenti į už 8 km esančią stovyklą, vadinamą "Strafnoj", prie Svir upės. Aplink stovyklą nebuvo jokios žmonių gyvenvietės - tiktai miškai ir durpynai. Tos stovyklos gyventojai buvo daugiausia nusikaltėliai, visokios rūšies padugnės ir chuliganai. Darbas: miško kirtimas, medžių plukdymas, miško skynimas, medžių klojimas raiste bei durpyne ir kelio vedimas, durpių kasimas. Darbas akordinis, normos virš žmogaus jėgų, maisto davinys tik badui malšinti, gyvenamų patalpų sąlygos baisios. Po darbo miške kaliniai visą laiką sėdėjo aptvertuose ir užrakintuose barakuose. Bet ir čia jie turėjo "užsiėmimą", savotišką darbą tiktai sovietiniame rojuje, būtent naikino blakes ir mušė utėles.

Barakai buvo be langų, tamsūs, nešvarūs, pilni blakių ir kitočių parazitų. Vietoje langų - aukštai padaryti plyšiai, praleidžiantys

² Vienaime rankraštyje autorius čia rašo dvejus, kitame - vienerius metus. Tikslėsnė atrodo dvejų metų data.

truputį šviesos ir oro. Baisi tvankuma, nemalonūs kvapai, baisi smarvė, einanti iš viduryje barako stovinčio bjauraus kubilio, kuriuo naudojosi kaliniai savo gamtiniam reikalams atlikti, - baisūs keiksmas, negirdėtas bliuznijimas, barniai, peštynės, vagystės sudarė vaizdą tikro pragaro žemėje, kurio velniais buvo žmogiško pavidalo būtybės. Į tokį pragarą buvo įmestas ir kanauninkas bei jo draugas.

Sunkus, visą dieną trunkantis darbas išsekvodavo visą žmogaus energiją. Dirbančius prižiūrėdavo ginkluoti sargybiniai su policiniais šunimis. Visi privalejo dirbti, nežiūrint, koks būtų oras - saulė šviečia, lyja ar sninga, šalta ar šilta. O poilsis po darbo? Bjaurus barakas! Tai normalus gyvenimas tos ir kitų panašių bausmės stovyklų Sovietų Sąjungoje. Tai truko iki 1933 m. rugpjūčio pusės.

Vieną dieną atėjo į mišką specialus pasiuntinys ir pranešė, kad kanauninkas ir jo draugas tuojau turi grįžti stovyklon. Čia jiems buvo pranešta ruošti kelionę. Kur? Nepasakė. Tik iš puse lūpų ištartų žodžių ir raštinės tarnautojų pokalbių jiedu galėjo padaryti išvadą, kad tai dar ne blogiausias atvejis. Galima įsivaizduoti, kaip sunkus ir jaudinantis buvo atsisveikinimas su likusiais dviem likimo draugais, su kuriais keliolika metų drauge nešė sunkų Solovkų nelaisvės kryžių. Taip du kaliniai su lagaminais ant pečių, lazdomis rankose, lydimi sargybinių, skubiai išvyko iš stovyklos.

Vėl ta pati geležinkelio stotis Lodejnoje Pole, tokia pati kelionė traukiniu, tiktai atgaline linkme - link... Nejaugi ir vėl į Špalerką, į vienutę? O gal toliau į pietus, į Tėvynę pas savuosius? Tik geležinkelio stotyje paaiškėjo, kad kelionė nukreipta į rytus, į Maskvą, o gal į Sibirą?

Maskvoje tuos du kalinius patalpino garsiojoje Lubiankoje, GPU-NKVD lizde ir centre. Kanauninkas sirgo ir nuėjo ligoninėn. Buvome užrakinti. Erdvioje Butyrkų kalėjimo patalpoje Maskvoje buvo kitų kunigų ir du civiliai kaliniai - visi lietuviai. Jie ten buvo suvežti iš Solovkų ir kitų kacetų. Toks kalinių sutelkimas žadino kalinių širdyse stiprią viltį.

Darbo jokio, maistas geresnis. Geroje nuotaikoje bėgo dienos ir savaitės. Vieną dieną visai netikėtai nuvedė mus pirtin, nuskuto barzdas, liepė pasiimti geresnius drabužius, jei kas turėjo, susodino į uždengtą autovežimą ir išvežė. Visi susitiko Lubiankoje... Nejaugi ir vėl?.. Bet jų čia laukė tiesiog neįtikima džiugi staigmena.

Kiekvieną įeinantį sveikino paduodamas ranką ir klausė, ar nori grįžti Lietuvon, ar ne. Tai buvo įgaliotas Lietuvos ministeris Maskvoje ponas Baltrušaitis. Galima įsivaizduoti, koks džiaugsmas kilo širdyse kalinių, iki šiol beviltiškai žiūrinčių į ateitį!

Ministeris pranešė, kad maždaug už savaitės prasidės kelionė Lietuvon; nuo rytdienos visi gaus iš pasiuntinybės maisto: sviesto, sūrio, baltos duonos, cigarečių ir t. t.

Visi buvo kuo geriausiai nusitėikę ir vienas kitam linkėjo laimės, kuri jiems taip netikėtai nušvito. Tiktai kunigas Matulionis stovėjo tylus, nes sakėsi nedavęs sutikimo grįžti Tėvynėn ir pareiškęs norą čia pasilikti. Išgirdę tokį „*dictum*“ visi draugai nustebo, ėmė netgi prikaišioti jam lengvapėdiškumą ir peikti jį už tai, nors sieloje vertino jo kilnumą bei pasiaukojimą, kuris buvo daugiau nei herojiškas. Kiekvienas gerai suprato kanauninko mintį ir slaptą intenciją.

Praėjo savaitė. Kiekvienas įtemptais nervais laukė Lietuvos pasiuntinio žadėto išvykimo momento. Vieną dieną įgriuvo vienu-tėn GPU agentas, perskaitė turinčių išvykti Lietuvon pavardes ir liepė visiems tuojau pat pasiruošti kelionei. Tarp suminėtu pavardžių buvo ir kunigo Matulionio pavardė. Džiaugsmu ėmė plakti visų širdys. Sveikino kanauninką, kad važiuoja kartu. Jis gi nuleido akis ir kukliai tarė: *Fiat voluntas Dei* (tebūnie Dievo valia). Taigi į kanauninko atsakymą nebuvo atsižvelgta - jis buvo įrašytas Lietuvon išsiunčiamųjų sąrašą, nepaisant jo valios.

Buvo jau 1933 metų spalio. Atėjo įsakymas pasiruošti kelionei "su utėlėmis". Nereikėjo laukti jo patvirtinimo. Labai greitai visi pasiruošė. Nuvežė į geležinkelio stotį. Čia buvo atlikta asmeninė ir lagaminų revizija - jau paskutinė, bet labai ypatinga: tikrinant pažastis, burną, nosį ir... viską. Stotyje nebuvo nieko, išskyrus Lietuvos pasiuntinį ir sargybinius. Peronas buvo visai tuščias, kaip iššluotas. Mat išvykimas turėjo būti tylus bei slaptas, kaip ir visa, kas bolševikam nepatinka. Lietuvos pasiuntinys atvyko stebėti ir patikrinti, ar kurio nors netrūko. Įsitikinęs, kad viskas tvarkoje, atsisveikino su išvykstančiais, linkėdamas laimingos kelionės Tėvynėn, kuri juos išlaisvino.

Traukinys pajudėjo. Išlaisvintųjų grupė važiavo atskirame vagonė. Latvijos pasienio stotyje Indroje kalinius iškilingai pasitiko J.E. latvių vyskupas Juozas Rancans, kunigas profesorius Aleksandras Novickis ir daugybė tikinčių. Kun. V. Mieleška iš

Kauno, deleguotas apaštališkosios nunciatūros Lietuvoje, pasveikino kalinius ir atvykusiems perteikė čia pat perone didelės minios akivaizdoje Šv. Tėvo palaiminimą. Išlaisvintųjų susijaudinimas buvo neapsakomas. Ką tik buvę belaisviai, bėtieisiai, visų skriaudžiami, štai atsidūrė vyskupo ir bendrabrolių glėbyje laisvame nuo teroro krašte.

Vyskupas Rancans pakvietė išlaisvintuosius iš sovietinio rąto į saloninį vagoną, kuris jau laukė buvusių kalinių tolimesnei kelionei. Kai pavargę keliauninkai susėdo į patogias sėdynes, Vyskupas Rancans atidarė didelį savo lagaminą, iš kurio vaišino išbadėjusius iš Rygos atvežtais skanėtais.

Po šio mosto sekė kitas. Vyskupas išsiėmė iš kišenės violetinę pijusę ir uždėjo ją ant kanauninko Matulionio galvos. Išlaisvintų kalinių susijaudinimas ir nustebimas buvo neapsakomas, kai visi išgirdo iš Rygos sufragano lūpų sveikinimą bei linkėjimus kanauninkui kaip vyskupui.

Tiktai vienas vienintelis iš bendrakalinių kunigų žinojo paslaptį (kun. Pronckietis). Jis nustebusiems bendro likimo draugams pareiškė, kad kanauninkas ne nuo šiandien yra vyskupas, bet nuo 1929 metų. Juo buvo jau prieš suėmimą, juo buvo Solovkuose, juo buvo kalėjimo vienutėje ir su rašančiuoju šias eilutes praleido visą laiką sunkios tremties bei persekiojimo.

Čia ne kartą minėtas neatskiriamas bendrakaliny, kuris kadaise pokalbyje su kanauninku Špalernės kalėjime apie pasilikimą Rusijoje pastebėjo, kad ten nėra ko ieškoti, nes yra tik kanauninkas, - pasijuto labai nemaloniai. Pradėjo teisintis, atsiprašinėti už manymą, kad tas esąs tik kanauninkas, nors iš tikrųjų buvo vyskupas. Vyskupas Matulionis apkabino buvusį savo bendrakalinį ir tarė: "Tėve Vincentai, jeigu aš būčiau buvęs tavo vietoje, labai abejoju, ar kitaip būčiau pasielgęs".

Dabar visiems buvo aišku, kodėl kanauninkas nenorėjo grįžti Lietuvon. Dar prieš tai sklido gandas tarp bendrabrolių, kad kai kurie iš kunigų Rusijoje buvo slapta išsventinti vyskupais, tačiau niekas nežinojo, kuris yra slaptas vyskupas ir kur gyveno. Dabar visi reiškė savo sveikinimus vyskupui Matulioniui vagonė, kaip kokioje katedroje.

Tolimesnė kelionė į Daugpilį buvo ištisas triumfas - kiekvienoje stotyje pravažiuojančius sveikino gausūs tikinčiųjų būriai su savo ganytojais. Štai jau ir Daugpilis. Čia dar didesnė minia

tikinčiųjų pasitiko pravažiuojančius. Gausios prakalbos, gėlės, nuotraukos. Visiems atsako ir dėkoja išlaisvintųjų grupės vardu vyskupas Matulionis. Po to - iškilmingi pietūs pirmos klasės bufete ir tolimesnė kelionė Lietuvos sienos link.

Kelionė Lietuvos sienos link buvo nemažiau įspūdinga bei triumfali. Obelių stotyje štai stovi grupė komunistų nuleistomis akimis. Jie gabenami Sovietų Sąjungon mainais už išlaisvintus kunigus ir pasauliečius. Traukinys rieda gilyn į kraštą. Kiekvienoje stotyje ovacijos, prakalbos ir šauksmai "valio". Į sveikinimus bei prakalbas atsako vyskupas Matulionis savo gimtąja kalba.

Kaunas! Naujos tikinčiųjų minios. Gausybė aukštesnės ir žemesnės dvasininkijos atstovų, ovacijos, sveikinimai. Visiems atsako vyskupas Matulionis. Iš geležinkelio stoties pajuda ištisa vilkstinė automobilių, didžiuliai miniai sveikinant.

Atvažiavusieji buvo aprūpinti atitinkama globa. Kunigai apgyvendinti Zitiečių viešbutyje, o vyskupas Matulionis rado svetingą prieglobą seminarijoje. Sekančią dieną - vizitas pas prezidentą ir užsienio reikalų ministerį. Priėmimas ir pietūs - pas J. E. arkivyskupą. Miesto ir jo įžymybių lankymas - Karo muziejaus, bazilikos, šventovių, sanatorijos ir t. t.

Po trumpo poilsio beveik visa išlaisvintųjų kunigų grupė kartu su savo vyskupu iš Kauno nuvyko į Rygą su padėkos vizitu. Atvykusieji buvo iškilmingai priimti arkivyskupo A. Spryngovičiaus, vyskupo Rancans ir prelato Jasinskio. Dauguma mūsų buvome apnakvydinti metropolinėje seminarijoje. Čia kai kurie iš mūsų brolių pasveikino vyskupą Boleslovą Sloskans, buvusį Solovkų kalinį, visų tenai labai vertintą bei mylėtą ir neseniai išlaisvintą iš Sovietų Sąjungos bei atvykusį Latvijon.

Trumpai pabuvęs Latvijos sostinėje, visas mūsų, buvusių sovietinių kalinių, būrys, drauge su vyskupu Matulioniu, nuvyko į Ludzą, kur visus svetingai priėmė tuometinis dekanas, vėliau Liepojos vyskupas, kun. Antanas Urbšas. Kunigų atvykimas su vyskupu sujungia visą katalikišką miestą ir parapiją. Viešnagės metu Ludzoje vyskupas tremtinys, asistuojamas su juo atvykusių kunigų, atnašavo vietinėje šventovėje pontifikalines Mišias. Netrukus po to grįžome Lietuvon.

Viskas palengva grįžo į normalią gyvenimo eigą. Slinko savaitės ir mėnesiai. Grįžusieji kunigai susitvarkė ir įsijungė į darbą savo tėvų žemėje tarp savųjų ir saviesiems. Kai kurie išvažiavo į

kitus kraštus. Vyskupas Matulionis apsigyveno Kaune pas seseris benediktines.

Vyskupas Matulionis 1943 m. buvo Apaštališkojo Sosto paskirtas Kaišiadorių vyskupijos ordinaru. Vokiečių okupacijos metu jis, gyvendamas nė kiek nesumažėjusia apaštaline dvasia, ėmė galvoti apie Rusiją kaip savo veiklos žemę. Rinko jis tai savo būsimai misijai reikalingas knygas, brošiūras, laikraščius, liturginius reikmenis, devocionalijas, t. y. dalykus, kurie ten gali būti reikalingi... Kalbėjo su kunigais, registravo kandidatus, norinčius vykdyti misijų darbui į Rusiją ir pasiruošusius, kai tik bus galima, važiuoti į rusiškuosius rytus.

Užėjo betgi įvykiai, kurie niekais pavertė šventą jo intenciją bei troškimą. Lietuva vėl buvo okupuota bolševikų. Kai daugelis kunigų - aukštesnės ir žemesnės dvasininkijos, gelbėdamiesi nuo bolševikų teroro, bėgo svetur, - vyskupas, nors vyresnis amžiumi ir du kartus bolševikų kalintas, nejudėjo iš vietos. Žinojo, kas jo laukia, tačiau pasiliko.

Kai 1944 m. bolševikai įžygiavo Lietuvon, vyskupą Matulionį išvežė Rusijos gilumon, ir po to jo pėdsakai dingę³.

Didvyriškasis vyskupas mirė savo pašaukime, kuriame ištesėjo iki galo, ištikimas didžiajai kunigystės idėjai, kuriai tarnavo visą savo gyvenimą, negailėdamas nei savo jėgų, nei sveikatos, nei gyvybės... Gerasis ganytojas atiduoda savo gyvybę už savo avis.

Kun. Vincas Dainys

2. KADA NORS JIS PAGARSĖS KAIP ŠVENTASIS⁴

Vysk. Teofilus Matulionis išvydo dienos šviesą 1873 m. Kurdiškėje, Lietuvoje. Buvo kilęs iš lietuvių ūkininkų. Pažįstu jį nuo 1898 m. Jis buvo vyresnis mano kolega dvasinėje Petrapilio seminarijoje.

† Mirė Lietuvoje, Šeduvoje, 1962 m.

⁴ Vyskupas Antanas Urbšas, Liepojos (Latvijoje) ordinaras (latviškai savo pavardę rašė Urbšs), šiuos atsiminimus parašė gyvendamas Vokietijoje ir atsiuntė 1948 m. rugpjūčio mėnesį. Lydlaiškyje 1948.VIII.18 pažymėjo, kad tai kartu ir prelato Aleksandro Novickio atsiminimai. Jiedu artimai pažinojo vysk. T. Matulionį ir mielai padėjo surinkti kitų atsiminimus apie jį. Jūdvių atsiminimai buvo surašyti lenkų kalba. Teko tad juos išversti į lietuvių kalbą.

Tai buvo šviesi figūra. Jauną klieriką Matulionį visi draugai nepaprastai mylėjo. Jis pasižymėjo tauriomis būdo savybėmis. Jame ypač reiškėsi draugiškumas, paprastumas, nuolankumas, gilus ir visai natūralus pamaldumas. Visuomet buvo linksmas ir draugiškas. Draugai niekad nematė jo nusiminusio.

Baigęs Kunigų seminariją 1900 metais, Matulionis buvo iššventintas kunigu ir tais pačiais metais dvasinės vyresnybės paskirtas vikaru į Varaklianų parapiją Latvijoje. Parapija buvo viena iš didžiųjų, tad darbo buvo daug. Jaunas kunigas Matulionis per trumpą laiką išmoko latvių kalbą. Darbavosi toje parapijoje uoliai, bet neilgai.

Po dvejų metų vikaravimo dvasinė vyresnybė, įvertindama jo uolumą, paskyrė klebonu gana didelėn Bikavos parapijon toje pačioje Rezeknės apskrityje. Ten jaunas klebonas Matulionis dar labiau išvystė savo veiklą kaip uolus sielų ganytojas. Mokė žmones, rūpestingai globojo jaunimą ir vaikus. Apie kokią nors visuomeninę veiklą to meto parapijoje negalėjo būti nė kalbos, nes rusų caro valdžia neleido.

Klebonui Matulioniui rūpėjo ne tiktai dvasiniai parapijiečių poreikiai, bet ir apleista šventovė. Netrukus uoliai ėmėsi jis šventovės atnaujinimo, ją taip pertvarkė, kad negalima buvo nė atpažinti. Be kitko, iškilo du aukšti mūriniai bokštai.

Jam nebuvo svetimi ir parapijos ribose gyveną ortodoksai, kuriuos jis taip pat norėjo patraukti į Katalikų Bendriją. Jis nepaisė griežto valdžios įsakymo, draudžiančio (ir grasinančio didele bausme) skleisti religinę propagandą tarp ortodoksų, nes labiau klausė Dievo nei rusų caro. Dėl to netrukus tapo jis persekiojimo auka. Policija ėmė laikyti kleboną Matulionį žalingu ortodoksijai ir apskundė aukštesnei valdžiai. Dėl to jis buvo atleistas iš klebono pareigų ir ištremtas iš katalikiškos Latgalijos.

Dvasinė vyresnybė buvo priversta valdžios pašalintam klebonui duoti antraeilę vietą. Taip kun. Matulionis liko paskirtas Sv. Kotrynos šventovės vikaru Petrapilyje. Ten neilgai jis pasiliko. Dvasinė vyresnybė jį vėl paskyrė klebonu, kaip patyrusį sielų ganytoją, naujai įsteigtoje parapijoje Petrapilyje.

Kun. klebonas Matulionis su dideliu uolumu ėmėsi organizuoti naują parapiją darbininkų rajone. Prieš jo akis didelis uždavinys - statyba naujos Jėzaus Širdies šventovės milžiniškai parapijai už Nevos Vartų. Jo pasišventimo, uolumo ir elgetavimo dėka (jis

pats vaikščiojo iš namų į namus Petrapilyje) per keliolika metų iškilo milžiniška mūrinė šventovė. Rusų revoliucija, prasidėjusi 1917 m., ir bedieviškas komunizmas neleido jam užbaigti šventovės. Vis dėlto joje jau galima buvo laikyti pamaldas.

Katalikų parapija, kaip ir kituose Rusijos didmiesčiuose, buvo mišri. Joje buvo lietuvių, lenkų, latvių, gudų, rusų ir kitų. Kun. klebonas Matulionis per kiekvieną šventę skelbė Dievo žodį visomis parapijiečiams suprantamomis kalbomis, nes juk buvo katalikų kunigas, kuriam visos tautybės lygios.

Po caro Nikolajaus II abdikacijos katalikai kurį laiką džiaugėsi religine laisve. Petrapilio arkivyskupo sostą 1918 m. užėmė tremtinys Eduardas Roppas. Naujasis arkivyskupas, įvertindamas uolaus klebono darbą, pakėlė jį į Mogilevo kapitulos garbės kanuninkus.

1917 m. pabaigoje užsiliepsnojo bolševikinė revoliucija. Valdžia pateko į jų rankas. Prasidėjo Katalikų Bendrijos persekiojimas, kuris vis plėtėsi ir **priejo** prie to, kad arkivyskupas Roppas buvo suimtas. Netrukus toks pat likimas ištiko ir vyskupą Joną Ciepliaką, kuris su keliolika kunigų buvo uždarytas kalėjiman. Jų tarpe buvo ir kun. klebonas Matulionis. Visame Petrapilyje liko nesuimtas tiktai vienas kunigas, būtent jaunutis vikaras Boleslovas Sloskans, vėliau iššventintas vyskupu.

Suimtųjų kunigų laukė liūdnas likimas. Maskvoje 1923 m. įvyko garsusis vyskupo Ciepliako teismas. Kaltinamųjų suole su juo sėdėjo suimtieji Petrapilio kunigai. Prelatas Budkevičius bolševikų tribunolo sprendimu buvo nuteistas mirti. Sprendimas nedelsiant buvo įvykdytas Maskvoje. Vyskupas Ciepliakas buvo taip pat nuteistas mirti, tačiau mirties bausmė buvo pakeista 10 metų kalėjimo. Kiti kunigai buvo nuteisti po keletą metų kalėjimo. Jų tarpe buvo ir kun. klebonas Matulionis.

Atlikęs bausmę, kun. Matulionis grįžo pas savo parapijiečius Petrapilyje. Po kurio laiko įvyko jam visai netikėtas dalykas. Kai vyskupas Ciepliakas buvo kalėjime, arkivyskupijos administratoriaus pareigas ėjo vyskupas Antanas Maleckis. Šis, jausdamas, kad neilgai bus laisvas, slaptai iššventino vyskupu kan. Matulionį. Tuo būdu jis norėjo užtikrinti hierarchijos tęstinumą. Buvo nusištatyta kol kas niekam nesakyti apie tą iššventinimą. Toji paslaptis buvo taip rūpestingai saugojama, kad net artimiausi iššventinto vyskupo draugai to nežinojo.

Dievo Apvaizda, pašaukdama vyskupą Matulionį į didžią katalikų Bendrijos kunigaikščio garbę, uždėjo sunkų kryžių. Vysk. Matulionis neilgai trukus turėjo nutraukti sielų ganytojo veiklą savo parapijoje. Bolševikai vėl jį suėmė, nuteisė ir išsiuntė į katorgą Solovecki salose. Čia bolševikai neatsižvelgė į jo pagyvenusį amžių ir skyrė į darbus ne pagal jo pajėgas. Vyskupo sveikata gerokai nukentėjo. Atrodė kartais, kad neišlaikys. Kiti kunigai, to paties likimo dalininkai, neabejojo, kad greitai ateis paskutinė jų mylimo draugo valanda. Vyskupas ištinusiom kojom sunkiai vilkosi į priverstinio darbo vietą. Dievo Apvaizda, matyt, turėjo kitus tikslus, nes teikė tiek jėgų, kad galėtų išlaikyti iki galo.

Susitarus Lietuvos ir bolševikų vyriausybėms, 1933 m. rudens buvo pasikeista kalniais. Už lietuvių kunigus, laikomus kalėjimuose, sovietai gavo komunistus, suimtus Lietuvoje už griaujamą darbą. Prieš kunigų išleidimą Lietuvon turėjo būti atliktas dar vienas formalumas Maskvoje. Lietuvos pasiuntinys Baltrušaitis privalėjo pasikalbėti su kiekvienu kaliniu ir patirti, ar nori grįžti į tėvynę. Visi kunigai davė teigiamą atsakymą, išskyrus vieną... Tai buvo kun. Matulionis. Jis išreiškė norą pasilikti Rusijoje! Kiti tuomet negalėjo suprasti kanauninko laikysenos, bet šiek tiek vėliau, kai paaiškėjo, kas jis iš tikrųjų yra, dalykas kitaip atrodė. Kun. Matulionis nebuvo eilinis Kristaus kariuomenėje, o vadas - vyskupas. Tasai sielų ganytojo pareigos jausmas kaip tik ir padiktavo neigiamą atsakymą Lietuvos pasiuntiniui.

Vyskupas nė kiek nesvyravo paaukoti savo laisvę ir net gyvybę. Jis puikiai jautė, kas jo laukia tuo atveju, jeigu pasiliktu Rusijoje, nors taipgi vylėsi, kad gali pasikeisti laikai ir atsirasti galimybė sugrįžti į Sv. Tėvo jam patikėtą sielų tarnybą. Vis dėlto, nežiūrint visko, vyskupas prieš aiškia jo valią buvo išgelbėtas iš Rusijos. Lietuvos pasiuntinys, nepaisydamas vyskupo pasipriešinimo, įrašė jį iškeičiamų kalinių sąrašą ir kaip toks buvo išsiųstas Lietuvon drauge su kitais kunigais.

Iš bolševikinių kalėjimų išlaisvinti lietuviai kunigai nustatytą dieną turėjo atvykti prie Latvijos sienos. Iš ten jie turėjo važiuoti tiesiai į Lietuvą. Vyskupas Juozas Rancans Latvijos vyriausybės buvo iš anksto painformuotas apie traukinio su kalniais atvykimo dieną ir valandą Indros stotin. Apaštalinis nuncijus mons. Antonio Zecchini atsiuntė žinias apie kun. Matulionį ir, svarbiausia - apie jo vyskupystę.

Bendrame posėdyje pas Rygos metropolitą arkivyskupą Antaną Springovičių nutarta pagarbiai sutikti prie Latvijos sienos iš Rusijos atgabentus kalinius. Vysk. Rancans užsakė specialų saloninį vagoną į pasienio stotį. Su savimi paėmė gana didelį lagaminą su užkandžiais ir vynu, o vyskupui Matulioniui - violetinę pijusę (kepuraitę). Drauge su kunigu profesoriumi Aleksandru Novickiu leidosi kelionėn. Dar prieš išvažiuodamas, vyskupas pranešė telegramomis pasienio geležinkelio stočių - Kraslavos, Uzvaldės, Juozapinės ir kitų vietovių klebonams apie laukiamus svečius. Daugpilio klebonui Adomui Vyzuliui (?) pavedė užsakyti stotyje pietus iš Rusijos grįžtantiems buvusiems sovietų kaliniams.

Pasienio stotyje Indroje vysk. Rancans rado jau anksčiau atvykusį kun. V. Mielešką, Karmelitų šventovės kleboną Kaune, kuris buvo deleguotas pasveikinti grįžtančius iš sovietinės katorgos Lietuvos vardu ir juos lydėti iki Kauno. Ilgokai palaukus, atriedėjo sovietinis traukinys. Išlipo iš jo sulysusios kunigų figūros. Apsirengę buvo skudurais. Skurdžiausiai atrodė vyskupas Matulionis, apsirengęs sena savo skrandu, siauromis pelenų spalvos kelnėmis, daugelyje vietų sulopytomis. Ant kojų turėjo visiškai sunėšiotą apavą, o ant galvos - kepurę su skylėtu dugnu. Rankose vyskupas laikė paprastą medinę lazda kaip ramstį.

Po pasveikinimo perone visas būrys kalinių buvo pakviestas į saloninį vagoną. Kai buvę kaliniai patogiai susėdo ištaigingame vagone, vyskupas Rancans, išėmęs iš lagamino violetinę pijusę, priėjo prie vyskupo Matulionio, uždėjo ant jo galvos ir pasveikino kaip vyskupą. Ten esantieji bendrakaliniai apstulbo iš nustebimo. Jie nežinojo, kad savo tarpe turėjo vyskupą. Visi susijaudino. Kiekvienas iš eilės ėjo ir sveikino vyskupą, apie kurio ganytojinį poaukštį anksčiau nežinojo.

Netrukus pajudėjo traukinys. Pakeleš parapijų žmonės ir kunigai pasitiko stotyse traukinį, kuris vežė grįžtančius iš sovietinio pragaro kunigus. Pro vagono langus tikintieji įteikinėjo gėles ir maistą. Vysk. Matulionis už tai dėkojo ir laimino. Didžiausia katalikiškų jausmų manifestacija įvyko Daugpilio stotyje. Perone susirinko minios tikinčiųjų. Keistai aprengtų kunigų būrys su vyskupu Matulioniu priešakyje išlipo iš vagono ir nuėjo į geležinkelio bufetą, kur jiems buvo paruošti pietūs. Salė buvo pilna katalikų. Čia vyskupas Matulionis atsakė į sveikinimo kalbas, girdėtas perone.

Koki priėmimą surengė Lietuva iš Rusijos grįžtantiems kunigams, plačiai rašė to krašto laikraščiai, spausdino išlaisvintųjų kunigų grupės ir atskirai vysk. Matulionio nuotraukas. Viena tokių nuotraukų buvo išspausdinta Romos dienraštyje „L'Osservatore Romano“. Ten buvo savotiškai sumontuotos nuotraukos - vyskupo, apsirengusio kalinio drabužiais, ir diktatoriaus Stalino. Abudu buvo sudėti vienoje plokštėje. Tai priminė katiną ir jo auką. Pridėtas straipsnis aiškino bendros nuotraukos paslaptį.

Nesuskaitomos minios tikinčiųjų su savo kunigais ir vyskupais sutiko atvykstančius iš Rusijos kalinius Kauno geležinkelio stotyje. Tėvynė nuoširdžiai sveikino ištikimuosius savo sūnus ir tikėjimo didvyrius. J. E. Kauno metropolitas arkivyskupas Juozas Skvireckas pakvietė vysk. Matulionį pas save kaip asmeninį svečią. Žinodamas jo uolumą, netrukus paskyrė jį rezidenciniu kapelionu prie Benediktinių šventovės. Vysk. Matulionis pasiryžo čia suorganizuoti amžiną Švenčiausiojo Sakramento adoraciją. Prieš tai jis, kviečiamas Amerikos lietuvių, išvyko į užjūrį. Pabuvęs Amerikoje, aplankė Šv. Žemę. Grįžęs iš tolimų kelionių į Kauną, vyskupas kaupė jėgas vietiniam darbui. Jo rūpesčiu buvo iš pagrindų atnaujinta Benediktinių šventovė ir įvesta amžinoji adoracija.

Arkivyskupas Skvireckas tuo metu neturėjo sufragano. Dėl to dažnai jis pavesdavo vyskupui Matulioniui kanoniškas arkivyskupijos parapijų vizitacijas, taip pat kviesdavo pontifikalinėms Mišioms katedroje. Kur tik pasirodydavo vysk. Matulionis, būdavo nuoširdžiai sveikinamas. Katalikai jo asmenyje matė garbingą tikėjimo išpažinimą ir nenugalimą kovotoją, kuris už aukštuosius idealus nesibijojo eiti kankinio keliu. Paprastų jo pamokslų ir prakalbų klausė atidžiai susitelkę. Jis buvo visų stebimas ir gerbiamas. Nepaprastai švelnus bei supratingas charakteris darė jį visiems prieinamą. Taip dirbdamas bei atlikdamas ganytojines išvykas, vyskupas palyginti ramiai gyveno Kaune iki 1943 metų.

Po Kaišiadorių vyskupo Juozo Kuktos mirties Šv. Tėvas Pijus XI ieškojo tinkamo įpėdinio ir paskyrė vakuojančion vieton vyskupą Matulionį.

Po trejų metų sėkmingos veiklos Kaišiadorių vyskupijoje pasikeitė darbo sąlygos. Atėjo brutali bolševikų okupacija. Katalikų kunigų veikla buvo paralyžuota. Po vienerių tokios nelaisvės metų atėjo kiti visuomeninės tvarkos bei religinės laisvės naikin-

tojai, būtent vokiečiai, kurie pasirodė esą ne geresni už bolševikus. Jie įvedė brutalią priespaudą, masiškai gaudė žmones ir gabeno prievartos darbams Vokietijoje. Gaudydami jaunimą ir apskritai darbui tinkamus žmones, vokiečiai nerespektavo nė šventų vietų. Jų agentai, apsiginklavę nuo galvos iki kojų, tykojo savo aukų prie šventovių durų - suiminėjo išeinančius iš pamaldų ir siuntė Vokietijon.

Prieš tokį smurtą stojo vysk. Matulionis. Jis energingai protestavo vokiečių valdžios įstaigose, reikalaudamas sustabdyti prievartą. Drąsūs protestai, atskleidžiantys vokiečių nežmoniškumą, užrūstino naujus valdovus. Jie norėjo atsikerešyti vyskupui - suimti ir išvežti į kurį nors mirties kacetą. Bet ta aplinkybė, kad vyskupas jau kentėjo bolševikų persekiojimą, sulaukė juos nuo tokio žingsnio. Šie niekadėjai, savo metodais panašūs į bolševikus, nenorėjo būti lyginami su komunistais. Jie norėjo pasirodyti geresni.

1944 m. bolševikai išvijo iš Lietuvos vokiečius ir vėl okupavo šį kraštą. Šį kartą jie Katalikų Bendrijai buvo dar žiauresni nei 1940 metais. Suiminėjo kaimų bei miestų gyventojus ir siuntė Rusijos gilumon. Katalikų kunigus ištiko toks pat likimas. Vieni krito nuo bolševikinio budelio rankos, kiti buvo palengva žudomi sunkiaisiais darbais ir badu Rusijos gilumoje. Katalikų kunigų kankinystė buvo daug žiauresnė, negu Romos valdovų pagoniškaisiais laikais.

Vyskupas Matulionis trečią kartą pateko į senųjų savo persekiotojų ir kankintojų rankas. Tačiau ir šį kartą jis nesilenkė bolševikams ir nesibaiminio. Jis drąsiai gynė savo tikinčiųjų ir tikėjimo reikalus. Deja, neilgai truko ta nelygi kova. Kaip labiausiai nepatikimą, komunistai nusprendė, jų terminais sakant, likviduoti. 1946 m. pabaigoje vyskupas ir generalinis jo vikaras buvo suimti ir išsiųsti Rusijos gilumon. Senyvas vyskupas, turįs 74 metus amžiaus, negalėjo ilgai pakelti nežmoniškų naujos bolševikų katorgos sąlygų. Jis mirė iš bado ir išsisėmimo. Ganytojas paaukojo savo gyvenimą už savo ganomuosius, jų Bendriją ir tikėjimą⁵.

Laiminga Lietuva, o dar laimingesnė Kaišiadorių vyskupija, turėjusios tokį Ganytoją. Reikia tikėtis, kad tas ištikimas Dievo

⁵ Ir šis autorius buvo suklaidintas anuo metu plačiai pasklidusios žinios apie vysk. Matulionio mirtį Sibire; pastarasis mirė 1962 m. Šeduvoje, Lietuvoje, bolševikų morališkai iškankintas.

tarnas, vyskupas ir kankinys, kada nors pagarsės Lietuvoje, o gal ir visame pasaulyje, kaip šventasis.

Vysk. Antanas Urbšas

3. JAUDINANTIS SUSITIKIMAS LATVIJOS PASIENYJE⁶

Mus pasiekė liūdna žinia: Katalikų Bendrijos persekiojimas Rusijoje tęsiamas toliau! Dabartinis režimas teroru bei žiaurumu toli pralenkia persekiojimą carų laikais. Jo tvirtai siekiamas tikslas - sunaikinimas tikėjimo į Dievą.

Tarp daugelio tikėjimo persekiojimo kankinių bei aukų garbinga vieta priklauso vyskupui Teofilui Matulioniui, kuris tikrai buvo didysis kunigas, nebijojęs kankinio mirties ir nesilankstęs negailestingiems persekiotojams.

Turėjau laimę pažinti vyskupą Teofilų Matulionį prieš 45 metus. Tuomet jis buvo Bikavos klebonas ir uoliai lankydavosi mano tėviškėje Nautreni-Rogovkoje atlaidų proga. Čia jis turėjo daug savo dvasinių pasekėjų. Tūkstančiai pamaldžių latvių atidžiai klausydavo ugningų jo pamokslų. Ypač jis buvo mėgstamas kaip nuodėmklausys. Jo klausykla nuolat būdavo apgulta žmonių. Savo darbą šventovėje jis pradėdavo pirmasis labai anksti rytą ir baigdavo paskutinis vėlyvą popietę. Ne tik Bikavoje, bet ir kitose kaimyninėse parapijose vyskupas Matulionis buvo mylimas ir gerbiamas kaip tikrai malonus ir pasiaukojęs Dievo tarnas.

Jis mokėjo krašte (Latvijoje) vartojamas kalbas: lietuvių, latvių, lenkų ir rusų.

Mogilevo arkivyskupas perkėlė uolųjį kunigą į Petrapilį ir pavedė jam naujai įsteigtą parapiją anapus Nevos Vartų. Ten reikėjo pastatyti naują šventovę Švenčiausiosios Jėzaus Širdies garbei. Šis užmojis buvo įvykdytas apsukriai ir nepaprastai energingai. Ilgus

⁶ Šių eilučių autorius yra vysk. Jesups Rancans, buvęs Rygos vyskupo pagalbininkas; taipgi buvęs nepriklausomos Latvijos parlamento narys, tremtyje ėjęs Latvijos parlamento pirmininko pareigas. Šiuos atsiminimus jis parašė V. Vokietijoje (Bad Ditzgenbach, Wuerttemberg) 1948.VIII.3. Pridėtoje vizitinėje kortelėje įrašė šiuos žodžius, skirtus būsimam monografijos parengėjui: "Mielasis Daktare, ką žinau bei atsimenu apie garbingąjį vyskupą Teofilų Matulionį, šiame rašte išdėščiau vokiečių kalba ir siunčiu jį kartu su ganytojišku palaiminimu". Čia pateikiamas jo vertimas.

metus Matulionis buvo šios parapijos klebonas ir viso Petrapilio katalikų sluoksniuose buvo žinomas kaip geras sielų vadas.

Užsilepsnojo Rusijoje revoliucija, ir valdžią paėmė komunistai. Tada prasidėjo kryžiaus kelias šio ištikimo kunigo gyvenime. Keletą kartų jis buvo komunistų suimtas ir nuteistas. Daugelį metų jis turėjo praleisti sovietiniuose kalėjimuose ir priverstinio darbo stovyklose, atskirtas nuo savo parapijos ir jam patikėtų sielų.

Išgelbėjimas iš rusiškojo pragaro atėjo pagaliau 1933 m., kai Lietuvos vyriausybė iškeitė 10 lietuvių kunigų į sovietinius agentus, buvusius Lietuvos kalėjimuose. Aš turėjau garbę ir džiaugsmą pasveikinti tuos išpažinėjus - kunigus Indroje - prie Rusijos-Latvijos sienos. Jaudinantis ir gaudus buvo šis senų draugų pasimatymas bei pirmas pasikalbėjimas.

Vyskupo šventimus Rusijoje Matulionis gavo visai slapta; net kunigai to nežinojo. Dėl to juo didesnis buvo jo bendrakeivių nustebimas, kai ant garbingos kankinio galvos buvo uždėta vyskupiška pijusė (kepuraitė). Tuo būdu aš galėjau jį laisvoje Latvijos žemėje pirmą kartą pasveikinti kaip vyskupas ir to paties pašaukimo brolis.

Vyskupas Matulionis tada buvo apsirengęs įprastais rusų kalinio drabužiais. Batai buvo suplyšę, sunešioti, drabužiai šiaip taip užlopyti. Matydami tokį kankinio vyskupo vaizdą, kunigai ir kiti tikintieji negalėjo sulaikyti savo ašarų. Pavargę ir išalkę kunigai dabar galėjo būti pirmą kartą pavaišinti tradiciniais latviškais sumuštiniais. Po to Indros stotyje visi buvo nufotografuoti, kad ir vėliau galima būtų pamatyti, kaip atrodė kunigai, grįžę iš sovietų klaikumos bei vargo.

Visus išlaisvintus kunigus ir palydovus Daugpilio stotyje pasitiko katalikų organizacijos su gėlėmis ir pasveikino. Stotyje buvo paruošti pietūs vyskupui Matulioniui ir jo kančių draugams. Ten išlaisvintieji kunigai išreiškė daug nuoširdžių minčių, gilaus tikėjimo žodžių aiškia latvių kalba ir sukrečiančiais pavyzdžiais. Priėmimo dalyvių akyse žėrėjo džiaugsmo ašaros, bet kartu ir užuojauta tiems, kurie liko kentėti rusų priverstinio darbo stovyklose bei kalėjimuose.

Tuo pat laiku nuo Lietuvos pasienio atėjo žinia, kad ten atvykstančių kunigų-išpažinėjų laukia katalikų delegacijos, norinčios pasveikinti juos laisvoje tėvynėje. Daugpilio geležinkelio stotyje atsisveikinome su broliais kunigais ir vyskupu-išpažinėju

Teofilium Matulioniu, kuris po daugelio metų sėkmingos veiklos sovietiniame kalėjime pagaliau gavo kankinio vainiką⁷.

Vėliau vyskupas Matulionis aplankė senus savo bičiulius Latvijoje, viešėjo pas Rygos vyskopus, buvo nuvykęs į buvusią savo parapiją Bikavą, kurioje jis taip nuoširdžiai, vieningai buvo mylimas. Niekad jis nepamiršo Latvijos bei latvių - rašė laiškus iš Romos, iš Jeruzalės ir pagaliau atsiuntė iš savo vyskupijos centro - Kaišiadorių vyskupiškąjį palaiminimą.

Taip pat ir latviai katalikai nepamirš to uolaus Ganytojo, kuris atidavė savo gyvenimą už ganomuosius. Latvijos Katalikų Bendrijos istorijoje auksinėm raidėm liks įrašytas vardas vyskupo Teofiliaus Matulionio, kaip pavyzdingo, didžio kunigo ir didelio latvių tautos draugo.

Vyskupas Jesups Rancans

4. DVELKianti ASMENS CHARIZMA⁸

Leningrado (seniau Petrapilio) Katalikų Bendrija 1923 m. pavasarį išgyveno liūdną dieną - visi kunigai buvo suimti! Tuo metu kun. Matulionis klebonavo Svč. Jėzaus Širdies parapijoje, kur pastatė naują, didelę šventovę. Tarp suimtųjų buvo ir tos parapijos klebonas kun. Matulionis. Vienintelė išimtis Leningrade buvo padaryta Šv. Kotrynos šventovės vikarui kun. B. Sloskans, kuris vėliau sulaukė to paties likimo. Visi kiti buvo nugabenti Maskvon ir uždaryti Sokolnikų kalėjime.

Tik po dvejų metų kalinimo kun. Matulionis buvo paleistas. Jis grįžo savo parapijon Leningrade, kur gyveno iki 1930 m., kai užėjo nauja suėmimų banga. Tada jis buvo suimtas antrą kartą. Bet jis buvo jau nebe paprastas Nievskaja Zastava klebonas, o vyskupas. Mat 1928 m.⁹ vyskupas Antanas Maleckis, apaštalinis Leningrado administratorius, jį konsekavo. Žinoma, tai buvo padaryta labai slapta, nes bolševikų revoliucija tebesiautė.

⁷ Tai netikslī informacija; vysk. T. Matulionis mirė Lietuvoje, Šeduvos miestelyje, 1962 m.

⁸ Vyskupą T. Matulionį gerai pažinojo latvių vyskupas Boleslovas Sloskans, dirbęs kartu su T. Matulioniu Petrapilyje. Savo trumpą liudijimą prancūzų kalba apie vysk. T. Matulionį jis parašė tremtyje, gyvendamas Belgijoje 1947-1950 m. Jis buvo panaudotas tuo metu tenėjusiam laikraštyje *Gimtoji Šalis*. Čia pateikiamas jo vertimas.

⁹ Iš tikrųjų 1929 m.

Ir koks buvo jo likimas! Naujasis vyskupas, užuot kopęs į vyskupišką sostą, turėjo vykti kalėjiman, vėliau - koncentracijos stovyklonį Solovkus prie Baltosios jūros. Ten jis tapo mano įpėdiniu ne vyskupiškame soste, o priverstinių darbų stovykloje. Tas įkalinimas truko trejus metus. Aš iš tos stovyklos išvykau 1930 m., o vysk. Matulionis pasiliko iki 1933 m. Jo kalinimas ten būtų dar ilgiau trukęs, jeigu nebūtų išgelbėjusi Lietuvos vyriausybė. Pastarosios iniciatyva pavyko susitarti su Maskvos vyriausybe. Buvo susitarta pasikeisti politiniais kaliniais. Tuo būdu liko išlaisvinti dvylika lietuvių kunigų iš įvairių rusų kalėjimų, o vieton jų buvo išsiųsti Rusijon bolševikai kaliniai iš Lietuvos kalėjimų.

Jaudinantis buvo vaizdas prie Latvijos-Rusijos sienos. Tai buvo 1933 m. rudenį. Išlaisvintų kunigų pasitikti iš Rygos atvyko vyskupas pagalbininkas Rancans. Vysk. Matulionis, apsirengęs kalinio drabužiais, prisiartinio prie vyskupo Rancans ir jam atskleidė savo didžiąją paslaptį, saugotą ištisus penkerius metus: jis taip pat esąs vyskupas! Tai buvo tikras apreiškimas, nes nė artimi jo draugai to nežinojo. J. E. vysk. Rancans nusiėmė savo vyskupišką pijusę ir uždėjo ant vysk. Matulionio galvos, pareikšdamas aplinkui esantiems: "Jis yra vyskupas!"

Atvykęs į gimtąją savo šalį (Lietuvą), J. E. vysk. Matulionis, drauge su vienuolika brolių kunigų, buvo sutiktas su dideliu entuziazmu. Jo spinduliavimas pačia savo asmenybe buvo nepaprastas. Pamokslus sakė jis retai, bet jo tyli prezencija buvo daug labiau paveiki negu jo žodžiai.

Kalbant apie jo dorybes, galima pasakyti, kad vysk. Matulionis buvo labai kuklus, labai nuolankus. Jo veikla buvo rami, be jokio triukšmo. Dideli jo projektai nebuvo matomi, o tik jų padariniai. Jis buvo ne tik pamaldus kunigas, bet ir tikras homo Dei (Dievo žmogus). Didelis Švenčiausiosios Jėzaus Širdies garbintojas. Galima sakyti, kad dvasinis jo gyvenimas sruveno iš šios misterijos. Pastatydino jis šventovę, dedikuotą Švenčiausiajai Širdžiai, bet kartu pastatydino daug dvasinių Švenčiausiosios Širdies šventovių žmonių sielose. Aš pažįstu sielas, kurios jo dėka atsivertė iš kasdieninio gyvenimo į tikrą šventumą. Tos sielos (žmonės) man tvirtino, kad už savo atsivertimą ir meilę Švenčiausiajai Širdžiai jie esą dėkingi vyskupui Teofilui Matulioniui.

Jis buvo labai svetingas, ir tai čia pat galėjai jausti, kad tai sklido ne iš natūralios laikysenos, o iš dvasinės charizmos.

Vysk. B. Sloskans

5. JIS MIRĖ UŽ TIKĖJIMĄ¹⁰

Mielasis kunige,

Pagirtina Jūsų mintis supažindinti visuomenę su taip nuopelningu gyvenimu mons. Teofiliaus Matulionio [autorius rašo Matulianis], Leningrado vyskupo pagalbininko, vėliau Kaišiadorių vyskupo Lietuvoje, mirusio kaip tikėjimo išpažinėjo Sibiro kalėjimuose¹¹.

Iki rusų revoliucijos jo kasdieninis gyvenimas buvo darbas parapijoje, kurioje gyveno labai uolūs katalikai. Su revoliucija kilo religinės laisvės svajonė, kuri betgi greitai išnyko. Pirmasis aktas bolševikų, atėjusių valdžion, buvo valstybės ir tikinčiųjų Bendrijų atskyrimo įstatymas, išleistas 1918 m. sausio 21 d. Tai buvo visiškas valstybės supasaulietinimas, kuris nebepripažino tikinčiųjų Bendrijos. Kulto pastatų naudojimas buvo pavestas dvidešimties tikinčiųjų būriui, atsakingam prieš valstybę. Kunigai tebuvo tų grupių tarnai. Negalima mokyti katekizmo vaikų iki 18 metų. Antireliginė propaganda leidžiama (ta propaganda buvo varoma pasibaisėtiniu mastu ir formomis). Tai buvo tikras religinis karas, prasidėjęs su negirdėtu įnirtimu.

Mogilevo arkivyskupas Roppas buvo suimtas 1919 m. po Velykų, paskui išsiųstas Lenkijon mainais už vieną svarbų komunistą. Vyskupas pagalbininkas Ciepliakas, administravęs vyskupiją, įsakė savo kunigams neapleisti savo tikinčiųjų tuo baisiu išbandymų metu ir pasilikti su jais.

¹⁰ Šios eilutės parašytos paskutinio Petrapilio (Leningrado) apaštalinio administratoriaus vyskupo J. M. Amoudru, dominikono, gyvenančio Sveicarijoje, 1951.VI.28. Jas parašė kun. Vl.Čegio paprašytas. Jų autorius buvo ir Petrapilio prancūzų katalikų parapijos klebonu. Jis gerai atsimena ano meto bendrą foną, jį plačiau nušviečia ir parodo vyskupo T. Matulionio asmenį bei vaidmenį. Originalas rašytas prancūzų kalba. Čia pateikiamas jo vertimas.

¹¹ Arkiv. T. Matulionis mirė Lietuvoje 1962 m. Gandas apie jo mirtį Sov. Sąjungoje buvo daug ką suklaidinęs.

Mons. Matulionis pakluso; buvo paskirtas Švenčiausiosios Jėzaus Širdies parapijos klebonu Nevskaja Zastava Petrapilio priemiestyje. Statoma šventovė dar neturėjo nei stogo, nei durų, nei langų. Drąsiai ėmėsi darbo mons. Matulionis toje darbininkų parapijoje. Jis užbaigė šventovės darbus bei įrengimus, nors tai nebuvo lengva anarchijos, teroro ir neapsakomo vargo laikotarpis. Ir tai ne vien dėl to, kad siautė nežabotos revoliucinės aistros. Tai buvo principo vykdymas: komunistų partija siekė sukurti naują pasaulį, būtent materialistinio socializmo radikaliausia forma. Dėl to reikėjo sugriauti senąjį pasaulį iki pačių pamatų. Visos organizacijos buvo uždraustos, išskyrus komunistų partijos. Tai lietė ir tikinčiųjų Bendrijas, ypač katalikų. Pastaroji policijos buvo laikoma kontrrevoliucininkų lizdu ir taip traktuojama. Kunigai ekonominio gyvenimo tvarkytojų buvo įrikiuoti žemiausios kategorijon, būtent parazitų. GPU laikė juos nepataisomais politiniais ligoniais. Petrapilio šventovės buvo uždarytos 1922 m. neva dėl nesudarymo reikalaujamų kulto grupių.

Mons. Ciepliakas ir 14 Leningrado kunigų buvo teisiami revoliucinio tribunolo Maskvoje už priešinimąsi atskyrimo įstatymui, religinių nuosavybių nusavinimo dekretui ir už katekizmo mokymą. Arkivyskupas buvo nuteistas mirti, bet bausmė pakeista 10 metų kalėjimo. Kun. Budkevičius (Budkiewicz), Petrapilio dekanas, buvo nuteistas mirti ir sušaudytas Lubiankos kalėjimo kieme 1923 m. kovo 30, t. y. Didįjį Penktadienį. Vysk. Fiodorovas (Fiodorov), Rytų apeigų, buvo nuteistas kalėti 10 metų, kiti kunigai - po trejus metus. Pastarieji juos atsėdėjo Sokolnikų kalėjime Maskvoje. Jų tarpe buvo ir mons. Matulionis.

Kunigai, atlikę savo bausmes, grįžo į Leningradą 1925 m. Šventovės buvo atidarytos. Mons. Matulionis vėl ėmė dirbti parapijoje. Tai buvo nuolankus kunigas, diskretus, labai geras, labai pamaldus ir labai mylintis savo tėvynę Lietuvą.

Mons. Ciepliakas buvo ištremtas Lenkijon 1924 m. Kan. Maleckis, Kirilovskaja (prie Peski) parapijos klebonas, buvo paskirtas Mogilevo vyskupijos administratoriumi.

1925 m. spalio mėnesį atvyko pirmą kartą Rusijon vysk. d'Herbigny. Dar du kartus buvo atvykęs 1926 m. Tada, t. y. 1926 m., jis įvykdė Šv. Sosto sprendimus: Rusija buvo suskirstyta į keletą vyskupijų, valdomų apaštalinų administratorių. Minskui buvo paskirtas mons. Sloskans ir išventintas vyskupu, Maskvai - mons.

Neveu, Leningradui - mons. Maleckis. Pastarąjį šventino vyskupu pats mons. d'Herbigny Marijos šventovėje (Notre-Dame de France). Kitos vyskupijos - Kijevo, Charkovo, Sibiro - buvo patikėtos apaštaliniais administratoriams nevyskupsams.

Visa tai labai nepatiko sovietinei valdžiai, nors ji atskyrimo įstatyme pareiškė nesidominti vidiniu Bendrijų gyvenimu.

Mons. Maleckis turėjo daug sunkumų su GPU, kuri ištrėmė jį pagaliau 1927 m. gegužės mėnesį į Archangelską. Privertė jį pasirašyti dokumentą, kad jis ten vyksta "dobrovolno", t. y. savo noru. GPU kalboje tai reiškia, kad pats pasmerktasis vyksta paskirton vieton, bet ne etapais - iš vieno kalėjimo į kitą su būriu kalinių.

Leningrado tikintieji po kelių mėnesių turėjo drąsos nueiti į GPU ir klausti, kodėl buvo suimtas jų vyskupas. Jiems buvo atsakyta, kad jis nebuvo suimtas - savo noru išvyko į Archangelską. Sužinojęs apie tą atsakymą, mons. Maleckis sugrįžo į Leningradą ir ėmė vėl eiti pareigas dideliame GPU nustebimui, kuri pradžioje nieko jam nedarė.

1928 m. gruodžio 8 d. Kirilovskajos koplyčioje labai slapta mons. Maleckis iššventino vyskupu mons. Matulionį, paskirtą Matregos vyskupu ir Leningrado vyskupo pagalbininku.

Suimtieji kunigai buvo išgabenti į Solovkus, ten esantį garsumą rusų vienuolyną Baltosios jūros saloje, kurį GPU pavertė kalėjimu. Vien jo vardą išgirdę Rusijos gyventojai drebėjo iš baimės, nes niekad negalėjo būti tikri, kad ir jie ten nepateks. Toje vietoje mons. Matulionis praleido keletą metų. Kunigai, kurie ten kalėjo kartu su juo, sako, kad jis visuomet buvo Dievo žmogus, taikus, drąsinantis, guodžiantis bendro vargo draugus savo žodžiu ir pavyzdžiu.

Ten jis buvo iki 1933 m., kai Lietuvos vyriausybė iškeitė kalinius kunigus į komunistus, suimtus Lietuvoje.

Mons. Matulionio nuotrauka, padaryta jam atvykus į savo šalį, rodo sunykusį jo veidą, prigesusias akis, suvargimą. Ji geriau liudija nei aprašymas barbariško režimo, kurį turėjo iškentėti aname kalėjime.

Išvykstant kunigams iš Rusijos, GPU šefas vietoj atsisveikinimo tarė: "Įsidėmėkite - mes jus atrasim". Tai buvo pareiškimas, rodąs rusų nusistatymą pavergti Baltijos kraštus.

Po išlaisvinimo mons. Matulionis nuvyko į Romą, kur pagarbiamai buvo priimtas popiežiaus Pijaus XI. Pastarasis išsiuntė jį

lankyti lietuvių kolonijų Jungtinėse Amerikos Valstijose. Grįždamas iš ten, jis sustojo Romoje, kur aš turėjau progą jį pamatyti. Jo sveikata buvo sustiprėjusi, laikysena visuomet rami ir susikaupusi.

Vėliau popiežius jam pavedė Kaišiadorių vyskupiją Lietuvoje. Jis, kaip ir visuomet, buvo atsidavęs, ištikimas ganytojas, mylimas savo tikinčiųjų ir kunigų. Buvusius savo bendrabolius Rusijoje, kai šie atvykdavo jo aplankyti, priimdavo su džiaugsmu ir gerumu.

Prasidėjus karui, jis pasiliko su savo tikinčiaisiais per visą kietos vokiečių okupacijos metą. Ją pakeitė rusų okupacija, kuri buvo dar blogesnė. Bet jis pasiliko savo pareigose. Rusai, žinoma, pradėjo antireliginę propagandą. Vyskupas, kuris karčia savo patirtimi buvo pažinęs bolševikų policijos metodus, turėjo herojišką drąsą parašyti ganytojinį laišką, perspėjantį jaunimą nestoti į komunistų jaunimo organizaciją (komsomol). Rytojaus dieną jis dingo, ir ilgai nebuvo jokių žinių apie jį. Prieš maždaug dvejus metus Romą pasiekė žinia, kad jis mirė vienoje Sibiro koncentracijos stovykloje¹².

Gerasis Ganytojas apvainikavo savo egzistenciją, atiduodamas savo gyvybę už savo avis. Jis mirė už tikėjimą: tai tikras kankinys.

Priimkite, mielas kunige, nuoširdžios pagarbos pareiškimą mūsų Viešpatyje.

+J. M. Amoudru, O. P., titulinis Gurgos vyskupas, apaštalinis Leningrado valdytojas [paskutinis]

6. KUNIGO CENTRAS YRA ŠVENTOVĖ, ONE ŪKIS¹³

Grįžtančiam vyskupui T. Matulioniui į laisvę labiausiai patiko Dotnuvos Žemės ūkio akademijos studentai, atėję jo pasitikti ir klūpantys geležinkelio stoties perone. Čia jis bene pirmą kartą iš džiaugsmo apsiverkė. Jis nebuvo matęs nepriklausomos Lietuvos ir jos akademinio jaunimo.

Pirmojo bolševikmečio metu (1940-1944) vysk. T. Matulionis gavo iš Solovkų koncentracijos stovyklos viršininko 200 rub-

¹² Jau buvo minėta, kad gandas apie vysk. T. Matulionio mirtį daug ką suklaidino.

¹³ Kun. dr. Ignas Urbonas yra vysk. T. Matulionio valdytos Kaišiadorių vyskupijos kunigas, iš arti stebėjęs savo vyskupo darbus ir asmenį. Jis šias eilutes parašė 1948 m. rugpjūčio 25 d. Bonoje, V. Vokietijoje.

lių, jo "uždirbtų" esant toje stovykloje. Jo adresas buvo labai tiksliai užrašytas: Kaunas, Benediktinių g. 4. Pažymėtas net kambarijo numeris. Tai buvo ženklas, kad sovietai apie jį viską žino ir toliau seka.

Mirus Kaišiadorių vyskupui J. Kuktai, ordinaru buvo paskirtas vysk. T. Matulionis. (Velionį vysk. Kukta labai išsvargino bolševikai nuolatiniais grasinimais, terorizavimu. Įsakė išeiti iš vyskupijos rūmų ir apsigyventi privačiai. Pagaliau atėjo jo nužudyti. Vyskupas Kukta pasiūlino pro kitas duris, spėjęs apsirengti ūkininko drabužiais, ir pasislėpė pas ūkininką už durpyno.)

Vysk. T. Matulionis labai uoliai skleidė Jėzaus Širdies ir Marijos Širdies garbinimą. Ėmė tvarkyti šventoves, jas švarinti, gaivinti liturginį gyvenimą. Jis skelbė: kunigo gyvenimo centras yra šventovė, o ne ūkis¹⁴. Pvz., Kaišiadorių katedros kanauninkui A. Varnui įsakė sutvarkyti Kaišiadorių šventovę; jei nesutvarkys, atleis iš klebono pareigų.

Vysk. T. Matulionis rašė nuostabiai gražius ganytojiškus laiškus. Stebėjosi net kiti vyskupai.

Naujasis Kaišiadorių Ganytojas buvo didelio nusižemimo žmogus. Kunigus laikė savo broliais, visus apsilankiusius išbučiuodavo, nuoširdžiai pasikalbėdavo, pasitardavo, išleisdamas palydėdavo. Panašiai elgdavosi ir su kitais žmonėmis. Kitus laikė aukštesniais, o pats jautėsi mažesnis. Mieste, kur gyveno, su kiekvienu žmogeliu draugiškiausiai pasišnekėdavo. Tai patiko ir Amerikos kunigams, kai jis ten lankėsi.

Sveikata buvo labai silpna. Kasdien išeidavo į sodą pasi-vaikščioti tuo žinomu takeliu ir po pusvalandžio grįždavo visas šlapias. Dėl to baltinius turėjo keisti kasdien. Bet tuo nesiskundė ir vis rengėsi lankyti parapijas. Deja, karo sąlygos neleido jam to padaryti.

Tai buvo didelio tikėjimo ir maldos žmogus. Meldėsi daug ir susikaupęs. Prieš pasitraukdamas iš Lietuvos aplankiau jį. Jis klausė: "Ar ateis bolševikai?" Atsakiau: "Jau ateina! Ekscelencija, ir aš manau bėgti". - "Bėgti? Kodėl?" Sakiau: "Bijau mirties". Jis nusijuokė ir tarė: "O aš visai nebijau mirties. Reikia melstis..."

Bolševikams artėjant prie Vilniaus, vysk. T. Matulionis (1944 m. liepos mėnesį) išsiuntinėjo savo dekanams šią telegra-

¹⁴ Lietuvoje daugelis parapijų prieš bolševikų invaziją turėjo ūkius.

mą: "Aš lieku vietoje. Įsakau ir visiems parapijų klebonams pasilikti savo vietose".

Kun. dr. Ignas Urbonas

7. GERA MUMS ČIA BUTI...¹⁵

Pirmą kartą Jo Ekscelenciją [vysk. Matulionį] pamačiau laikraščio atkarpos nuotraukoje kartu su kitais, grįžusiais iš "saulėto rojaus": sėdi išvargęs, perdžiūvęs, apdriskusiais drabužiais, su lazda rankoj - panašus į lietuvišką ubagėlį. Visai neatrodė, kad tai aukštesnio išsilavinimo žmogus, juoba dvasiškis ir dar vyskupas! Žiūriu, tas vargšelis laiko didelę puokštę gėlių savo rankose. Ar tai nekomiška? - pamaniau sau. Bet tai buvo realu! Tai buvo simboliška Jo Ekscelencijos išugdytų dorybių puokštė, kenčiant sovietų kalėjimuose. Toji dvasinė puokštė buvo lauktuvės, parvežtos Lietuvai bei mums, lietuviams. Jo Ekscelencijos lauktuvės buvo gražios, tikrai gražios kiekvienam, kuriam teko Jo Ekscelenciją susitikti viešame ar privačiame gyvenime.

Tai buvo 1936 m. Artinosi rugsėjo 8 d. Mūsų, t. y. seserų benediktinių, vienuolyne didelės iškilmės: įvilktuvių bei įžadų diena. Visoms būtų malonu, jei dalyvautų J. E. vysk. T. Matulionis. Bet kaip į jį kreiptis? Lyg nedrąsu, nes jis visų laikomas nepaprastu, šventu vyskupu. Visos norim, tai reikia eiti ir prašyti. Nuėjom. Jo Ekscelencija Kauno kunigų seminarijos sodelyje kalba brevijorių. Vadinasi, turime palaukti. Laukiam, o širdis dreba: kaip čia geriau pradėti reikalą? Atėjo Jo Ekscelencija - ramus, paprastas, tėviškas. Jam ištarus keletą žodžių, dingo visa mūsų baimė. Pareiškėm savo norą ir gavom tokį atsakymą: "Taip, seselės, mielai aplankysiu jus brangioje jūsų šventėje". Labai patenkintos išėjome. Eidama galvojau, kad mažiausiai reikia varžytis šventų žmonių, nes buvimas kartu su jais sudaro savotiškai malonią nuotaiką ir dvasiškai praturtina.

Porai mėnesių praslinkus, gavome nepaprastą pranešimą, kad J. E. vyskupas T. Matulionis sutinka būti mūsų vienuolyno globėju - kapelionu. Mes, tai sužinojusios, iš džiaugsmo ir nuste-

¹⁵ Sesuo Agnietė (Čyžaitė), OSB, buvusi Kauno benediktinių vienuolyno vyresnioji tuo metu, kai vysk. T. Matulionis gyveno jų vienuolyne. Šiuos atsiminimus ji rašė Belgijoje apie 1947-1950 metus. Ji pateikia čia būdingą epizodą iš vyskupo T. Matulionio gyvenimo.

bimo tiesiog kvapo netekome: "Ekscelencija pas mus?! Ar gali būti?" Tas didelis džiaugsmas pynėsi mūsų maldose, darbuose ir kalbose. Su nuoširdžia, pakilia nuotaika rengėmės priimti Jo Ekscelenciją į savo namus.

Atėjo lauktoji diena. Kuklios Jo Ekscelencijos sutiktuvių išskilmės. Dalyvavo nemažas būrelis dvasiškių ir visų vienuolynų atstovai bei atstovės. Mūsų vienuolyno gyvenime tai buvo didi palaimos diena. Sveikinimo kalbose visi džiaugėsi kartu su mumis. Visos dėkojom, kad sutiko mus globoti. Bet Jo Ekscelencija buvo lyg susirūpinęs, neramus. Kodėl? Tai paaiškėjo iš jo kalbos, kurioje, kreipdamasis į visus svečius ir į mus, tarp kitko, pareiškė: "Aš labai noriu padėti seselėms, bet kartu ir bijau - niekad nebuvau vienuolyno kapelionu. Buvau tik paprastas parapijos kunigas. Galbūt nesugebėsiu būti joms naudingas. Pasimelskite už mane visi, kad Dievas man padėtų". Išgirdus tokį nuolankų Jo Ekscelencijos žodį, daugelio akyse pasirodė ašaros, o mummyse kilo dar didesnė pagarba bei atsidavimas savo Ganytojui.

Jo Ekscelencija, apsigyvenęs pas mus, tuoj pradėjo remontuoti mūsų vienuolyno - Sv. Mikalojaus (benediktinių) šventovę Kaune. Katalikiškos Lietuvos 550 metų ir laisvos Tėvynės 20 metų sukaktims paminėti jam kilo mintis pastatyti šventą paminklą, malonų Dievui ir brangų Tėvynei, iš kurio plauktų dangaus palaima mūsų šaliai. Tas paminklas - amžinoji Švenčiausiojo Sakramento adoracija. Jo Ekscelencijos nuomone, mūsų šventovė, esanti arti miesto centro ir kartu toli nuo miesto triukšmo, labai tinka tokiam tikslui.

Didelis buvo Jo Ekscelencijos nuopelnas, kad neilgai trukus mūsų šventovė tapo mylimiausia visame Kaune, uoliai lankoma įvairaus luomo, amžiaus ir profesijos žmonių. Čia lietuvių tauta prieš išstatytą Švenčiausiąjį Sakramentą Dievui dėkojo už gautas malones, prašė atleidimo už įžeidimus ir meldė, kad Lietuva būtų šventa ir laisva. Visi ėjo garbinti Švenčiausiojo, bet uoliausias lankytojas buvo pats vyskupas T. Matulionis. Ištiesą dieną užimtas įvairiais reikalais, daugelio trukdomas, vis dėlto rasdavo laiko dažnai aplankyti Jėzų Švenčiausiajame Sakramente. Jis buvo šios šventovės puošmena. Dažnai žmonių žvilgsniai krypavo į besimeldžiantį vyskupą. Žiūrint į jį, stiprėjo noras melstis, melstis taip, kaip jis meldžiasi. Tos kilnios ir patraukiančios Jo Ekscelencijos sielos būsenos nesugebėsiu atvaizduoti, todėl ir nebandau. Tik tiek galiu pasakyti, kad jo maldoje nesimatė ypatingų gestų ar garsių atodū-

sių, tačiau kiekvienas stebintis jautė, kad rami bei gili meilė Išganytojui daro jį laimingiausią kaip tik čia, šalia Jo altoriaus.

Jo Ekscelencija ir už šventovės sienų buvo mielas visiems. Jis maloniai prašnekindavo nedrąsų vaiką, suvargusią senelę, nuskursį vargšą taip, kaip ir didžiuosius Bažnyčios ir tautos vyrus. Jis nežiūrėjo luominių skirtumų, dėl to be skirtumo visų buvo mylimas. Daugelis mums sakydavo: "Laimingos jūs, seselės, kad turite šventąjį pas save!" Mes tai gyvai jautėm ir iš tikro buvome laimingos. Per tuos porą metų, kuriuos Jo Ekscelencija praleido pas mus, pajutome, kad mūsų vienuolyno dvasia stiprėja ir mūsų skaičius žymiai didėja. Jis mokėjo mus surišti Dievo ir artimo meilės ryšiu. Jam rūpėjo mūsų dvasinis ir medžiaginis gyvenimas. Nė vienas įvykis mūsų vienuolyne, skaudus ar džiaugsmingas, neliko Jo Ekscelencijos nepastebėtas ir neatjaustas. Mes turėjome Tėvą, kuris mus mylėjo kaip savo vaikus. Ir mes Jo Ekscelenciją mylėjome kaip vaikai, ypač už dvasinius pamokymus, kuriuos visuomet lydėjo jo paties gyvenimo pavyzdys.

Deja, ir mums, kaip apaštalam, pamačiusiems Išganytoją visame grožyje bei ištarusiems "gera mums čia būti", debesis viską paslėpė nuo jų akių, - taip ir mums pranešta žinia, jog vyskupas T. Matulionis paskirtas Kaišiadorių ordinaru, lyg tamsus debesis apsiautė ramų mūsų gyvenimą. Sunku buvo susigyventi su ta mintimi, kad netrukus Jo Ekscelencijos nebus mūsų tarpe. Mes bijojom tą žodį net balsiai ištarti, nes taip baisiai, taip skaudžiai skambėjo...

Didelė malonė buvo suteikta mūsų vienuolynui Jo Ekscelencijos asmenyje, kuri tapo dideliu Dievo siūstu bandymu jo netenkant.

Vienuolyne (Lieže)¹⁶ Kalėdose šv. Mišias celebravo J. E. vyskupas Boleslovas Sloskans (latvis). Jis dabar gyvena Liuvене pas Tėvus benediktinus. Gera žinau, kad jis buvo didelis J. E. vyskupo Matulionio draugas. Kai jis apsilankė vienuolyne, pranešiau jam linksmą žinią, kad jo draugas vysk. T. Matulionis grįžo iš Sibiro. Jis nepaprastai nustebo, iškėlė rankas į viršų ir sako: "Kaip tai? Juk Ekscelencija Teofilus Matulionis jau miręs! Aš ir

¹⁶ Sesuo Agnietė, OSB, gyvendama Belgijoje, susirašinėjo su vyskupu T. Matulioniu, tuo metu gyvenusiu Lietuvoje. Tai ištrauka iš jos laiško 1957 m. sausio 28 d.

visi, kurie jį pažinojom, atlaikėm už jo vėlę šv. Mišias. Ir šią naktį jūsų šventovėje meldžiausi už jo vėlę. Kadangi aš Ekscelenciją labai gerai pažįstu ir laikau jį šventu, tai esu parašęs į Romą jo beatifikacijos reikalu¹⁷.

Sesuo Agnietė, OSB

8. SAVO IŠGYVENIMUS NUTYLĖDAVO¹⁸

Vyskupą kankinį Teofilų Matulionį pažinau tada, kai jis atvyko Lietuvon iš sovietų konclagerio, iškeistas su kitais į lietuvių komunistus. Dėl nuovargio, kankinimų bei išgyvenimų konclageryje vyskupo kankinio, kaip ir kitų grįžusių, išvaizda išspaudė kiekvieno juos mačiusio gaudžią ašarą. Jų visų išvaizda buvo matyti nuotraukoje, padarytoje Kauno geležinkelio stotyje. Vos peržengus Latvijos sieną paaiškėjo Ganytojo titulas, prieš tai rūpestingai slėptas, nes enkavedistų botagas skaudžiau pliekdavo tituluotą, negu paprastą kalinį inteligentą.

Visi stengėmės vysk. T. Matulionį guosti, pamylėti, kad greičiau pamirštų žiaurų bei skausmingą konclagerį išgyventą laiką. Kiekvienas didesnis miestas, kiekviena parapija norėjo kankinį Ganytoją greičiau pas save matyti ir meiliai priimti. Beveik kiekvieną šventadienį Ganytojas buvo kviečiamas, maloniai prašomas atvykti į kurią nors vietovę. Nors tie kvietimai Ganytoją labai vargindavo, tačiau jis meiliai priimdavo juos. Reikėjo nustatyti lankymo eilę, nes susidarė labai daug kvietimų.

Man teko būti su Ganytoju drauge keletą kartų. Jis buvo dvasios vadas, o aš - Vyrų Apaštalavimo centro valdybos vicepirmininkas. Vargu ar galima sutikti kuklesnį, tylesnį žmogų už Ganytoją. Jis tik skelbė Dievo žodį, aiškino tikėjimo tiesas. Savo išgyventus skausmus, vargus Sovietuose jis nutylėdavo, o klausiamas stengėsi meiliai nukreipti kalbą į šalį.

Aš dažnai lankydavau Ganytoją benediktinių vienuolyne, kur jis gyveno kartu su kun. M. Bugeniu, konclagerio draugu.

¹⁷ Žinia apie vysk. T. Matulionio mirtį Sibire buvo plačiai pasklidusi ir daug ką suklaidinusi.

¹⁸ Gen. V. Grigaliūnas-Glovackis savo atsiminimus parašė 1948 m. rugsėjo 9 d. Jis buvo žymus Lietuvos karys ir uolaus tikėjimo žmogus, bendravęs su vyskupu T. Matulioniu.

Pastarasis rūpinosi gyvenimiškais Ganytojo reikalais, buvo lyg ir jo sekretorius. Prieš bolševikų invaziją Ganytojas pasiliko Lietuvoje, nors puikiai žinojo, kas jo laukia. Jis pasiliko ištikimas Dievo valiai ir savo, kaip Ganytojo, pareigoms. Jis taip pat skatino savo dvasininkus nesitraukti iš savo vietų.

Kai tekdavo kalbėti su Ganytoju, šis daugiau tylėdavo bei klausydavo ir kalbėjimą palikdavo man. Mat jis bijodavo, kad nepaprašyčiau papasakoti jo išgyvenimus.

Ganytojas įamžino savo vardą įsteigdamas Lietuvoje, Benediktinių šventovėje, amžiną adoraciją. Tam reikalui reikėjo daug triūso: išpuošti šventovės vidų, paruošti altorių bei atlikti daug kitų reikalingų darbų.

Tiek galiu trumpais bruožais pasakyti apie didį kankinį Ganytoją, manydamas, kad atsiras arčiau bei geriau žinąs jo gyvenimą ir parašys platesnę monografiją, kurios jis yra tikrai vertas. Aš esu dėkingas didžiam Ganytojui kankiniui už man parodytą palankumą ir dovanas iš Šv. Žemės - rožinius man ir mano žmonai. Dabar jie man yra itin brangūs - tai Ganytojo kankinio relikvijos.

gen. V. Grigaliūnas-Glovackis

9. ČIA ESI TIKTAI DAIKTAS...¹⁹

- Kiek žmonių galėjo būti Solovkų stovyklose?
- Kai aš nuvykau 1926 m., buvo apie 18 000. Po trejų metų jų buvo apie porą šimtų tūkstančių.
- Kiek metų teko Tamstai ten išbūti?
- Aš ten išbuvau ketverius metus.
- O kaip iš ten išsivadavote?
- Kadangi buvo perpildyta stovykla ir organizavo kitas sunkių darbų stovyklas, kur kalinių nedaug buvo, tai iš čia dalį kalinių perkėlė į kitas sunkių darbų stovyklas.
- Jus perkėlė į kitą stovyklą?
- Į Sibiro stovyklą.

¹⁹ Pasikalbėjimas radijo tarnybos "Amerikos Balsas" atstovo su kun. K. Juršėnu. Kun. Kazimieras Juršėnas buvo vienas iš Solovkų kalinių, gyvenęs tokiose pat sąlygose, kaip ir vysk. T. Matulionis. Nors šiame pokalbyje tiesiogiai neminimas vysk. T. Matulionis, tačiau labai gyvenimiškai paryškinamos sovietinės stovyklos sąlygos. Pokalbis gautas 1962 m. iš tuo metu "Amerikos Balse" dirbusio rašytojo A. Vaičiuliaičio.

- Kiek metų teko ten prabūti?
- Trejus metus.
- Tai iš viso apie septynerius?
- Septynerius metus koncentracijos stovykloje ir metus iki teismo.

- Taigi Jūs ten išbuvote aštuonerius metus.

- Taip, aštuonerius metus. Kai atvežė mane su kokiais aštuoniais šimtais žmonių, tai tos stovyklos valdžios atstovas pasakė mums trumpą kalbą. Iš tos kalbos galima daryti išvadą, koks ten režimas buvo. Jis sakė: pirmiausia kiekvienas iš jūsų, atvežtas į šitą stovyklą, turite palikti savo "aš" už stovyklos ribų. Čia tavęs nėra, esi tik-tai daiktas. Ir jeigu kuris iš jūsų bandysite nepaklusti, tai to gyvybė kainuos tik vieną kulkutę. Toks buvo trumpas pamokslukas, nurodantis mums, ką reiškia sunkiųjų darbų stovykla.

Po visokių kratų pradėjo mokyti kariško vaikščiojimo, visokių tų formų, sveikinimosi ir t. t. Gydytojas nustatė darbingumo kategoriją. Po to visi buvo pakviesti į darbą, kuriame išbuvome be jokio poilsio aštuoniolika valandų. Kai atvežami kaliniai, jie turi atlikti vadinamąjį dviejų savaitių karantiną. Tuo metu jie turi dirbti vietinius darbus prie uosto, visokiose dirbtuvėse, lentpjūvėse ištisas 18 valandų. Po dviejų savaitių tuos, kurie nesuserga, veža į miškų darbus.

- Kur gyvendavote?

- Iš lentų padarytuose barakuose.

- Po kiek žmonių kambaryje?

- Barake būdavo tik vienas kambarys. Jei didelis, jame sutalpindavo iki tūkstančio žmonių.

- Ar turėdavote lovas?

- Ne. Buvo tik narai, be jokių čiužinių ar šiaudų - grynų lentos.

- O kaip su valgiu?

- Pradžioje buvo geriau. Kol nebuvo kolchozų, tai daugiau maisto duodavo. Jei atlikdavai savo normą miške, gaudavai nuo 800 iki 1000 gramų duonos.

- Ir sriubos?

- Tik šilto vandens, kiek nori.

- Jeigu kas neatlikdavo normos?

- Tada sumažindavo maisto davinį iki dviejų ar trijų šimtų gramų, pasodindavo į šaltą karcerį ir nuvilkdavo iki baltinių.

- Kaip ilgai išlaikydavo žmonės?

- Buvo nepaprastai didelis mirtingumo nuošimtis. Laikinuose barakuose, kur apgyvendindavo 4000 žmonių, tai per žiemą 30% mirdavo. Kaliniams, kurie negalėdavo savo darbo normos atlikti, buvo mažinamas maisto davynys. Be to, jie buvo sodinami į karcerį. Tuo būdu jų jėgos silpnėdavo ir juo toliau, juo nedarbingesni darydavosi. Tokie mesdavosi į savižudybę... kapodavo sau pirštus, kojas miške.

- Ar stovykloje buvo ir kitų tautybių žmonių?

- Buvo visokių tautybių: prancūzų, labai daug lenkų, estų, latvių, ypač ukrainiečių, gudų... Gyvų išlikdavo mažas nuošimtis. Jeigu ir aš išlikau, tai Dievo Apvaizdos dėka - mane perkėlė į kitą stovyklą, kuri truputį kai kuriais atžvilgiais buvo geresnė.

Tegul Dievas teikia lietuviams kantrybės pakelti tą kryžių, kurį Apvaizda uždėjo ant mūsų tautos pečių. Reikia tikėtis, kad tie, kurie kenčia, sulauks džiugios ateities. Mūsų tautos kančios nenueis veltui.

Kun. K. Juršėnas

10. TAIP ATRODĖ PARAPIJIEČIAMS²⁰

Atsimenu kun. Teofilų Matulionį iš anų laikų, kai jis klebonavo Petrapilyje. Mūsų parapija susidėjo iš trijų etninių grupių - lenkų, lietuvių ir latvių. Lenkų buvo daugiausia, lietuvių mažiau, o latvių visai nedaug. Pagal tai buvo laikomos ir pamaldos: pirmas mėnesio sekmadienis buvo skirtas lenkams, antras - lietuviams, trečias - latviams. Visas pamaldas laikydavo ir pamokslus sakydavo kun. T. Matulionis, nes padėjėjų neturėjo. Tikslai per atlaidus atvažiuodavo kun. Senkus.

Buvo statoma nauja, didelė, mūrinė šventovė. Jos šventorius buvo pilnas sukrautų raudonų plytų ir kitos statybinės medžiagos. Pamaldos buvo laikomos laikinoje medinėje koplyčioje, kuri man, kaip vaikui, atrodė labai ilga ir didelė. Lenkų sekmadienį žmonės joje netilpdavo ir dalis stovėdavo šventoriuje.

Statybaėjo labai lėtai ir dėl to klebonas buvo labai susirū-

²⁰ Šio atsiminimų pluošto autorė yra Irena Kamantauskienė; juos parašė 1978 m. birželio mėnesį, gyvendama St. Peterburgo mieste, Floridoje, JAV.

pinės. Mums, vaikams, būdavo labai geras, malonus, ypač tada, kai rengdavo mus pirmajai Komunijai. Katekizmo pamokoms rinkdavomės minėtoje koplyčioje porą kartų per savaitę. Pamokos vykdavo lenkų kalba. Į katekizmo pamokas ėjome drauge su sesute (Elena Kučinskienė) dvejus metus. Prisiartinusios prie klebono, pabučiuodavom į ranką ir sakydavom lietuviškai: "Garbė Jėzui Kristui, dvasiškas Tėveli". - "Per amžius, - atsakydavo jis ir čia pat paklausdavo. - Tai ką, ar jau išmokot kalbėti lietuviškai?" - "Dar ne, - atsakydavom, - bet jau viską suprantam". Mūsų tėvelis buvo mus išmokęs keletą lietuviškų dainelių, tad, mūsų supratimu, mes jau viską supratom, nors iš tikrųjų lietuvių kalbos nemokėjom, nors mūsų tėvai priklausė lietuvių grupei.

Atsimenu, kaip puikiai atrodė klebonas, kai atnašaudavo iškilmingas Mišias - Sumą. Jis man tada atrodė toks iškilmingas ir gražus, tik negalėjau suprasti, kodėl jam išilus ant abiejų skruostų pražysdavo dvi raudonos rožės su dviem viduriukais. Motina aiškino, kad jis esąs silpnų plaučių.

Po daugelio metų sutikau buvusį mūsų kleboną T. Matulionį kaip vyskupą. Tai buvo vokiečių okupacijos metai II D. karo metu. Mudu su vyru ir dar vienu bendrakeleiviu, atvykę į Kauną iš kito Lietuvos miesto, atėjome aplankyti kan. Stanislovo Jokūbauskio, kuris gimnazijoje buvo mano kapelionas. Tada jis gyveno sename butelyje prie Svč. Trejybės šventovės. Kanau-ninkas norėjo mus, kaip ir visada, pavaišinti kava, bet atsiprašė, nes kiekvienu momentu laukias ateinant vyskupo T. Matulio-nio, kuris norįs pramokti batsiuvystės. Mat kan. S. Jokūbauskis to amato buvo išmokęs būdamas pabėgėliu I D. karo metu Rusijoje. Jis čia pat mums parodė kitame kambaryje sudėtus batsiuvio įrankius.

Mums bekalbant, atėjo ir vysk. T. Matulionis - kaulėtas, liesas, plataus, išblyškusio veido, kuriame buvo matyti kažkokia nežemiška išraiška ir į tolį nukreiptas žvilgsnis. Bent man jis taip atrodė. Kai aš jam priminiau Petrapilio laikus ir dvi mažas vienuolėn aprėdytas mergaites, jis atsakė vienu lakonišku žo-džiu - "neatsimenu". Tada dingo mano drąsa ir aš tariau pati sau: "Dieve mano, kaip kalbėti ir apie ką kalbėti su žmogumi, kuris tiek daug yra iškentėjęs, tiek daug kitų žmonių kančių ma-tęs, kuris yra šventas ir kuriam visi mūsų reikalai reikaliukai yra

tokie nesvarbūs, tokie maži... Ką jam sakyti?" Aš nebežinojau. Atsisveikinom ir mudu su vyru išėjom.

Irena Kamantauskienė

II. TAI ŠVENTAS ŽMOGUS - VISUOTINĖ NUOMONĖ

Arkiv. T. Matulionis - didi, šventa ir nepaprastai patraukli asmenybė. Bendrauti su juo ne tik lengva, bet ir malonu: atsigau-ni ir pailsi, nors ir negalėtum pasakyti kodėl. Viena mūsų daili-ninkė - restauratorė, pravažiuodama 1935 m. pro Berlyną, buvo apsistojusi pas vienuolės prancišketes. Patyrusios, kad viešnia at-vyko iš Lietuvos, jos pasakė: "Turite šventą vyskupą! Tą, kuris yra grįžęs iš Rusijos... Pas mus jis buvo tik pusvalandį, ir mes vi-sos likom sužavėtos tuo žmogumi - tai šventas vyskupas!"

Ir Lietuvoje neteko sutikti žmogaus, kuris, kiek nors paži-nęs arkiv. Teofilų, juo nebūtų susižavėjęs.

Žmonės, bendraudami vieni su kitais, nustato tam tikras elgesio (mandagumo) taisykles, kurios kartais pridengia ar net slepia tikrą nuotaiką. Arkivyskupas Teofilus nebuvo dirbtinai mandagus: jautei, kad jo palankumas ir gerumas netelpa tuo-se mandagumo pareiškimuose, kuriuos jis pavartoja (dažnas "atsiprašau").

Visi žinome, kaip esti įkyrūs ir nuobodūs nereikalingi lan-kytojai, ypač jei trukdo atlikti svarbų darbą ar neleidžia pailsėti sergančiam. Pakviestas panašiais atvejais pasirodyti, arkivysku-pas sakydavo: "Kaipgi! Reikia priimti - žmogus iš toli atėjo!"

Eilinis žmogus paprastai apsistato būreliu draugų, kuriuos myli, gerbia, kitiems giria ir mėgsta su jais bendrauti. Toksai nuobodžiauja ir vengia tų, kurie, rodos, ateina, kad išderintų instrumentą.

Arkiv. Teofilui nebuvo žmogaus, kurį sutikęs nebūtų radęs jame ko nors vertingo ir kilnaus. Žmonės net su didžiausiomis ydomis jam buvo meilūs, nors ir sukeldavo šypsena. Toji nepa-prasta šypsena! Ji rodo, kad protas mato trūkumą, klaidą, net ydą, o gera širdis neleidžia apie tai užsiminti ir moka džiaugtis tais gėrio trupiniais, be kurių neapsieina nė viena siela. Iš to kyla maloni šypsena - gerumo ir atlaidumo ženklas!

Kaip suprasti tai, kad žmogus, tiek kentėjęs, keliais atve-jais tiek metų išbuvęs žiauriose sąlygose, kalėjimuose ir lageriuose, iki giliausios senatvės dėvėjęs kalinio drabužius, neturėjo nei nelai-mių, nei priešų? Su lengvu humoru jis pasakodavo savo praeities

išgyvenimus ir surasdavo šiltą žodį savo tardytojams, teisėjams ir kalėjimų viršininkams.

Kiekvieną eilinį žmogų paprastai žymi kuris nors vienas bruožas, kuriuo jis skiriasi nuo kitų: vieni imponuoja mokslu (Šalkauskis), kiti iškalba (Eretas) ar protu (Jakštas), dar kiti savo veikla (Krupavičius), kūryba (Maironis). Teofilius neturėjo mokslinio laipsnio, nestudijavo storų tomų ir painių komentarų. Jis užleisdavo sakyklą iškalbingesniems.

Ne idėja, bet didelis rūpestis užgulė jo sielą - kaip pagelbėti didelei Rusijai, kad žengtų į ją Kristus. Tam tikslui jis rūpestingai rinko senus arnotus, katekizmus, maldas rusų kalba. Iš suaukoto sidabro paruošė keliasdešimt taurių, komuninių ir monstrancijų; neužmiršo ampulių, tacelių ir skambučių... Jis nežinojo, ar bus galima pradėti apaštalausti Rusijoje, bet jo žvilgsnis neskyrė ateities vizijos nuo tikrovės...

Kunigo asmuo visada sukeldavo žmonių aistras: vieni pro dievišką pradą nematė jame žmogiškų negalių ar lengvai jas dovano-davo, kiti pro žmogišką tikrovę nematė jame dieviško prado! Iš čia meilė ir pagarba kunigui iki heroizmo arba neapykanta iki satanizmo! Teofilius mokėjo giliai vertinti dievišką kunigo charakterį ir kartu būti meilingai atlaidus tam moliniam indui, į kurį Kristus sudėjo savo brangenybes. Todėl ir nupuolęs kunigas randa pagarbos bei tėviškos užuojautos. Jo širdžiai artimiausi žmonės - kunigai! Būdamas už grotų ir ištėrime, jis stiprino kunigus savo laiškais. Tam reikalui negailėjo nei laiko, nei silpnų jėgų - guodė juos daugybe žinelių iš Tėvynės, prirašydamas ištisus lapus drebančia ranka...

Jis atlikdavo išpažintį pas eilinį kunigą, kartais paprastą vikarą, duodamas gražiausio nuolankumo pavyzdį.

Nors buvo giliai pamaldus, ypatingai mylėjo Švč. Jėzaus Širdį ir Švč. Marijos Širdį, tačiau niekad niekam įkyriai nepiršo savo pamaldumo formų; atvirkščiai, palaikydavo kitų iniciatyvą toje srityje.

Buvo linkęs tikėti kitų apreiškimais, pranašystėmis, vizijomis ir net iš dalies sapnais. Savo jautria ir kilnia siela matė Dievo gerumo ir Apvaizdos reiškinių, kur kiti to nepastebėdavo...

Ekonominiuose dalykuose nebuvo šykštus: negailėjo didesnių išlaidų žmogui pagerbti ar paremti; neskaičiavo ir nesirūpino, ar pakaks kitam kartui. Todėl pirmais metais lageryje kun. S. K.

gavo iš vyskupo išsyk du siuntiniu ir abu buvo labai puikūs; o gražintas etapu į Kaišiadoris 1946 m. gavo tiek geriausių produktų, kad jų užteko visam "podvalui" (keliolikai žmonių, sėdinčių mūrinio namo rūsyje).

Dažnai atsitinka, kad žmogus, gavęs kokį paaukštinimą (vyskupu tapęs), pasikeičia išoriškai - kalba, manieromis, net būdu. Teofilius, tapęs Kaišiadorių ordinaru, nė kiek nepasikeitė; iš viso jame nebuvo žymės, kad tai tikras "vyskupas", koks yra susiformavęs žmonių sąmonėje. Jei kuris kitas Ekscelencija niekad nepamiršdavo, kas jis yra, tai vysk. Teofilius visai nejautė, kad yra aukštesnis. Jo žodžiuose, jo elgesyje visai nebuvo to egoistinio "aš" - jautei, kad kalba ir veikia apaštalo dvasia. Kančia Kristaus vardu, kančia už Jo Bendrijos gerovę pripildė žmogiškąją širdį iš dangaus krintančiais malonės lašais; kukliame paprastume slėpėsi didybė žmogaus, kuris kitus labiau mylėjo nei save ("Panevėžio Balsas", 48 nr., 1935 m.).

Kalėjimų ir žiaurių gyvenimo sąlygų Rusijoje išvargintas, jis jau 1933 m. atvyko su palaužta sveikata. Tapęs Kaišiadorių vyskupu, nepaprastai išvargdavo atlaikęs viešąsias pamaldas, pasakęs pamokslą ar perėjęs porą šimtų metrų - būdavo baltiniai šlapi nuo prakaito ir tekdavo juos keisti.

Grįžęs 1956 m. iš Mordovijos, jautėsi labai silpnas ir apsigyveno Birštone. Nors nusiskųsdavo savo sveikatos silpnumu, niekada neaiškindavo to silpnumo priežasčių.

Gavęs spręsti sunkų klausimą ar patekęs į painią situaciją, jis neslėpė savo susirūpinimo, svyravimo ir klausė kitų patarimo. Ką nors ne taip padaręs, vėliau gailėdavosi (santykiai su valdytoju) ir ieškodavo būdų reikalą pataisyti. Jame nebuvo nė krislo aklo užsispyrimo, kokį galima buvo matyti pas kitus.

Atvykęs į Lietuvą, jis nemanė eiti pas sovietinį įgaliotinį Br. Pušinį, tačiau vysk. K. Paltaroko patartas nuėjo ir vėliau buvo dėkingas už gerą patarimą. Teofilius neturėjo nė krislelio tos gudrios diplomatijos, kuri moka panaudoti kito neapsižiūrėjimą, silpnumą ar klaidą. Jis gerai žinojo, kad nėra tobulo žmogaus, kad kiekvienam tenka suklysti, apsirikti. Jis nesidžiaugė kitų klaidomis, neišnaudodavo susidariusios iš to situacijos. Neabejotinai mes turime reikalą su šventuoju. Ši nuomonė yra visuotinė!

Vysk. K. Paltarokas sakė: "Prižiūrėkite savo vyskupą!" Gal turėjo galvoje jo sveikatą. Man rodos, mūsų pareiga didesnė -

surinkti ir kruopščiai surašyti jo viso gyvenimo biografinę medžiagą, kad būtų kas palikti būsimoms kartoms...

Duodamas mums tokių žmonių, kaip arkiv. Jurgis Matulevičius ir arkiv. Teofilius Matulionis, tikrai galima sakyti, kad "Lietuvą Dievas apveizdi ir gina!"²¹

Kun. dr. J. Stakauskas

12. ŠVENTAS ŽMOGUS IR TIKĖJIMO KANKINYS²²

1935 m. rugpjūčio mėnesį apaštališkoje Vašingtono delegatūroje mano pakviestas lankėsi lietuvis arkivyskupas Teofilius Matulionis, kuris tuo metu buvo atvykęs keliems mėnesiams į Jungtines Amerikos Valstijas lankyti lietuvių išeivių.

Kai arkivyskupas Matulionis atvyko į JAV, jau buvo komunistiniame persekiojime iškentėjęs šešerius labai sunkaus kalnimo bei neapsakomų kančių metus ir buvo visų gerbiamas bei laikomas nenugalėtu katalikų tikėjimo išpažinėju bei kankiniu. Jis galėjo atvykti į JAV, nes tuo metu Lietuva buvo atgavusi savo laisvę, kurią vėl prarado per 1940 m. rusų okupaciją.

Jam surengiau priėmimą delegatūroje, ir privataus pokalbio metu arkivyskupas man papasakojo, kaip per tuos kančios metus jis buvo tасomas po įvairias Sovietų Rusijos koncentracijos stovyklas bei kalėjimus grynai tik dėl savo ištikimybės Jėzui Kristui ir Katalikų Bendrijai. Ilgus metus kentėdamas žiaurų šaltį bei alkį Solovkų miškuose bei kitose Sibiro vietovėse, jis turėjo kirsti medžius, atlikti kitus labai sunkius darbus ir būti tardomas bei kankinamas iki visiško jėgų išsekimo.

Mano prašomas, jis papasakojo savo nepaprastus išgyvenimus Sovietų Rusijos plotuose per vertėją mons. Juozą Končių. Pokalbio metu turėjau progos atidžiai stebėti savo pokalbininką, tirti jo nusiteikimą ir pajusti gilius jausmus, kurie virpėjo toje sienoje. Jis man padarė jaudinantį įspūdį.

Arkivyskupas Matulionis aiškiai buvo kilni asmenybė, vedama aukštų idealų, stipraus ir tiesaus charakterio. Iš jo kalbos

²¹ Iš ateitininkų himno.

²² Šis liudijimas yra gautas iš Romos per monsinjorą Vincą Mincevičių. Jame kardinolas Cicognani, buvęs popiežiaus nuncijus Vašingtone ir vėliau Vatikano valstybės sekretorius, išreiškia savo nuomonę apie lietuvių arkivyskupą. Šį raštą iš italų kalbos vertė kun. Jonas Staškus.

sklido nuoširdus nuolankumas ir labai šviesus tikėjimas. Aiškiai jaučiausi esąs šventojo akivaizdoje, įsitikinusio evangelinio žodžio liudininko artumoje.

To vizito metu kartu nusifotografavome, ir ta nuotrauka man visada buvo brangus prisiminimas bei šventų įkvėpimų šaltinis.

Vėliau patyriau, kad šventasis arkivyskupas, užėmus jo tėvynę sovietams, vėl buvo įkalintas ir išvežtas į priverčiamųjų darbų stovyklas, kuriose daugiau kaip dešimt metų senatvėje turėjo pakelti naujus sunkumus bei vargus; išleistas pagaliau Lietuvon, mirė 1962 m., iki pabaigos ramiai ir tikinčia dvasia pakeldamas tikėjimo priešų antpuolius bei varžymus.

Šias paskutiniąsias žinias patyriau savo, kaip (Vatikano) valstybės sekretoriaus, pareigų metais. Turiu prisipažinti, jog per tą didelės atsakomybės laikotarpį dažnai maldoje kreipiausi į arkivyskupą Matulionį, kad per jo tarpininkavimą, sekdamas šio Šventojo Ganytojo pavyzdžiu, gaučiau uolaus pasiaukojimo Kristaus Bendrijai dovaną ir dvasinės ramybės malonę net ir sunkiausiais atvejais.

Tiksliai atsimenu, jis man sakė, jog visada, net ir sunkiausio darbo bei didžiausių kančių metu, savyje išlaikė ir giliausią pasitikėjimą Viešpačiu. Jis tą ramybės dovaną priskyrė Dievo gailingumo malonei.

Baigdamas šį savo liudijimą, norėčiau išreikšti asmeninį ir gilų įsitikinimą, jog arkivyskupas Teofilius Matulionis, šventas žmogus ir mūsų tikėjimo kankinys, dabar dangaus garbėje tarpininkauja, kad taika, vienybė ir laisvė ateitų Katalikų Bendrijai ir ypač tikinčiajai Lietuvai.

Taip liudiju - *kard. A. G. Cicognani*

Vatikane, 1973 m. gruodžio 8 d., Nekalto Švenčiausiosios Marijos Prasidėjimo šventėje.

ATEISTINĖ SPAUDA APIE VYSKUPĄ TEOFILIŲ MATULIONĮ

1971 metais pasirodė J. Aničo 212 p. leidinys "Socialinis politinis Katalikų Bažnyčios vaidmuo Lietuvoje 1945 - 1952 metais" ir 1972 metais to paties autoriaus 256 p. veikalas "Katalikiškasis klerikalizmas Lietuvoje 1940-1941 metais".

Šiuose leidiniuose dažnai minimas vyskupas Teofilus, sa-vaip įvertinamas jo asmuo ir veikla, netgi pateikiama vertingų duomenų iš archyvų.

Antrame veikale rašoma, kad dar prieš karą, būdamas vyriausiuoju Lietuvos kariuomenės kapelionu, "labai reakingai nusiteikęs vyskupas T. Matulionis... stengėsi atitraukti karius nuo dalyvavimo politiniame krašto gyvenime" /II-3/, 1943 m. liepos 12 d. /iš tikrųjų, gegužės 12 d. - *autoriaus pastabai* išleidęs kunigams aplinkraštį, "kuriame vėl šmeižė Tarybų valdžios vykdytus revoliucinius pertvarkymus Lietuvoje 1940-1941 metais". Aplinkraštyje buvo tvirtinama, kad Tarybų valdžia siekusi "sunaikinti Lietuvoje bažnyčią" /II-170; pilnas dokumentų rinkinys Nr. 510, I-23/.

Skaitome: "... ir mūsų Tėvynė... pergyveno baisius bolševikų okupacijos metus su enkavedistų kalėjimais, kankinimais, žudynėmis ir kelių dešimčių tūkstančių geriausių mūsų tautos sūnų ir dukterų ištrėmimu į tolimąjį Sibirą vien dėl to, kad buvo geri katalikai ir nuoširdžiai mylėjo savo kraštą, Tėvynę. Vaizdas pasidarė dar liūdnescnis, kai keli tūkstančiai mūsų partizanų ir karių, prasidėjus vokiečių su bolševikais karui, krito kaip aukos už Dievą ir Tėvynę. Bolševikai ne tik fiziškai mus naikino. Būdami bedieviai kėsinosi ir mūsų tautą subedievinti: lietuvių padaryti bedieviu, iš lietuivio širdies išrauti jo brangiausią turtą - Dievo tikėjimą. Lietuvoje sunaikinti Katalikų Bažnyčią..."

J. Aničas mini ir "Jaunimo gretose" išspausdintą H. Vancėvičiaus straipsnį "Piktšašis" /1951 m., Nr. 8, p.10 ir 15/, kuris "parodė Kaišiadorių vyskupo T. Matulionio vaidmenį hitlerinės okupacijos ir pokario metais..." /I-140/. Tame straipsnyje skaitome: "... Vyskupas Teofilus Matulionis su džiaugsmu sutiko hitlerinius okupantus, bažnyčios varpai skambino ištisą dieną, o pats

vyskupas puošniausiais drabužiais laikė iškilmingas Mišias už Hitlerio sveikatą. Sakydamas pamokslą, Matulionis šmeižė tarybinę santvarką ir ragino tikinčiuosius, kurių tarpe buvo nemažas būrys policininkų, buožių, krauju ir ugnimi nubausti komunistus, tarybinius naujakurius ir bedievius..."

Kelių puslapių neapykantos pilnas straipsnis baigiamas vyskupo Teofiliaus karikatūra - jis sėdi ant dolerių maišo, o jo rankose šalia brevijoriaus - automatas... Ojuk tikrovė visai kitokia - 1941 metais karui prasidėjus, Kaišiadorių vyskupas buvo Juozas Kukta, o Teofilus Matulionis gyveno Kaune, prie Benediktinių bažnyčios.

Apie kokią "T. Matulionio išdavikišką veiklą hitlerinės okupacijos metais" /I-139/ galima kalbėti žinant, kaip energingai ir drąsiai vyskupas pasisakė prieš vokiečių okupacinę valdžią už Žiežmarių bažnyčios išniekinimą ir jaunimo gaudymą. Sakyti, kad visi Lietuvos vyskupai, taip pat ir vyskupas Teofilus, "objektyviai tapo vokiškojo fašizmo įrankiais, besikuriančios okupacinės valdžios pagalbininkais" /II-227/, yra vien propagandinis melas.

"Nemaža dvasininkų, - rašo J. Aničas, - panaudojo sakyklą klerikaliniam antikomunizmui skleisti. Kaip minėta, reakingais pamokslais pasižymėjo kai kurie katalikiškosios hierarchijos šulai: Kauno arkivyskupo metropolito pagalbininkas vysk. V. Brizgys, Telšių vyskupas V. Borisevičius, Kaišiadorių vyskupas T. Matulionis ir kiti" /II-141/.

Kaip tik yra gerai žinoma, kad vyskupas Teofilus ne tik pats niekada nelietė iš sakyklos politinių aktualijų, bet ir savo 1943 m. birželio 4 d. aplinkraščiu Nr. 610 įspėjo vyskupijos kunigus, "kad sakykla nebūtų naudojama profaniškiems, politiniams ar apskritai su religija neturintiems ryšio skelbimams ar raginimams".

Iš J. Aničo knygos sužinome /I-124, 125/, kad vyskupas Teofilus 1945 m. balandžio 7 d. raštu LTSR Liaudies Švietimo Komisarui dėstė: "Katalikų Bažnyčia griežtai draudžia vaikams ir jaunimui priklausyti bet kuriai antireliginei organizacijai /kan.2335/, nes tokios organizacijos sukelia pavojų augančiosios kartos tikėjimui ir dorovei... Katalikų Bažnyčia negali sutikti, kad tikintieji, taip pat ir tikinčiųjų tėvų vaikai ir jaunimas priklausytų tokioms organizacijoms, kurių nariams, šalia kitų įpareigojimų, pavedama "kovoti prieš religinius prietarus" /CVA. f. 181, ap. 1, b.65,1,9-10/. J.

Aničas žino, kad 1945 m. balandžio mėn. pas vyskupą vykęs vietos kunigų pasitarimas apie tai, kokios laikytis taktikos pionierių ir komjaunimo klausimu; buvo išsakytos dvi nuomonės.

Kitoje vietoje J. Aničas rašo /II-150-159/: "Vadovauti "Rusijos misijoms" buvo patikėta vyskupui T. Matulioniui. 1941 m. lapkričio mėn. Kauno arkivyskupijos kurijoje buvo gautas Vatikano valstybės sekretoriaus kard. A. Maljonės pasirašytas 1941 m. spalio 4 d. raštas, adresuotas vyskupui T. Matulioniui. Tai buvo atsakymas į šio vyskupo 1941 m. rugsėjo 22 d. laišką popiežiui, kuria-me jis reiškė norą "grįžti į Rusiją šventųjų pareigų vykdyti". Vatikanas mielai leido vysk. T. Matulioniui organizuoti katalikybės skleidimą hitlerinės armijos okupuotose tarybinėse teritorijose. Jo veiklą, vykdant "Rusijos misijas", turėjo remti kiti Lietuvos Katalikų Bažnyčios vyskupai. Hitlerininkams priitarian, Vatikanas paskyrė vysk. T. Matulionį Petrapilio apaštalinio administratorium...

Kodėl būtent vysk. T. Matulioniui Vatikanas patikėjo šią misiją? T. Matulionis turėjo nemažą antitarybinės veiklos stažą. Jis nuo 1910 metų buvo vienos Petrogrado katalikų parapijos klebonas. Po Didžiojo Spalio socialistinės revoliucijos kun. T. Matulionis įsijungė į kontrevoliucinę veiklą, drauge su reakcine pravoslavų dvasininkija kovojo prieš Tarybų valdžios vykdomus revoliucinius pertvarkymus. Kaip aršus komunizmo priešas kun. T. Matulionis tapo tiesioginis Vatikano agentas Tarybų Sąjungoje. 1929 metais popiežiaus Pijaus XI nurodymu jis slapta buvo iššventintas vyskupu ir, užimdamas Mogiliovo vyskupo pagalbininko postą, dar labiau išplėtė savo antitarybinę veiklą. Už tai tarybinių teisingumo organų buvo nubaustas. Į Lietuvą grįžo 1933 m.

Hitleriniam vermachtui okupavus tarybines žemes, vysk. T. Matulionis pajuto, kad "išmušė jo valanda". Belaukdamas, kada galės atsisėsti į Petrapilio apaštalinio administratoriaus sostą, jis, Lietuvos episkopato remiamas, paruošė "Rusijos misijų" programą, kurią išdėstė savo 1941 m. spalio mėn. išsiuntinėtame laiške Lietuvos vyskupams. Štai ką jis rašė: "Apvaizdai lemiant, nelaimingai rusų tautai po ilgų kančių ateina šviesesni laikai. Vokiečių vyriausybei leidžiant, į narsiosios Reicho kariuomenės užimtąsias teritorijas pradeda vykti katalikų kunigai... Jau išmušė valanda pradėti didįjį darbą - vienon aviden po vieno Ganytojo valdžia burti

gausias Rusijos tautas" /CVA 1.181, ap. 2, b. 65,1.8/ Vyskupo T. Matulionio laiškas Panevėžio vyskupui K. Paltarokui/".

Gera žinoma, kad vyskupas Teofilus 1942 m. kovo mėn. kreipėsi į okupacinę vokiečių valdžią /į Minską, Rygą ir Berlyną/ prašydamas leisti vykti kunigams į Rusiją apaštalavimo darbui. Tačiau tokio leidimo nebuvo gavęs. Apie tai pranešė ir Šv. Tėvui.

J. Aničo žiniomis /II-160, 161/, 1942 m. sausio 12 d. Kauno kunigų seminarijoje buvo įsteigtas "Institutum Russicum". Jo steigėjai - 28 "įtakingi Lietuvos katalikų šulai, daugiausia Marijonų ir Jėzuitų ordino nariai. Leidimą įsteigti Institutą davęs arkivysk. J. Skvireckas. Jis ir statutą patvirtinęs... Klierikams buvo surengti rusų kalbos kursai, skaitomos atitinkamos paskaitos, klierikų orientalistų būrelis nagrinėjo "Rytų Bažnyčios doktriną, santvarką, esamąją būklę, liturgiją".

J. Aničas pagiria prel. S. Jokūbauskį už jo 1945 m. birželio 14 d. kreipimąsi į vadinamuosius "miškinius", kad mestų ginklus ir grįžtų į kilnų kuriamąjį darbą. Tačiau, anot J. Aničo, "tai buvo vienas iš nedaugelio to meto Katalikų Bažnyčios vadovų, supratusių savo pilietinę pareigą ir sąžiningai atsiliepusių į respublikos vyriausybės raginimą prisidėti prie greitesnio nacionalistinių grupių likvidavimo".

Po trijų mėnesių pasirodęs arkiv. M. Reinio atsisaukimas tuo pat reikalu J. Aničui pasirodė esąs "labai abstraktus".

"Kitaip pasielgė Kaišiadorių vyskupas T. Matulionis, - rašo J. Aničas /I-81-83/, - jis kategoriškai atsisakė paraginti gaujų dalyvių išeiti iš miškų ir legalizuotis. Vyskupas pareiškė, kad netiki, jog Tarybų vyriausybė suteiks amnestiją visiems, kas mes ginklą ir grįš prie takaus darbo. T. Matulionis uždraudė savo vyskupijos bažnyčiose pamokslų metu paskelbti S. Jokūbauskio ir M. Reinio ganytojiškus laiškus."

Anot J. Aničo, vyskupas Teofilus dar 1943 m. vasario 10 d. religinių kultų įgaliotiniui rašęs: "Dar Lietuvoje negirdėtas dalykas, kad kunigas būtų banditų vadas", o vėliau, 1947 m. balandžio 3 d. per tardymą pripažinęs, kad buvo jo vyskupijos kunigų, turėjusių ryšių su banditų gaujomis ir juos rėmusių; vienas kunigas per tardymą pasakęs, kad vyskupas Teofilus žinojęs apie jo ryšį su banditais...

Apie tai, kaip vyskupas Teofilus žiūrėjo į priežastis, pagimdžiusias vadinamųjų "banditų" atsiradimą miškuose, ir kaip

jis suprato savo pareigas šiuo tragišku Lietuvai momentu, jis plačiai buvo išdėstęs Lietuvos Vyriausybei savo memorandume po pasikalbėjimo su M. Gedvilu.

Suprantama, nepatiko J. Aničiui ir tai, kad pasilikę dar laisvėje kunigai ir kiti tikintieji pinigais ir maistu rėmė tuos, kurie buvo pakliuvę už grotų. Jis rašo: "Kaišiadorių vyskupas T. Matulionis savo vyskupijos kunigams liepė atiduoti du trečdalius tikinčiųjų surinktų pinigų, kurie buvo skiriami už antitarybinę veiklą nukentėjusiems dvasininkams bei jų giminėms remti. Šią savo "iniciatyvą" vyskupas T. Matulionis motyvavo 'artimo meile'" /I-95; pilnas dokumentų rinkinys Nr. 510, I.36 T. Matulionio 1947 m. vasario 10 d. parodymų **protokolas**/.

Nėra ko stebėtis, kad, neturint spaudos laisvės, tarp žmonių sklisdavo įvairiausių gandų ir prasimanymų. Prasiveržę pro "geležinę uždangą" pasiekdavo jie ir užsienį. Atrodo, kad J. Aničas turėjo pagrindą šitaip rašyti /I-73/:

"Fantastiški ir kartu melagingiausi buvo klerikalų prasimanymai apie katalikų dvasininkų padėtį Lietuvoje. Klerikalinė bei nacionalistinė Amerikos lietuvių spauda keletą kartų skelbė nekrologus gyvam T. Matulioniui. "Draugas" 1946 m. sausio mėn. rašė, kad vysk. T. Matulionis "nužudytas Kaišiadoryse" /"Draugas", 1946 m. sausio 23 d./, Matulionis "nukankintas Sibire" /"Draugas", 1948 m. rugpjūčio 12 d./, o laikraštis "Dirva" ta proga reiškė viltį, kad "Apvaizdos bus lemta susilaukti naujo ir garbingo Lietuvos šventojo" /"Dirva", 1948 m. liepos 30 d./.

V. Užsklanda

PRALAIMĖJUSIO TRIUMFAS

Žvelgiant grynai žmogiškai į **arkiv.** T. Matulionio nueitąjį kelią, nusitiesiantį beveik per visą šimtmetį, iškyla kovotojo ir kartu pralaimėtojo vaizdas. Visą gyvenimą grūmėsi jis su ateistiniu komunizmu, išaugusiu į didelę valstybinę jėgą, daug nuo jo kentėjo ir pagaliau mirė kaip tremtinys savoje tėvynėje - suniekintas, tariamai nugalėtas. Tokio žvilgsnio žmogus galėtų sakyti *vae victis* - vargas nugalėtiems! Bet jis turėtų taip sakyti ir apie visus krikščionių kankinius, visus nesėkmingus kovotojus ir pagaliau apie patį Kristų. Toks pragmatiškas žvilgsnis yra labai sekus ir apgaulus, nes liečia tikrai paviršių, neatskleidžia gelmės, kurioje ir išryškėja tikrasis **arkiv.** T. Matulionio ir į jį panašių asmenų veidas.

Praskleidus seklią paviršių, visų pirma matyti **arkiv.** T. Matulionio gyvenimo dialektika: silpnas savo žmogiškąja puse tampa vyskupu, kuriam lemta grumtis su milžiniška galybe, panašia į apokaliptinį žvėrį. Šioje dialektikoje išryškėja Velionies didybė, išaugusi iš žmogiškosios jo silpnybės ir sušvitusi moraliniu laimėjimu.

Tai viena krikščionybės paslapčių, matomų konkrečiame žmogaus gyvenime: silpnas žmogus, dieviškos misijos šaukiamas, praauga save ir tampa dideliu žmogumi dvasinėje plotmėje. Išoriniame gyvenime jis atrodo menkas, netgi suniekintas, pasmerktas, bet dvasiniame - tampa švyturiu, kurio spinduliai pasiekia mases per ištisus šimtmečius.

Toks buvo ir **arkiv.** T. Matulionis. Jo žmogišką silpnumą ir kartu dvasinę didybę išryškino faktas, kad jam teko nuolat stovėti grasinančio, **persekiojančio** ir naikinančio kolektyvinio milžino akivaizdoje. Ne kartą jis jautėsi esąs Dovydo vaidmenyje, kurio rankose tebuvo menka kilpinė, tuo tarpu priešingoje pozicijoje stovėjo Galijotas su visa savo brutalia jėga.

Tokioje situacijoje išsiskleidė **arkiv.** T. Matulionio herojiškumas. Nuo pat jaunystės į savo pašaukimą jis žiūrėjo su nepaprastu rimtumu. Jau būdamas Kunigų seminarijoje, jis žvelgė į būsimą savo kunigystę kaip idealą, kuriam siekti reikia taurios

asmenybės. Matuodamas savo jėgas ir matydamas pasirinktą idealą, pastebėjo savo nepakankamumą ir išstojo iš Kunigų seminarijos. Bet kai po vienerių metų apsigalvojimo grįžo seminarijon, ištvermingai siekė kunigystės. Tą ištvermę vėliau išaugo iki heroizmo. Įsitvirtinęs dvasiškai savo pašaukime, jisai nesilenkė jokiai neigiamos prasmės jėgai, nors ji būtų ir didžiausia. Tai yra vienas arkiv. T. Matulionio moralinės didybės bruožų. Anot prancūzų rašytojo A. Camus: "Žmogaus didybė yra bent išdrįsti pasakyti *ne* pasauliui, kurio negali pakeisti, bet kurio neprivalai priimti"¹. Mūsų gi Velionis išdrįso ne tik pasakyti *ne* ateistiniam komunizmui, bet ir veikti, kad jis nebūtų kitų priimtas.

Ir tai buvo ne atsitiktinis Velionies mostas, o pastovi laikysena, nelūžusi net kritiškiausiais momentais. Ji stebino bendradarbius, kurie buvo linę į nuolaidžiavimą, prisitaikymą bei kompromisus. Stebino jinai juo labiau, kad Velionis buvo iš esmės labai švelnus žmogus, pilnas gailestingumo, paslaugumo, nuolankumo, pagalbos dvasios. Pro tą švelnaus elgesio šydą sunku buvo įžiūrėti herojišką žmogų, kurio gelmėse glūdėjo nepalaužiama moralinė jėga, besireiškianti ypač principiniuose dalykuose.

Ta herojiška arkiv. T. Matulionio ištvermė nebuvo būdo savybė, laimėta dirbtiniu valios lavinimu, asketinėmis pratybomis. Ji plaukė iš jo gilaus krikščioniškojo tikėjimo. Tai, galėtume sakyti, buvo pats tikėjimas, sakralinė sfera, kurioje reiškiasi ne vien žmogiškoji, bet ir dieviškoji jėga, pranokstanti natūralųjį heroizmą. Tada atsiveria nauja dimensija, būtent šventumas, kuris yra daugiau nei grynai žmogiškasis heroizmas. Pastarąjį galima pasiekti natūraliomis žmogaus jėgomis, valinga drąsa, dideliu ryžtu, bet šventumo dimensijai to neužtenka - reikia dieviškojo prado veikmės, pakeliančios virš asketinio valingumo. Dėl to prancūzų teologas J. Danielou ir sako: "Heroizmas parodo, ką gali žmogus, o šventumas - ką gali Dievas"². Tą mintį jis dar labiau išryškina šiomis eilutėmis: "Indijos asketų pastangos yra nuostabios. Jos išreiškia tai, kas yra didžiausia žmogaus gyvenime. Tačiau šventieji yra kitas dalykas. Jie dažnai būna silpni ir bailūs žmonės. Ir vis dėlto jie atlieka sunkius uždavinius, prašokančius

žmogaus jėgas, pasiremdami Dievo galia. Tokie buvo pirmųjų šimtmečių kankiniai. Toks buvo ir Jean de Brebeuf, kuris sakėsi negalįs įsidurti piršto su adata, bet išvyko skelbti Evangelijos Iroquois indėnams, žinodamas, kad tuo būdu leidžiasi į didžiausius pavojus..."³

Tuose žodžiuose atsispindi ir arkiv. T. Matulionio heroizmas, kuriame švyti Dievo galia. Pastarąja Velionis rėmėsi visuose žingsniuose, nes ji glūdėjo pačioje sielos gelmėje ir reiškėsi subtiliomis formomis. Prašalaitis, išgirdęs minint "Dievo galybę", laukė visai kitokių jos reikšimosi formų, būtent fizinio trenksmo, triuškinančio veiksmo, žaibiško priešų nutrenkimo ir panašiai. Krikščioniško heroizmo žmonėse Dievo galybė reiškiasi ne fizine, o moraline jėga, kuri nepastebimai įsiaužia į visą žmogaus gyvenimą. Ji reiškiasi net silpniausio žmogaus kančiomis, palies-tomis Kristaus kryžiaus.

Tai matyti ir arkiv. T. Matulionio kančioje, prasidėjusioje ypač vyskupavimo laikotarpiu. Jis, galima sakyti, kentėjo su entuziazmu: jautė skausmą, didelę fizinę naštą, persekiojimą, bet niekad nuo jo nebėgo, ramiai priėmė, nes savo gelmėje turėjo nesvyruojančią atramą - dieviškąją galią, kuri triumfavo ir sunkiausiais momentais ramiai, antgamtinio pranašumu. Kai atsirado galimybė grįžti Lietuvon ir pasitraukti nuo persekiojimo grėsmės, nuo kalėjimų bei koncentracijos stovyklų, arkiv. T. Matulionis buvo pasiryžęs ja nepasinaudoti ir likti Rusijoje su sau pavestaisiais tikinčiaisiais. Tik draugų apsisprendimas ir Lietuvos atstovo mostas paskatino ir jį ryžtis kelionei į laisvą Lietuvą. Bet tai nebuvo traukimas nuo kančios, o tik išvykimas į kitą zoną, kur vėl gali reikštis kaip sielų ganytojas. Jis gerai žinojo, kad nuo kančios niekur negalima pasitraukti, kad ir Lietuva yra tos pačios kančios zonoje. Ir, kaip vėliau paaiškėjo, jo kentėjimai ir ten nepasibaigė - ir gimtojoje Lietuvoje jis buvo pilnas kančios, kurioje glūdėjo ta pati subtilioji Dievo galia.

Teilhard de Chardin, kalbėdamas apie dieviškąjį pradą žmogaus kančioje, pareiškė: "Visa tai, ką aš su meile ir tikėjimu iškenčiu, būtent paniekinimą ir mirtį, daro mane kaskart glaudesne Mistinio Kristaus Kūno dalele. Tai iš tikrųjų yra Kristus, kurį formuojame savyje arba kurin įaugame visuose dalykuose. Mylin-

¹ *L'homme revolte*, 15 p.

² *Essai sur le mystere de l'histoire*, Paris, 1953, 112-113 p.

³ Ten pat.

tiems ne tik tai viskas išeina į gera, bet dar daugiau - jie sudievinami, aiškiau tariant - sukrystinami⁴.

Arkiv. T. Matulionis ir buvo tas žmogus, kuriame Dievo galybė, besireikšdama kančios tėkmėje, jį dievino, kristino ir vedė į krikščioniškąją pilnatvę. Tai būdingas šventųjų kelias, visuomet klotas ne deimantais, o erškėčiais. Sventojo paslaptis yra ta, kad dieviškosios ugnies kaitroje jis erškėčius paverčia deimantais. Bet to perkeitimo procesas nėra stebuklas, o paprastas pilkojo gyvenimo kelias, pati žmogiškoji kasdienybė. Jei kariniai herojai gali didžiuliais atliktais žygiais, sugriautais prieš miestais, sumuštoms jo divizijoms, tai šventasis gali sušvytėti savo nuolankumu. Ir tai yra esminis kristinio gyvenimo bruožas. Pasak R. Guardini, visas Kristaus gyvenimas tėra jėgos pavertimas nuolankumu⁵. Tai rodo ir pats Kristaus gimimas Betliejuje - pasaulio Visagalis atėjo silpno kūdikio pavidalu. Tai autentiškas ženklas, rodąs, kad dieviškosios galios kelias yra nuolankumo kelias, kuriuo taip ištikimai ėjo arkiv. T. Matulionis. Tiek su savo tardytojais, tiek su tikinčiaisiais kaimiečiais, tiek su aukštais pareigūnais elgėsi nuolankiai, švelniai, ramiai. Nepasikeitė jis net ir tada, kai tapo vyskupu. Tokiais atvejais žmogus kartais pasiduoda pagundai tapti "autoritetingu", pakeičia savo laikyseną, pasidaro lyg ir "aukštesnis". Nieko panašaus nebuvo arkiv. T. Matulionio asmenyje - jis išliko nuolankus, paslaugus, natūralus ir vyskupo soste. Tame jo nuolankume bei paprastume atsispindėjo kristinė dvasia ir tikroji didybė, nes jame švytėjo aukštesnės vertybės, lyg kokiame vitraže. O tai ir daro žmogų didį savoje menkybėje. Žymusis teologas moralistas B. Haering tai vadina skolintu garbingumu. Anot jo, "žmogus, klūpantis Dievo akivaizdoje, yra didžiausias, nes čia jis nieko nesisavina, tampa turtingas Dievu. Ir juo gausiau kas yra Dievo apdovanojamas, juo lengviau išvelgia, kad paskolintos garbės iškilumas išsipildo drąsoje tarnauti"⁶.

"Turtingas Dievu" arkiv. T. Matulionis drąsos tarnauti nestokojo. Jis tarnavo žmonėms klierikaudamas, vikaraudamas, klebonaudamas, kalėjimuose būdamas ir vyskupaudamas. Tai darė

⁴ *Le milieu divin*, 1957, 150 p.

⁵ *Die Macht*, 1957, 44 p.

⁶ *Demut als Weg der Liebe*; ir M. von GALLI - M. PEATE, *Kraft und Ohnmacht*, 1963, 263 p.

jis ne kaip profesionalas, teikias savo paslaugas už atlyginimą, bet kaip žmogus, kuriam rūpi kitiems padėti. Tarsi skatinamas vidinio balso, jis stengėsi būti paslaugus net ir kentėdamas. Jam kančia nebuvo tik fizinė negalia ar moralinis sukrėtimas, bet dieviškojo prado skleidimasis, kristinis pašaukimas, ėjimas Kryžiaus keliu. Dėl to arkiv. T. Matulionis gali būti laikomas ne tik kentėtoju, bet ir kankiniu. Tiesa, tradicine prasme kankinys yra tas, kuris miršta už tikėjimą prievartine mirtimi, tačiau krikščioniškoji tradicija žino ir kitokių pavyzdžių. Antai šv. Linas, apaštalo Petro įpėdinis, nors nemirė kankinio mirtimi, bet laikomas kankiniu. Išganytojo Motina Marija taip pat nemirė prievartine mirtimi, bet yra vadinama Kankinių Karaliene dėl savo glaudaus dalyvavimo Kristaus kančioje. Popiežius Pijus XI, priimdamas vysk. T. Matulionį, grįžusį iš sovietinių kalėjimų, pavadino kankiniu ir didvyriu. Taigi žmogų daro kankiniu ne tik prievartinė mirtis, bet ir kentėjimas už krikščionišką tikėjimą. Pasak vyskupo Ful-tono Sheen, kankiniu laikytinas yra tas, kuris ryžtasi atiduoti gyvybę už savo tikėjimą Kristumi. Mūsų laikų kankiniai ne visuomet yra kraujo kankiniai, kaip kad buvo pirmaisiais krikščionijos šimtmečiais. Dabarties barbarija esą kankina tikinčiuosius rafinuotomis priemonėmis, nepraliedama jų kraujo. Tokios priemonės esančios "smegenų plovimas", ilgi tardymai, elektriniai kaitinimai ir pan.⁷

Moderniąją prasme arkiv. T. Matulionis priklauso kankinių gretoms. Jis, kaip kančios žmogus, iškilo virš kasdieninių kentėjimų, kuriuos išgyvena kiekvienas tikintysis. Jo kančios mastas yra žymiai platesnis už vidutinį ir būdingas visam jo gyvenimui. Dėl to jam tinka šie gilūs poetiniai posmai:

*Būk, gyvenime, man neteisingas,
Būk versmė patyrimų karčių
Ir sunkių pralaimėjimų ringas,
Iš kurio grįžčiau pilnas žaizdų, -
Bet būk didelis ir vienkartinis,
Pažymėtas didžiųjų kančių -
Skausmo platumos - mano tėvynė:
Jas išplėsk begalybėn, meldžiu⁸.*

⁷ *Martyrs*, "Le Droit", Ottawa, nr. 16, 680.

⁸ Vytautas MAČERNIS, *Poezija*, 1961, 86 p.

Tai, ko poetas trokšta, arkiv. T. Matulionis išgyveno. Jo gyvenimas buvo ir didelis, ir vienkartinis, ir pažymėtas didžiųjų kančių. Jo tėvynė buvo tos skausmo platumos, kuriose išsikristalizuoja nuskaistintas, dvasiškai subrandintas, pašventintas žmogus, spindintis ne savo, o dieviškojo Kristaus šviesa.

Tokio nepaprasto brandumo asmenyje susitelkė moralinė jėga, kurią matė ir jautė įvairių tautybių tikintieji, bet ignoravo persekiotojai. Pastarieji, būdami fizinės jėgos šalininkai, minėtą moralinę jėgą laikė silpnumu. Jiems atrodė, kad su fiziškai silpnėjančiu arkivyskupu silpnėja, gęsta ir visa tikinčiųjų Bendrija. Bet pastaroji yra savotiška misterija. Persekiojimo bei priespaudos laikotarpiais ji netenka daugelio išorinių dalykų - vyskupų sostų, rūmų, nuosavybių, titulų, garbės ženklų, politinės įtakos. Tai sudaro išpūdį, kad ji tuo būdu sumenkėja savo substancijoje ir patenka mirties agonijon. Bet iš tikrųjų taip nėra. Kai krikščioniškoji Bendrija susilpnėja išoriškai, sustiprėja savo vidiniame branduolyje. Tada susitelkia vidinės jėgos kaip pogrindžio srovės ir gaivina visuomenės gyvenimą mažai regimu būdu. Tokioje atmosferoje iškyla vidinės jėgos asmenys, kurių prezencija stiprina visą aplinką. Šitokiu moraliniu stiprintoju buvo ir arkiv. T. Matulionis. Vien jo buvimas buvo tarytum sakramentinis ženklas, kuris teikė dvasinę stiprybę visai aplinkai, drąsino kitus ir skatino ištvermei.

Velionies arkiv. T. Matulionio atvejis primena rašytojo Eliot draminiį veikalą *Nužudymas katedroje*, kur autorius vaizduoja Tomo Kanterburiečio kankinio mirtį. Kunigas tokios tragedijos aki-vaizdoje sako: "Kas mums dabar vadovaus, kas mus globos, kas mokys? Mūsų Bendrija apiplėšta, vieniša, išniekinta, apleista. Netikintieji ant jos griuvėsių statys savo pasaulį be Dievo". Kitas gi veikėjas taria: "Ne, tuo būdu tikinčiųjų Bendrija sustiprės. Ji triumfuoja kančioje. Juo daugiau ji yra persekiojama, juo labiau stiprėja, kol bent vienas žmogus už ją miršta"⁹.

Tas "vienas" mūsų atveju ir buvo arkiv. T. Matulionis. Jis visą savo gyvenimą buvo pasiruošęs mirti gerojo ganytojo mirti-mi, nes žinojo, kad tokia mirtis yra ne pralaimėjimo, o tikrosios

pergalės mirtis. Kai jis, jau fiziškai išsekęs, gulėjo tremtinio kam-baryje Šeduvoje ir jautė artėjančią mirties angelą, dar susilaukė komunistinės valdžios siųstų atstovų, kurie padarė krata, tuo pa-rodydami, kad valdovinis milžinas vis budi ir tykoja sunaikinti. Tai primena sceną, kurią pateikia rašytojas E. Shaper, rašydamas apie komisarą, atstovaujantį prancūzų valdovui, persekiojusiame tikinčiųjų Bendriją. Tas komisaras aplanko mirštantį kunigą ir dar bando tardyti jį, norėdamas išgauti jo bendradarbių pavardes. Kunigas betgi atsisako, motyvuodamas: "...nes aš visa širdimi, visu protu ir sąžine bodejau si jūsų jėga, jūsų valstybe kaip blogio kūriniu, pilnu melo, kraujo troškulio, gudrumo ir piktada-rybės... Ir tai buvo mano teisė. Tai buvo dieviškoji teisė... prieš neteisybę, su kurios galia jūs valdote... aš apgailestauju tikrai tą akimirką, kur mano žvilgsnis dieviškai teisei buvo per silpnas, kur leidausi būti suvedžiojamas savo silpnybės..." Kai tardantis komisaras dar vis bandė klausti, mirštas kunigas tarė: "Kodėl jūs dar klausinėjate? Nieko daugiau neišgirsite. Ir... Pats gerai žino-te, kad jūsų ambicija neatsveria to blogio, kurį darote. Atsivers-kite! Atsiminkite: kada nors Dievas jus tardys!"¹⁰

Nors tai nėra Velionies arkiv. T. Matulionio žodžiai, tačiau jie skamba taip, lyg būtų jo ištarti. Šis kunigo ir komisaro dialo-gas tarytum suglaudžia visą Velionies nueitą kelią, kovotą bei ken-tėtą kovą ir priartina prie galutinės perspektyvos, kai komisaras, kaip tardytojas, turės pakeisti savo vaidmenį ir tapti tardomuoju. Toje perspektyvoje fizinės - valdovinės jėgos atstovas tampa nu-ginkluotas, nuteistas ir nugalėtas. Iškyla naujos dimensijos jėga, kuri dulkėmis paverčia išdidžiuosius, išaukština žemėje suniekin-tuosius. Suspindi galutinė pergalė ne viską triuškinančios fizinės - valdovinės jėgos, o tos dvasinės, kurią Naujasis Testamentas va-dina Meile. Jos sferoje kaltė susilaukia bausmės, neteisybė - tei-sybės, skriauda - atsiteisimo, kančia - transfigūruoto spindėjimo, tariamasis pralaimėjimas - galutinio laimėjimo.

⁹ Mario von GALLI-Manfred PEATE, *Kraft und Ohnmacht*, 1963, 168p.

¹⁰E. SHAPER, *Die Macht der Ohnmächtigen*, Köln, 1952, 277-278p.

VI. Įvairūs priedai

ARKIVYSKUPO TEOFILIAUS MATULIONIO GYVENIMO IR JO APLINKOS CHRONOLOGIJA

1833 m. - Žibėčių k., Aluntos par., gimė Jurgis Matulionis, Marcijono ir Ievos Telksnytės sūnus, būsimąjo vyskupo tėvas.

1851 m. - Bajorų k., Aluntos par., gimė Ona Juočepytė, Gabrieliaus ir Onos Strazdaitės duktė, būsimąjo vyskupo motina.

1853 m. - Ažugirių k., Leliūnų par., gimė Ona Savickaitė, Jurgio Matulionio antroji žmona, vyskupo Teofiliaus pamotė.

1870 02 01 - Aluntos bažnyčioje jos klebonas kun. A. Poborcevičius palaimino 36-erių metų Jurgio Matulionio, kilusio iš Žibėčių k., ir 19-metės Onos Juočepytės, kilusios iš Bajorų k., santuoką. Abu iš Aluntos parapijos.

1871 m. - Kudoriškio vienkiemyje, Aluntos par., gimė Jonas Matulionis, vyresnysis vyskupo brolis.

1873 06 22 - Kudoriškio vienkiemyje gimė Teofilius Matulionis, Jurgio ir Onos Juočepytės sūnus; pakrikštijo Aluntos klebonas kun. Adomas Rimavičius; krikšto tėvai - dėdė Jonas Matulionis ir teta Barbora Užubalienė.

1875 m. - Kudoriškio vienkiemyje gimė Juozas Matulionis, jaunesnysis vyskupo brolis.

1877 05 09 - Kudoriškio vienkiemyje būdama 27-erių metų mirė Ona Juočepytė - Matulionienė, vyskupo motina; palaidota Aluntoje.

1877 - 1878 m. - našlys Jurgis Matulionis veda antrą kartą - 24-erių metų Oną Savickaitę iš Leliūnų parapijos.

1879 m. - Kudoriškio vienkiemyje gimė Grasilda Matulionytė (vėliau Šeduikienė, mirusi 1970 m.), Jurgio Matulionio ir Onos Savickaitės duktė.

1880 m. - Jurgis Matulionis, pardavęs Kudoriškį, nusiperka du valakus Purviniškių vnk., 2 km nuo Daugailių.

1887 m. - privačiai pasiruošęs ir išlaikęs rusų kalbos pataisą, Teofilius rudenį buvo priimtas į antrąją Daugpilio realinės gimnazijos klasę.

1890 m. - Jurgis Matulionis, norėdamas pamokyti vaikus, parduoda Purviniškių vnk., ir keletą metų išnuomoja Latviškių vnk., paskui neilgam Merkio palivarką ir pagaliau Barauką prie Dusetų.

1892 m. - rudenį Teofilius įstoja į Petrapilio kunigų seminarijos pirmąjį kursą, o po metų iš jos išstoja.

1895 m. - gavęs gimnazijos baigimo diplomą, sugrįžta atgal į seminariją.

1899 05 27 - iššventinamas diakonu.

1900 03 04 - vyskupas Nedzialkovskis diakonui Teofilui suteikia kunigo šventimus.

1900 03 07 - seminarijos koplyčioje laiko pirmąsias Mišias.

1900 m. - vasarą ilsisi pas pusseserę Anastaziją Balaišienę Spiečiūnų kaime ir atostogauja pas kun. K. Kiršiną Daugailiuose.

1900 06 26 - skiriamas Latgaloje Varaklianų parapijos vikaru; kiek vėliau kartu eina Bikavos klebono pareigas ir aptarnauja sudegusios Stružanų bažnyčios parapijiečius.

1902 02 09 - paskiriamas Bikavos parapijos klebonu. Padidina ir pakukština bažnyčią, ją išgrąžina pakeisdamas stilių.

1909 04 16 - už mišrios santuokos kūdikio pakrikštijimą Rezeknės apskr. teismo nubaustas 50 rb ir pašalintas iš pareigų.

1910 01 05 - oficialiai atleistas iš Bikavos klebono pareigų ir pasiūlyta gyventi prie Sv. Kotrynos bažnyčios Petrapilyje.

1910 11 26 - metropolitas Kliučinskis skiria kun. Teofilį Šv. Kotrynos bažnyčios vikaru; paveda organizuoti parapiją už Nevos Vartų ir tęsti Svč. Jėzaus Širdies bažnyčios statybą.

1911 m. - Baraukos vnk. mirė kun. Teofiliaus tėvas Jurgis Matulionis, palaidotas Dusetose.

1918 05 19 - arkivysk. E. Roppas formaliai paskiria kun. Teofilį Švč. Jėzaus Širdies parapijos už Nevos Vartų klebonu.

1923 03 21 - 25 - vyskupo J. Ciepliako, 15 kunigų ir stud. J. Šerno teismas Maskvoje. Kun. Teofilius nubaustas 3 metams kalėti.

1923 05 23 - Sv. Tėvo Pijaus XI kalba, pasakyta dėl nuteistų Maskvoje dvasininkų.

1925 02 25 - kun. Teofilius, išbuvęs Maskvos kalėjimuose 2 metus ir 15 dienų, prieš laiką paleidžiamas į laisvę.

1925 03 20 - Metropolijos valdytojas paveda kun. Teofilui, be savo parapijos, aptarnauti dar ir Kolpino katalikus.

1929 02 09 - vyskupas A. Maleckis Leningrade, savo koplyčioje ("Na Peskach"), slaptai suteikia kun. Teofilui vyskupo šventimus. Liudytojais buvo kun. A. Pronckietis ir kun. F. M. Amoudru.

1929 11 25 - Šv. Kotrynos dieną vysk. Teofilius suimamas antrą kartą.

1929 - 1930 m. - Leningrade, Spalernos kalėjime, vyskupas Teofilius išbūna 11 mėnesių; 24 naktis tardytas, jis be teismo išstremiamas 10 metų į Solovkus, kur jau kali 34 kunigai.

1930 10 02 - etapu vysk. Teofilius išvežamas į Solovkus; tik gruodžio 8 d. pasiekia KEM.

1930 - 1933 m. - vyskupas Teofilius - "Kunigų komunos" ūkvedys. Kartu su kitais 6 kunigais nuteisiamas metams "baudžiamąjo izoliatoriaus" ir siunčiamas 250 km į šiaurę nuo Petrapilio sunkiesiems darbams.

1933 08 28 - vysk. Teofilius Maskvos Lubiankoje susitinka su kunigais, kuriuos rengiamasi išsiųsti į Lietuvą.

1933 10 19 - vyskupas Teofilius, 10 kunigų ir 3 pasauliečiai iš SSRS kalėjimų atvyksta į Kauną.

1934 03 24 - vyskupas Teofilius lankosi pas Šv. Tėvą Pijų XI.

1934 04 03 - vysk. Teofilius su 78 lietuvių grupe antrą kartą nuvyksta pas Sv. Tėvą.

1934 - 1936 m. - vysk. Teofilius svečiuojasi pas lietuvių Amerikoje, susipažįsta su 15 parapijų, du kartus aplanko vienuolę Oną Jaskūnaitę Pitsberge.

1936 04 05 - pabuvęs tris savaites Egipte, atvyksta į Šventąją Žemę.
 1936 m. - grįžęs iš kelionių, rudenį apsigyvena prie Benediktinių bažnyčios Kaune kaip jos rektorius.
 1938 - 1940 m. - Kauno benediktinių banžnyčioje įveda amžinąją Švč. Sakramento adoraciją.
 1941 - 1943 m. - vyskupas Teofilus kreipiasi į Šv. Tėvą ir okupantus vokiečius dėl leidimo apaštalausti Rusijoje.
 1942 06 16 - Kaune mirė pirmasis Kaišiadorių vyskupas JUOZAPAS KUKTA; palaidotas katedros kriptoje.
 1943 04 24 - vyskupas Teofilus iš kapitulinio vikaro prel. J. Labuko perima valdyti Kaišiadorių vyskupiją.
 1943 05 21 - antrasis Kaišiadorių vyskupas Teofilus atlieka ingresą savo katedroje.
 1943 09 10 - vokiečiai grobia mūsų jaunimą iš Žiežmarių bažnyčios; vyskupas smarkiai tam priešinosi.
 1943 11 09 - Žiežmariuose klebonas prel. B. Sužiedėlis vokiečių uždaro mas į Kauno kalėjimą, kur išbuvo iki 1944 02 07.
 1944 07 13 - Raudonoji Armija ištūmė vokiečius iš Kaišiadorių.
 1944 09 - vyko vyskupų konferencija Ukmergėje.
 1945 06 16 - vyskupas Teofilus vyksta į Vilnių pas Komisarų tarybos pirmininką Gedvilą dėl Bažnyčios ir valstybės santykių.
 1945 06 24 - suimamas kun. St. Kiškis, Kaišiadorių vyskupo kancleris.
 1946 02 05 - vyriausybės atstovų pasitarimas su vyskupais Vilniuje dėl priemonių kovojant su vadinamuoju banditizmu.
 1946 02 21 - vyskupų ir valdytojų pasitarimas Kaune; pasirašytas ganytojiškas laiškas, kurį valdžia atmetė.
 1946 12 18 - Kaišiadoryse suimamas vyskupas Teofilus ir jo generalvikaras prel. J. Labukas, o kitą dieną Žasliuose kan. M. Cijūnaitis.
 1947 11 09 - nuteistas septyneriems metams kalėjimo, vysk. Teofilus išvežamas iš Vilniaus į Oršą.
 1948 04 25 - iš Oršos vežamas į griežto režimo kalėjimą Vladimirė.
 1949 09 08 - areštuojamas vyskupijos valdytojas prel. B. Sužiedėlis; vyskupiją valdyti pavedė kan. M. Cijūnaičiui, neseniai grįžusiam iš lagerio.
 1949 09 16 - valdžiai reikalaujant, Kaišiadorių kapitula fiktyviai "išrinko" kan. J. Stankevičių vyskupijos valdytoju, kuris Kapitulai prisiekė; jis palai kė ryšį su tikroju valdytoju kan. M. Cijūnaičiu.
 1952 10 17 - po ilgos ir sunkios ligos mirė kan. A. Varnas, ilgametis katedros klebonas.
 1954 05 28 - medicinos sesers ir sanitaro lydimas, vysk. Teofilus iš Vladimiro per Maskvą vežamas ne į Lietuvą, bet į Mordoviją, į invalidų namus Potmoje.
 1955 02 24 - iš kalėjimo į Lietuvą grįžo kaip invalidas prel. B. Sužiedėlis.
 1955 02 26 - A. Panemunėje mirė vysk. T. Matulionio brolis Juozas.
 1955 09 06 - Žasliuose mirė kan. M. Cijūnaitis; ten ir palaidotas.
 1955 09 11 - Panevėžyje konsekruoti du nauji Lietuvos vyskupai - P. Maželis ir Jul. Steponavičius.
 1955 11 - iš Sibiro lagerių grįžo prel. J. Labukas ir apsigyveno Raseiniuose.

1956 04 28 - vyskupas Teofilus telegramomis pranešė giminėms ir S. Riaukai, kad jau yra laisvas.
 1956 05 06 - atvykęs į Vilnių, vyskupas meldėsi Aušros Vartuose.
 1956 06 - vyskupas Teofilus apsigyvena Birštone pas kun. J. Jonį.
 1956 06 09 - kan. J. Stankevičių paskiria savo generalvikaru.
 1956 07 16 - Kapitulą papildė naujais nariais ir daugeliui kunigų suteikia garbės kanauninko titulą.
 1957 11 14 - kan. J. Stankevičius atleidžiamas iš Kaišiadorių vyskupijos valdytojo ir generalvikaro pareigų.
 1957 12 25 - Birštone, vyskupo kambaryje, kun. V. Sladkevičius pašventinamas vyskupu.
 1957 12 26 - Birštono klebonijoje daroma krata ir suimamas kan. J. Jonys, klebonas ir vyskupo kancleris.
 1958 01 03 - Vilniuje mirė vyskupas K. Paltarokas, palaidotas Panevėžio katedroje.
 1958 08 16 - vyskupas Teofilus grąžina įgaliotiniui pažymėjimą, kuriam nurodoma, kad jis laikomas Šeduvos altarista.
 1958 10 17 - vyskupas Teofilus prievarta išvežamas iš Birštono į Šeduvą, į buvusios špitolės suremontuotą namą.
 1958 11 26 - savo raštu vyskupijos kunigams vyskupas Teofilus skelbia Blaivybės metus ir nurodo, kaip juos organizuoti.
 1959 02 05 - Kapitulai perduodamas Kaišiadorių vyskupijos valdymas, išrinkus valdytoją, žadama į valdymą nesikišti.
 1959 02 17 - Kapitula savo posėdyje, vykusiame Jiezne, kan. Juozą Meidų išrenka vyskupijos kapituliniu vikaru, kuris valdyti pradėjo kovo 1 d.
 1959 06 09 - Kietaviškėse mirė Kapitulos narys prel. R. Juknys; palaidotas šventoriuje, prie bažnyčios sienos.
 1960 05 31 - Šv. Tėvas suteikia vyskupui Teofilui "Pontificio Solio adstantis" titulą.
 1960 08 09 - vyskupas Teofilus dalyvauja apaštalinio administratoriaus vyskupo Petro Skrods laidotuvėse Rygoje.
 1962 02 09 - per savo konsekracijos 33-iasias metines vyskupas Teofilus gauna iš Vatikano telegramą, kurioje pranešama, kad Šv. Tėvas jam yra suteikęs arkivyskupo titulą.
 1962 07 13 - kan. J. Meidui atsisakius, Žiežmariuose vykusiame Kapitulos posėdyje valdytoju išrenkamas kan. Povilas Bakšys.
 1962 08 12 - trijų asmenų delegacija iš Bikavos su dovanomis sveikina arkivyskupą, pradėjusį 90-uosius metus.
 1962 08 17 - arkivyskupo bute daroma paskutinė jo gyvenime krata.
 1962 08 19 - tą sekmadienį arkivyskupas Teofilus laikė savo paskutinįsias šv. Mišias.
 1962 08 20 - Šeduvoje aprūpintas šventais sakramentais miršta arkivyskupas TEOFILIUS MATULIONIS.
 1962 08 23 - Kaišiadorių katedros kriptoje, šalia a. a. vyskupo Juozapo Kuktos, arkivyskupas Teofilus Matulionis palaidojamas dalyvaujant dviem vyskupams, dviem valdytojams, gal šimtui kunigų ir miniai pasauliečių.

VYSKUPUI TEOFILIUI MATULIONIUI
INGRESO PROGA 1943 05 21
ĮTEIKTAS KAIŠIADORIŲ
VYSKUPIJOS KUNIGŲ SĄRAŠAS

Eil. Nr.	Pavardė vardas	Gimimo metai	Įšventinimo metai	Gyvenamoji vieta
1.	Akstinas Tadas	1887	1913	Punia
2.	Andrikonis Juozas	1909	1935	Butrimonys
3.	Andrulevičius Vincas	1912	1938	Perloja
4.	Araminas Antanas	1908	1936	Labanoras
5.	Ašaka Petras	1910	1943	Alytus (vikaras)
6.	Ažubalis Alfonsas	1915	1940	Širvintos (vikaras)
7.	Bakšys Povilas	1901	1930	Daugai
8.	Bačinskas Petras	1912	1933	Kaunas (studentas)
9.	Balčiūnas Juozas	1880	1903	Akmuo
10.	Baužys Zenonas	1907	1933	Kernavė
11.	Bielskis Adolfas	1870	1901	Suginčiai
12.	Kan. Būčys Juozas	1874	1906	Semeliškės
13.	Budrauskas Petras	1900	1936	Musninkai
14.	Celiešius Petras	1906	1933	Merkinė (dekanas)
15.	Cibulskis Pranas	1892	1920	Kalviai
16.	Kan. Cijūnaitis Matas	1886	1909	Žasliai (dekanas)
17.	Čaplikas Juozas	1867	1899	Kazokiškės
18.	Čelkus Stanislovas	1893	1921	Skudutiškis
19.	Červokas Zigmąs	1915	1943	Semeliškės (vikaras)
20.	Čibas Kazimieras	1871	1909	Aukštadvaris
21.	Deksnys Antanas	1867	1894	nuo 1940 JAV
22.	Dieninis Lionginas	1910	1938	Dusetos
23.	Dzekunskas Jonas	1903	1932	Kuktiškės (dekanas)
24.	Gaidamavičius Pranas I	1893	1924	Kaunas (rezidentas)
25.	Gaidamavičius Pranas II	1914	1937	Vokietijoje
26.	Galaunė Jonas	1876	1900	Jieznas (rezidentas)
27.	Guobys Petras	1915	1940	Kaišiadorys (vikaras)
28.	Gylis Juozas	1914	1942	Vievis (vikaras)
29.	Jokūbauskas Leonas	1900	1937	Vytautuva
30.	Jakulevičius Petras	1910	1937	Krikštėnai
31.	Jaruševičius Juozas	1906	1933	Bežionys
32.	Jazukevičius Vladas	1886	1909	Stakliškės (dekanas)
33.	Juknys Rapolas	1873	1899	Kietaviškės
34.	Juodagalvis Juozas	1907	1939	Vilniaus vyskupija
35.	Juraitis Juozas	1890	1914	Širvintos (dekanas)

36.	Kamarauskas Jonas	1907	1933	Čiobiškis
37.	Kaušyla Jonas	1911	1936	Pivašiūnai
38.	Kazlauskas Jonas	1906	1933	Darsūniškis
39.	Kazlauskas Jurgis	1906	1933	Zibalai
40.	Kazėnas Jonas	1906	1932	Strėvininkai
41.	Kiškis Stanislovas	1900	1924	Kaišiadorys
42.	Klimas Bronislovas	1912	1940	Molėtai (vikaras)
43.	Kocėnas Aleksandras	1914	1938	Vilniaus vyskupija
44.	Komaras Zigmąs	1914	1940	Žiežmariai (vikaras)
45.	Kraujalis Juozas	1881	1904	Molėtai (dekanas)
46.	Laskauskas Petras	1903	1930	Alytus (dekanas)
47.	Liesevičius Kazimieras	1883	1909	Giedraičiai (dekanas)
48.	Linartas Donatas	1874	1897	Žilina
49.	Liutkus Petras	1904	1935	Kirdeikiai
50.	Maciulevičius Antanas	1882	1905	Saldutiškis (rezidentas)
51.	Mankeliūnas Vytautas	1912	1936	Kauno kunigų seminarija (profesorius)
52.	Markuckis Leonas	1889	1912	Musninkai
53.	Prel. Matulaitis - Labukas Juozas	1894	1918	Kaišiadorys (generalvikaras)
54.	Matuliauskas Antanas	1899	1928	Inturkė
55.	Mažeika Antanas	1901	1928	Joniškis
56.	Meidus Juozas	1907	1934	Kaišiadorys (kape-lionas)
57.	Meškėnas Kazimieras	1896	1920	Birštonas
58.	Miknevičius Kazimieras	1890	1915	Videniškės
59.	Mikučionis Jonas	1898	1928	Šešuoliai
60.	Mincevičius Juozas	1888	1913	Vievis
61.	Mintaučis Jonas	1913	1940	Merkinė (vikaras)
62.	Mironas Vladas	1880	1904	be pareigų
63.	Mikaila Aleksandras	1889	1912	Krivonys (reziden-tas)
64.	Neciunskas Zigmąs	1912	1939	Giedraičiai (vikaras)
65.	Novelskis Bronius	1903	1931	Bagaslaviškis
66.	Petkevičius Marijonas	1920	1942	Jieznas (vikaras)
67.	Petraitis Alfonsas	1905	1935	Gelvonai
68.	Pieškus Dominikas	1897	1921	Kiaukliai
69.	Pivariūnas Kazimieras	1910	1936	Stirniai
70.	Puzonas Liudvikas	1911	1936	Kaišiadorys (vika-ras)
71.	Pužickis Juozas	1874	1912	Žiežmariai (reziden-tas)
72.	Racevičius Aleksas	1871	1894	Punia
73.	Ribikauskas Kazimieras	1875	1901	Gegužinė

74.	Rudžionis Steponas	1890	1915	Beizionys (rezidentas)
75.	Rutenis Bronislovas	1884	1907	Pusnė
76.	Sabaliauskas Napoleonas	1873	1896	Pivašiūnai (rezidentas)
77.	Sadūnas Jonas	1891	1915	Užuguostis
78.	Smolinskis Stanislovas	1889	1914	Dusmenys
79.	Stakauskas Juozas	1900	1926	Vilnius
80.	Steponavičius Jonas	1881	1906	Utena
81.	Stasiūnas Juozas	1885	1910	Ryliškiai
82.	Staševičius Adolfas	1889	1938	Krivonys
83.	Stundža Romualdas	1901	1930	Nemajūnai
84.	Surginevičius Henrikas	1912	1942	Kuktiškės (vikaras)
85.	Sužiedėlis Bernardas	1880	1912	Žiezmariai (dekanas)
86.	Serafinas Boleslovas	1882	1904	Molėtai (rezidentas)
87.	Svirskis Julius	1879	1910	Alovė (rezidentas)
88.	Šatas Alfonsas	1909	1935	Kruonis
89.	Šiugžda Petras	1906	1933	Paparčiai
90.	Šlamos Stanislovas	1866	1898	Gelvonai (rezidentas)
91.	Šležauskas Antanas	1909	1934	Alovė
92.	Švėgžda Stanislovas	1870	1897	Želva
93.	Švejys Jonas	1904	1929	Skiemonys
94.	Švogžlys Nikodemas	1899	1925	Onuškis
95.	Trimonis Kazimieras	1898	1929	Aukštadvaris
96.	Urbanavičius Ignas	1910	1935	Aukštadvaris (kapelionas)
97.	Prel. Vaičiulis Vincas	1891	1915	Jieznas
98.	Vaitiekūnas Juozas	1881	1907	Šešuolėliai
99.	Vaišnoras Jonas	1894	1919	Nedzingė
100.	Kan. Varnas Alfonsas	1884	1909	Kaišiadorys
101.	Valatka Petras	1909	1939	Vilūnai
102.	Vilutis Juozas	1901	1927	Panevėžio vyskupija
103.	Voveris Juozas	1912	1939	Žasliai (vikaras)
104.	Voveris Jonas	1911	1939	Daugai (vikaras)
105.	Zabulionis Jonas	1885	1930	Bijutiškis
106.	Želnia Vaitiekus	1896	1920	Nemunaitis
107.	Žvinys Jonas	1901	1930	Dubingiai
108.	Gustas Juozas SDB	1906	1935	Saldutiškis
109.	Kupstaitis Juozas MIC	1907	1935	Palomenė
110.	Rakickas Juozas MIC	1908	1934	I Varėna

KAIŠIADORIŲ VYSKUPIJOS KUNIGŲ PASIKEITIMAI VYSKUPAUJANT TEOFILIUI MATULIONIUI 1943-1962 METAIS

Prisidėjo šie 32 nauji kunigai (neopresbiteriai):

1944 metais - Sladkevičius Vincentas, Raudeliūnas Viktoras, Milašius Ignotas, kapucinas.
1945 metais - Gerbutavičius Pranas, Žizliauskas Jonas, Krivaitis Česlovas, Alkovikas Aleksandras.
1946 metais - Balnys Mykolas, Stančiauskas Zigmas, Kavaliauskas Česlovas.
1947 metais - Bulika Bronius, Genevičius Pranas, Leonsevičius Aleksandras.
1948 metais - Jonys Jonas, Pilka Jonas, Sidaras Vytautas, Zažeckas Česlovas.
1949 metais - Šilkinis Albinas, Turčinskas Algirdas, Barčinskas Petras, Ramašauskas Aleksandras.
1952 metais - Tomkus Jonas.
1954 metais - Gustaitis Zigmas, Kavaliauskas Ignas, Pinkevičius Vincas, Masalskis Juozas.
1957 metais - Šalčiūnas Romualdas, Zubrus Jonas SJ.
1958 metais - Čiurlionis Juozas, Kraujalis Eduardas.
1959 metais - Melkūnas Vytautas.
1961 metais - Urbanavičius Algimantas.

Iš kitų vyskupijų persikėlė šeši kunigai:

1945 metais - Bugenis Mykolas.
1947 metais - Misiūnas Hiliaras MIC.
1948 metais - Lygnugaris Petras SJ, Šeškevičius Antanas S J, Kanaverskis Juozas.
1949 metais - Danyla Jonas SJ.

Iš Kaišiadorių vyskupijos išvyko šie kunigai:

1943 metais - A. Deksnys, P. Gaidamavičius I, P. Gaidamavičius II, A. Kocėnas, J. Vilutis, J. Kazėnas.
1944 metais - J. Juodagalvis, A. Mikaila, B. Serafinas, L. Dieninis, dr. J. Steponavičius, P. Celiešius, P. Bačinskas, dr. V. Mankeliūnas, Ig. Urbanavičius ir A. Petraitis.
1946 metais - J. Kupstaitis MIC.
1957 metais - P. Lygnugaris SJ.

Du kunigai atsisakė kunigauti:

1956 metais Dubingiuose Ramašauskas Aleksandras.
1962 metais Musninkuose Raudeliūnas Viktoras.

1943 - 1962 METAIS MIRUSIŲ KUNIGŲ SĄRAŠAS

1.	Juozas Kraujalis, dekanas	1943 07 17	Molėtuose
2.	Juozas Balčiūnas	1944 05 01	Akmenyje
3.	Jurgis Kazlauskas	1944 09 03	Zibaluose
4.	Jonas Svejsys	1945 11 29	Skiemonyse
5.	Stanislovas Švėgžda	1945 09 26	Zelvoje
6.	Kan. Juozas Būčys	1946 05 30	Semeliškėse
7.	Jonas Galaunė	1946 07 03	Jiezne
8.	Juozas Rakickas MIC	1946 m. rudenį	Intoje
9.	Petras Liutkus	1946 09 14	Vorkutos lagery
10.	Juozas Vaitiekūnas	1948 01 20	Šešuoliuose
11.	Kazimieras Ribikauskas	1949 06 14	Čiobiškyje
12.	Steponas Rudžionis	1949	Vorkutos lageryje
13.	Adolfas Staševičius	1949 11	kalėjime
14.	Donatas Linartas	1950 07 31	kalėjime
15.	Zenonas Baužys	1947	Magadane
16.	Bronislovas Rutenis	1951 02 12	Bagaslaviškyje
17.	Stanislovas Šlamas	1951 11 03	Joniškyje
18.	Kazimieras Meškėnas	1951 12 02	Birštone
19.	Jonas Kamarauskas	1952 04 11	Merkinėje
20.	Jonas Zabulionis	1952 04 12	Bijutiškyje
21.	Kazimieras Cibas	1952 07 11	Aukštadvaryje
22.	Kan. Alfonsas Varnas	1952 10 17	Kaišiadoryse
23.	Kan. Napoleonas Sabaliauskas	1953 01 18	Žiezmaruose
24.	Adolfas Bielskis	1953 05 20	Suginčiuose
25.	Vladas Mironas	1954	Vladimiro kalėjime
26.	Kan. Matas Cijūnaitis	1955 09 06	Žasliuose
27.	Juozas Mincevičius	1955 11 20	Vievyje
28.	Jonas Mikučionis	1955 12 20	Šešuoliuose
29.	Kan. Aleksas Racevičius	1956 01 24	Žiezmaruose
30.	Juozas Gustas SDB	1958 03 13	Sibire
31.	Prel. Rapolas Juknys	1959 06 08	Kietaviškėse
32.	Vladas Jezukevičius	1959 05 16	Stakliškėse
33.	Prel. Vincas Vaičiulis	1960 06 06	Jiezne
34.	Julius Svirskis	1960 07 17	Akmenyje
35.	Kan. Juozas Čaplikas	1961 05 28	Akmenyje
36.	Dominikas Pieškus	1961 12 20	Kiaukliuose
37.	Antanas Mažeika	1962 02 19	Kernavėje
38.	Juozas Juraitis	1962 06 08	Žiezmaruose

Arkivyskupas Teofilus Matulionis mirė Šeduvoje 1962 metų rugpjūčio 20 dieną. Jam esant Kaišiadorių vyskupu (1943 - 1962), kunigų vyskupijoje sumažėjo 20 (iš 110 liko 90).

KAIŠIADORIŲ VYSKUPIJOS KUNIGŲ SĄRAŠAS ARKIVYSKUPO TEOFILIAUS MIRTIES DIENĄ (1962.VIII.20)

1.	Akstinas Tadas	1887	1913	Nemajūnai (altarista)
2.	Alkovikas Aleksandras	1917	1945	Alovė
3.	Kan. Andrikonis Juozas	1909	1935	Pivašiūnai
4.	Andriulevičius Vincas	1912	1938	Aukštadvaris
5.	Araminas Antanas	1908	1936	Gegužinė
6.	Ašaka Petras	1910	1943	Kietaviškės
7.	Ažubalis Alfonsas	1913	1940	Žiezmariai
8.	Kan. Bakšys Povilas	1901	1930	(vyskupijos valdytojas)
9.	Barčinskas Petras	1924	1949	Palomenė
10.	Balnys Mykolas	1921	1946	(kancleris)
11.	Budrauskas Petras	1908	1936	Kuktiškės
12.	Bugenis Mykolas	1888	1913	Kuktiškės (altarista)
13.	Bulika Bronislovas	1923	1947	Molėtai (dekanas)
14.	Cibulskas Pranas	1892	1919	Žasliai (altarista)
15.	Čelkus Stanislovas	1893	1920	Joniškis
16.	Čiurlionis Juozas	1929	1958	Kaišiadorys (vikaras)
17.	Červokas Zigmas	1915	1943	Želva
18.	Danyla Jonas SJ	1905	1936	be pažymėjimo
19.	Kan. Dzekunskas Jonas	1903	1931	Žiezmariai (altarista)
20.	Genevičius Pranas	1923	1947	Bagaslaviškis
21.	Gerbutavičius Pranas	1919	1945	Onuškis
22.	Gyls Juozas	1914	1942	Nemunaitis
23.	Guobys Petras	1914	1940	Širvintos
24.	Gustainis Zigmas	1919	1954	Suginčiai
25.	Jakulevičius Petras	1910	1937	lageriuose
26.	Kan. Jaruševičius Juozas	1906	1933	Žiliniai
27.	Jokubauskas Leonas	1900	1937	Inturkė
28.	Kan. Jonys Jonas	1912	1948	Videniškės
29.	Kanaverskis Juozas	1912	1940	Darsūniškis
30.	Kaušyla Jonas	1911	1936	Kirdeikiai
31.	Kavaliauskas Česlovas	1923	1946	Dubingiai
32.	Kavaliauskas Ignas	1929	1954	Paparčiai
33.	Kazlauskas Jonas	1906	1933	Saldutiškis
34.	Kan. Kiškis Stanislovas	1900	1924	Kietaviškės (altarista)
35.	Klimas Bronislovas	1912	1940	Kernavė
36.	Komaras Zigmas	1914	1940	Merkinė (dekanas)
37.	Kraujalis Eduardas	1931	1958	Kalviai
38.	Krivaitis Česlovas	1921	1945	Vilniaus arkiv. valdytojas
39.	Kan. Laskauskas Petras	1903	1930	Kaišiadorys
40.	Leonsevičius Aleksandras	1920	1947	Gelvonai

41.	Prel. dr. Labukas Juozas	1894	1918	Kaunas
42.	Kan. Liesevičius Kazimieras	1883	1909	Zibalai
43.	Masalskas Juozas	1923	1954	Stakliškės
44.	Matuliauskas Jonas	1899	1928	Vytautuva
45.	Maciulevičius Antanas	1882	1905	Saldutiškis (altarista)
46.	Markuckis Leonas	1889	1912	Musninkai (altarista)
47.	Kan. Meidus Juozas	1907	1934	Telšių vyskupija
48.	Kan. Miknevičius Kazimieras	1890	1915	Molėtai (altarista)
49.	Milašius Ignotas	1914	1944	Perloja
50.	Kan. Mintaučkis Jonas	1913	1940	Bobriškis
51.	Misiūnas Hiliaras MIC	1914	1943	Čiobiškis
52.	Melkūnas Vytautas	1929	1959	Birštonas
53.	Neciunskas Zigmas	1912	1939	Užuguostis
54.	Novelskis Bronislovas	1903	1931	Alytus I
55.	Petkevičius Marijonas	1920	1942	Dusmenys
56.	Kan. Pilka Jonas	1917	1948	Bijutiškis
57.	Pinkevičius Vincentas	1919	1954	Žasliai
58.	Pivariūnas Kazimieras	1910	1936	Pusnė
59.	Puzonas Liudvikas	1911	1936	Giedraičiai
60.	Pužickis Juozas	1874	1912	Vilniaus arkivyskupija
61.	Sadūnas Jonas	1891	1915	Jieznas (altarista)
62.	Smolinskis Stanislovas	1889	1914	Onuškis (altarista)
63.	Sidas Vytautas	1925	1948	Jieznas (dekanas)
64.	Dr. Stakauskas Juozas	1900	1926	Žasliai (altarista)
65.	Stančiauskas Zigmas	1921	1946	Labanoras
66.	Kan. Stundžia Romualdas	1901	1930	Kaunas
67.	Stasiūnas Juozas	1885	1910	Daugai (altarista)
68.	Surginevičius Henrikas	1912	1942	Žasliai (altarista)
69.	Prel. Sužiedėlis Bernardas	1888	1912	Žiezmariai (altarista)
70.	Sladkevičius Vincentas	1920	1944	Vilnius
71.	Šatas Alfonsas	1909	1935	Kiaukliai
72.	Šilkinis Albinas	1922	1949	Musninkai
73.	Šležauskas Antanas	1909	1934	Nemajūnai
74.	Šeškevičius Antanas SJ	1914	1943	Rytuose
75.	Šiugžda Petras	1905	1933	Šešuoliai
76.	Švogžlys Nikodemus	1899	1925	Kazokiškės
77.	Šalčiūnas Romualdas	1928	1957	Vievis (dekanas)
78.	Trimonis Kazimieras	1898	1929	Butrimonys
79.	Tomkus Jonas	1924	1952	Skudutiškis
80.	Turčinskas Algirdas	1926	1949	Daugai (dekanas)
81.	Urbanavičius Algirdas	1929	1961	Beižionys
82.	Kan. Vaišnoras Jonas	1894	1919	Semeliškės
83.	Valatka Petras	1909	1939	Kruonis
84.	Voveris Juozas	1912	1939	Punia
85.	Voveris Jonas	1911	1939	Ryliškės
86.	Zažeckas Česlovas	1924	1949	Stirniai
87.	Zubrus Jonas SJ	1924	1957	be pažymėjimo
88.	Želnia Vaitiekus	1896	1920	Alytus (altarista)

89.	Žižliauskas Jonas	1920	1945	Vilūnai
90.	Žvinys Jonas	1901	1930	be pažymėjimo

Iš 90 kunigų klebonų buvo 61, kitose vyskupijose 6 (vysk. J. Labukas, V. Sladkevičius, Č. Krivaitis Vilniuje, R. Stundžia Kaune, J. Meidus Telšių vyskupijoje, J. Pužickis Vilniaus vyskupijoje), be pažymėjimų 3 (J. Danyla, J. Žvinys ir J. Zubrus), Rytuose 1 (A. Šeškevičius), lageriuose 1 (J. Jakulevičius), vienas vikaras, 16 altaristų ir 2 vyskupijos centre (kan. P. Bakšys ir M. Balnys).

1955 - 1959 metais daugelis grįžusių iš lagerių Kaišiadorių vyskupijos kunigų buvo skiriami pastoracijos darbui į kitas vyskupijas (ypač kai tris vyskupijas valdė kan. J. Stankevičius): J. Andrikonis buvo prokuratorius Kauno kunigų seminarijoje, M. Petkevičius darbavosi Vadžgiryje, A. Šilkinis Utenoje, J. Voveris Raseiniuose, B. Bulika Viduklėje, B. Novelskis Užpaliuose, Č. Kavaliauskas Kurtuvėnuose, J. Kaušyla Šiluvoje, prel. J. Labukas ir J. Meidus Raseiniuose; taip pat į kitas vyskupijas buvo išsiųsti J. Zubrus, R. Šalčiūnas, K. Pivariūnas, J. Čiurlionis, E. Kraujalis, J. Gylis, J. Voveris. O kun. Z. Neciunskas, M. Petkevičius, St. Kiškis, A. Šeškevičius pastoracijos darbą dirbo Sibire.

Dauguma čia išvardintų kunigų sugrįžo į savo vyskupiją, kai ją nuo 1959 m. kovo 1 d. pradėjo valdyti kan. J. Meidus.

Antra vertus, nemažai kitų vyskupijų kunigų ir vienuolių 1955 - 1960 metais darbavosi Kaišiadorių vyskupijoje: J. Žemaitis SDB Onuškyje, Albinas Dumbliauskas SJ Paparčiuose, V. Vitkauskas Kaišiadoryse, Domas Vabalas Pusnėje, Jonas Kavaliauskas Punioje, kan. K. Dulksnys Nedzingėje, Petras Dumbliauskas, Tėvai marijonai: Jonas Guturavičius Palomenėje, Leonas Lešinskas Skudutiškyje, Vladas Polonskis Beižionyse, Pranas Račiūnas Varėnoje ir kitur, Vėlioniškis Gegužinėje, A. Liesius Krivonyse; taip pat Jonas Gylis, Jonas Pau-liukas, N. Skurskis Varėnoje, Vladas Černiauskas Palomenėje.

1944 - 1962 METAIS VALDŽIOS NUBAUSTŪJŲ KAIŠIADORIŲ VYSKUPIJOS KUNIGŲ SĄRAŠAS

1944 metais

1. Vladas Mironas (Daugai), buvęs Ministras Pirmininkas, mirė Vladi-miro kalėjime 1954 m.

1945 metais

2. Stanislovas Kiškis, kancleris. Nuteistas 15 metų katorgos, apeliacijos bū-du bausmės laikas sutrumpinamas iki 10 metų; grįžo 1956 m. Antrą kartą už pasto-raciją Sibire nuteistas dar 4 metams, bausmę atliko Mordovijoje (1958 - 1962).

3. Petras Liutkus (Kirdeikiai). Nuteistas 25 metams, mirė Vorkutoje 1946 metais.

4. Juozas Rakickas MIC (Palomenė). Kelionėje buvo sumuštas ir 1946 m. rudenį mirė Intoje.

1946 metais

Vyskupas Teofilius Matulionis jau trečią kartą suimamas, 7 metų bausmę atliko Vladimire. Iš Mordovijos grįžo 1956 05 06. 1958 m. spalio 17 d. iš Birštono ištremiamas į Šeduvą, ten 1962 m. rugpjūčio 20 d. ir mirė.

5. Prel. dr. Juozas Matulaitis - Labukas, generalvikaras. Nuteistas 10 metų, iš tremties sugrįžo 1955 m. lapkričio mėnesį.

6. Kan. Matas Cijūnaitis, Žaslių dekanas. Nuteistas 2,5 metų, grįžo 1949 m. liepos mėn. ir valdė vyskupiją iki mirties (1955 09 06).

7. Petras Valatka (Paparčiai). Nuteistas 5 metams, sugrįžo 1951 metais.

8. Alfonsas Ažubalis (Musninkai). Nuteistas 10 metų, paleistas 1955 m., iš Sibiro grįžo 1959 m. (1941 metais šaudomas liko gyvas).

9. Liudas Puzonas (Čiobiškis). Nuteistas 10 metų, paleistas 1955 m., gyveno Sibire pas gimines, grįžo 1959 metais.

10. Juozas Stasiūnas (Ryliškiai). Nuteistas 10 metų, grįžo 1955 metais.

11. Jonas Kaušyla (Pivašiūnai). Grįžo 1955 metais.

12. Zenonas Baužys (Kernavė). Nuteistas 4 metams, mirė Magadane.

13. Stanislovas Čelkus (Skudutiškis). Nuteistas 10 metų, grįžo 1956 metais.

14. Pranas Cibulskas (Kalviai). Nuteistas 25 metams, grįžo 1956 metais.

15. Juozas Gustas SDB (Saldutiškis). Grįžęs 1956 m., vėl savo noru išvyko pastoracijos darbui į Krasnojarsko sritį, ten 1958 m. kovo 13 d. ir mirė.

16. Steponas Rudžionis (Gegužinė). Nuteistas 25 metams, mirė Vorokutoje.

17. Zigmas Neciunskas (Nedzingė). Nuteistas 10 metų, grįžo 1956 m.; 1956 - 1968 m. apaštalavo Krasnojarsko srityje (Maklokovo).

18. Zigmas Komaras (Kirdeikiai). Grįžo 1956 metais.

19. Adolfas Staševičius (Krivonys). Nuteistas 10 metų ir mirė Vilniaus kalėjime 1949 m. lapkričio mėn.

1947 metais

20. Jonas Žvinys (Vilūnai). Nuteistas 25 metams, grįžo 1956 metais.

21. Vaitiekus Želnia (Nemunaitis). Nuteistas 10 metų, grįžo 1956 metais.

22. Juozas Voveris (Joniškis). Nuteistas 8 metams, grįžo 1955 metais.

23. Kazimieras Pivariūnas (Kernavė). Nuteistas 10 metų, grįžo 1956 metais.

24. Antanas Mažeika (Joniškis). Grįžo 1957 metais.

25. Donatas Linartas (Žiliniai). Nuteistas 10 metų, mirė lageryje 1950 metais.

1948 metais

26. Marijonas Petkevičius (Linkuva). Iš pradžių nuteisiamas 25 m., bausmės laikas sutrumpinamas iki 10 m., nubaustas dar 2 metams (1959 - 1961).

27. Petras Jakulevičius (Kaunas). Po 2 metų grįžo 1950 m.; vėl suimamas 1953 m. Nuteistas 25 m., grįžo tik 1969 metais.

28. Česlovas Kavaliauskas (Žasliai). Grįžo 1956 metais.

1949 metais

29. Prel. Bernardas Sužiedėlis, valdytojas. Nuteisiamas 10 metų, grįžo kaip invalidas 1955 m., mirė 1967 metais.

30. Kazimieras Liesevičius (Nedzingė). Nuteistas 10 metų, grįžo 1955 metais.

31. Zigmas Stančiauskas (Skudutiškis). Nuteistas 7 metams, grįžo 1956 metais.

32. Jonas Danyla SJ (Žasliai). Pusmetį tardomas kalėjime (1962 - 1963), grįžo 1956 metais.

33. Petras Lygnugaris SJ (Paparčiai). Nuteistas 10 metų, grįžo 1956 m. 1949 - 1962 m. apaštalavo Sibire, ten buvo įsidarbinęs, o paskui 3 metams nuteisiamas. Į Lietuvą grįžo 1970 metais.

34. Antanas Šeškevičius SJ (Ryliškiai). Grįžo 1956 m. ir tuo išvyko į Sibirą apaštalausti. 1962 m. suimamas ir nuteisiamas 7 metams. Į Lietuvą grįžo 1969 m.; trečią kartą kaip Dubingių klebonas už vaikų mokymą nuteistas vieneriems metams kalėjimo ir bausmę atliko 1970 - 1971 metais.

1950 metais

35. Bronislovas Bulika (Zibalai). Nuteistas 10 metų, grįžo 1955 metais.

36. Juozas Čaplikas (Kazokiškės). Nuteistas 10 metų, sugrįžo 1955 metais.

37. Česlovas Ząčekas (Kuktiškės). Nuteistas 10 metų, grįžo 1956 metais.

1953 metais

38. Alfonsas Šatas (Kruonis). Nuteistas 25 metams, bausmės laikas sutrumpinamas iki 10 metų, grįžo 1956 metais.

1957 metais

39. Kan. Jonas Jonys (Birštonas). Nuteistas 4 metams, sugrįžo iš Mordovijos 1960 metais.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

1. Kun. dr. J. Stakausko surinkta biografinė medžiaga iš paties a.a. arkivysk. Teofiliaus, jo kanclerio ir kitų.
2. Vyskupo surinkti ir išsaugoti jo asmenį liečiantys dokumentai - pažymėjimai ir liudijimai nuo klierikavimo laikų.
3. Vyskupo Teofiliaus korespondencija; a.a. kun. Vėblaičio duomenys apie Sikstą Riauką.
4. Geraį vyskupą pažinojusių ir su juo gyvenusių asmenų liudijimai.
5. O. Jaskūnaitės laišakai ir vyskupo įvairūs prierašai; 80 lapų jo ranka rašytų užrašų iš O. Jaskūnaitės pasakojimų.
6. Aluntos ir Daugailių klebonų žinios ir ištraukos iš metrikų aktų.
7. Bikavos klebono pavaduotojo 1969 m. atsiųsta biografinė medžiaga su nuotraukomis.
8. Vieno kunigo surinkti duomenys apie vyskupo gyvenimą Lietuvoje, jam sugrįžus iš Mordovijos.
9. Įvairių asmenų prisiminimai apie vyskupą Teofilį.
10. "Przesładowanie chrześcijaństwa przez bolszewizm rosyjski", Krokwa, 1924; kun. E. Rutausko dvi knygos - "Arcybiskup Jan Ciepliak 1857 - 1926", Varšuva, 1934 ir "Biskup Antoni Malecki", 1936; O. Zaštautaitė - "Pijus XI", 1937.
11. Kaišiadorių vyskupijos kunigų pasikeitimai vyskupaujant vyskupui Teofilui Matulioniui (1943-1962).
12. Katalikų spaudoje pasirodę straipsniai: "Tiesos kelias", Nr. 1 - 1953 m.; "Žvaigždė", Nr. 11 - 1933 m.; "Ateitis", Nr. 162 - 1934 m.; "Žemaičių Prietelis" - 1934 m. ir kiti periodiniai leidiniai, spausdinti Lietuvoje ir išeivijoje.
13. Ateistinė spauda apie vyskupą Teofilį - "Socialinis politinis Katalikų Bažnyčios vaidmuo Lietuvoje 1945 - 1952 metais" - 1971 m. ir "Katalikiškasis klerikalizmas Lietuvoje 1940 - 41 metais" - 1972 m.; abiejų autorių J. Aničas.

TURINYS

I. LEIDĖJŲ ŽODIS APIE ŠIĄ KNYGĄ IR JOS AUTORIŲ	3
II. ĮVADAS	6
III. ARKIVYSKUPO TEOFILIAUS MATULIONIO GYVENIMAS IR DARBAI	8
Teofiliaus tėvai	8
Jurgio Matulionio šeima	10
Teofilius mokosi	13
Petrapilio kunigų seminarijoje	14
Varaklianų vikaras	16
Bikavos klebonas	17
Petrapilio šv. Kotrynos bažnyčios vikaras	26
Švč. Jėzaus Širdies bažnyčios už Nevos Vartų klebonas	28
1917 metų revoliucija Rusijoje	30
Sovietų valdžios dekretai	32
Švč. Jėzaus Širdies bažnyčios uždarymas	33
Vyskupo ir kunigų teismas Maskvoje 1923 m.	36
Kunigas Teofilius Maskvos kalėjimuose	40
Šventojo Tėvo Pijaus XI žodis	41
Kaliniai paleidžiami prieš laiką	43
Leningrado apaštalas 1925 - 1929	44
Kunigas Teofilius išventinamas vyskupu	45
Bandymas užverbuoti ir antrasis areštas	47
Antrą kartą kalėjime	49
Dešimčiai metų į Solovkus	50
Baudžiamajame izoliatoriuje	52
Iš ateistinės Sovietų Sąjungos	53
Į nepriklausomą Lietuvą	54
1933 m. į Lietuvą sugrįžusių kalinių sąrašas	57
Telegrama Šventajam Tėvui	58
Vyskupas Teofilius Romoje	59
Pas Amerikos lietuvių	60
Pitsbergo vienuolė Ona Jaskūnaitė	64
Egipte ir Šventojoje Žemėje	68

Visų kviečiamas ir pageidaujamas	69
Amžinoji adoracija Benediktinių bažnyčioje	70
Atsivėrė dideli Rytų plotai	71
Girkalnis ir Kotryna Pusvaškytė	75
Vyskupas Juozapas Kukta	77
Teofilus Matulionis - Kaišiadorių vyskupas	79
Pirmasis naujojo vyskupo laiškas	80
Vyskupo Teofiliaus ingresas į Kaišiadorių katedrą	81
Kaišiadorių vyskupijos kunigai, vienuoliai ir vienuolės	83
Vyskupo nurodymai broliams kunigams	84
Vokiečiai grobia jaunimą iš Žiežmarių bažnyčios	85
Už taiką ir Tėvynę!	87
Neįvykęs II Eucharistinis Kongresas	88
Švč. Mergelės Marijos apsišviškimai Fatimoje	89
Į kovą su girtavimu	89
Paskutinė vyskupo instrukcija vokiečių okupacijos metais	91
Frontas artėja	93
Liepos 13-oji diena Kaišiadoryse	94
Dažni vyskupo svečiai	94
Vyskupų konferencija Ukmergėje	96
Santykiai su valdžia	97
Pas Komisarų Tarybos Pirmininką M. Gedvilą	98
Vyskupo Teofiliaus Matulionio memorandumas Lietuvos TSR Komisarų Tarybai	99
Vyskupas Teofilius nesvyruoja	108
1946 metais vyskupų priimtas, bet valdžios neleistas skelbti ganytojiškas laiškas	110
Represijos prieš vyskupus	115
Trečią kartą čekistų rankose	115
Oršos paskirstymo punkte	117
Vladimiro kalėjime	121
Invalidų namuose Mordovijoje	127
Sikstas Riauka ir vyskupas Teofilius	129
Vyskupas Teofilius sugrįžta į Lietuvą	130
Kaišiadorių vyskupijos valdymas	133
1956 metų vyskupo laiškas tikintiesiems	135
Vyskupo Teofiliaus įpėdinis	137
Vyskupo Teofiliaus gyvenimas Birštone	140
Birštono parapija be klebono	

Kaišiadorių vyskupijos tolesnis valdymas	141
Iki mirties tremtinys Šeduvoje	143
Iš visų kryžių šis sunkiausias!	144
Šventasis Tėvas pagerbia vyskupą kankinį	146
Paskutinė krata	147
Pradėjęs 90-uosius savo amžiaus metus	148
Žemiškosios kelionės pabaiga	149
Arkivyskupas Teofilius sugrįžta į savo Katedrą	150

IV. KĄ ŽMONĖS PASAKOJA APIE ARKIVYSKUPĄ TEOFILIŲ MATULIŲ	154
Trumpesni pasisakymai	154
Liudininkų atsiminimai	165
Ateistinė spauda apie vyskupą Teofilį Matulionį	206

V. UZSKLANDA	211
--------------	-----

VI. ĮVAIRUS PRIEDAI	218
Šaltiniai ir literatūra	232

Kiškis St.

Ki226 Arkivyskupas Teofilius Matulionis 1873-1962. Atsiminimai. - Kaišiadorys: Kaišiadorių vyskupijos kurijos leidykla, 1996. - 235, [1] p., [24] ilustr. lap.

ISBN 9986-549-04-3

Ši knyga - tai a.a. popiežiaus garbės prelato St. Kiškio ilgus metus kruopščiai rinkti ir 1974 m. surašyti atsiminimai apie arkivyskupą Teofilijų Matulionį - buvusį Kaišiadorių vyskupijos vyskupą tremtinį, daugelį metų kalėjusį įvairiuose Sibiro lageriuose ir apaštalavusį Rusijoje.

Šių atsiminimų pagrindu Lietuvių Katalikų Akademija 1981 m. Romoje išleido Prano Gaidos knygą "Nemarusis mirtingasis arkivyskupas Teofilius Matulionis"

UDK 23/28: 929 Matulionis